

UNIVERSAL
LIBRARY

OU 198338

UNIVERSAL
LIBRARY

ಕರ್ಣಾಟಕ ಜನಜೀವನ

ಬರೆದವರು :

ಬೆಟಗೇರಿ ಕೃಷ್ಣ ಶರ್ಮ

ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿದ್ಯಾವರ್ಧಕ ಸಂಘದ
ಸುವರ್ಣಮಹೋತ್ಸವದ
ಪ್ರಕಟನೆ

೧೯೩೯

ಪ್ರಕಾಶಕರು :
ಬಿಟಿಗೇರಿ ಕೃಷ್ಣ ಶರ್ಮ
ಜಯಂತಿ ಕಾರ್ಯಾಲಯ,
ಧಾರವಾಡ

(ಈ ಗ್ರಂಥದ ಎಲ್ಲ ಹಕ್ಕುಗಳೂ ಗ್ರಂಥಕರ್ತೃವಿನ ಕಡೆಗಿವೆ.)

ಮುದ್ರಕರು :
ಖಂಡೋ ರಾಮಚಂದ್ರ ಭಿಸೆ,
ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ವರ್ಕ್ಸ್
ಧಾರವಾಡ

ಮುಡಿಪು

ತನ್ನ ಸದಾಚಾರಯುಕ್ತ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಜೀವನದಿಂದಲೂ,
ಸದಭಿರುಚಿಗೆ ತಕ್ಕುದಾದ ಸಾಹಿತ್ಯರಸಿಕತೆಯಿಂದಲೂ,
ಅನುಭವವೃದ್ಧರಂತಹ ಮುಂಗಂಡ ನಡೆ-ನುಡಿಯಿಂದಲೂ,
ಹರಿತವಾದ ಅಲಗಿನಂತಹ ಬುದ್ಧಿಯ ಮೊನೆಯಿಂದಲೂ,
ನನ್ನ ಬಾಳಿನ ಮೇಲೆ ಬೆಳಕನ್ನು ಚೆಲ್ಲಿದ-
ನಮ್ಮ ಮನೆತನಕ್ಕೊಂದು ಅಲಂಕಾರವಾಗಿದ್ದ-
ಕನ್ನಡನಾಡಿಗೂ ಆವಶ್ಯಕವೆನಿಸಬಹುದಾಗಿದ್ದ-

ನನ್ನ ತಮ್ಮ

ದಿವಂಗತ ವಿಜಯೇಂದ್ರನ ದಿವ್ಯಜೀವನಕ್ಕೆ

ಇದೊಂದು ಚಿಕ್ಕ ಮುಡಿಪು ಸಲ್ಲಲಿ!

—ಬರೆಹಗಾರ

ಇದೇ ಲೇಖಕರ ಬೇರೆ ಗ್ರಂಥಗಳು

ಅಚ್ಚಾದುವು

- ಮುದ್ದನ ಮಾತು (ಕವನ ಸಂಗ್ರಹ)
ಅರುಣೋದಯ (,,)
ಎರಹಿಣಿ (ಗೀತಕವನ ಸಂಗ್ರಹ)
ಬಡತನದ ಬಾಳು (ಕಥಾ ಸಂಗ್ರಹ)
ಸಂಸಾರಚಿತ್ರ (,,)
ನಮ್ಮ ಬದುಕು (,,)
ಸುದರ್ಶನ (ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾದಂಬರಿ)
ರಾಜಯೋಗಿ (ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕಾದಂಬರಿ)
ಅಶಾಂತಿಪರ್ವ (,,)
ಹಳ್ಳಿಗರ ಹಾಡು (ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ವಿಮರ್ಶೆ)
ಶ್ರೀಬಸವಣ್ಣನವರು (ಮಕ್ಕಳಿಗಾಗಿ ಚರಿತ್ರೆ)
ಭಾವಗೀತ (ಹರಿದಾಸ-ಶಿವಶರಣರ ಗೀತ ಸಂಗ್ರಹ)

ಬೇಗನೆ ಅಚ್ಚಾಗಬೇಕಾದುವು

- ಒಡನಾಡಿ (ಕವನ ಸಂಗ್ರಹ)
ಕಾರಹುಣ್ಣಿವೆ ! (,,)
ಹಾಳುಹಳ್ಳಿ (ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾದಂಬರಿ)

ಮೊದಲ ಮಾತು

ಮುಂಬಯಿ ಸರಕಾರದವರಿಂದ ಏರ್ಪಡಿಸಲಾದ ಕನ್ನಡ ಸಂಶೋಧನ-
ಸಂಸ್ಥೆಯ ಪ್ರಕಟನೆ ಎಂದು ಶ್ರೀ. ಕವಿಭೂಷಣ ಬೆಟಗೇರಿಯವರ ಈ
ಪ್ರಸ್ತುತ ಗ್ರಂಥವು ಹೊರಬೀಳುವುದರಿಂದ 'ಸಂಶೋಧನೆ' ಎಂಬುದರ
ವಿಷಯವಾಗಿಯೇ ನನಗೆ ತೋರಿದ ನಾಲ್ಕು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು
ಬಯಸುತ್ತೇನೆ. ಅದಲ್ಲವಾದರೆ ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನಾನು ಹೇಳಬೇಕಾದ
ಮಾತುಗಳಾದರೂ ಯಾವುವು; ಅಥವಾ ನನ್ನಂತಹನು ಹೇಳಬೇಕೆಂಬ
ಅಗತ್ಯವಾದರೂ ಏನಿದೆ? ನನ್ನ ಅಭ್ಯಾಸವಿಷಯ ಸಂಸ್ಕೃತಸಾಹಿತ್ಯ;
ಕವಿಭೂಷಣರು ನಾನು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿದಶೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗಿನಿಂದಲೇ ತಮ್ಮ ಪ್ರತಿಭೆ-
ಪರಿಶ್ರಮಗಳಿಂದ ಕರ್ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಪ್ರಿಯರು, ಪರಿಚಿತರು. ಆದ್ದರಿಂದ
ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾದ ಸಾಮಾನ್ಯಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದೇ ನನಗೆ ಅಪರಿ-
ಹಾರ್ಯವಾಗಿದೆ.

'ಸಂಶೋಧನೆ' ಯ ವಿಷಯವಾಗಿಯೇ ಹೇಳಬೇಕೆಂಬ ನನ್ನ ಹಟಕ್ಕೆ
ಇನ್ನೊಂದು ಕಾರಣವಿದೆ. ಇಂದಿನ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯದ ಸ್ವರೂಪ,
ಮಹತ್ತ್ವ, ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇವುಗಳ ಜ್ಞಾನ ಕಡಮೆ. ಸಂಶೋಧನ ಮಂದಿರ
ಗಳಾಗಲಿ, ಮಂಡಳಿಗಳಾಗಲಿ ಉರಿಗೊಂಡು ಹನುಮಪ್ಪನಂತೆ ನಿಂತಿರ
ಬಹುದು. ಆದರೆ ಹನುಮಪ್ಪನಂತೆ ಅವು ಊರ ಹೊರಗಾಗಲಿ, ಮುಖ್ಯ
ವಿಷಯದಿಂದ ಮುಖ ತಿರುಗಿಸಿಯಾಗಲಿ ನಿಂತಿವೆ. ಇದುವರೆಗೆ ಕಲ್ಪನೆಯ
ಪುಂಡಾಟಿಕೆಯೇ 'ಸಂಶೋಧನೆ' ಯ ಸೋಗು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಮೆರೆಯುತ್ತಿ
ದ್ದಿತು; ಈಗಲಾದರೂ ವಿಮರ್ಶೆಯಾವುದು, ಸಂಶೋಧನೆಯಾವುದು
ಎಂಬುದು ಅನೇಕ ಪಂಡಿತರೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವರಿಗೆ ಕೂಡ ಸ್ಫುಟವಾದಂತಿಲ್ಲ.
ಮುಂಬಯಿ ಸರಕಾರದವರು ನಿಯಮಿಸಿದ ಮೊದಲ ಕನ್ನಡ ಸಂಶೋಧನಾ
ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯ ನಾನಾಗಿದ್ದೆ. ಆಗ ನಮ್ಮೆದುರು ಬಂದ 'ಸಂಶೋಧನೆ'
ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ನಾವು ಕಂಡಿದ್ದೇವೆ, ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಕೊಂಡಾಡಿ
ದ್ದೇವೆ. ಆ ಅನುಭವದಿಂದ ಎಚ್ಚರುಗೊಂಡೇ ಈಗ ಕೆಲವು ಮಾತುಗಳನ್ನು
ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಸಂಶೋಧಕನಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಮುಖ್ಯ ಎರಡು ಗುಣಗಳೆಂದರೆ ಒಂದು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ, ಇನ್ನೊಂದು ಸಮಗ್ರದೃಷ್ಟಿ. ಮರೆತು ಬಿಟ್ಟ ಕೊಡೆಯನ್ನು ಹುಡುಕುವುದು ಸಂಶೋಧನೆಯಲ್ಲ, ಕಸದಲ್ಲಿ ಕಳೆದ ಸೂಜಿಯನ್ನು ಹುಡುಕುವುದು ಸಂಶೋಧನೆಯಲ್ಲ; ನಿಜವಾದ ಸಂಶೋಧಕ ನಿಗೆ ಹುಡುಕುವ ಬುದ್ಧಿಯೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕಾಣ ಬೇಕೆನ್ನುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕುತೂಹಲ ಅವನದು. ಇಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಹುಡುಕಿ ಹೊರಗೆಳೆಯಬೇಕೆಂಬ ಕಲ್ಪನಾತ್ಮಕ ಹಂಬಲ ಅವನದಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅವನಲ್ಲಿ ಸಮಗ್ರದೃಷ್ಟಿ ಇರುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು. ಅಲ್ಲೊಂದು ಇಲ್ಲೊಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅವನಿಗೆ ಸಮಾಧಾನವಿಲ್ಲ. ಆ ವಸ್ತು ವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಇಡೀ ವಿಷಯವನ್ನೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಚಸಲ ಅವನಿಗೆ. ಎಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೆರಡು ಮಾತು ಹೊಂದದಿದ್ದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಅವನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಹೊಂದಿಕೆಯಾದ ಮೇಲೆ ಅದು ತನಗೆ ಸರಿಬೀಳದ್ದೆನ್ನಿಸಿದರೆ ಅದನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇದೇ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ; ಈ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆಯಿಂದ ಸಿದ್ಧಗೊಂಡುದೇ ಸಂಶೋಧನ.

ಹೀಗೆ ಬರೆಯುತ್ತ ಹೋದರೆ ಬೇರೊಂದು ಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ನಡೆಯಿಸುವ ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಸ್ತುತವಾದ ಒಂದೆರಡು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿಂದ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ರೂಢವಾದ ಅಸಂಬದ್ಧ ಸಂಶೋಧನೆಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವೆ. ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಕರ್ನಾಟಕದ ರಾಜಕೀಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತೀಯದೃಷ್ಟಿ ಬಂದಿದೆ, ಪ್ರಾಂತಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾವನಾತ್ಮಕ ದೃಷ್ಟಿ ಬಂದಿದೆ. ಈ ಎರಡು ದೃಷ್ಟಿಗಳೂ ನಮ್ಮ ಸತ್ಯಸಂಶೋಧನಾ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಮಸುಕನ್ನು ಕೆಡಹಿವೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಜಾತಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸಿ ತೋರಿಸುವುದು ಇಲ್ಲವೆ ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಂತಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸಿ ತೋರಿಸುವುದು ; ಇಂತಹ ಬುದ್ಧಿಯ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆಯೇ ನಮಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕವಾಗಿದೆ. ನನ್ನ ಜಾತೀಯ ಮೈಭವವನ್ನು ಎಲ್ಲೆಡೆಯಲ್ಲೂ ಹುಡುಕುವ, ನನ್ನ ಕರ್ನಾಟಕದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನೇ ದಶದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಆತ್ಮವಂಚನೆಯ, ಸಂಕುಚಿತ ದೃಷ್ಟಿಯ ಬುದ್ಧಿಯ ಡೊಂಬರಾಟವು ನನ್ನ ಸಂಶೋಧನಾಸಾಮರ್ಥ್ಯವೆನಿಸುವುದು. ಸಂಶೋಧನೆಯು ಕುತೂಹಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ, ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಸಾನ ಹೊಂದುವ ನೈಸರ್ಗಿಕ-ಅರ್ಥಾತ್ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ-ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಎಂಬುದನ್ನು ನಾವು ಮರೆವಂತಿಲ್ಲ.

ಸ್ವಜಾತೀಯ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಸ್ವಧರ್ಮ, ಸ್ವದೇಶ ಇವುಗಳಿಗಾಗಿ ಸಂಶೋಧನೆ ಮಾಡುವುದೆ ತಪ್ಪು ಎಂದು ನಾನು ಹೇಳುವುದರ ಅರ್ಥವಲ್ಲ; ಸಂಶೋಧಕನ ಬುದ್ಧಿ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿರಲೇ ಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳುವುದು ನನ್ನ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಕೃತ ಗ್ರಂಥದ ಪುಟ ೧೦೬ ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ 'ವೀರಕಾವ್ಯಗಳಿಲ್ಲದುದರ ಕಾರಣವಿರಬಹುದೆ' ಎಂಬ ಮಾತು ಇಂದಿನ ಕನ್ನಡಾಭಿಮಾನಿಗಳಿಗೆ ಎಷ್ಟು ರುಚಿಸಬಹುದೋ! ಇಷ್ಟೇಕೆ— 'ಕರ್ನಾಟಕವೂ ಕನ್ನಡವೂ ಎಂದಿನಿಂದಲೂ ಸರ್ವಾಂಗಪರಿಪೂರ್ಣ' ಎಂದು ಶ್ರೀ. ಬೆಟಗೇರಿಯವರೇ ಹೇಳುವುದನ್ನು ಎಷ್ಟು ಜನ ನಾವು ಚಿಕ್ಕವರು ಕೇಳಿ ಚಪ್ಪಾಳೆ ತಟ್ಟಿಲ್ಲ? ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಸಂಶೋಧಕವೃತ್ತಿಯಿಂದ ನಡೆದ ಕೃಷ್ಣ-ಶರ್ಮರು, ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಆ ಅಭಿಮಾನ-ಅಹಂಕಾರಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ವೀರಕಾವ್ಯಗಳಿಲ್ಲವಲ್ಲ ಎಂದು ದುಃಖಾಶ್ರುಗಳನ್ನು ಸುರಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ ಇಲ್ಲಿ. 'ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ವೀರಕಾವ್ಯಗಳೇ ಇಲ್ಲ. ಯಾಕೆ? ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ೧೭ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ನೊದಲಿನದೇನಿಸಬಹುದಾದ ವೀರಕಾವ್ಯ ಒಂದಿದೆ. ಯಾಕೆ? ..? ..?' ಹೀಗೆ ಇದ್ದ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು, 'ಯಾಕೆ-ಯಾಕೆ?' ಎಂದು ಅವುಗಳ ಗುಟ್ಟನ್ನರಿತುಕೊಂಡು, ಒಂದೇ ಜನಾಂಗದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಬದಲಾಯಿಸಿತು, ಅದರ ಕ್ರಮವೇನು-ಎಂದು ಕೇಳಿ, ಏಕಸೂತ್ರಬದ್ಧವಾಗಿ ಆ ವಿಷಯದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಇಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ. ಈ ಧೋರಣೆಯನ್ನನುಸರಿಸಿದಾಗ, ಅಲ್ಲೊಂದು ಇಲ್ಲೊಂದು ಗೊತ್ತಾದ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಪೋಣಿಸುವಾಗ-ಸಂಶೋಧಕರು ಚಾರಣಕವಿ ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯನ ಕಾಲದ ಕರ್ನಾಟಕದ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡರ ಜೀವನದ ಒಂದು ಸಮಗ್ರಚಿತ್ರವನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದುವರೆಗೆ ನಮ್ಮ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯದ, ಆದರೆ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಕೆಲವು ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿದಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರತಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ತಲೆ ತೂಗುವ ವಿಮರ್ಶೆ ಬೇರೆ, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಶಬ್ದವನ್ನೇ ತೂಗುವ ಸಂಶೋಧನೆ ಬೇರೆ.

ಕೇವಲ ಇದುವರೆಗೆ ಯಾರೂ ಅರಿಯದ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಕಾಣಿಸಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಶೋಧನೆ ಎನಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಕಾಣಿಸಿದ ಸಂಗತಿಗಳು ಕಾರಣ-ಯುಕ್ತವಾಗಿರಬೇಕು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಶೋಧಿಸುವ ಭಕ್ತನ ಅನುಭವದಂತೆ ಈ ಸಂಶೋಧನೆ ಪರಿಗಾಗಿ ಪ್ರಕಟಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವೆನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀಮಾನ್ ಬೆಟಗೇರಿಯವರು ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿದ

ಕನಕದಾಸರ ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿಯ ಚರ್ಚೆ (ಪು. ೮೦) ಈ ಮಾತಿಗೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿದೆ. ಸಂಪ್ರದಾಯ-ಧರ್ಮಾಭಿಮಾನ ಪಂಥಪಕ್ಷಪಾತ-ಕಾವ್ಯಲಕ್ಷಣ ಇವುಗಳ ವಿರೋಧಪರ್ವತಗಳನ್ನು ದಾಟಿ ' ತರಂಗಿಣಿ ' ಯ ಉಗಮವನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿಯುವ ಸತ್ಯಾನ್ವೇಷಣ ಬುದ್ಧಿ ಇಲ್ಲಿದೆ. ಆ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲೂ ಇರಬೇಕಾಗಿದ್ದ ನಗರವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೊಂದು ಮಹತ್ತ್ವವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲಾಗಿದೆ. ಗ್ರಂಥಕರ್ತರ ಸಂಶೋಧನೆಯಿಂದ ಆಗಿನ ಕಾಲದ ಸಾಮಾನ್ಯಜನರ ಜೀವನದ ತದ್ವಿಧ ಪರಿಚಯ ನಮಗಾಗುವುದು. ಇದು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಎಷ್ಟು ಮಹತ್ತ್ವದ್ದೆಂದು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಸಂಶೋಧನಾಭ್ಯಾಸ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮಹತ್ತ್ವದ್ದೆಂದರೆ ' ಕನ್ನಡಿಗರ ಕೋಟೆಗಳಿಗೆ ' ಎಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ಪ್ರಬಂಧ. ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿದ ವಿಷಯವು ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದ ವಾಸ್ತು-ರಾಜ್ಯಪದ್ಧತಿ-ಯುದ್ಧನೀತಿ ಇವುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದೆ. ಗ್ರಂಥಕರ್ತರು ಕನ್ನಡಕಾವ್ಯಗಳಿಂದ ಆಯ್ದು ತೋರಿಸಿದ ಕೋಟೆಯ ಪರಿಚಯವು ಸಂಸ್ಕೃತಸಾಹಿತ್ಯಾಭ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೂ ಒಂದು ಕಾರಣದಿಂದ ಮಹತ್ತ್ವದ್ದೆನಿಸುವುದು. ಕೌಟಿಲ್ಯನ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ' ದುರ್ಗವಿಧಾನ ' ಎಂಬುದೊಂದು ಪ್ರಕರಣವಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿದ ಸಂಗತಿಗಳೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಿವರಗಳೂ ಈ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುವು. ಕೌಟಿಲ್ಯನ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಆರ್ಯಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸನ್ಮಾನವಿಲ್ಲ. ಮನು-ಕಾಮಂದಕ ಮೊದಲಾದವರು ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟ ರಾಜನೀತಿಯೇ ವೈದಿಕಕ್ಷತ್ರಿಯರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ರೂಢವಾಗಿದ್ದಿತು. ಸಂಸ್ಕೃತ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಾಗಲಿ, ಸಂಸ್ಕೃತ ಕಾವ್ಯಗಳ ಯುದ್ಧವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಾಗಲಿ ಕೌಟಿಲ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಸಂಬಂಧವೇ ಕಂಡು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ವೈದಿಕಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕೌಟಿಲ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸನ್ಮಾನ ದೊರೆಯದಿರುವ ಕಾರಣವೇನು ? ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ಕೌಟಿಲ್ಯ ಗ್ರಂಥದ ನಿಕಟ ಪರಿಚಯವಿದ್ದ ಸಂಗತಿ ಇತಿಹಾಸದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಹತ್ತ್ವದ್ದಿದೆಯೇ ? ಉಳಿದ ಎಲ್ಲ ವಿವರಗಳಲ್ಲೂ ಸಂಸ್ಕೃತ-ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನೇ ಮಾದರಿಯಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೂ, ಯುದ್ಧವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇಂತಹ ಮೈತಿಷ್ಠ್ಯ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದೇಕೆ ? ಕೋಟೆಗಳಾಗಲಿ, ಕೋಟೆಗಳಿಗೆಗಳಾಗಲಿ ವೈದಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೆ ? ಕೌಟಿಲ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಕಾಲ ಮತ್ತು ಗ್ರಂಥಕರ್ತರಿಗೂ ದ್ರಾವಿಡಸಂಸ್ಕೃತಿಗೂ ನಿಕಟವಾದ, ಸಹಜವಾದ ಸಂಬಂಧವಿದೆಯೇ ? ಇಂತಹ ಅನೇಕ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು

ಮೊದಲನೆಯ ಪ್ರಬಂಧವು ಹೊಡೆದೆಬ್ಬಿಸುವುದು. ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಇತಿಹಾಸದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಹತ್ವದ್ದಾದ ಒಂದು ಸಂಗತಿಯನ್ನು ನಮ್ಮ ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಡಲು ಸಾಕಷ್ಟು ಪ್ರಚೋದಕವಾದ ವಿವರಗಳಿವೆ ಇಲ್ಲಿ.

ಬರೆಯುವ ಭರದಲ್ಲಿ ನಾನು ಪ್ರಸ್ತುತ ಗ್ರಂಥದ ವಿಮರ್ಶೆಗೆ ಬಂದು ಮುಟ್ಟಿದ್ದೆನಾದರೆ ವಿಮರ್ಶಕರು ನನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕು. ಗ್ರಂಥದ ಬೆಲೆ ಕಟ್ಟುವ ಉದ್ದೇಶ ನನಗಿಲ್ಲ; ವಿಷಯದ ಸ್ವರೂಪ-ಮಹತ್ವಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವುದು. ಸಂಶೋಧನೆಯಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಅಭ್ಯಾಸ ಹೆಚ್ಚಿಲ್ಲ, ಅಧಿಕಾರ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿಲ್ಲ; ಆದರೂ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಎಂದು ಕೆಲವು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕಂಡಿರುವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಹೇಳಲು ಇದೊಂದು ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಟ್ಟುದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಮಾನ್ ಬೆಟಗೇರಿ ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮರಿಗೆ ನಾನು ಕೃತಜ್ಞನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ವಾಚಕರು ನನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಪ್ಪು ತಿಳಿದು ಕೊಳ್ಳಬಾರದೆಂದೇ 'ಮೊದಲ ಮಾತು' ಎಂದು ಮೇಲೆ ಬರೆದಿದ್ದೇನೆ.

ತಾ. ೨೦-೭-೨೯
ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾಲೇಜ್,
ಧಾರವಾಡ.

ಆರ್. ವಿ. ಜಾಗಿರದಾರ

ಮೊದಲಿಗೆ ಮೊದಲು

ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಜಗತ್ತು ಹೀಗೆ ಹೀಗೆ ಇರಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಲು ಹೊರಟ ಗ್ರಂಥವಿದಲ್ಲ; ಕನ್ನಡಿಗರ ಜೀವನ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಿಂದ ಹೇಗೆ ಹೇಗೆ ಹರಿಯುತ್ತ ಬಂದಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಡಲು ಹೊರಟುದು. ಹೊಸಕಾಲದ ಜೀವನದ ಬೆಳೆಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಯಾವುವಾದರೂ ಹಳೆಯ ಬೀಜಗಳು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಫಲಗಳನ್ನೂ ಪಡೆಯಬಹುದಾಗಿದೆ.

ನಿಜವಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಈಗಿದ್ದ ಮೂರು ಪ್ರಬಂಧಗಳಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೂ ನಾಲ್ಕೈದು ಪ್ರಬಂಧಗಳು ಪ್ರಕಟವಾಗಬೇಕಾಗಿದ್ದುವು. ಆದರೆ ಈ ಮೂರು ಪ್ರಬಂಧಗಳೇ ಇದ್ದ ಅವಕಾಶವನ್ನೆಲ್ಲ ಆಕ್ರಮಿಸಿದುದರಿಂದ—ಅನುಕೂಲತೆ ದೊರೆತಾಗ—ಮಿಕ್ಕ ಪ್ರಬಂಧಗಳೆಂದೂ ಸಂಗ್ರಹವನ್ನೂ ಪ್ರಕಟಿಸಬೇಕೆಂಬ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಯಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ.

ಇಂತಹ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆಯುವ ಹುಚ್ಚು ಕನ್ನಡನಾಡಿನಲ್ಲಿಯೇ ಕೆಲವು ಜನರಿಗೆ ಇದೆಯಾದರೂ, ಓದಬೇಕೆಂಬ ಹಂಬಲವು ಮಾತ್ರ ಇನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದುಬಂದಿಲ್ಲ. ಎಂತಲೆ ಕನ್ನಡ ಲೇಖಕರು, ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಸಂಶೋಧಕ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದರೂ, ಅವುಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವಂತಹ ಥೈರ್ಯ ಇಲ್ಲದವರಾಗಿರುವರು. ಇಂತಹ ಗ್ರಂಥಗಳ ಪ್ರಕಟನೆಗೆ ಹಾಕಿದ ದುಡ್ಡು ಮರಳಿ ದೊರೆತೀತೆಂಬ ನಂಬುಗೆಯಿರದುದರಿಂದ, ಪ್ರಕಾಶಕರೂ ಇವುಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಲು ಸಮ್ಮತಿಸರು. ಇಂತಹ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮುಂಬಯಿ ಸರ್ಕಾರವು 'ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಸಂಶೋಧನ ಸಮಿತಿ' ಯ ಪರವಾಗಿ ತನ್ನ ತುಂಬುಗೈಯ ನೆರವನ್ನು ಕೊಡಲು ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಮುಂದೆಬಂದುದು ತುಂಬ ಆನಂದದ ಸಂಗತಿ. ಮುಂಬಯಿ ಸರ್ಕಾರದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಹಾಯ ಸಿಕ್ಕದೆ ಇದ್ದರೆ, ಇಷ್ಟು ದಿನ ಬಿದ್ದಂತೆ ಈ ಪ್ರಬಂಧಗಳು ಇನ್ನು ಮುಂದೆಯೂ ಕತ್ತಲುಕೋಣೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿರಬೇಕಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು. ನನ್ನ ಈ ಬಗೆಯ ಕಾರ್ಯದ ಮಾದರಿಯೊಂದನ್ನು ಕನ್ನಡಿಗರ ಮುಂದೆ ಇರಿಸಲು ಅನುಕೂಲ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಸಂಶೋಧಕ ಸಮಿತಿ' ಯ ಉಪಕಾರವನ್ನು

ಸ್ಮರಿಸಬೇಕಾದುದು ನನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ, ಅಲ್ಲದೆ ಧಾರವಾಡದ ಕ. ಎ. ವ. ಸಂಘವು ನನ್ನ ಪುಸ್ತಕವು ಪ್ರಕಟನೆಗೆ ಅರ್ಹವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟು ನೆರವಿತ್ತುದಕ್ಕಾಗಿ, ಆ ಸಂಘಕ್ಕೂ ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ.

‘ ನೊದಲಮಾತು ’ ಬರೆದುಕೊಟ್ಟು ನನ್ನ ಕೃತಿಯ ಕಳೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿ, ಪ್ರೊ. ಆರ್. ಎ. ಜಾಗಿರದಾರ್ ಎಂ. ಎ. (ಲಂಡನ್) ಅವರು ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಉಪಕಾರವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಅದಕ್ಕೆ ಅಪಮಾನ ಮಾಡಿದಂತೆ; ಎಂತಲೆ ಪ್ರೊ. ಜಾಗಿರದಾರರಿಗೆ ನನ್ನ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನೇ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಕೊನೆಯದಾಗಿ ಒಂದು ಮಾತು : ಗೆ. ಜೋಶಿ ಶಂಕರರಾಯರ ಒಲವಿನ ಒತ್ತಾಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಈ ಗ್ರಂಥಪ್ರಕಟನೆಯ ಕಾರ್ಯ ಈಗ ನಡೆಯುತ್ತಿರಲಿ ಇಲ್ಲ. ನನ್ನಿಂದ ಏನನಾದರೂ ಕಾರ್ಯಮಾಡಿಸಿ ಅದನ್ನು ಸೋದರಭಾವದ ಮಮತೆಯ ಹೃದಯದಿಂದ ನೋಡುತ್ತಿರುವುದು ಅವರಿಗೊಂದು ಅಭಿಮಾನದ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ ಈ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಕನ್ನಡ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಏನಾದರೂ ಪ್ರಯೋಜನ ಉಂಟೆಂದು ಎನಿಸಿದರೆ, ಆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗೆ ನನಗಿಂತ ಶ್ರೀ. ಶಂಕರರಾಯರೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪಾತ್ರರೆಂಬುದನ್ನು ನಾನು ಹೇಳದೆ ಇರಲಾರೆ.

ಸ್ವಲ್ಪ ಸಮಯದಲ್ಲಿಯೇ ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಇಷ್ಟೊಂದು ಅಂದವಾಗಿ ಅಚ್ಚುಹಾಕಿಕೊಟ್ಟ ಕ. ಪ್ರಿಂ. ವರ್ಕ್ಸನ ಸಂಚಾಲಕರ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವುದೂ ಅತ್ಯಗತ್ಯ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ.

ಅಧಿಕಶ್ರಾವಣದ ಹುಣ್ಣಿವೆ
ಶಾ. ವಾ. ಶ. ೧೮೬೧
(ತಾ. ೩೧-೬-೩೯ ಇಸ್ರಿ)

ಬೆಟಗೇರಿ ಕೃಷ್ಣ ಶರ್ಮ

ಪ ರಿ ವಿ ಡಿ

ಕನ್ನಡಿಗರ ಕೋಟಿಗಾಳೆಗ (೧ ರಿಂದ ೫೯ ಪುಟ)

೧. ಮುಮ್ಮಾತು

ಹಳೆಯ ಕೋಟಿ-ಕೊತ್ತಳಗಳು ; ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯ ಕೋಟಿ-ಕೊತ್ತಳಗಳ ಅವಶ್ಯಕತೆ ; ಕೋಟಿಗಳ ವಿವಿಧಪ್ರಕಾರಗಳು ; ಕೋಟಿ-ಗಾಳೆಗದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇಂದಿನವರಲ್ಲಿರುವ ಕಲ್ಪನೆ. ಪುಟ ೧-೫

೨. ವಸ್ತುಕ-ವರ್ಣಕಗಳಲ್ಲಿಯ ವಾಸ್ತವತೆ

ವಸ್ತುಕ-ವರ್ಣಕ ಕಾವ್ಯಗಳು ; ಅಷ್ಟಾದಶವರ್ಣನೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೋಟಿ-ಗಾಳೆಗಕ್ಕಿರುವ ಸ್ಥಾನ ; ವಸ್ತುಕಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯ ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕತೆ ; ವರ್ಣಕಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯ ವಾಸ್ತವತೆ ಪುಟ ೬-೭

೩. ಕೋಟಿಯ ಪರಿಚಯ

ವಸ್ತುಕಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕೋಟಿಯ ಅಂಗಾಂಗಗಳ ವರ್ಣನೆ (ನಾಗಚಂದ್ರ ಅಥವಾ ಅಭಿನವಪಂಪ, ಅಗ್ಗಳ, ಜನ್ನ ಈ ಕವಿಗಳ ಕೃತಿಗಳಿಂದ); ವರ್ಣಕ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕೋಟಿಯ ಅಂಗಾಂಗಗಳ ವರ್ಣನೆ (ಕನಕದಾಸ-ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯರ ಕೃತಿಗಳಿಂದ).

ಪುಟ ೭-೧೭

೪. ಕೋಟಿಗಾಳೆಗಕ್ಕೆ ನೊದಲು

ಲಗ್ನೆಯಿಕ್ಕಿದವರ ಸಿದ್ಧತೆಗಳೇನು ? (ಜನ್ನ, ಶಿನೆಯ ಮಂಗರಸರ ಕೃತಿಗಳಿಂದ); ಲಗ್ನೆಯಿಕ್ಕಿದಾಗ ಕೋಟಿಯೊಳಗಿನವರ ಸಿದ್ಧತೆ (ಶನೆಯ ಗುಣರ್ಮ-ವಿರೂಪಾಕ್ಷಪಂಡಿತ-ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯರ ಕೃತಿಗಳಿಂದ); ಕೋಟಿಗಾಳೆಗದ ಸಂವರಣೆಗಳಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಗತಿವಿಚಾರ.

ಪುಟ ೧೭-೨೭

೫. ಪಾಳೆಯ ಸಂರಕ್ಷಕ ಸಾಧನೆಗಳು

ತಳಿ-ಮುಳುವೇಲಿ-ಪಡಿಗೋಂಟಿ-ನಡೆಗೋಟಿ-ಪಡಿಯಗಳುಗಳ ವಿಚಾರ ; ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ಹೇಳಿದದು ; ವಿರೂಪಾಕ್ಷಪಂಡಿತ ಹೇಳಿದದು ; ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯನ ವಿವರಣೆ ; ಭಿರಂಗಿ-ತುಬಾಕಿಗಳ ವಿಚಾರ.

ಪುಟ ೨೭-೩೧

೬. ಕೋಟಿಗಾಳಿಗೆ

ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನ (ಅಗ್ಗಲಕವಿಯ ವಿವರಣೆ); ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನ (ಜನ್ನಕವಿಯ ವಿವರಣೆ); ೨ನೆಯ ಗುಣ-ವರ್ಮನೂ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ; ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೫ನೆಯ ಶತಮಾನ (ಮೂರನೆಯ ಮಂಗಳರಸನ ವಿಶೇಷವಿವರಣೆ); ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನ (ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಪಂಡಿತನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ದರ್ಶನವರ್ಣನೆ); ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೭ನೆಯ ಶತಮಾನ (ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯನ ವಿಶದ ವರ್ಣನೆ). ಪುಟ ೩೧—೫೧

೭. ಪರಿಭಾಷಾ ಸೃಷ್ಟಿಕರಣ

ಹುಲಿಮೊಗ; ಅಂಬುಗಂಡಿ; ಕುದುರೆಗಂಡಿ; ಚೋರಗಂಡಿ; ಡೆಂಕಣಿ; ಮರುಳ್ಗೈ; ಶತಘ್ನಿ; ಪೆಟಲು; ಲಾಳಿ; ಈಟಿ; ಕತ್ತಿ; ಪಂದಿದಲೆ; ಹಾವಿನಹೇಳಿಗೆ; ತಳಿ-ಮುಳುವೇಲಿ; ಸಾರ-ನಡೆಸಾರ-ಸಾರಮೂರಿ; ಅಗಳನ್ನು ದಾಟುವ ಬೇರೆ ಸಾಧನಗಳು; ಶತ್ರುಗಳ ಮೈಮೇಲೆ ಉಗ್ಗುವ ಪದಾರ್ಥಗಳು; ಹಗ್ಗದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಆಯುಧ; ಮರದ ಆಯುಧ; ಕಲ್ಲುಗಳ ಉಪಯೋಗ; ಬೇರೆ ಆಯುಧಗಳು; ಬದ್ಧರದ ವಿಶೇಷವಿಚಾರ; ಸಂರಕ್ಷಕ ಸಾಧನಗಳು; ಬೆಳಕಿನ ಸಾಧನಗಳು; ರಣವಾದ್ಯಗಳು; ಸನ್ನಾಹವಾಚಕ ಶಬ್ದ; ನಡೆಗೋಂಟಿ-ಪಡೆಗೋಂಟಿ; ಪಡಿಯಟ್ಟಣೆ-ಮೇರುಮೆ; ಕೊನೆಯಮಾತು. ಪುಟ ೫೧—೫೯

ಕನಕದಾಸರು ಕಂಡ ವಿಜಯನಗರ (೬೧ ರಿಂದ ೯೮ ಪುಟ)

೧. ಕನಕದಾಸರ ಸಾಹಿತ್ಯದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ; ೨. ಕನಕದಾಸರ ಜೀವನದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ (ಇವರು ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಯ ಶ್ರೀನಾದಿರಾಜರ ಶಿಷ್ಯರೆ ?);
೩. ಮಾಧ್ವ ದಾಸಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸರಿರುವ ಸ್ಥಾನ;
೪. ಕನಕದಾಸರು ರಾ ಮಾ ನು ಜ ಮತಾನುಯಾಯಿಗಳೇ ?
೫. ಕನಕದಾಸರಿಗೆ ಓದು-ಬರೆಹ ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೇ? ಪುಟ ೬೧—೬೮

೬. ಕನಕದಾಸರಿಗೂ ವಿಜಯನಗರಕ್ಕೂ ಬಂಧ ಸಂಬಂಧ;
೭. ಕನಕದಾಸರ ಕಾವ್ಯಗಳು; ೮. ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿ ಕಾವ್ಯ-ವಿಚಾರ;
೯. ಕನಕದಾಸರು ಬದುಕಿ ಬಾಳಿದ ಕಾಲ; ವಿಜಯನಗರ

ದಲ್ಲಿಯ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಉನ್ನತಿ; ೧೦. ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿಗೆ 'ಕೃಷ್ಣ-ಚರಿತೆ' ಎಂಬ ಬೇರೆಯ ಹೆಸರು ಏಕೆ ಬಂದಿತು? ಪುಟ ೬೮--೭೨

೧೧. ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿ ಭಕ್ತಿಪ್ರಚಾರಕ್ಕಾಗಿ ರಚಿತವಾದುದೆ ?
೧೨. ಇದು ಉತ್ತಮಶೃಂಗಾರ ಪ್ರಧಾನವಾದುದು; ೧೩. ಇದರಲ್ಲಿಯ 'ದೇಶಾಧಿಪ' ಕೃಷ್ಣರಾಯನಾರು ? ೧೪. ಕನಕದಾಸರ ಕಾಲವಿಚಾರ;
೧೫. ಪಾವೋಲೋ ನಿಕೋಲೋನು ಹೇಳಿದ ಹಬ್ಬಗಳು. ಪುಟ ೭೨-೭೭

೧೬. ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿಯ ಕಾಮನ ಹಬ್ಬ. ೧೭-೧೮. ಮೋಹನ-ತರಂಗಿಣಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದ ವಸಂತೋತ್ಸವ. ೧೯. ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿ ವಿಜಯನಗರದ ಕಾಮನ ಹಬ್ಬಕ್ಕಾಗಿ ರಚಿತವಾದುದೆ ? ೨೦. ಕನಕ-ದಾಸರು ಈ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ತಮ್ಮ ತಾರುಣ್ಯದಲ್ಲಿಯೆ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ.
ಪುಟ ೭೭--೮೨

೨೧. ದಾಸರ 'ದೇಶಾಧಿಪ ಕೃಷ್ಣರಾಯ' ಎಂದರೆ ವಿಜಯನಗರದ ಕೃಷ್ಣರಾಯನೆ ! ೨೨. ದ್ವಾರಕೆಯೆಂಬುದು ವಿಜಯನಗರವೆ !
೨೩. ವಿಜಯನಗರ ರಾಜ್ಯದ ಕಾಡು-ಬೀಡುಗಳು; ೨೪. ವಿಜಯ-ನಗರದ ಹೊರವಲಯ; ೨೫. ನಗರದ ಅಂಗಡಿಬೀದಿಯ ವಿಶದ-ವರ್ಣನೆ.
ಪುಟ ೮೨--೮೯

೨೬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಬೀದಿ; ೨೭. ದೇಶದೇಶಗಳಿಂದ ಬಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮ-ಣರ ಸ್ನಾನಾದಿಗಳು; ೨೮. ಸತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಭೋಜನ; ೨೯. ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳು, ಮಂಡಳಿಕರು; ೩೦. ರಾಯನ ಅರಮನೆ (ಜಂತದ ಚಾವಡಿ, ಮುತ್ತಿನ ಚಾವಡಿ).
ಪುಟ ೮೯--೯೩

೩೧. ರಾಯರ ಅಂತಃಪುರ; ೩೨. ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿಯ ಊರ ಜನರ ನೋಟ; ೩೩ ರಾಜಕುಮಾರನ ನಗರಸಂಚಾರ; ೩೪. ಮಧ್ಯ-ರಾತ್ರಿಯ ಪಹರೆಯವರು; ೩೫. ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿಯ ಜೂಜಿನಾಟಗಳು; ೩೬. ಯಾಗಶಾಲೆ, ಗಳಿಯಾರ, ಕೊನೆಯಮಾತು.
ಪುಟ ೯೩--೯೪

ಚಾರಣಕವಿ ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯ (೧೦೧ ರಿಂದ ೧೫೯ ಪುಟ)

೧. ಚಾರಣಸಾಹಿತ್ಯ ಮೀಮಾಂಸೆ

ರಾಜಸ್ಥಾನದ ' ಚಾರಣಸಾಹಿತ್ಯ ' ; ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ' ಶಾಹೀರ್ ' ಪರಂಪರೆ ; ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿಯ ' ಶಾವೀರಕಿ ' ; ಐತಿಹಾಸಿಕ ವೀರ-ಸಾಹಿತ್ಯವು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ ; ಐತಿಹಾಸಿಕ ವೀರಕಾವ್ಯ ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನ-ವಾಙ್ಮಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲ ; ವೀರಕಾವ್ಯಗಳಿಲ್ಲದುದರ ಕಾರಣ-ಮೀಮಾಂಸೆ ; ಅವಿಲ್ಲದುದಕ್ಕಾಗಿ ನಮಗುಂಟಾದ ಕೊರತೆ ; ವೀರಸಾಹಿತ್ಯದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯೆನಿಸಿದ ಕಾಲ. ಪುಟ ೧೦೧-೧೦೯

೨. ' ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜ ವಿಜಯ ' ವಿಚಾರ

ಕನ್ನಡದೊರೆ ರಣಧೀರ ಕಂಠೀರವನರಸರಾಜ ; ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿಯ ಮೊದಲನೆಯ ವೀರಕಾವ್ಯ ; ' ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜ ವಿಜಯ ' ದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳು ; ಕವಿಯ ಪರಿಚಯ ; ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯನ ದೇಶಾಭಿಮಾನ ; ಕನ್ನಡನಾಡಿನ ಚಾರಣಕವಿ ಪುಟ ೧೦೯--೧೧೬

೩. ಕರ್ಣಾಟಕಕ್ಕೆ ಖಾನನರು ಬಂದುದು

ಕಾವ್ಯರಚನೆಯ ಕಾಲದ ಕನ್ನಡನಾಡು ; ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜ ಮತ್ತು ಶಿವಾಜಿರಾಜ ; ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ಆಕ್ರಮಣ ; ರಣಧೂಳಿ-ಖಾನನ ದಾಳಿ ; ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ಸೈನ್ಯವರ್ಣನೆ ; ಅದು ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ನಡೆಯಿಸಿದ ಹಾವಳಿ ; ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯ ಹಿಂದುಗಳ ಮನಃಸ್ಥಿತಿ ; ಮೈಸೂರವರ ಮುನ್ನೆಚ್ಚರಿಕೆ. ಪುಟ ೧೧೭--೧೨೮

೪. ಕನ್ನಡಿಗರ ಸಮರಜೀವನ ಚಿತ್ರ

ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ಪಾಳೆಯ ; ಕಂಠೀರವನರಸರಾಜನ ವೈರಿಸೈನ್ಯ-ನಿರೀಕ್ಷಣೆ ; ರಣಧೂಳಿಖಾನನ ಮುತ್ತಿಗೆ ; ಮೂಗರಿಯುವ ಯುದ್ಧದ ಮಾದರಿ ; ಮೂಕೂರೆಯರ ಬೀದಿ ; ಕೂರ್ಮಪಾತ್ಸ್ಯವಿನ ಹೊಗಳಿಕೆ. ಪುಟ ೧೨೮--೧೩೩

೫. ಕಗ್ಗೊಲೆಯ ಕಾಳಿಗದ ಕಥೆ

ಕೋಟಿಗಾಳಿಗದಲ್ಲಿ ಮಹಮ್ಮದೀಯರಿಗೆ ಸೋಲು ; ಕನ್ನಡ ದೊರೆಯ ಯುದ್ಧಸಿದ್ಧತೆ ; ಕಗ್ಗೊಲೆಕಾಳಿಗಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭ ; ಸೋತುಹೋದ ಸೈನ್ಯದ ಚಿತ್ರ ; ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ಪಲಾಯನ. ಪುಟ ೧೩೩-೧೩೯

೧. ಜನಜೀವನ ವೈವಿಧ್ಯ

ಮೊದಲು ಮಾತುಗಳೆರಡು; ಹೊಳೆಯ ತೀರದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಚಿತ್ರ; ಬತ್ತದ ಹೊಲಗಳು; ಹೊಳೆಯ ತಡಿಯ ತೋಟಗಳು; ಶ್ರೀರಂಗ-ಪಟ್ಟಣದ ಸಹಜಚಿತ್ರ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಬೀದಿ; ಊರಲ್ಲಿಯ ಬೇರೆಬೇರೆ ಬೀದಿಗಳು; ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದ ಅಂಗಡಿ ಬೀದಿ; ಅರಮನೆಗೆ ಹೋಗುವ ದಾರಿ; ಅರಸುಮಕ್ಕಳ ಆಟಪಾಟ; ದೊರೆಗಳ ಕುಮಾರಿಯರು; ಮನೆಯರು; ಅರಮನೆ ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿಯ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಾಗಗಳು; ನರಸರಾಜನ ಅಧಿದೈವಿಕ ಜೀವನ. ಪುಟ ೧೩೯-೧೫೦

೨. ರಾಜಕಾರ್ಯಪ್ರಪಂಚ

ದೊರೆಯ ಒಡ್ಡೋಲಗ (ಸಭಾಮಂಟಪದ ಬಣ್ಣನೆ); ಸಭೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ವಿವಿಧಜನರು; ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಪರಿಪೋಷಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು; ಒಲಗದ ಕಾರ್ಯಕಲಾಪ ಪುಟ ೧೫೦-೧೫೨

೩. ವಿವಿಧ ಕಲಾಜೀವನ

ಅರಮನೆಯ ನಾಟಕಶಾಲೆ (ನಾಟ್ಯವಧುಗಳು, ಭರತಾಚಾರ್ಯ, ರಂಗಭೂಮಿ, ನಾಟ್ಯ, ಅಭಿನಯ, ಗಮಕ, ತರ್ಕ, ವೀಣಾವಾದನ, ಸಂಗೀತ). ಪುಟ ೧೫೨-೧೫೩

೪. ಊಟ-ಉಡುಗೆ-ತೊಡಿಗೆಗಳು

ಅರಮನೆಯ ಜನರ ಊಟದ ರೀತಿ; ಊಟದ ತಿಂಡಿ-ತಿನಿಸುಗಳು; ಹಾಲು-ಮೊಸರು-ಮಜ್ಜಿಗೆ; ಅರಸರ ಅರಮನೆಯವರ ಉಡುಗೆ-ತೊಡಿಗೆ; ಹೆಂಗಸರ ಉಡುಗೆ-ತೊಡಿಗೆ; ಆನೆ-ಕುದುರೆಗಳ ಶೃಂಗಾರ ಕೊನೆಗೆ ಮೊದಲು. ಪುಟ ೧೫೩-೧೫೪

ಗ್ರಂಥಪೂರಕ (೧೬೦ ರಿಂದ ೧೬೪ ಪುಟ)

೧. ಉದ್ಯೋಗ-ಜಾತಿವಾಚಕ ಪದಗಳ ಸೂಚಿ

೨. ಮುಖ್ಯ ಮುಖ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ನಾಮಸೂಚಿ

ಕರ್ಣಾಟಕ ಜನಜೀವನ

೧

ಕನ್ನಡಿಗರ ಕೋಟಿಗಾಳಿಗ

“ ಕವಿದಿಸುವಂಟು, ಪಾರ್ದಿಸುವ ಕಕ್ಕಡೆ, ಕುತ್ತವ ಕೊಂತವಿಕ್ಕುವೊ-
ಳ್ಳವಣೆಯ ಗುಂಡು, ತೂಲ್ದಿಡುವ ಡೆಂಕಣೆ, ಪೊಯ್ಯುರಿಯಣ್ಣೆ, ಕಾಸಿ ಸೂ-
ಸುವ ಮಲೆಂಬಿವೆತ್ತಲುಮಗುವಿಸೆ, ಪೋಗದೆ ಪತ್ತಿ ಲಗ್ಗೆಮಾ-
ಡುವ ಭಟಕೋಟಿ ಕೋಟಲೆಯನಾಳ್ವರೆ ನೀಳ್ವದು ಕೋಂಟಿಗಾಳಿಗಂ ”

ಗುಣವರ್ನ (ಪು. ದಂ. ಪು.)

ಸಂದರ್ಭಗ್ರಂಥಗಳು

ಚಂದ್ರಪ್ರಭ ಪುರಾಣಂ	(ಅಗ್ಗಳಕವಿ ವಿರಚಿತ)
ಅನಂತನಾಥ ಪುರಾಣಂ	(ಜನ್ನಕವಿ ವಿರಚಿತ)
ಪುಷ್ಪದಂತ ಪುರಾಣಂ	(ಗುಣವರ್ಮ ವಿರಚಿತ)
ಕನ್ನಡ ಮಹಾಭಾರತ	(ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ಕೃತ)
ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಕೌಮುದಿ	(ಮಂಗರಸ ನಿರ್ಮಿತ)
ಚೆನ್ನಬಸವ ಪುರಾಣ	(ವಿರೂಪಾಕ್ಷಪಂಡಿತ ಕೃತ)
ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜವಿಜಯ	(ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯ ಕೃತ)
ಕರ್ಣಾಟಕ ಕವಿಚರಿತೆ ಭಾಗ ೧	(ಪ್ರಾ. ವಿ. ವಿ., ರಾ. ಬ.
,, ಭಾಗ ೨	ಆರ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯ ಕೃತ)
ಕನ್ನಡ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಡಿಕ್ಟನರಿ	(ರೆ. ಕಿಟ್ಟಿಲ್ ಕೃತ)

೧ ಮುಮ್ಮಾತು

ಕನ್ನಡನಾಡಿನ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಪಟ್ಟಣಗಳನ್ನು ನೋಡಿದರೆ, ಕೋಟೆ ಯಿಲ್ಲದಿರುವ ಪಟ್ಟಣವು ಒಂದೂ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳದು. ಪಟ್ಟಣವಷ್ಟೇ ಹೀಗೆಂದಲ್ಲಿ, ಹಳೆಯ ಕಾಲದ ಹಲವು ಗ್ರಾಮ-ಹಳ್ಳಿಗಳಿಗೂ ಕೋಟೆಗಳಿರುವುವು. ಚಿಕ್ಕಪುಟ್ಟ ಖೇಡ-ಪಟ್ಟಿಗಳಿಗೆ ಕೂಡ ಎತ್ತರವಾದ ಸುತ್ತುಗೋಡೆಗಳೂ, ಒಂದೊ ಎರಡೊ ಅಗಸೆಬಾಗಿಲುಗಳೂ ಇರುತ್ತಿದ್ದುವು. ಭರತ-ಖಂಡದಲ್ಲಿಯೆ ವರ್ತಮಾನ ರಾಜಕೀಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಕೋಟೆ-ಕೊತ್ತಳಗಳ ಆವಶ್ಯಕತೆಯೆ ಇಲ್ಲ; ಆದುದರಿಂದಲೇ ಇದ್ದ ಕೋಟೆಗಳು ಬಿದ್ದುಹೋಗಲು ತೊಡಗಿವೆ. ತಾವಾಗಿಯೇ ಬೀಳದಿದ್ದ ಕೋಟೆಗಳನ್ನು ಇಂದಿನ ಸರಕಾರದವರು ಬೇಕಾಗಿಯೇ ಕೆಡಹಿ, ಅವುಗಳ ಸ್ಥಳ-ಮಣ್ಣು-ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಬೇರೆಯ ಕೆಲಸಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇನ್ನೂ ಕೆಡಹಲಿಕ್ಕಾಗಿಲ್ಲವೆಂದೊ, ಕೆಡಹುವುದು ಅಸಾಧ್ಯವೆಂದೊ, ಅನಾವಶ್ಯಕವೆಂದೊ—ತಾವಾಗಿಯೇ ಬೀಳದ—ಕೆಲವು ಕೋಟೆಗಳು, ಇತಿಹಾಸಕಾಲದ ಕುರುಹುಗಳಾಗಿ ಇದುವರೆಗೂ ನಿಂತುಕೊಂಡಿವೆ. ಹಳ್ಳಿ-ಹಟ್ಟಿ-ಖೇಡಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಸುತ್ತುಗೋಡೆಗಳೂ, ಅಗಸೆ-ನೀರಗಸೆಬಾಗಿಲುಗಳೂ ಸಂಪೂರ್ಣ ನಷ್ಟವಾಗಿ ಹೋಗಿದ್ದು, ಈಗ ಅವುಗಳ ಗುರುತು ಕೂಡ ಉಳಿದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಅಪ್ಪಿ ತಪ್ಪಿ ಉಳಿದ ಹಾಳುಹೂಡೆಯ (ಕೊತ್ತಳ) ಗಳು, ದೆವ್ವ-ಭೂತಗಳ ಆವಾಸದ ಕತೆಯನ್ನು ಹಣೆಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಜನರ ಹೆದರಿಕೆಗೆ ಪಾತ್ರವಾಗಿ ನಿಂತಿವೆ.

ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದ ನಮ್ಮ ರಾಜಕೀಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ, ಆ ಆ ನಗರ-ಗ್ರಾಮ-ಪಳ್ಳಿ-ಪಟ್ಟಣಗಳ ಸಂರಕ್ಷಕ ಸಾಧನಗಳಾಗಿದ್ದ ಕೋಟೆ, ಸುತ್ತು-ಗೋಡೆಗಳು ತುಂಬ ಆವಶ್ಯಕವೆನಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು; ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪಟ್ಟಣವೂ ಗ್ರಾಮವೂ ತನ್ನ ತನ್ನ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಆಡಳಿತದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದಿತಾದುದರಿಂದ, ಹೊರಗಿನ ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಅಪಾಯವಾಗಬಾರದೆಂದು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಗ್ರಾಮಾಧಿಪತಿಯೂ, ಪಟ್ಟಣಾಧಿಪತಿಯೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಗ್ರಾಮ-ಪಟ್ಟಣಗಳನ್ನು ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ

ಅನೇಕ ಸಂರಕ್ಷಕ ಸಾಧನೆಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ನಿರ್ಮಿಸಿ, ಯಾವಾಗಲೂ ಜಾಗೃತ ವಾದ ಸಿದ್ಧತೆಯಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಂತಹ ಸಂರಕ್ಷಕ ಸಾಧನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುವೆಂದರೆ ಪಟ್ಟಣ-ಪುರಗಳಿಗೆ ಕೋಟಿ-ಕೊತ್ತಳ, ಗ್ರಾಮ-ಖೇಡ-ಪಳ್ಳಿಗಳಿಗೆ ಸುತ್ತಗೋಡೆ.

ಹಳಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಕೋಟಿಗೆ ' ಕೋಂಟಿ ' ಎಂಬ ಮೂಲರೂಪವಿದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಕೋಟಿಯನ್ನು ' ದುರ್ಗ ' ಎಂದು ಹೇಳುವರು. ಪರಂಪರೆಯ ಹೇಳಿಕೆಯಂತೆ ದುರ್ಗಗಳು ಮೂರು ಬಗೆಯವಿರುವುವು; **ಗಿರಿದುರ್ಗ, ಜಲದುರ್ಗ, ವನದುರ್ಗ** ಅಥವಾ ಭೂದುರ್ಗ. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಇವೇ ಮೂರು ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದ್ದರೂ, ಅಚ್ಚಗನ್ನಡದಲ್ಲಿಯೆ ಹೇಳಬೇಕೆನ್ನುವವರು ಈ ' ದುರ್ಗತ್ರಯ 'ವನ್ನು ' ಬೆಟ್ಟಗೋಂಟಿ ' ' ಕಡಲ್ ಗೋಂಟಿ ' ' ಪಳುಗೋಂಟಿ ' ಅಥವಾ ' ನೆಲಕೋಟಿ ' ಎಂದು ಹೇಳುವರು. ಸದ್ಯ ಬದುಕಿಕೊಂಡಿರುವ ಕೋಟಿಗಳಲ್ಲಿ ' ಬೆಟ್ಟಗೋಂಟಿ 'ಗೆ ಉದಾಹರಣೆಯೆಂದು ರಾಯಚೂರು-ಬಳ್ಳಾರಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಿಕ್ಕಾಗುವುದು. ' ಕಡಲ್ ಗೋಂಟಿ 'ಗೆ ಉದಾಹರಣೆಯೆಂದು ಪಶ್ಚಿಮ ಸಮುದ್ರತೀರದಲ್ಲಿ ' ಸದಾಶಿವಗಡ ' ' ವಿಜಯದುರ್ಗ 'ಗಳ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ' ಪಳುಗೋಂಟಿ 'ಗೆ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ಕನ್ನಡನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಕೋಟಿಗಳಿವೆ; ಬೆಳಗಾವಿ, ಧಾರವಾಡ, ಬೆಂಗಳೂರು, ತೊರಗಲ್ಲು, ವಿಜಯನಗರ ಇವೆಲ್ಲ ಪಳುಗೋಂಟಿಗಳಿವೆ; ಆದರೆ ಇದ್ದ ಪಳುವೆಲ್ಲ ಹಾಳಾಗಿಹೋದುದರಿಂದ, ಅವು ಬಯಲುಗೋಟಿಗಳಾಗಿ ಬರಿಯ ' ನೆಲಕೋಟಿ ' ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆದಿವೆ.

ಕೋಟಿಯೆಂದೊಡನೆ ಇಂದಿನ ಬಹುಜನರ ಕಣ್ಣೆದುರು ಬಂದು ನಿಲ್ಲುವುದೆಂದರೆ ಕೋಟಿಯ ಸುತ್ತಗೋಡೆ, ಅಗಸೆ, ಕೊತ್ತಳ (ಹೂಡೆಯ, ಬುರುಜು), ತೆನೆ, ಅಗಳ, ಬಹಳವಾದರೆ ನೆಲಮಾರ್ಗ ಇವಿಷ್ಟೆ. ಕೋಟಿಯ ಅಂಗಾಂಗಗಳ ಪರಿಚಯವೂ ಅವುಗಳ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಉಪಯೋಗವೂ ಗೊತ್ತಿದ್ದವರು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ತೀರ ಕಡಮೆ ಜನರು.

ಐತಿಹಾಸಿಕವಸ್ತುಗಳನ್ನವಲಂಬಿಸಿ ಹೊರಟ ಸಾಹಿತ್ಯವು, ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ವಿವಿಧಮುಖಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅಂತಹ ಸಾಹಿತ್ಯನಿರ್ಮಿತಿಗೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಐತಿಹಾಸಿಕಕಾಲದ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಪರಂಪರೆ ಜೆನ್ನಾಗಿ

ಗೊತ್ತಿರಬೇಕಾಗುವುದು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದ ರಾಜಕೀಯ ಜೀವನದ ಬಂದು ಪ್ರಧಾನಾಂಗವಾಗಿದ್ದ ಈ ಕೋಟಿಗಳ ರಚನಾರಹಸ್ಯವೂ, ಕೋಟಿಗಾಳಿಗದ ರೀತಿ-ನೀತಿಗಳೂ ತಿಳಿದಿರಬೇಕಾದುದು ತುಂಬ ಅವಶ್ಯಕ. ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನೇ ಬರೆಯಲಿ, ನಾಟಕವನ್ನೇ ಬರೆಯಲಿ, ಚಲಚಿತ್ರ-ಕಥೆಗಳನ್ನೇ ಬರೆಯಲಿ— ಅವುಗಳಲ್ಲಿ— ಕೋಟಿಗಾಳಿಗದ ಸಂಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಬರುತ್ತಿರುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯ. ಅಂತಹ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಕಲ್ಪನೆಯಿಂದ ಎನಸೊ ಹೊಡೆದಾಟ-ಬಡಿದಾಟಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಮುಗಿಸಿಬಿಟ್ಟರೆ, ವಿಷಯ ಗೊತ್ತಿದ್ದವರಿಗೆ ಅದು ಆಭಾಸವಾಗಿ ಕಂಡುಬಿಡುವುದು. ಕೋಟಿಗಾಳಿಗದ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯ ಬಹುಜನರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿರುವ ಸಂಗತಿಯೆಂದರೆ ಉಡುವಿನ ಸಹಾಯದಿಂದ ಕೋಟಿಯ ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿಹೋಗುವುದು. ಪರಂಪರೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದೆ ಬರೆದ ಕೆಲವು ಮರಾಠಿ ಕಾದಂಬರಿಗಳ ಮೂಲಕ, ಈ ಮಾತು ಬಂದು ನಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ನುಸುಳಿಕೊಂಡಿದೆ. ಕೋಟಿಯೊಳಗಿನವರು ಅಜಾಗರೂಕರಾಗಿರುವಾಗ— ಕಳ್ಳತನದಿಂದ ಒಬ್ಬ ಬ್ಬರು ಮಾತ್ರ— ಹತ್ತಿಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿರಬಹುದಾದ ಉಡುವೇ, ಕೋಟಿಗಾಳಿಗದ ಮುಖ್ಯ ಉಪಕರಣವಾಗಿ ನಮ್ಮ ಹಲವು ಜನ ಸಾಹಿತ್ಯಕರ ಮನದಲ್ಲಿ ಮನೆಮಾಡಿದೆ. ಆದರೆ ಹಗಲಿರುಳುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆಹಾಕಿಕೊಂಡು ಕಾಯುವ ಕೋಟಿಗಾಳಿಗಾಪಿನ ಬಂಟರು ಇರುವಲ್ಲಿ, ಈ ಉಡುವು ಎನುಮಾಡಿತು ! ಮೇಲೆ ಎರಿಬಂದ ಈ ಬಡಪ್ರಾಣಿಯು ಪಾಪ ಕಾಪಿನಬಂಟರ ಕೈಗತ್ತಿಗೆ ಬಲಿಯಾದೀತು ಇಷ್ಟೇ ! ಇನ್ನು 'ಉಡುವು ಚಿಕ್ಕದು, ಎಷ್ಟೋ ಸಲ ಅದು ಕಾವಲುಗಾರರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳದಿರಬಹುದು' ಎನ್ನೋಣ; ಆದರೆ ಅದರ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಬಿಗಿದಿದ್ದ ಹಗ್ಗ ಮೇಲಿನವರಿಗೆ ಕಾಣದೇ ? ಅದನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿಬರುವವರೇನು ಅದೃಶ್ಯಾಂಜನ ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರುವರೆ ? ಜಾಗೃತವಾದ ಕೋಟಿಯನ್ನು ಸಾವಿರಾರು ಜನರು ಒಮ್ಮೆಲೆ ಹತ್ತುವುದಕ್ಕೆ ಉಡುವೊಂದೇ ಸಾಧನವೆನಿಸದು; ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅನೇಕ ಸಾಧನೆ-ಸಲಕರಣೆಗಳಿರುವುವು. ಅದರಂತೆಯೇ ಲಗ್ಗೆಬಿದ್ದ ಕೋಟಿಯ ಒಳಗಿನ ಜನರಿಗೂ— ಹೊರಗಿನವರನ್ನು ತೊಂದರೆಗಿಡುಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ— ಅನೇಕ ತರದ ಸಾಧನ-ಸಲಕರಣೆಗಳಿರುವುವು. ಐತಿಹಾಸಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯನಿರ್ಮಾಪಕನಿಗೆ ಇವೆಲ್ಲ ಗೊತ್ತಿರಬೇಕಾದುದು ಅಗತ್ಯ. ಎಂತಲೇ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಭ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದ ಕೋಟಿಯ ರಚನೆಯ ವಿಷಯಕವಾದ ಬಣ್ಣನೆಗಳನ್ನೂ, ಕೋಟಿಗಾಳಿಗದ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನೂ ಕುರಿತು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಬೇಕೆಂದಿರುವೆನು.

೨ ವಸ್ತುಕ-ವರ್ಣಕಗಳಲ್ಲಿಯ ವಾಸ್ತವತೆ

ಕನ್ನಡದ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ 'ವಸ್ತುಕ' ಎಂದೂ 'ವರ್ಣಕ' ಎಂದೂ ಲಾಕ್ಷಣಿಕರು ಎರಡು ಜಾತಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುವರು. ಯಾವುದೇ ಜಾತಿಯ ಕಾವ್ಯವಿರಲಿ, ಅದು ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳ ಪಜ್ಜಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕಾದರೆ 'ಅಷ್ಟಾದಶವರ್ಣನೆ'ಗೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನ ದೊರೆತಿರಲೇ ಬೇಕು. ವಸ್ತುಕ ಕೃತಿಕಾರರಲ್ಲಿಯ ನಾಲ್ಕಾರು ಜನರನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ, ಮಿಕ್ಕವರ ಕೃತಿಗಳು ಕಥಾವಸ್ತುವನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಇವೆಯೋ, ಕೇವಲ ಅಷ್ಟಾದಶವರ್ಣನೆಯ ಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ಇವೆಯೋ ತಿಳಿಯದಂತಿರುವುವು. ಈ ಅಷ್ಟಾದಶವರ್ಣನೆಗಳಲ್ಲಿ ಪುರವರ್ಣನೆಗೆ ಉಪಾಂಗವಾಗಿ ಕೋಟಿಯ ಅಂಗಾಂಗಗಳ ವರ್ಣನೆಯೂ, ಯುದ್ಧವರ್ಣನೆಗೆ ಉಪಾಂಗವಾಗಿ 'ಕೋಂಟಿಗಾಳಿಗ'ದ ವರ್ಣನೆಯೂ ಬಂದಿರುವುವು. ವರ್ಣಕಕವಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬಹುಜನರು ಈ ಅಷ್ಟಾದಶವರ್ಣನೆಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವರು. ಆದರೆ ಅವರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಥಾವಸ್ತುವಿನ ಮುಂಬರಿತಕ್ಕೆ ಪ್ರಧಾನಸ್ಥಾನ ವಲ್ಲದೆ, ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ವರ್ಣನೆಗಳಿಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಇವರೂ ಕೋಟಿ, ಕೋಟಿಗಾಳಿಗಳನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಿರುವರು. ಆದರೆ ಇವರ ಆ ಬಣ್ಣನೆಗಳು ಬರಿಯ ಉಪಮೆ-ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆ-ರೂಪಕ-ದೀಪಕಗಳಲ್ಲಿ ಹೂತುಹೋಗಿಲ್ಲ; ಕಥಾಪರಿವುಷ್ಟಿಗೆ ತುಂಬ ಸಹಾಯನೀಡುತ್ತವೆ. ವಸ್ತುಕಕಾವ್ಯಗಳ ಕಥಾವಸ್ತುಗಳು ಪೌರಾಣಿಕಕಾಲದುವಾದುದರಿಂದ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪನೆ-ಕೃತ್ರಿಮತೆ-ಕವಿಸಂಕೇತಗಳಿಗೆಯೇ ಅವಕಾಶ ಹೆಚ್ಚು. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಕನ್ನಡಿಗರ ದೈನಂದಿನ ಜೀವನಚಿತ್ರವು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಸ್ಫುಟವಾಗಿ ಮೂಡಿರುವುದು. ವರ್ಣಕ ಕವಿಗಳ ಪದ್ಧತಿಹಾಗಲ್ಲ; ಅವರು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಕಥಾವಸ್ತುಗಳು ಪೌರಾಣಿಕ ಕಾಲದವೇ ಆಗಿದ್ದರೂ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದುಹೋಗುವ ಪಾತ್ರಗಳೆಲ್ಲ ಕನ್ನಡನಾಡಿನವೇ ಆಗಿರುವುವು. ಅವು ತಮ್ಮ ಕೃತಿಕಾರನ ಕಾಲದ ಕನ್ನಡ ಜನಜೀವನ, ಜಾನಪದಜೀವನಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಾಗಿರುವುವು. ಎಂತಲೇ ವರ್ಣಕಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿಗರ ರೀತಿ-ನೀತಿ-ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳೂ ಜೀವನಸಂಸ್ಕಾರವೂ ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ಮೂಡಿರುವುವು. ಈ ಮಾತಿನ ಸತ್ಯತೆಯನ್ನು, ಶತಮಾನಾನುಸಾರವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿರುವ ಕೋಟಿಯ ವರ್ಣನೆಗಳೂ, ಕೋಟಿಗಾಳಿಗದ ವಿವರಣೆಗಳೂ ಸಿದ್ಧಮಾಡದೆ ಇರಲಾರವೆಂದು ನನ್ನ ನಂಬುಗೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ 'ಮಹಾಕಾವ್ಯ' ವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ

ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ, ಈ ಕೋಟಿ-ಕೋಟಿಗಾಳಿಗಗಳ ವಿಷಯ ಬರುವುದಾದರೂ, ನಾನು ನನ್ನ ಅನುಕೂಲತೆಗಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಪ್ರಾತಿನಿಧಿಕ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಆಯ್ದುಕೊಂಡಿರುವೆನು.

೩ ಕೋಟಿಯ ಪರಿಚಯ

(ವಸ್ತುಕ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ)

ಕೋಟಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಬೇಕಾದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವಸ್ತುಕಕಾವ್ಯ ಕರ್ತೃಗಳು — ಅವಕಾಶಾಭಾವದಿಂದಲೋ, ಪರಿಚಯಾಭಾವದಿಂದಲೋ — ಕೋಟಿಯ ಆರೇಳು ಮುಖ್ಯಾಂಗಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರುವರು. ಅವಾವುವೆಂದರೆ : ೧ ಪರಿಖಾ (ಅಗಳು) ೨ ಪೊಂಗೋಂಟಿ, ೩ ಕೊತ್ತಳ ೪ ಮುಗಿಲಟ್ಟೆ (ಗೋಪುರ), ೫ ಕೋಟಿಯತೆನೆ, ೬ ಪಳಯಿಗೆ, ೭ ಪ್ರಾಕಾರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳು. ಇವು ಹೆಸರು ಮಾತ್ರ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಲ್ಲದೆ, ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯ ಮೂಲಕ ಇವುಗಳ ಸ್ವರೂಪಕಲ್ಪನೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಉಂಟಾಗದು.

*

*

*

ನಾಗಚಂದ್ರ ಅಥವಾ ಅಭಿನವಪಂಪ (೧೧೦೫) ನು ತನ್ನ 'ರಾಮಚಂದ್ರಚರಿತ ಪುರಾಣ' ದಲ್ಲಿ ಕೋಟಿಯ ಅಂಗಾಂಗಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿರುವನು :

* ನಿರ್ಗಾದಿಗೆ (ಅಗಳು)

“ ಬಡಬಾನಲನಿಗೆ ಹೆದರಿದ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರವು, ಅಮರಶೈಲವನ್ನು ಶರಣುಹೊಕ್ಕಿರುವುದೇನೊ ಎಂಬಂತೆ ' ನಿರ್ಗಾದಿಗೆ ' ಯು ' ಹೊನ್ನ ಕೋಟಿ 'ಯನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು. (ಆಶ್ವಾಸ ೧; ಪದ್ಯ ೧೧೩) ”

ಅಮರಶೈಲ ಎಂದರೆ ಮೇರುಪರ್ವತ. ಅದು ಬಂಗಾರದ್ದೆಂದು ಕವಿ-ಸಮಯ. ಇಲ್ಲಿಯ ಎತ್ತರವಾದ ಕೋಟಿಯೂ ಬಂಗಾರದುದು.

* ಸಾಮಾನ್ಯವಾಚಕರಿಗೆ ತೊಂದರೆಯಾಗಬಾರದೆಂದು ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು, ಕೈಯಲ್ಲಾ ದಷ್ಟು ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಮೂಲಕವಿಗಳ ಪದಧಾಟಿಯಲ್ಲಿಯೆ ಗದ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ :

ಮುಗಿಲಟ್ಟಿಳಿ, ಅಂಬುಗಂಡಿ, ಪಳಯಿಗೆ

“ ಮುಗಿಲನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದ ‘ಮುಗಿಲಟ್ಟಿಳಿ’ಗಳ ಪಕ್ಕದ ‘ಅಂಬುಗಂಡಿ’ ಗಳೊಳಗಿಂದ ನುಸುಳಿ ಮುಂದುವರಿವ ಸೂರ್ಯನ ಕುದುರೆಗಳು, ‘ಪಳಯಿಗೆ (ಧ್ವಜ)’ ಗಳ ತಂಗಾಳಿಯ ತೀಟದಿಂದ ದಾರಿಯ ದಣಿವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುವು. (ಆಶ್ವಾಸ ೧; ಪದ್ಯ ೧೧೬) ”

*

*

*

ಅಗ್ಗಳನು (೧೧೮೯) ತನ್ನ ‘ಚಂದ್ರಪ್ರಭಪುರಾಣ’ ದಲ್ಲಿ, ಕೋಟಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ನಾಗಚಂದ್ರನಿಗಿಂತ ವಿಶದವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವನು:

ಕೋಟಿ

“ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು ಮೇರುಪರ್ವತವನ್ನೇ ಆಗಲನಾಗಿ ಜಗ್ಗಿ, ಈ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಪರದೆಯನ್ನಾಗಿ ಸುತ್ತಿರುವನೇನೋ-ಎಂಬಂತೆ, ‘ನವಹಾಟಿಕ ನಿರ್ಮಿತವಪ್ಪ ಕೋಟಿ’ ಮುಗಿಲಿನುದ್ದಕ್ಕೂ ನಿಂತುದರಿಂದ, ಸೂರ್ಯನ ರಥಕ್ಕೆ ದಾರಿಯಿಲ್ಲದೆ ಹೋಯಿತು. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಸೂರ್ಯನು ಕೋಟಿಯ ಇಕ್ಕೆಲಗಳಲ್ಲಿ ಬರಹೋಗಲಾರಂಭಿಸಿದನು. ಹೀಗಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಆತನಿಗೆ ಉತ್ತರಾಯಣ-ದಕ್ಷಿಣಾಯನಗಳೇತಕ್ಕೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿದ್ದುವು ? (ಆಶ್ವಾಸ ೧; ಪದ್ಯ ೧೧೪). ”

ಪರಿಖೆ (ಆಗಳು)

“ ಈ ಪುರವು ತನ್ನಂತೆಯೇ ‘ರತ್ನವಿತತಿಗೆ’ ನಿವಾಸನಾಯಿತೆಂಬ ‘ಸಮಗುಣಪ್ರಣಯ’ದಿಂದ, ಸಮುದ್ರವು ಬಂದು ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಆಪ್ತಿ ಕೊಂಡಿರುವುದೇನೋ-ಎಂಬಂತೆ, ಸುತ್ತಲೂ ‘ಪರಿಖೆ’ ಬಳಸಿರುವುದು. (ಆಶ್ವಾಸ ೧; ಪದ್ಯ ೧೧೫) ”

ಮುಗಿಲಟ್ಟಿಳಿ

“ ಹೊಸ ಹೊಸ ಸ್ಫಟಿಕದ ‘ಮುಗಿಲಟ್ಟಿಳಿ’ಗಳು, ಕೋಟಿಯು ಮೇರುಪರ್ವತವಿದೆಂಬ ಶಂಕೆಯಿಂದ ಬಂದು ನಿಂತ ‘ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿನಾಶ-ತತಿ’ ಎಂದು ಭಾವನೆಯಾಗುವಂತೆ ಅದನ್ನು ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿರುವುವು. (ಆಶ್ವಾಸ ೧; ಪದ್ಯ ೧೧೭) ”

ತೆನೆ, ಪಳೆಯಿಗೆ

“ಓಡಾಡುವ ರವಿರಥದ ಗಾಲಿಗಳ ಬಿರುಸಾದ ಅಚ್ಚಿಗೆ ತಗುಲಿ,
, ಪೊಂದೆನೆಗೊನೆಯಿಂದ ’ ಧೂಳಿಯೆದ್ದು ಮೇಲೆ ನಿಮಿರಿ ನಿಂತಿರುವು
ದೇನೊ— ಎಂಬಂತೆ, ಅಟ್ಟಳೆಗಳ ಮೇಲೆ ಸೆಡೆದುನಿಂತ , ಕೆಂಬಳಯಿಗೆ ’
ಗಳು ಕಂಡುವು. (ಅಶ್ವಾಸ ೧; ಪದ್ಯ ೧೧೮)”

ಪ್ರಾಕಾರ (ಆಳ್ವೇರಿ)

“ ಆಕಾಶದ ತಾರೆಗಳು ತನೆಯ ತುದಿಗಳ ಮೇಲೆ ದೀಪದಂತೆ
ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರಲು, ಆ ‘ ಪ್ರಾಕಾರ ’ ವು ಅಪೂರ್ವವಾದ ದೀಪೋತ್ಸವದ
ಭ್ರಮೆಯನ್ನು— ಪೌರರಿಗೆ— ಉಂಟುಮಾಡುವುದು. (ಅಶ್ವಾಸ ೧;
ಪದ್ಯ ೧೧೯) ”

*

*

*

ಜನ್ಮ ಕವಿ (೧೩೨೦-೩೦) ತನ್ನ ‘ ಅನಂತನಾಥಪುರಾಣ ’ದಲ್ಲಿ
ಕೋಟಿಯ ವಿವಿಧಾಂಗಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿರುವನು. ಇವನು ಕೋಟಿ-
ಗಾಳಿಗದ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ವಾಸ್ತವವೆನಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿರುವನಾದರೂ
ಕೋಟಿಯ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಕವಿಸಮಯಗಳಿಂದಲೇ ಹೆಣೆದುಬಿಟ್ಟಿರುವನು.

ಮೊದಲು ‘ ಪುರಪ್ರಥಿತ ಖಾತೀ-ವಪ್ರವಿಸ್ತಾರ ’ ಎಂದರೆ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು
ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಅಗಳು-ಕೋಟಿಗಳನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಿರುವನು.
ಆ ಮೇಲೆ:—

ಮುಗಿಲಟ್ಟಣೆ

“ ಮುಗಿಲ ಮಣಿಮಂಟಪಗಳು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿವೆಯೆಂದು ತಿಳಿದು,
ತಂಗಾಳಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಕ್ರೀಡೆಯಾಡಲೆಳಸಿದ , ಖಚರ ದಂಪತಿನಿಚಯವು ’
ಮುಗಿಲು ಹರಿದುಬೀಳುವಂತೆ , ಮುಗಿಲಟ್ಟಣೆಗೆ ’ ಹಾರಿ ಹಾರಿ
ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಿತು. (ಅಶ್ವಾಸ ೧; ಪದ್ಯ ೧೦೦)”

ಕೋಟಿ, ಕೊತ್ತಳ, ತೆನೆ

“ ಸೂರ್ಯನ ಓಡುವ ರಥವು, ಕೋಟಿಯ ಕೊತ್ತಳದಲ್ಲಿ-
ಅಲ್ಲಿಯೆ ಕೆಚ್ಚಿಬಿಟ್ಟಂತೆ— ನಿಂತುಕೊಳ್ಳಲು, ಅರುಣನು ಗಾಲಿಯನ್ನು
ಮುಂದೆ ನೂಕುವುದಕ್ಕೊಂದು ಹೋಗಿ, ಕೋಟಿಯ ತೆನೆಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ
ಸೂರ್ಯನನ್ನು ನಗಿಸುವನು. (ಅಶ್ವಾಸ ೧; ಪದ್ಯ ೧೦೧) ”

ಪ್ರಾಕಾರ

“ ಪ್ರಾಕಾರದ ಮಣಿಮಯವಾದ ದಿಣ್ಣೆಯ ಎಳಬಿಸಿಲಿನಂತಹ
ಬೆಳಕಿನ ಮೂಲಕ, ಅಲ್ಲಿ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಚಕ್ರವಾಕಗಳು
ಅಟನಾಡುತ್ತಿರುವುವು. (ಅಶ್ವಾಸ ೧; ಪದ್ಯ ೧೦೨) ”

*

*

*

ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಸ್ತುಕಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾದ ಕೋಟಿಯ
ವರ್ಣನೆಗಳ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನೆಷ್ಟೋ ಕೊಡಬಹುದು. ಆದರೆ ಇವಿಷ್ಟು-
ಒಂದಲೆ ಆ ಕವಿಗಳು, ಕಂಡ ಕೋಟಿಯನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಿರದೆ ಕಲ್ಪನೆಯ ಬಯಲು-
ಗೋಂಟಿಯನ್ನೇ ಅವಾಸ್ತವರೀತಿಯಿಂದ ಬಣ್ಣಿಸಿರುವರೆಂಬ ಮಾತು ಸ್ಪಷ್ಟ-
ವಾಗದೆ ಇರದು. ಇನ್ನು ವರ್ಣಕಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದ ಒಂದೆರಡು ಕೋಟಿಯ
ಬಣ್ಣನೆಯ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ನೋಡೋಣ.

(ವರ್ಣಕಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ)

ಕನಕದಾಸನು (೧೫೫೦) ತನ್ನ ‘ ನೋಹನತರಂಗಿಣಿ ’ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ,
‘ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರಾಯನ ’ ದ್ವಾರಕೆಯನ್ನೂ ಬಾಣನ ಶೋಣಿತಪುರವನ್ನೂ
ವರ್ಣಿಸುವಾಗ, ಅವುಗಳ ಕೋಟಿಯ ಅಂಗಾಂಗಗಳನ್ನು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟು-
ವಂತಹ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಆತನ ಸಾಂಗತ್ಯದ ಭಾಷೆಯು ಸಾಹಿತ್ಯದ
ಸ್ವಲ್ಪ ಪರಿಚಯವಿದ್ದವರಿಗೂ ತಿಳಿಯಬಹುದಾದುದರಿಂದ, ಆತನ ಭಾಷೆ-
ಯಲ್ಲಿಯೆ ಆತನ ಕೋಟಿಯ ವಿಶದವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಹೆಚ್ಚು
ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗುವುದೆಂಬ ನಂಬುಗೆಯಿಂದ, ಮೂಲಪದ್ಯಗಳನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ
ಕೊಡಲಾಗಿದೆ :

ಕೋಟಿ

“ ಸುತ್ತಣ ಮಣಿಗಲ್ಲ ‘ ಹೊಂಗೋಟಿ’ ನೋಡಲು
ತತ್ತಳಗೆಯ್ದುದಪ್ಪಿಗಳ. ”

ಕೊತ್ತಳ

೧

“ ಕೊತ್ತಳನಿಚೆಯವು ಕೊಳಲುಪೋಪರಿಗಳ
ಹೆತ್ತಳ ಗಂಡನಂತಿಹುದು. ”

೨

“ ಪಂತದಿಂದನನಿಯ ಹೊತ್ತ ದಿಗ್ಗಜದಂತೆ
ನಿಂತ ‘ಕೊತ್ತಳ’ಗಳೊಪ್ಪಿದುವು. ”

ಹುಲಿವೊಗ (ಕೋಟಿಯ ಬಾಗಿಲು)

೧

“ ಬಲಿನಂದನ ಮುಖ್ಯ ಖಳರೆಂಬ ಮೃಗಕುಲ
ಚಲಿಸಿ ತನ್ನಿದಿರ್ಬರೆ ಪಿಡಿದು,
ಉಲಿದು ಹೊಯ್ಯುವೆನೆಂಬ ರೌದ್ರದಿಂ ಕೋಟಿಯ
‘ ಹುಲಿವೊಗ’ ಕಣ್ಣೆ ರಂಜಿಸಿತು. ”

೨

ತಿಕ, ಪುಚ್ಚ, ಪಾದಚತುಷ್ಟಯ, ಗೂಢತಾ-
ನಕವಡೆದುಭಯ ವ್ಯಾಘ್ರಗಳು
ಪ್ರಕಟಿಸಿ ನಿಂದಂತೆ ದ್ವಿತಯ ಕೊತ್ತಳ , ಹುಲಿ-
ಮುಖವಿದುರ್ದೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ !

ಕೋಟಿಯ ಕದ

“ ಮಿಟಾದ ರಮ್ಯರತ್ನಗಳ ಸೊನ್ನಾರ ಕೈ-
ಮಾಟ ನಾನಾಬಂಧಗತಿಯ
ಕೂಟಸ್ಥವಾದ ಹೊನ್ನಗಸೆಯ , ತಳಿತ ಕ-
ಮಾಟಗಳಿದುರ್ವೇನೆಂಬೆ !”

ಮುಗಿಲಟ್ಟಣೆ, ಕಳಸ

“ ಬೆಟ್ಟವ ಕಿತ್ತು ತಂದಿರಿಸಿದಂದದಿ , ಮುಗಿ-
ಲಟ್ಟಣೆ’ ತೆನೆಗಳಗ್ರದಲಿ
ಬಟ್ಟರನ್ನಗಳ ತೆತ್ತಿಸಿದ , ಹೊಂಗಳಸಂ’ಗ-
ಳಿಟ್ಟರ್ದುವೇನ ಬಣ್ಣ ಸುವೆ !”

ಅಗಳು

“ ನೆಗಳು, ನೀರಾನೆ, ಪಾಠೀನ, ಕಚ್ಚಪ, ಕರ-
ಯುಗಳ ಕರ್ಣಾಟಕ ನಿಚಯ,
ಜಗಳಕ್ಕೆ ಬಪ್ಪ ಶತ್ರುಗಳ ಖಂಡಿಪೆನೆಂದು
ಅಗಳೊಳು ಘುಳುಘುಳಿಸಿದುವು. ”

ಡೆಂಕಣಿ, ಮರುಳ್ಗೈ, ಲಾಳಿ, ಬಿಲ್ಲು, ಪೆಟೆಲು

“ ಅಂಕಕೆ ಬರ್ಪ ರಾಯರ ಗಂಡನೆಂದೆಂಬ
‘ ಡೆಂಕಣಿ-ಮರುಳ್ಗೈ’ಗಳೊಡನೆ
ಭೋಂಕೆನೆ ಮಿಡಿದ , ಲಾಳಿ ’ ಯ , ಬಿಲ್ಲು-ಪೆಟೆಲ್ ’ ಗಳ
ಸಂಕುಲವಿದುರ್ದಲ್ಲಲ್ಲಿ !”

ಪೆರ್ಗದ, ಲಾಳವಿಂಡಿಗೆ, ದ್ವಾರಾಷ್ಟ್ರಕ

“ ಮದಹಸ್ತಿಗಳ ಕೈಯೆ ನೂಕಿ ಬಂಧಿಸುವ , ಪೆರ್-
ಗದ ’ , ವಜ್ರ-ಲಾಳವಿಂಡಿಗೆ ’ ಯ
ಅದಟಿನ ದ್ವಾರಾಷ್ಟ್ರಕವ ವರ್ಣಿಸುವೊಡೆ
ಪದಕವಿಗಳಿಗಗೋಚರವು ! ”

ದಿಡ್ಡಿ, ಬಿಲದ್ವಾರ, ಆಳ್ವೇರಿ

“ ಪದಿನಾರು ದಿಡ್ಡಿ, ಬತ್ತೀಸ ಬಿಲದ್ವಾರ,
ವಿಧುಮಿತ್ರದುಪಲದಿಂ ಬಿಗಿದ
ರುಧಿರಾಪುರದಾಳುವೇರಿಯ ಸೌಭಾಗ್ಯ.
ದುದಯವನೇನ ಬಣ್ಣ ಸುವೆ ! ”

ಗೋವಿಂದ ವೈದ್ಯನು (೧೬೪೨) ತನ್ನ 'ಕಂಠೀರವ ನರಸ-
ರಾಜೇಂದ್ರ ವಿಜಯ' ಎಂಬ ಐತಿಹಾಸಿಕಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ
ಕೋಟಿಯ ಬಣ್ಣನೆಯು, ಕನಕದಾಸನ ಕೋಟಿಯ ವಿವರಣೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ
ವಾಸ್ತವತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಇವನು ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ :—

ಕೋಟಿ

“ ಅಗಲಕೆ ಭೂಮಂಡಲ ಕಿರಿದು, ಉಬ್ಬಲು
ಮಿಗೆ ತಾಳವೆಂಟುದಿಕ್ಕೊಂದು,
ನಗುತಾಗ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬಳಿದೋಲು ಹೊಂಗೆಗೋಂಟಿ
ಗಗನಮಂಡಲವ ಮುಟ್ಟುಹುದು ”

ತೆನೆ

“ ಪಾತಾಳದ ಫಣಿಪತಿ ಸಗ್ಗವ ನೋಡ-
ಲಾತುರದಿಂ ಮೇಲಕೇಳಿ,
ಖ್ಯಾತಿಯ ಪೆಡೆಗಳ ಸಾಲೆನೆ ಕೋಟಿಯ
ನೂತನ ತೆನೆಗಳೊಪ್ಪಿದುವು. ”

ಕೊತ್ತಳ

“ ಅಷ್ಟದಿಕ್ಕಾಳರು ತಮ್ಮ ಪಟ್ಟಣಗಳಿ-
ಗಟ್ಟುಳಿಯಾಗೆ ರಕ್ಕಸರ,
ನೆಟ್ಟನೆ ನಿಲುವ ತಾಣಗಳೆನೆ ' ಕೊತ್ತಳ '
ಕಟ್ಟಿಸಕದೊಳೊಪ್ಪಿದುವು.

ಎಂಟು ದಿಕ್ಕುಗಳಿಗೂ ಎಂಟು ಕೊತ್ತಳಗಳಿರುತ್ತಿದ್ದುವೆಂಬುದನ್ನು
ಹಿಂದೆ ಕನಕದಾಸನೂ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆಂಬುದು ನೆನಪಿನಲ್ಲಿರಬಹುದು.

ಮುಗಿಲಟ್ಟಣೆ

“ ಪುರವೆಂಬ ಸರಸಿಯೊಳೊಗೆದ ತಾವರೆಗಳು
ತರಣಿಮಂಡಲವ ನೋಡುವೊಡೆ
ನೆರೆನಾಯುಪಥವಡದೊಲು , ಮುಗಿಲಟ್ಟಣೆ '
ಮೆರೆದುವಾಗಸವ ತುಡುಕುತ ! ”

ಡೆಂಕಣಿ

ನೆರೆ ನಮ್ಮ ಪುರದರಸಿನಗ್ಗಲಿಕೆಗೆ
 ಸರಿಯಿಲ್ಲ ಜಗದೊಳಗೆಂದು |
 ಪುರಲಕ್ಷ್ಮೀ ಕೈಗಳೆತ್ತಿದವೋಲು , ಡೆಂಕಣಿ '
 ಮೆರೆದುನೆಣ್ಣೆ ಸೆಯೊಳೇನೆಂಬಿ ! ”

ಪಟಿ

“ ಗಗನಗಂಗೆಯ ಕಾಲುವೆ ಬಲುಮಾರ್ಗದೆ
 ಸೊಗಸುತ್ಯತಂದೊಪ್ಪಿದಂತೆ
 ಮುಗಿಲ ಮುಟ್ಟುವ ಕೋಟಿದೆನೆಯೆಡೆ ಪಟಿಗಳು
 ಝಗಝಗಿಸಿದುವು ಶುಭ್ರವಲಿ ! ”

ಅಗಳು

“ ಹರಿಗೆ ಹಾಸಿಗೆಯಾಗಬೇಕೆಂದು ಪಾತಾಳ-
 ಪುರದಿಂದ ಉರಗೇಂದ್ರ ಬಂದ
 ವರಮಾರ್ಗದ್ವಾರವಿದೆನೆ ಬಲುಘಾತದೆ
 ಮೆರೆದುದಗಳದೇನನೆಂಬಿ ! ”

ಅಳುವೇರಿ

“ ಶಾಲಾವೀಧಿಯ ಬಳಸಿಕೊಂಡತುಲ ವಿ-
 ಶಾಲದೊಳಾ ಪಟ್ಟಣದ |
 ಅಳುವೇರಿಗಳಿಸೆದುವು-ನೋಳ್ವಜನರ ಕ-
 ಣ್ಣಾ ಲೋಕನಕಿನಿದಾಗಿ ! ”

ಹುಲಿಮುಖ

“ ಮಲೆಶೀ ಪುರಕ್ಕೆತಹ ರಿಪುನೃಪಪಶು-
 ಕುಲಸಮೂಹವನಗಿದುಗುಳ್ಳ
 ಸಲೆ ಶಾರ್ದೂಲವದನವೆನೆ , ಹುಲಿಮುಖ '
 ಬಲು ಭಯಂಕರವ ಬೀರುವುವು. ”

ಬಾಗಿಲ ಸೆಜ್ಜೆ (ಅಗಸೆಯ ಮೇಲಿನ ಗೋಪುರ)

“ ಆ ಪುರದತುಳ ಭಾಗ್ಯ ಕೀರ್ತಿಯ ನಗುತಾಗ
ಗೋಪತಿಗರುಹುವಂದದಲಿ
ತಾ ಪಿರಿದಾಗಿ ಬಾಗಿಲಸೆಜ್ಜೆಯಭ್ರವ
ವ್ಯಾಪಿಸಿದುವು ಶುಭ್ರವಿಡಿದು ! ”

ಶತಘ್ನಿ

“ ಪುರಕ್ಕೆದಿ ಬಹರಿಪುಜಲಧಿಯನುಸಿರ್ಗಿಚ್ಚಿ-
ನುರುಹೆಂದು ಪಲವು ಬಾಡಬರ
ಪರಮೇಷ್ಟಿ ನಿರ್ಮಿಸಿ ಕಳುಹಿದ ತೆರದಂತೆ
ಮೆರೆದುವು ಬಲು ‘ಶತಘ್ನಿ’ ಗಳು ! ”

ಫಿರಂಗಿ

“ ನರ ಸುಧನ್ವನ ಶಿರಕೆಚ್ಚ ಮೂರ್ತಿತ್ರಯ-
ವೆರೆದ ಶಕ್ತಿಯ ತೆರದಂತೆ,
ಪುರದ ಕೋಟಿಯ ಸುತ್ತಣ ಕೊತ್ತಳಗಳೊಳು
ಮೆರೆದುವು ಬಲು ಫಿರಂಗಿಗಳು ! ”

ಫಿರಂಗಿಗಳ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಹೆಸರು

“ ರಾನುಬಾಣವು, ಭೂತನಾಥ, ಲಂಕೆಯ ನಿರ್-
ಧೂಮಧಾಮನು, ಹನುಮಂತ,
ಚಾಮುಂಡಿ, ಸಿಡಿಲ ಜಂಗುಳಿ, ಮೇಘನಾದ ನಿ-
ಸ್ಸೀಮ ಫಿರಂಗಿಗಳಿಹವು ! ”

ಕೋವಿಗಳು (ಸಣ್ಣ ತೋಪು)

ಕೋಟಿ ಕೋಲಾಹಲ, ಕಲಿವೀರಭದ್ರನು,
ಲೂಟಿಯ ರಣಭೈರವನು,
ವಿಾಟನ ರಂಗನಾಥನು ವೈರಿಭಟ ಕುರು-
ಪಾಟದ ಬಲ್ಲೋವಿಯಿಹುವು ! ”

ಕೋಟಿಯ ಮೇಲಿನ ಬೇರೆ ಉಪಕರಣಗಳು

ಒಡ್ಡಿದ ' ಶೂಲ ' , ವರಾಹನ ತಲೆ ' , ನೂಂಕು-
ವಡ್ಡವಲಗೆ ' ಕವಣೆ ' ಗಳು
' ಅಡ್ಡಾಯುಧ ' , ಗರಗಸ ' , ಮೊನೆಗಲ್ಲು ' ಕ-
ಣ್ಣೆಡ್ಡನಾಗಿಯೆ ರಾಜಿಸುವುವು ! ”

‘ ಚೀಳುಬಾಣಗಳ ರಾಟೆಳ ’ ಉರಿಪೊಟ್ಟಣ
ನೇಳುವ ' ಜಂತ್ರದದಗಳು (?) ' .
ತೂಳುವ ' ಗುಂಡುಗಲ್ಲುಳ ರಾಶಿ ' ಪಟ್ಟಣ-
ದಾಳುವೇರಿಯ ತುಂಬಿಹವು !

‘ ವಿಷದ ಜೀರ್ಣೋಳವಿ ' , ಮಳಲರಾಶಿ ' ಉಕ್ಕಿನ
ಮಸೆದಲಗಿನ ' ಸಾಲಸಬಳ ' .
ಎಸೆವ ' ಕೀಲಾಯುಧ ' ಬಲಿದ ' ಅಡ್ಡದೊಲೆ ' ಕ-
ಣ್ಣೆಸೆದುವು ತನೆಯ ಸಂದಿಯಲಿ ! ”

ವರ್ಣಕವಿಗಳು ಹೇಳಿದ ಕೋಟಿಯ ವಿವರಣೆಯ ಮಾದರಿಗಳಿವು.
“ ಇಂತಪ್ಪ ಪುರದ ಚೌದೇಸೆಯ ಬಾಗಿಲುಗಳ ಮುಂತಿಹ ' ಚಾವಡಿ ' ಗಳಲಿ,
ದಿವ್ಯಾಯುಧಗಳನಾಂತು, ಹೊಂತಕಾರಿಗಳು ಪಂಥದೊಳು ' ಹಗಲಿರುಳೂ
ಸಂರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವರು. ಎಂದ ಮೇಲೆ ಇಲ್ಲಿ ಉಡುಗಳ ಎರಾಟ ನಡೆವ ಬಗೆ
ಹೇಗೆ ?

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಅವಲೋಕಿಸಿ
ದಲ್ಲಿ, ಆಳವಾದ ಅಗಳು ಬಳಸಿದ ಎತ್ತರವಾದ ಆಳ್ವೇರಿಗಳುಳ್ಳ ಕೋಟೆ, ದಿಕ್ಕು
ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಭವ್ಯವಾಗಿ ನಿಂತಿರುವ ಕೊತ್ತಳಗಳು, ಆಳ್ವೇರಿಯ ಮೇಲೆ ಸಾಲು-
ಸಾಲಾಗಿ ನಿಂತ ತೆನೆಗಳು, ಮೈರಿಗಳು ಬರುವ ಸುಳುಹನ್ನು ದೂರದಿಂದಲೆ
ಕಂಡು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅನುಗೊಳಿಸಿದ ಮುಗಿಲಟ್ಟಣೆಗಳು (ಮಂಚಿಕೆ),
ಎರಡೂ ಬದಿಗೆ ಹುಲಿಗಳಂತೆ ನಿಂತಿದ್ದ ಕೊತ್ತಳಗಳ ನಡುವಿನ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು,
ಆನೆಗಳಿಂದ ನೂಕಿಸಿದಾಗಲೆ ಮುಚ್ಚಲಿಕ್ಕಾಗುವಂತಹ ಭದ್ರವಾದ ಕದಗಳು,
ಲಾಳವಿಂಡಿಗೆ (ಅಗಲಿ), ಕೊತ್ತಳಗಳ ಮೇಲೆ ನಿಡಿದಾಗಿ ನಿಂತ ಡೆಂಕಣೆಗಳು,
ಮರುಳ್ಳೆಗಳು, ಧ್ವಜ-ಕೀತನಗಳು ಇವೆಲ್ಲ ಕಣ್ಣೆದುರು ಬಂದು ನಿಲ್ಲದೆ

ಇರವು. ಇದೆಲ್ಲ ಯುದ್ಧವಿಲ್ಲದಾಗಿನ ಬರಿಯ ಕೋಟಿಯ ಬಣ್ಣನೆಯಾಯಿತು. ಇನ್ನು ಯುದ್ಧ ನಡೆಯಬಹುದಾದಾಗ ಕೋಟಿಗಾಳಿಗದ ' ಸಂವರಣೆ ' (ಪೂರ್ವ ಸಿದ್ಧತೆ) ಯನ್ನು ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತೆಂಬುದನ್ನು, ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಾಲದ ಕೆಲವು ಕವಿಗಳ ಮಾತುಗಳ ಮೂಲಕ ಅರಿತು ಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸೋಣ.

೪. ಕೋಟಿಗಾಳಿಗಕ್ಕೆ ಮೊದಲು

I ಲಗ್ನೆಯಿಕ್ಕಿದವರ ಸಿದ್ಧತೆ

ಕೋಟಿಗಾಳಿಗ ಆರಂಭವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಮರಸಿದ್ಧತೆಗಳು ನಡೆಯಬೇಕಲ್ಲವೆ! ಹೊರಗಣಿಂದ ಬಂದು ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಲಿರುವವರ ಸಿದ್ಧತೆಗಳು ಒಂದು ಜಾತಿಯವಾದರೆ, ಕೋಟಿಯೊಳಗೆ ಇದ್ದವರ ಸಾಧನ-ಸಿದ್ಧತೆಗಳು ಮತ್ತೊಂದು ಜಾತಿಯವಾಗಿರುವುವು. ಮೊದಲು ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದವರ ಸಮರಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸುವಂತಹ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ನೋಡೋಣ! ಒಂದು ವಿಷಯ: ಕೋಟಿಯ ವರ್ಣನೆಗಳಂತೆ ಈ ವರ್ಣನೆಗಳು—ವಸ್ತುಕಕಾವ್ಯಗಳೊಳಗಿನವೂ—ಕೃತ್ರಿಮವಾಗಿ ಇಲ್ಲ; ಇಷ್ಟೇ, ವಸ್ತುಕಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿದ್ದರೆ ವರ್ಣಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶದವಾಗಿವೆ. ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಕನ್ನಡಿಗರ ಸಮರಜೀವನದ ವಾಸ್ತವತೆಯನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿದೆ.

*

*

*

ಜನ್ನಕವಿ (೧೨೨೦-೩೦) ತನ್ನ ' ಅನಂತನಾಥ ಪುರಾಣ ' ದಲ್ಲಿ ವಸುಷೇಣನ ಮುತ್ತಿಗೆಯನ್ನು—ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿಯೇ—ಸುಂದರವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಿರುವನು. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ :—

“ ಹೀಗೆ ಮೂರು ಬಳಸುಗಳಿಂದ ಬಳಸಿ ಬೀಡುಬಿಟ್ಟು, ಮರುದಿನವೆ ಲಗ್ನೆಯನ್ನಿಕ್ಕಬೇಕಾದ ದಿನವಾದುದರಿಂದ ವಸುಷೇಣರಾಜನು, ಕೋಟಿಯ ' ಸದರಸಿದರಮುನುಂ (ಅನುಕೂಲ - ಪ್ರತಿಕೂಲ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನೂ) ಜಂತ್ರದ ಒಡವಣೆಗಳುಮಂ (ಕೋಟಿಯ ವ್ಯೂಹದ ರೀತಿಗಳನ್ನೂ),

ಭೂಮಾನಮುಮಂ (ಭೂಮಿಯ ಅಳತೆಗಳನ್ನೂ) ಪುಗುವ ಪೊರ
ಮಡುವ ನೀರಕಂಡಿ-ಕುದುರೆಗಂಡಿಯ ತೆರಪುಗಳುಮಂ ' ಸುತ್ತಿ ಸುತ್ತಿ
ನೋಡುತ್ತ ಬರುತ್ತಿರುವಾಗ , ಏರಿಸಿದ ತಿಮಿರೋಳಂ, ಇಟ್ಟ ತಿಲಕ
ದೊಳಂ, ಕಟ್ಟಿದ ದೆಂಡೆಯೊಳಂ, ಅರ್ಚಿಸಿದ ಕೊತ್ತಳದೊಳಂ ಅಮರ್ಚಿ
ಸಿದ ಅಟ್ಟಳೆಯೊಳಂ, ಎತ್ತಿದ ಪತಾಕೆಯೊಳಂ, ಸುತ್ತಿದ ಬೇವಿನ
ದೆಂಡೆಯೊಳಂ, ಸೆಟ್ಟಿಗೆಯ್ದ ಸಱಿಯೊಳಂ, ಪೊಯಿಸಿದ ಗಾಲಿಯೊಳಂ,
ನಿಱಿಸಿದ ಬಸಿಯೊಳಂ, ಪೂಸಿದ ಡೆಂಕಣೆಯೊಳಂ, ಗುಡಿಸಿದ ಗುಂಡಿ
ನೊಳಂ, ಪಣ್ಣಿದ ಸಾರಮಾರಿಯೊಳಂ, ಪುರಿದ ಮಣಲೊಳಂ, ಬರ್ಚಿದ
ಬೇರ್ಕೆಯೊಳಂ, ಬೆಯ್ದಾಡುವ ಕಹಳೆಯೊಳಂ, ಪೊಯ್ದ ಬೊಬ್ಬಿರಿವ
ಪಱಿಯೊಳಂ, ತನೆಯಂ ತಳ್ತ ಪರಿಗೆಯೊಳಂ, ಮೊನೆಯಂಪೂಣಿಸಿದ
ಕೊಂತದೊಳಂ ಕೈಗೆಯ್ದ ಕಟ್ಟಾಸುರಮಾಗೆ, ಮಸೆದ ಜವದಾಡೆಯಂತೆ—
ಮಸಗಿದ ರಕ್ಕಸರ ಮಾಡದಂತೆ — ನೋಡಲರಿದೆನಿಸಿದ ಮಕರಮುಖ
ದಾಡಾಯಗ್ಗದ ಅಗ್ಗಳಿಕೆಯಂ ಕಂಡು ' ತುಂಬ ಕೋಪಗೊಂಡನು."

*

*

*

ಮೂರನೆಯ ಮಂಗರಸನು (೧೫೦೯) ತನ್ನ ' ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ
ಕೌಮುದಿ ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಲಗ್ನಗಾರನ ಸನ್ನಾಹವನ್ನು ಹೀಗೆಂದು
ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ :

“ ಆರವೆಯ ತೊರೆದು, ಕೆರೆಗಳನೊಡೆದು, ಸುಟ್ಟಗ್ರ-
ಹಾರ ನೊದಲಾದೂರುಗಳನು, ತುರುಸೆರೆಯ ಹಿಡಿ-
ದಾರಯ್ಯದಿರಿದಾದ ಬಲುದುರ್ಗಗಳನು ಧೂಳಿಪಟ್ಟಮಂ ಮಾಡುತ್ತ,
ಆರುಭಟೆಯಿಂದ ದಾಳಿಯನಿಟ್ಟು, ನಿಸ್ಸಾಣ-
ಭೇರಿ-ದುಂದುಭಿಯ ರವ ಘೂರ್ಣಿಸಲ್, ಮೂವಳಸಿ
ವಾರಣಾಸೀಪುರವ ಮುತ್ತಿದಂ ಜೇನಹುಳು ಝೇಂಕರಿಸಿ ಮುತ್ತುವಂತೆ ||

ಮುತ್ತಿ ಕೋಟೆಯ ಏರ್ಪಾಡುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನೋಡುತ್ತಿರುವಾಗ :

“ ನೆಲಕೆ ಬಾಗಿಸಿದ ಪಲವರಿಯ ಡೆಂಕಣೆ, ಕವಣೆ,
ತೊಲೆ, ಸಬಳ, ಹೇರಿಟ್ಟ, ದಸಿ, ಗುಂಡು, ಕಾಸುವಂ-
ಬಲಿ, ಸಾರಮಾರಿ, ನೆಲಗುಮ್ಮ, ಬಿಸಿಯಣ್ಣೆ, ಹುರಿಮಳಲು,

ಹಾವಿನಹೇಳಿಗೆ, ||

ಬಲು ಹುಲ್ಲದೊಂದೆ, ಬಿಲ್, ಅಂಬು, ಕತ್ತರಿ, ಪಂದಿ-
ದಲೆ, ಹಾರೆ, ಬಿರಿಕೊರಡು, ಪೆಟಲು, ತಿರುಗಣೆ, ಬೀಸು-
ವಲೆ, ತಳಿಯನುರದ ಗೊಂದಣದ ಸಂವರಣೆಯಿಂದಾ ಕೋಟಿ

ಕಣ್ಣೊಪ್ಪಿತು !

II ಕೋಟಿಯೊಳಗಿನವರ ಸಿದ್ಧತೆ.

ಮೇಲಿನ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ — ಅನುಷಂಗಿಕವಾಗಿ — ಕೋಟಿಯೊಳಗಿನ ಜನರು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ‘ ಸಂವರಣೆ ’ ಯ ವಿಚಾರವೂ ಸ್ವಲ್ಪದರಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಈಗ ಆ ವಿಚಾರವನ್ನೇ ಕುರಿತು ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ವಿವರ-ವಿವರವಾಗಿ ಹೇಳಿ ದವರ ಕೃತಿಗಳಿಂದ ಕೆಲವು ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಿರುವೆನು.

*

*

*

ಎರಡನೆಯ ಗುಣವರ್ಮನು, (೧೨೩೦) ತನ್ನ ‘ ಪುಷ್ಪದಂತ ಪುರಾಣ ’ ದಲ್ಲಿ ಕೋಟಿಯೊಳಗಿನವರ ಸಂವರಣೆಗಳನ್ನು ಈ ರೀತಿ ಹೇಳಿರುವನು :

“ ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೆ ಆತನ (ವೈರಿರಾಜನ) ಬರವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡು ‘ ಜಳಖಾತಿಗೆ ’ ಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಸಿಯೂ, ತುಂಬ ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಾದ ‘ ಜಾಳಂ ಗಳಿಂ (ತಂತಿಯ ಬಲೆಗಳಿಂದ) ಮೇಳೆಯಮಂ ಓಳಿಗೊಳಿಸಿ ’ ಯೂ, ವಿಷಮು ವಿಟಂಕದಂಷ್ಟ್ರಾಂಕುರದಂತೆ ’ ಭಯಂಕರವಾಗಿರುವ ‘ ವಿಷಲತಾ-ಗುಲ್ಮ ಕಂಟಕಂಗಳಂ ’ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಿಯೂ, ಮೈರಿಸೈನಿಕರ ಮೊಣ-ಕಾಲುಗಳು ಒಡೆದು ಛಿನ್ನವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ ಹೋಗುವಂತೆ ‘ ದಸಿಗಳಂ (ಚೂಪಾದ ಗೂಟಗಳನ್ನು) ’ ಕೆತ್ತಿಸಿ ನೆಡಿಸಿಯೂ, ಅಡಿಗಳನ್ನು ಮುಂದಿ ರಿಸಿ ನಡೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಬಾರದಂತೆ ‘ ವಜ್ರಸೂಜಿ ’ ಗಳನ್ನು ಮೇಲುಮೊಗವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿಯೂ, ಮದ್ದಾನೆಗಳ ಅಡಿಗಳಡಿಯನ್ನು ತೊಂದರೆಗೀಡುಮಾಡುವ ‘ ಶೃಂಗಾಟಕ (ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮುಳ್ಳಿನ ಬಳ್ಳಿ) ’ ಗಳನ್ನು ದಾರಿದಾರಿ ಗಳಲ್ಲಿ ಹರಡಿಸಿಯೂ, ‘ ಪ್ರಳಯ ಶಿಖಿಯ ದಳ್ಳುರಿಯ ಬಳ್ಳಿಯಂತೆ ಮಿಳ್ಳಿಸುವ ಮಸಕದ ಉರಿಯೆಣ್ಣೆಯಂ ’ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಿಯೂ, ಮೈರಿಗಳ ಎಟುಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲು ಸಮರ್ಥವಾದ ‘ ಆಳ್ವೇರಿ ’ ಯ ಸಮೂಹವನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಯುದ್ಧೋಪಕರಣಗಳಿಂದ ತುಂಬಿಯೂ, ಲಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಮೇಲೇರಿ ಬರುವ

ಬುಟರನ್ನು ತಿವಿದು ಹಿಂದಟ್ಟಿಸುವಂತಹ 'ಅಂಕುಶಗಳನ್ನು' ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸಿಯೂ, ಬೆಂಗುಂಡುಗೊಂಡ-ಗಂಡಗತ್ತರಿಯ ಸಂಸರ್ಗದ ಅರ್ಗಳಮಂ (ಅಗಳಿಯನ್ನು) 'ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಡಿಸಿಯೂ, ಬಾಗಿಲುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಮುಚ್ಚಿಸಿಯೂ, ಶತ್ರುಸೈನ್ಯದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಅವರ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುವಂತೆ 'ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಳಂ' ಮಾಡಿಸಿಯೂ, ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ 'ಜಾವಮುಕ್ಕಡ' 'ಗರವಟಿಗೆ' 'ತಳವರಿಕೆ' ಗಳನ್ನು ಅನುಗೊಳಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಯ ಕಾಪಿನವರು ಆಗಾಗ ಶತ್ರುಸೈನ್ಯದ 'ಶಾಣಾಂತರ' ವನ್ನು ತಿಳುಹಬೇಕೆಂದು ಅಸ್ಪೃಣಮಾಡಿಯೂ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸನ್ನದ್ಧರಾಗಿ ನಿಂತರು. (೭ನೆಯ ಅಶ್ವಾಸದ ೬೯ನೆಯ ಪದ್ಯದ ಮುಂದಿನ ವಚನದ ಭಾವಾರ್ಥವಿದು.)

*

*

*

ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಪಂಡಿತನು (೧೫೮೫) ತನ್ನ 'ಚೆನ್ನ ಬಸವಪುರಾಣ' ದಲ್ಲಿ ಕೋಟಿಯ ಸಂವರಣೆಯನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡವನಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವನು. ನಿಜವಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ ಅವನಿಗೆ ವರ್ಣ್ಯವಿಷಯವಾಗಿದ್ದ ಕೋಟಿಗಾಳಿಗವು, ದೇವತೆಗಳೊಡನೆ ಶ್ರೀಶಂಕರನು ಹೊರಟು ತ್ರಿಪುರಕ್ಕೆ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದ-ಕೇವಲ ಪೌರಾಣಿಕ-ಕತೆಯನ್ನೊಳಗೊಂಡುದು; ಆದರೆ ಅವನು ದೇವತೆಗಳ ಮುತ್ತಿಗೆಯನ್ನಾಗಿ ಅವನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಿಲ್ಲ; ತನ್ನ ಕಾಲದ ಯಾವನಾದರೊಬ್ಬ ರಾಜನು, ಸೈನ್ಯಸಮೇತನಾಗಿ-ಇನ್ನಾವುದೋ ರಾಜನ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಮುತ್ತಿದ ಐತಿಹಾಸಿಕವಸ್ತುವಿನಂತೆ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಇವನ ಕೋಟಿಗಾಳಿಗದಲ್ಲಿ, ವಿಜಯನಗರದ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರಗೊಂಡಿದ್ದ 'ಪೆಟಲು' 'ಗುಂಡುಗೋವಿ' 'ಫಿರಂಗಿ' ಇವೆಲ್ಲ ಬಂದಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. **ತಾರಕಾಕ್ಷನ** ಕೋಟಿಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನು ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಪಂಡಿತ ಹೀಗೆ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾನೆ :

“ ಗರ್ಜಿಸುವ ಸುಭಟರಂ ನಿಲಿಸಿ, ಓಲಗಮಂ ವಿ-

ಸರ್ಜಿಸಿ, ಅಸುರತ್ರಯದ ಕೋಟಿಗಾವಲ ಪಟು ಭ-

ಟರ್ ಜತನವೆಂದು ನೇಮಿಸಿ, ತಾರಕಾಕ್ಷನರಮನೆ ಪೊಕ್ಕನಾ

ಕ್ಷಣದೊಳು !

ದುರ್ಜಯರ್ ಬಡವ ಹರೆಗಳ, ಕೈಗಳೊಳಗಾಂತ
ಪೆರ್ಜೊಡರ ಗಡಣದಿಂ, ಪ್ರಹರಿಪೊದಕುಳಿಯಿಂದೆ
ವರ್ಜಿತಸ್ವಾಪರುರೆ ಭೋಯೆನುತೆ ಮುಪ್ಪುರಿಯ ಕೋಂಟೆಯಂ
ಕಾದಿದರ್ರು. (ಸಂ. ೪೨. ಪ. ೯)

ಬಿಡದೆ ಕೂಗುವ ಪಹರೆ, ತಿರುಗುತಿಹ ಪಂಜುಗಳ್,
ಗಡಬಡಪ ಕೋಂಟೆವರೆ, ದನಿಗೆಯ್ ಪೆಟಲುಗಳ್,
ಒಡನೊಡನೆ ಸುಳಿವ ಮೇಲ್ಪಹರಿಯಾಳ್ಗಳ್, ಚೀರುತಿಹ
ಕಹಳೆಗಳ್, ಭರದೊಳು—

ಪೊಡೆವ ತಂಬಟರವಂ, ನೋಸವೋಗದಿರೆನುತ
ಅಡಿಗಡಿಗೆ ಸುಯ್ಯಾ ನಮಂ ಮಾಳ್ವ ಭಟರವಂ
ಗಡಮೆಸೆದುದಾಗಳಾ ತ್ರಿಪುರದಾಳ್ವೇರಿಯೆಡೆಯೆಡೆಯೊಳತಿ
ನಿಬಿಡವಾಗಿ! (ಸಂ. ೪೨. ಪದ್ಯ ೧೦)

ಹುರಿವ ಮಳಲಿನ, ಕಾಸುವಂಬಲಿಯ, ಬಿಸಿಯೆಣೆ —
ವರವಿಗಳ, ಪುದಿದ ಪುಲ್ದೊಂದೆಗಳ, ತರತರದೊ-
ಳಿಸಿದ್ ಬಲ್ಲೊಲೆಯ, ಡೆಂಕಣೆಯ, ಮರುಳ ಕೈಗಳ, ನೆಟ್ಟ
ಬಲ್ಲಸಿಗಳ,

ಪರಿಪರಿಯ ಗುಂಡುಗೋವಿಗಳ, ಕುದಿನ ಸುಣ್ಣಗಳ,
ಪಿರಿದಾದ ಗುಂಡುಗಳ, ಕವಣೆಗಳ, ಸಬಳಗಳ,
ಸುರಿದ ಕಲ್ಲಳ, ಪಂದಿದಲೆಯ ನೊತ್ತಂಗಳಾಳ್ವೇರಿಯೊಳ್
ಮೈರೆದುವಂದು. (ಸಂ. ೪೨; ಪದ್ಯ ೧೧)

ಹೀಗೆ ಅಸುರರು ತಮ್ಮ ಪುರುಷರಾದ್ವೈತಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ
ತುಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ನೋಡಿಕೊಂಡಿರುವಾಗಲೆ, ದೇವತೆಗಳ ಸೈನ್ಯಾಧಿ-
ಪತಿಯಾದ ದೇವೇಂದ್ರನು ಬೇಗನೆ ಎದ್ದು, ' ತ್ರಿಪುರಕ್ಕೆ ಲಗ್ನಿಯಿಕ್ಕುವ
ದಕ್ಕಾಗಿ ಎಲ್ಲರೂ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯಿಂದ ಸನ್ನಾಹ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೊರಡ-

ಬೇಕು !' ಎಂದು ಪಾಳೆಯದೊಳಗೆಲ್ಲ ಡಂಗುರವನ್ನು ಹೊಡೆಯಿಸಿದನು. ಆಗ :

“ ಅನೆಗಳ್ಗೆ ಗುಳೆಮುನಿಕ್ಕಿದರು. ಕುದುರೆಗಳ್ಗೆ ಇರದೆ ಪಲ್ಲಣಮಂ
ಅಳವಡಿಸಿದರು. ತೇರ್ಗಂ ಐದೆ ವಾಜಿಗಳಂ ಕಟ್ಟಿದರು. ಕಾಲಾಳ್ಗಳಂ
ಸಂಜೋಗಮಾಗಿ ಪೊರಮಟ್ಟರು. ಭೇರಿ, ದುಂದುಭಿ, ಡಕ್ಕಿ, ಡಾಡೆ,
ಬೊಂಬುಳಿಕರಡಿ, ನಿಸ್ಸಾಳ ಎಂಬ ವಾದ್ಯಪ್ರತತಿ ಮೊಳಗಿದುದು. ಪರಿ
ಗಣನೆಗರಿದೆಂದೆನಲ್ ಚತುರಂಗಸೇನೆ ತವಕದಿಂದ ತಳದುಡು.”

ಸೈನ್ಯದೊಡನೆ ಬಂದ ದೇವೇಂದ್ರನು ಆ ಯುದ್ಧಸನ್ನದ್ಧ-ಕೋರಂಟಿ
ಯನ್ನು ನೋಡಲುತೊಡಗಿದ. ಆಗ :

“ ಸಾಲ ಮುಗಿಲಟ್ಟಣೆಯ, ಡೆಂಕಣೆಯ, ಪಂದಿದಲೆ-
ಯೋಳಿಗಳ, ಮರುಳಕ್ಕೆಗಳ, ತೂಗುದೊಲೆಯ, ಧ್ವ-
ಜಾಳಿಗಳ, ನೆಟ್ಟ ಸಬಳಗಳ, ನಿಡುಗುಂಡುಗಳ ಸಂದಣಿಯ
ಸನ್ನಾಹದ-

ಸ್ಥೂಲಮಾಗಿದರ್ ತೆನೆಗಳ, ಕನಕರತ್ನ ಪ್ರ-
ಭಾಲಹರಿಯೊಬ್ಬಳಿಯ, ಘಾತಮಾದಗಳಿನ, ನಿ-
ಶಾಲಶಾಲಮುನಿರದೆ ದಿವಿಜಪತಿ ಕಂಡು ತನ್ನವರ ಕೂಡಂತೆಂದನು.”
(ಸಂಧಿ ೪೨; ಪದ್ಯ ೨೨)

‘ ಬೇಗನೆ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿ ತ್ರಿಪುರದ ಕೋಟೆಯನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿ
ಕೊಳ್ಳಬೇಕು ’ ಎಂದು ಕಟ್ಟಳೆಮಾಡಿದ ದೇವೇಂದ್ರನ ಆಶಯವನ್ನರಿತು
ಎಲ್ಲರೂ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಮುಂದುವರಿದರು.

*

*

*

ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯನು (೧೬೪೮) ತನ್ನ ‘ ಕಂಠೀರವ ನರಸ
ರಾಜೇಂದ್ರವಿಜಯ ’ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿಯಂತೂ ಕೋಟೆಯೊಳಗಿನವರ ಸನ್ನಾಹ
ವನ್ನು-ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟುವಂತೆ-ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಹೇಳಿ ಕೇಳಿ ಐತಿಹಾಸಿಕ
ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಕಾವ್ಯವದು. ಅದರಲ್ಲಿಯ ಕೋಟೆ ಕನ್ನಡಿಗ
ರದು, ಕೋಟೆಯ ಸಂವರಣೆಯ ರೀತಿ-ನೀತಿಗಳೆಲ್ಲ ಕನ್ನಡಿಗರವು; ಆದುದ
ರಿಂದಲೆ ಅವನ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಕೃತಕಕಲ್ಪನೆಯ ಅಂಶ ಕೊಂಚವೂ ಇರದೆ,

ಕೇವಲ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡ ವಾಸ್ತವಾಂಶವೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇದೆ. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಆಧುನಿಕನಾದ ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯನ ಕೋಟಿಗಾಳೆಗದ ಕತೆಯು ನಮಗೆ ಅಳೆಗೋಲೋ, ಒರೆಗಲ್ಲೋ ಆಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದು. ಅದರ ಮೂಲಕ ಆತನಿಗಿಂತ ಹಿಂದೆ ಆಗಿಹೋದ-ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಶತಮಾನಗಳ-ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿಯ ಕೋಟಿಗಾಳೆಗದ ಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವುದು. ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯನ ಕೋಟಿಗಾಳೆಗದ ಬಣ್ಣನೆಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡಿದವರಿಗೆ, ಹಿಂದಣ ಕವಿಗಳ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕೋಟಿಗಾಳೆಗದ ವಿವರಣೆಗಳಲ್ಲಿ 'ಕೃತಕವೆಷ್ಟು? ವಾಸ್ತವವೆಷ್ಟು?' ಎಂಬುದು ಸಹಜವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವಂತಿದೆ. ಇದರ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೇ ಕನ್ನಡ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮೂಡಿ ನಿಂತಿರುವ ಕೋಟಿಗಾಳೆಗದ ಚಿತ್ರವು, ಕೇವಲ ಕನ್ನಡಿಗರ ಕೋಟಿಗಾಳೆಗದ ಪರಂಪರೆಗೇ ಸೇರಿದುದೆಂಬುದರ ಮನವರಿಕೆ ಖಂಡಿತವಾಗುವುದು.

ವಿಜಾಪುರದ ಬಾದಶಹನಿಂದ ಕರ್ಣಾಟಕವನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವ ಅಪ್ಪಣೆ ಪಡೆದು 'ರಣಧೂಳಿಖಾನ (ರಣದುಲ್ಲಾಖಾನ್)' ನೆಂಬವನು ದಂಡೆತ್ತಿ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಬರುವನು. ಒಂದರ ಹಿಂದೊಂದು ಕೋಟೆಗಳನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಆಗಿನ ಮೈಸೂರರಸರ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ **ಶ್ರೀರಂಗ ಪಟ್ಟಣ** ವನ್ನು ಸವಿಂಪಿಸುವನು. ಈ ವರ್ತಮಾನ 'ದೊರೆರಾಯ ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜೇಂದ್ರ' ನಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಆಗ :

ಪಟ್ಟಣ ವೊಡಲಾದ ಗಡಿಯ ದುರ್ಗಗಳಿ-

ಗೊಟ್ಟಿಸಿ ಸಂವರಣೆಗಳ |

ಕಟ್ಟಿಚ್ಚರೊಳಿರಿಸೆಂದು ನಂಜೇಂದ್ರಗೆ

ಸೃಷ್ಟೀಶ್ವರ ನೇಮಿಸಿದ. ||

ಆಗ ಮಂತ್ರಿಯಾದ ನಂಜರಾಜನು ಎಲ್ಲ ಗಡಿಯ ದುರ್ಗಗಳನ್ನೂ ಹೇಗೆ ' ಸಂವರಣೆಗೊಳಿಸಿದ ' ನೆಂಬುದನ್ನು ನೋಡಿ :

“ ಮುಗಿಲ ಮುಟ್ಟುವ ಕೋಟೆಯ ತನೆಯೆಡೆಯೆಡೆ

ಹೊಗರೆದ್ದ ದಸಿ, ಮೊನೆ, ಶೂಲ,

ಝಗಝಗಿಸುವ ಹೇರಿಟ್ಟ, ಮರುಳುಗೈ.

ಳುಗುಳುತಿರ್ದುವು ಕೆಂಗಿಡಿಗಳ

ಭೂರಿಭೀಕರ ವರಾಹನ ತಲೆ, ಸಿಲುಕಿಟ್ಟಿ,
ಪೂರೈಪ ವಿಷದ ಜೀರ್ಣೋಷವೆ,
ಮಾರಿಮೊಗದ ಡೆಂಕಣೆ, ಮಸೆದಲಗುಗಳ್
ತೋರಿದುವಂತಿ ಭಯಂಕರನ !

ಕರಿಯ ಮದ್ದಿನ ಪೊಟ್ಟಣ, ಕಟ್ಟಿದಂಬಿನ
ಹೊರೆ, ಹುರಿಮರಳಿನ ರಾಶಿ,
ಅರೆದ ಸಾಸಿನೆಗೊಡ, ಕಾದಂಬಲಿಯ ಬಹು
ಹರವಿಗಳೊಪ್ಪಿದ್ದುವಾಗ !

ಚೇಳುಬಾಣಗಳ ರಾಟಳ, ಉಪ್ಪಿನ ತಿತ್ತಿ,
ಸಾಲುವಿಡಿದ ಕನೆಗೋಲು,
ಬೇಳುವೆಗಳ ಭಸ್ಮದ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯ
ಸಾಲೊಪ್ಪಿದುವು ದುರ್ಗದೊಳಗೆ !

ಎತ್ತುಗಲ್ಲುಗಳ್, ಏರುಗಲ್ಲು, ಕವಣೆಗಲ್ಲು,
ಬಿತ್ತರದರೆಗಲ್ಲುಗಳು,
ಮೊತ್ತದಸಿಯ ಕಲ್ಲು, ಕೊರಳಿಗೆ ಬೀರುವ
ಜೊತ್ತಿಗೆ ಮೆರೆದುವರ್ಥಿಯಲಿ !

ಸಾಲುವಿಡಿದ ಕೊತ್ತಳ ಕುಟ್ಟುಮಗಳ
ಮೇಲೊಪ್ಪುವ ಶತಘ್ನಗಳು,
ಕಾಲನ ದಂಡದಂದದ ಕೈಗುದಿಗೆಯ
ಪೇಳಲಳವೆ ದುರ್ಗದೊಳಗೆ ?

ಚೋರಕಂಡಿಗಳಂಬುಕಂಡಿಗಳೊಳು ಗುರಿ-
ಯಿರಿಸಿ ಮೆರೆವ ಕೈಗೋವಿ ;

ನೀರ ತುಂಬುವ ದಿಡ್ಡಿ, ಒಳಸುರಂಗದ್ವಾರ
ತೋರಿತು ಕಣ್ಣೆ ಕಾತುಕವ !

ಅಗಲಾಳ್ವೇರಿ, ಕೊತ್ತಳ, ಹುಲಿಮುಖದೊಳು
ಜಗಳದಂಕೆಯ ಬಲ್ಲ ಭಟರ
ಮಿಗೆ ಬಲಿದಾಗ ದುರ್ಗದ ಸಂವರಣೆಯ
ಬಗೆಯ ಬಿನ್ನೈಸಿದ ನೃಪಗೆ. ”

ಕೋಟಿಯ ಸಂವರಣೆಯನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯನು
ಮುಂದೆ ಕೋಟಿಯ ಕಾಪಿನಾಳುಗಳನ್ನು ಕಣ್ಣೆದುರು ತಂದು ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತಾನೆ.
ಇಂದಿನ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕಥಾ-ನಾಟಕ-ಕಾದಂಬರಿ ಲೇಖಕರಿಗೆ, ಅವರ ವೇಷ-
ಭೂಷಣಗಳ ಪರಿಚಯವನ್ನೂ ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ :

“ ಹೊಡೆವ ಹೆಬ್ಬರೆ, ಜಾವಗಹಳಿ, ತಂಬಟಿಗಳ
ಕಡುರವ; ಒಳರುಗುದಿಗೆಯ-
ಜಡವ ದನಿಗಳಿಂದ ತಳವಾರರುಗಳ
ಪಡೆ ತಿರುಗುವುದು ದುರ್ಗದಲಿ !

ಕರದಲ್ಲಿ ಪಿಡಿದ ಗುರಾಣಿ-ಕೈಗತ್ತಿಯ
ಗರುವ ಮುನ್ನೆಯರ ಸಂದಣಿಯ
ಪರಿವಿಡಿಯಿಂದಲಾ ದುರ್ಗ ನೋವುರ ಕಣ್ಣೆ
ಪಿರಿದು ಭೀತಿಯನು ಪುಟ್ಟಿಸಿತು !

ಕರಡಿಯ ನೈಜೋಡು, ಕಾರ್ಪಾಸ ಕುಪ್ಪಸ,
ಬಿರುದಿನ ತೋಳ ಪಾವಡೆಯ
ದುರಗಲಿಗಳು ದುರ್ಗದಾಳ್ವೇರಿಯ ಮೇಲೆ
ಪರಿಶೋಭಿಸಿದರುಬ್ಬಿನಲಿ !

ಜವದಾಡೆ-ಜಲ್ಲಿಯ ಬಿಲ್ಲು-ಕೈಗತ್ತಿಯ
ಬವರಿಗರತಿ ಹರುಷದಲಿ
ತವಕದೊಳಾ ದುರ್ಗದ ಕೋಟಿಯ ಸುತ್ತ
ಸುವಿಲಾಸದೊಳೊಪ್ಪಿ ಹರು.

ಒರೆಗಳನುಗಿದ ಖಂಡೆಯ-ಕೈಸುರಗಿಯ,
ಸೊರಟಿಯ ಕತ್ತಿ-ಬಾಕುಗಳ
ಪರಿವಿಡಿಗಾರರು ಪುರದಾಳುವೇರಿಯೊಳ್
ಚರಿಸುತಿದರ್ರು ನೊತ್ತದಿಂದ !

ಜಾಡಿಯ ಹರಿಗೆ, ಸಿಂಗಾಡಿ, ಕರಾಚೂರಿ,
ನೀಡುವ ಬಾಳಗತ್ತಿಗಳ
ಪಾಡುಪಂಥದ ಸುಭಟರು ಕೋಟಿಯನಾಗ
ರೂಢಿಯೊಳಗೆ ಕಾದಿಹರು.”

*

*

*

ಇದುವರೆಗಿನ ಎಲ್ಲ ವಿವರಣೆಗಳಿಂದ, ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨ ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಆರಂಭದಿಂದ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೭ನೆಯ ಶತಮಾನದ ವರೆಗಾದ ಕೋಟಿಗಳೆಗದ ' ಸಂವರಣೆ ' ಯ ಮುಂಬರಿತವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿದೆ. ಮಂಗರಸನ ಕಾಲದ ವರೆಗೆ ಎಂದರೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೫ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳು ಮುಗಿಯುವ ವರೆಗೆ ' ಪೆಟಿಲು ' ನಮ್ಮ ಜನಕ್ಕೆ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ೧೬-೧೭ ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವ ' ಫಿರಂಗಿ ' ' ಗುಂಡುಗೋವಿ ' ' ಮದ್ದಿನ ಪೊಟ್ಟಣ ' ' ಶತಘ್ನಿ ' ' ಉಪ್ಪಿನತಿತ್ತಿ ' ಇವು ಮಂಗರಸನಿಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ೧೨-೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳಿಂದ ೧೫ನೆಯ ಶತಮಾನದ ವರೆಗೆ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಬಂದ ' ಸಾರವಾರಿ ' ಎಂಬ ಆಯುಧ-ವಿಶೇಷವು ೧೬ ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿಯೇ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿದೆ. ಗೋವಿಂದ ವೈದ್ಯನ ಕಾಲ (೧೬೪೮) ದಲ್ಲಂತೂ ಹೊಸ ಹೊಸ ಯುದ್ಧೋಪಕರಣಗಳು ಸಾಕಷ್ಟು ಬಂದಿವೆ. ಮಂಗರಸನ ಕಾಲದ ವರೆಗೆ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಬಂದ

‘ ಹಾವಿನ ಹೇಳಿಗೆ ’ ಯ ಪರಂಪರೆಯು ೧೬ ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ನಷ್ಟವಾದಂತಿದೆ. ಬಹುಶಃ ಮದ್ದು-ಗುಂಡುಗಳ ಉಪಯೋಗವು ವಿಶೇಷ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿ ಬಂದುದರಿಂದಲೇ, ಹಾವುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಹಿಡಿದು ಪೆಟ್ಟಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಇಡುವ ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವೂ, ಅಪಾಯಕಾರಕವೂ ಆದ ಪದ್ಧತಿ ನಿಂತು ಹೋಗಿರಬೇಕು.

೫. ಪಾಳೆಯಸಂರಕ್ಷಕ ಸಾಧನೆಗಳು

ಕೋಟಿಯ ಮುತ್ತಿಗೆಗೆಂದು ಎತ್ತಿ ಬಂದವರು, ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬೀಡು ಬಿಡು ವಾಗಲೂ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದಾಗಲೂ, ತಮಗೆ ಇನ್ನಾರಿಂದಲೂ ತೊಂದರೆ ಯುಂಟಾಗದಂತೆ, ತಮ್ಮ ಪಾಳೆಯದ ಸುತ್ತಲೂ ‘ ತಳಿ ’ ಮುಳುವೇಲಿ ’ ಗಳನ್ನು ಬಲಿಯುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬ ಮಾತು—ವಿಶೇಷವಾಗಿ—ವರ್ಣಕಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದು. ಮುತ್ತಿಗೆಯ ಕಾಲದ ಯುದ್ಧದ ಹುರುಪಿನಲ್ಲಿ, ಅಗಳಿ ನಿಂದ ಸುರಕ್ಷಿತತೆ ಬೇಕೆಂದು ಅಗಳಿನ ಸುತ್ತಲೂ ಕೂಡ ಈ ‘ ತಳಿ ’ ‘ ಮುಳುವೇಲಿ ’ ಗಳನ್ನು ಬಲಿಯುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ‘ ಪಡಿಗೋಟಿ ’ ಯ ವಿಚಾರವು ವಸ್ತುಕ-ವರ್ಣಕಗಳೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಬರುವುದು. ‘ ಪಡಿಗೋಟಿ ’ ಎಂದರೆ ‘ ಪ್ರತಿದುರ್ಗ ’ ಎಂದರೆ ರಚನೆ ಮಾಡಿದ ಕೃತ್ರಿಮ ದುರ್ಗ. ಇವು ಯುದ್ಧ-ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಏರಿ ನಿಂತು ಯುದ್ಧಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಬೇಕೆಂದೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದುವಲ್ಲದೆ, ಸೈನ್ಯದ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿಯೂ ಇವುಗಳ ಉಪಯೋಗ ವಾಗುತ್ತಿರಬಹುದು. ಈ ‘ ಪಡಿಗೋಟಿ ’ ಯ ಮುಂದೆ ೧೬ ನೆಯ ಶತಮಾನ ದಲ್ಲಿ ‘ ಮೇರುವೆ ’ ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ. ಇನ್ನೊಂದು : ವರ್ಣಕ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ‘ ನಡೆಗೋಟಿ ’ ಯ ಹೆಸರು ಬಂದಿರುವುದು. ಈ ‘ ನಡೆ-ಗೋಟಿ ’ ಗಳು ‘ ತಳಿ ’ ‘ ಮುಳುವೇಲಿ ’ ಗಳಂತೆ ಪಾಳೆಯದ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಗಾಗಿಯೂ ಇದ್ದಿರಬಹುದು. ‘ ನಡೆಗೋಟಿ ’ ‘ ಪಡಿಗೋಟಿ ’ ಗಳ ಸುತ್ತಲೂ ‘ ಪಡಿಯಗಳ ’ ನ್ನೂ ರಚಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

*

*

*

ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ಕವಿಯು (೧೪೩೦) ತನ್ನ ‘ ಮಹಾಭಾರತ ’ ದ ‘ ಭೀಷ್ಮಪರ್ವ ’ ದಲ್ಲಿ ಪಾಳೆಯ ಸಂರಕ್ಷಕ ಸಾಧನಗಳ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿರುವನು :

“ ಗುಡಿಗಳನ್ನು ಬೀಸಿದರು; ಲೋಹದ
ತಡಿಕೆಗಳನ್ನಳವಡಿಸಿ ಬೀಡಿನ
ನಡುವೆ ರಚಿಸಿದರವನಿಪಾಲನ ರಾಜಮಂದಿರವ.

(ಸಂಧಿ ೧ ; ಪದ್ಯ ೫೦)

ಅಳವಿ ನಾಲ್ಕು ತ್ರೆಂಟರೊಳಗಿ-
ಟ್ಟಳಿಸಿ ಬಿಟ್ಟುದು ಸೇನೆ; ಕೋಟಾ-
ವಳಯ, ಅಗಳಲ್ಲಲ್ಲಿ; ತಳಿ, ಮುಳುವೇಲಿ, ಪಡಿಯಗಳು;
ಕೆಲದೊಳೊಪ್ಪುವ ಭೋಗವತಿ ನಿ-
ರ್ಮಲ ಗಭೀರೋದಕದ ನದಿ; ಕುರು-
ಬಲದ ಪಾಳೆಯದಂಗವಿದು ಕೇಳೈ ಮಹಿಪಾಲ | ”

(ಸಂಧಿ ೧ ಪದ್ಯ ೫೨)

*

*

*

ವಿರೂಪಾಕ್ಷಪಂಡಿತನು (೧೫೨೫) ‘ ಚೆನ್ನಬಸವ ಪುರಾಣ ’ ದಲ್ಲಿ
ಹೀಗೆ ಬಣ್ಣಿಸಿರುವನು :

“ ಲಗ್ನಿವರೆ ಮೊಳಗಿದುವು; ಕೂಗಿದುವು ತಮತಮಗೆ
ಬೊಗ್ಗುಹೆಗ್ಗಾಳಿಗಳ; ಬಡದೆ ‘ ನಡೆಗೋಂಟಿ ’ ಗಳ
ಮೊಗ್ಗರಂ ನೂಂಕಿದುವು; ಪುರದ ಪೊರಬಳಸಿನೊಳ
‘ ಪಡಿಯಟ್ಟಣೆ ’ ಗಳಿದ್ದುವು;

ಒಗ್ಗಿನಿಂ ‘ ಬುದ್ದರ ’ ದ ಬಂಡಿವಿಂಡೈದಿದುವು;
ನೆಗ್ಗಳಿನ ಬಿರುದಿನಾಳ ‘ ತಳಿ ’ಯನಗಳಿನ ಸರಿಸ-
ಕಗ್ಗಳಿಕೆಯಿಂ ಸೇರಿಸುತ್ತಿದರ್ಲೆ ಸಿದ್ಧರಾಮ ಕೇಳಚ್ಚರಿಯನು.

(ಸಂಧಿ ೪೨ ಪದ್ಯ ೨೪)

*

*

*

ಗೋವಿಂದ ವೈದ್ಯನ (೧೬೪೨) ‘ ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜ
ವಿಜಯ ’ ದ್ವಾಂತೂ ಈ ‘ ತಳಿ ’ ‘ ಮುಳುವೇಲಿ ’ ‘ ಮೇರುವೆ ’ ಗಳ
ಸಂದರ್ಭ ಆರೇಳು ಸಲ ಬಂದಿರುವುದು :

“ ತಳಿ, ಮುಳುವೇಲಿ, ಮೇರುವೆ ಫಿರಂಗಿಗಳಿಗಾ-

ಗಳವಟ್ಟು ತವಗ, ಸುರಂಗ,

ಬಳಸಿಯೊಪ್ಪಿದುವಾ ಕೋಟಿಯಗಳ ಹೊರ-

ವಳಯದೊಳತಿ ಚೋದ್ಯವಾಗಿ ! (ಸಂಧಿ ೧೨, ಪದ್ಯ ೧೬)

ಒತ್ತರಿಸಿಯೆ ತಳಿ-ಮೇರುವೆಗಳನಿಟ್ಟು,

ಮುತ್ತಿಗೆಯಿಕ್ಕಿದ ಬಲವ

ಮತ್ತೆ ಕಂಠೀರವೇಶ್ವರ ಕಂಡು ದಳನಾಯ

ಹತ್ತಿರ ಕರೆದು ಇಂತೆಂದ : (ಸಂಧಿ ೧೩, ಪದ್ಯ ೪೮)

ಪಿರಿದಾದ ತಳಿ-ಮೇರುವೆಗಳನಡಸಿಯೆ

ಕಿರಿದಾಗಿಸಿದ ದುರ್ಗವನು ! (ಸಂಧಿ ೧೬ ; ಪದ್ಯ ೩೪)

ಮುಳುವೇಲಿ, ಮೇರುವೆ, ತಳಿ-ಸುರಂಗಗಳಿಂದೆ

ಬಳಸಿ ಬಂಧಿಸಲಾ ಪುರವ ” (ಸಂಧಿ ೧೬ ; ಪದ್ಯ ೬೩)

‘ ಮೇರುವೆ ’ ‘ ತಳಿ ’ ಗಳ ವಾಸ್ತವರೂಪವನ್ನು ಕೆಳಗಿನ ಪದ್ಯ
ಗಳಲ್ಲಿ ನಿಚ್ಚಳವಾಗಿ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬಹುದು :

“ ಗಗನ ಮಾರ್ಗವ ತುಡುಕುವ ‘ ಮೇರುವೆ ’ ಗಳ

ಮಿಗೆ ಚೌದೇಸೆಯಲಿ ಬಲಿದು (ಸಂಧಿ ೧೬ ಪದ್ಯ ೭೫)

ಬಳಿಕಾಗ ಪುರದ ಚೌದೇಸೆಯಲಿ ತಳಿಗಳ-

ನಳವಡಿಸಿಯೆ ಮನ್ನೆಯರು (ಸಂಧಿ ೧೮ ಪದ್ಯ ೧೦)

ಇರುಹೆ ನುಸುಳಲಳವಲ್ಲದ ಮುಳುವೇಲಿ,

ಗರುಡನ ಮಾರ್ಗವನಡವ

ಪಿರಿದಪ್ಪ ಮೇರುವೆಗಳು ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದೆ

ಪುರವ ಬಂಧಿಸಿದುವೇನೇಳ್ವಿ ! ” (ಸಂಧಿ ೧೮ ; ಪದ್ಯ ೬೮)

ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಮುಖ್ಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆಲ್ಲ—ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಗೆ
ಒಂದೊಂದರಂತೆ—ಬೇರೆಬೇರೆ ‘ ಮೇರುವೆ ’ ಗಳಿರುತ್ತಿದ್ದುವು. ಈ ವಿಷಯ
‘ ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜ ವಿಜಯ ’ ದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಗೊತ್ತಾಗುವುದು :

“ ಒಡನೆ ಈಶಾನ್ಯಭಾಗದೊಳಂಬರವನ್ನು
ತುಡುಕುತ ಸರ್ವಸನ್ನಹದೆ
ಕಡುಗಲಿ ದಳನಾಯ ಮೇರುನೆಯೊಪ್ಪಿತು
ಪಡಿಯಾಗಿ ಕೈಲಾಸಗಿರಿಗೆ !

ಬಳಿಕ ಉತ್ತರ ದೆಸೆಯಲಿ ಲಿಂಗರಾಜೇಂದ್ರ
ತಳುವದಂದೊಲಿದೆತ್ತಿಸಿದ
ಬಲನಾಂತ ಮೇರುನೆ ಗೋವರ್ಧನಾದ್ರಿಯೊಳ್
ಸಲೆ ರಂಜಿಸಿತು ಉನ್ನತದೆ !

ವರ ಚಿನ್ನರಾಯ ಪಟ್ಟಣದ ದೊಡ್ಡೇಂದ್ರನು
ತುರುಗೆರೆಯಾಳ್ವ ಹಂಪೇಂದ್ರ
ಪಿರಿದೆತ್ತಿಸಿದ ಬಲುಮೇರುನೆ ಮೆರೆದುದು
ಸುರುಚಿರ ನಿಲಾದ್ರಿಯಂತೆ ! ”

(ಸಂಧಿ ೧೮ ; ಪದ್ಯ ೬೯-೭೦-೭೧)

ಫಿರಂಗಿಗಳೊ ತುಬಾಕಿಗಳೊ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ ಬಂದಮೇಲೆ
ಅವುಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಗೆ ಇರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು . . ಆ ವಿಷಯ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದರೂ
ನಮಗೆ ‘ ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜ ವಿಜಯ ’ ವನ್ನು ಓದಬೇಕಾಗುವುದು :

“ ಬಿಡದೆ ಬಳಸಿದ ಕಾವಲ ಹೂಡೆಯ ಮೇ-

ಲಿಡುವ ಫಿರಂಗಿಯ ತವಗ,

ಒಡನೆ ಚೌದಸೆಯೊಳೊಪ್ಪುವ ಸುರಂಗದ್ವಾರ

ಕಡುಭಯಂಕರವ ಬೀರಿದುವು. (ಸಂಧಿ ೧೮, ಪದ್ಯ ೭೪)

ಇಲ್ಲಿ ‘ ಫಿರಂಗಿಯ ತವಗ ’ ಎಂದರೆ ತೋಪುಗಳನ್ನು ಇರಿಸುವ
ದಕ್ಕೆ ರಚಿಸಿದ ಎತ್ತರವಾದ ಪೀಠ ಎಂದರ್ಥ. ‘ ಸುರಂಗದ್ವಾರ ’ ಎಂದರೆ
ನೆಲದೊಳಗಿಂದ ರಚಿಸಿದ-ಕೋಟೆಯೊಳಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ-ದಾರಿಗಳು. ಈ
ದಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಮದ್ದನ್ನು ತುಂಬಿ ಬೆಂಕಿಕೊಟ್ಟು ಕೋಟೆಯ ಗೋಡೆಗಳನ್ನು
ಸಡಲಿಸುತ್ತಲೂ ಇದ್ದರು.

“ ಮೇರುವೆಗಳ ಮೇಲೆ ಒಡನೆ ತುಪಾಕಿಯ
ಸೇರಿಸುತದೆಯೊಳಗಾಗ
ಊರೊಳು ಸಂಚರಿಪರನಿಟ್ಟು ಕೆಡಹಲು
ಬೀರದಿಂ ಕಾಪಿನ ಭಟರು ”

ಕೋಟೆಗಾಳೆಗದ ಪೂರ್ವಸಿದ್ಧತೆಯೆಲ್ಲವೂ ಆದಂತಾಯಿತು. ಇನ್ನು ಕಾಳೆಗಕ್ಕೇ ಆರಂಭವಾಗಬೇಕಲ್ಲವೆ? ಸರಿ! ನಾವೂ ಈಗ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಕೋಟೆಗಾಳೆಗಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದಾಗಿ ನೋಡುತ್ತ ಹೋಗೋಣ. ಕನ್ನಡಿಗರಲ್ಲಿ ‘ಅಹಿಂಸಾಪ್ರಿಯ’ ರಾದ ಜೈನರೂ ಕೋಟೆಗಾಳೆಗವಾಡಿದುದುಂಟು; ಯುದ್ಧಜೀವಿಗಳಾದ ವೈದಿ ಕ ಕ್ಷತ್ರಿಯರೂ ಕೋಟೆಗಾಳೆಗವಾಡಿದುದುಂಟು.

೬. ಕೋಟೆಗಾಳೆಗ

(ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನ)

ಅಗ್ಗಲಕವಿ (೧೧೮೯) ಯ ‘ ಚಂದ್ರಪ್ರಭ ಪುರಾಣ ’ ದಲ್ಲಿಯ ಕಾವ್ಯನಾಯಕನು, ದೇಶಸಂಚಾರ ಮಾಡುತ್ತ ಮಾಡುತ್ತ ‘ವಿಪುಳನಗರ’ ದ ಬಳಿ ಬರುವನು; ಆಗ ಅವನು ಶತ್ರುಗಳ ಭೀತಿಯಿಂದ ನೆಲೆ-ನಿವಾಸ ಗಳನ್ನು ಜಿಟ್ಟು ಓಡಿಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಜನರನ್ನು ನೋಡುವನು. ಅವರ ಮುಖದಿಂದ ವಿಪುಳನಗರದ ಜಯವರ್ಮ ರಾಜನ ವಿಚಾರವೂ, ಆತನ ಮಗಳು ಶಶಿಪ್ರಭೆಯನ್ನು ಕಾಮಿಸಿ ಮಹೇಂದ್ರನೆಂಬ ದೊರೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದು ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದ ವಿಚಾರವೂ ಗೊತ್ತಾಗುವುದು. ಅನೀತಿವಂತನಾದ ಮಹೇಂದ್ರನಿಂದ ಜಯವರ್ಮನನ್ನು ಉಳುಹಬೇಕೆಂಬ ಆತುರದಿಂದ, ಕಾವ್ಯನಾಯಕನು ವಿಪುಳಾವತಿಗೆ ಬಂದು, ಅಲ್ಲಿ ತುಮುಲವಾಗಿ ನಡೆದ ಕೋಟೆಗಾಳೆಗವನ್ನು ನೋಡಿದನು. ಅದು ಅಗ್ಗಲನು ಕಂಡ ಕನ್ನಡಿಗರ ಕೋಟೆಗಾಳೆಗವೆ! ಅದು ಹೇಗಿದ್ದಿತೆಂದರೆ:—

“ ಬಿಡುವುರಿಯೆಣ್ಣೆ, ಸೂಸುವ ಕವಲ್ಲಿಡಿ, ಬೀಸುವ ಪಾಶಮೋರೆಯಿಂ.

ಕಡೆಸಿರಗೆಯ್ಯ ನೂಂಕುದಳಿಯಿಕ್ಕುವ ಬಲ್ಲಸಿ, ಭೀತಿಯಂ ಮನ—
 ಕ್ಕೊಡರಿಸಿ ಲಗ್ಗೆಯೊಟ್ಟಳದೊಳಿಟ್ಟಳವಾದುದು ಕೋಂಟಿಗಾಳಿಗಂ ||

(ಅಶ್ವಾಸ ೫. ಪದ್ಯ ೧೦೫)

(ಸುರಿಯು ತ್ತಿರುವ ಉರಿಯೆಣ್ಣೆಗಳಿಂದಲೂ, ಸೂಸುತ್ತಿರುವ ಬೆಂಕಿಯ ಕಿಡಿಗಳಿಂದಲೂ, ಬೀಸುವ ಪಾಶಗಳಿಂದಲೂ, ಅಡ್ಡವಾಗಿ ನಿಂತು ಒಗೆಯುವ ಬಂಡೆಗಲ್ಲಗಳಿಂದಲೂ, ಹೊಡೆಯುವ ಕತ್ತರಿಯಂತಹ ಆಯುಧದಿಂದಲೂ, ಚುಚ್ಚುವ ಭಲ್ಲೆಯಗಳಿಂದಲೂ, ತಲೆಯನ್ನೊಡೆದು ಬಿಡುವ (!) ' ನೂಂಕು ದಳಿ ' ಗಳಿಂದಲೂ, ಚುಚ್ಚುವ ಚೂಪಾದ ಗೂಟಗಳಿಂದಲೂ ಕೋಂಟಿಗಾಳಿಗವು ಭಯವನ್ನಂಟುಮಾಡುತ್ತ ರಭಸದಿಂದ ನಡೆದಿದ್ದಿತು.)

“ ಇಡಿಸುವ ಡೆಂಕಣಕ್ಕೆ, ನೆಲೆವಾಳಿಗೆ ಕೊತ್ತಳದಂಬುಗಂಡಿಯಿಂ—
 ದುಡುಗದೆ ಪಾಯ್ವ ಕೂರ್ಗಣೆಗೆ ಬದ್ಧರನೊಡ್ಡಿ ಪ ಕೋಂಟಿಗಾವಗಂ |
 ಕೆಡಪುವ ಗೆಗ್ಗೆ ವಂಕದರದಿಂ ಪೊಪನುಟ್ಟಪ್ಪವಾಳ್ಳಳಂಕೆಯೊಳ್
 ಗಡಣಿಸಿ ಕಾದುತಿರ್ದುದು ಮಹೇಂದ್ರಪತಾಕಿನಿ ಮುತ್ರಿ ಸುತ್ತಲಂ ||

(ಅಶ್ವಾಸ ೫ ಪದ್ಯ ೧೦೬)

(ಮೇಲಿನಿಂದ ಹೊಡೆಯಿಸುತ್ತಿರುವ ' ಡೆಂಕಣ ' ಗಳಿಗೂ, ನೆಲೆವಾಳಿಗೆ- ಕೊತ್ತಳಗಳ ಅಂಬುಗಂಡಿಯಿಂದ ಎಡೆಬಿಡದೆ ಹಾಯ್ದು ಬರುತ್ತಿರುವ ಕೂರ್ಗಣೆಗಳಿಗೂ— ಅವುಗಳ ಎಟುತಗಲದಂತೆ—'ಬದ್ಧರ' ಒಡ್ಡಿಸುತ್ತಲೂ; ಅಗಳನ್ನು ದಾಂಟಿ ಹೋಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಡಪಿದ ' ಗೆಗ್ಗೆ ' ಯ ಮೂಲಕ ವಾಗಿಯೂ ವಕ್ರದ್ವಾರಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೂ ಒಂದೆ ಸವನೆ ಕೋಟಿಗೆ ನುಗ್ಗಿ, ಅಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಲೂ ಗುಂಪುಗೂಡಿ ಮುತ್ರಿ ಯುದ್ಧಮಾಡುತ್ತಲೂ ಆ ಮಹೇಂದ್ರರಾಜನ ಸೇನೆಯು ಇದ್ದಿತು.)

(ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನ)

ಜನ್ನಕವಿ (೧೨೨೦-೩೦) ಯ ' ಅನಂತನಾಥ ಪುರಾಣ ' ದಲ್ಲಿ ವಸುಷೇಣ ರಾಜನು ಚಂಡಶಾಸನನ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಮಾಣಿಕ್ಯನಗರಿಗೆ ಮುತ್ರಿಗೆ ಹಾಕಿದ ಸಂಗತಿಯಿದೆ. ಚಂಡಶಾಸನನು ಮಿತ್ರಭಾವದಿಂದ ವಸುಷೇಣನಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಾಗ, ಆತನ ಹೆಂಡತಿ ಸುನಂದೆಯ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ

ಮನಸೋತು, ನಂಬಿಸಿ ಮೋಸಮಾಡಿ, ಅವಳನ್ನು ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿರುವನು. ಆಗ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದ ವಸುಷೇಣನು, ಕೋಟಿಯ ಗುಟ್ಟು-ಗುರಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ ಅರಿತುಕೊಂಡು ಕೋಟಿ-ಗಾಳಿಗಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿದನು. ಹೇಗೆಂದರೆ:—

“ ನೊಣೆಯಲ್ ಮುಂಗಲಿಳಾತಳಂ ಮುರಿದು ಮೂರಿಟ್ಟಂತೆ ದುರ್ಗಕ್ಕೆ ನಿತ್ತ್ ಚ್ಚಣಿ, ಸಾರ್ಚುಂದೊಲೆ, ವೀರಸೇತು, ನಡೆಸಾರಂ, ಬದ್ದರಂ, ಗೆಗ್ಗೆ, ಡೆ-ಕಣಿ, ಗುಮ್ಮಂ, ಪಡಿಗೋಂಟಿಯೆಂಬ ಬಹುಕೋಟಾಯಂತ್ರ ಸಾಮಗ್ರಿ ತಿಂ-ತಿಣಿಗೊಂಡಾಂತಿರೆ, ಲಗ್ಗೆ ಗಾರ್ದು ವಸುಷೇಣಂ ಸಾರ್ದುಸೂಯ್ತಿಸಿದಂ. ||

(ಅಶ್ವಾಸ ೧೧, ಪದ್ಯ ೮೩)

(ಕೋಟಿಯನ್ನು ನುಂಗಿ ನೊಣೆಯುವುದಕ್ಕೆಂದು ಭೂಮಿಯು ಬಿರಿದು ಬಾಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟಂತೆ ನಿಚ್ಚಣಿಕೆ, ಏರಿಹೋಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೋಟಿಗೆ ಆನಿಸಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ತೊಲೆ, ಅಗಳನ್ನು ದಾಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ‘ ವೀರಸೇತು ’ ‘ ನಡೆಸಾರ ’ ಗಳು, ಮೇಲಿನವರ ಆಘಾತಗಳನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆಂದಿದ್ದ ‘ ಬದ್ದರ ’ ‘ ಗೆಗ್ಗೆ ’ ಗಳು, ಡೆಂಕಣಿ, ಗುಮ್ಮ (ಬಡಿಮಣೆ), ಪಡಿ-ಗೋಟಿ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಕೋಟಾಯಂತ್ರ ಸಾಮಗ್ರಿ ಸಮೂಹವು, ಕೋಟಿಗೆ ಸುತ್ತುವರಿದು ಹೊಂದಿ ನಿಂತಿದ್ದುವು. ಆಗ ವಸುಷೇಣನು ಕೋಟಿಗಾಳಿಗವನ್ನಾರಂಭಿಸಿದನು.)

“ ಅಂತು ಸೂಯ್ಯಸುವ ನಿಸ್ಸಾಳ-ಭೇರೀ-ಧಕ್ಕಾ-ಮೃದಂಗ ಕೋಳಾಹಳಂ ಎತ್ತಿ ಪೊತ್ತುತಂದಿಲಾಪುದುದೆನಿಸಿ; ಗುಡವಿಡಂಚಿತ ಪಿಪೀಲಿಕಾಜಾಲದಂತೆ ಮುತ್ತಿ ಮುಸುರಿ; ಪತ್ತೆ ಪಳಂಚೆ ಕೋಟಿಯ ಕೊತ್ತಳದ ಅಳ್ವೇರಿಯ ಜೆಟ್ಟಿಗರೊಳ್ ತಸ್ತಾಶಸ್ತ್ರಿಯುಂ, ಖಡ್ಗಾ-ಖಡ್ಗಿಯುಂ, ದಂಡಾದಂಡಿಯುಂ, ಕಚಾಕಚಿಯುಂ ಆಗಿ ತಳ್ಳಿಲಾವ ವಸುಷೇಣನೃಪನ ವೀರಭಟಕೋಟಿಯ ಲಗ್ಗೆಯಗ್ಗಲಿಕೆಯೋಳಗೆಲ ಲಸಿಯಡುಗೆಯಂತಿರೆ ಅಟ್ಟಲೆಯೊಡೆದು, ಬಣಜಿಗನ ಬಳಕೆಯಂತೆ ಕೊತ್ತಳಂ ಖರಿದಾಗಿ, ಬಬಲ್ದ ಬಡಗೊಂದೆಯಂತಿರೆ ಅಳ್ವೇರಿಯಲಾದು, ಕಡುಗೊಯ್ಯಲಾದ ಕೆಯ್ಯಂತೆ ತೆನೆಮುರಿದು, ಬೀಸರವಾದ ರಾಶಿಯಂತೆ ಪುಲಿನೊಗಂಗೆಟ್ಟು, ಕಟ್ಟುಗೊಂಡು ತಟ್ಟುತ್ತಿರುವ ಕಟ್ಟಾಯದ ಕಡುಗಲಿ ಗಳೆಲ್ಲಂ ಅಣ್ಣಣ್ಣೆನಿಂದು, ಮುನ್ನುಳಿಯಾಗಿ ‘ ಪೋಯ್ತು ವೋಯ್ತು

ದುರ್ಗಂ, ಇನ್ನೇಂ ! ” ಎಂದು ಒಳಗೆ ಎಲ್ಲಂ ಎಯ್ವೆ ಸರಕುಗಟ್ಟಿ,
ಪೊರಗೆ ಎಲ್ಲಂ ಎಯ್ವೆ ಗುಡಿಗಟ್ಟಿ, ಸೀಪ್ಪಿಯಂ ಬೀಸಿ ಬೊಬ್ಬಿಪ್ಪಾಡಾಪ್ಪಿ. .’

ಈ ವಚನದಲ್ಲಿಯ ವಸುಷೇಣನ ಭಟರ ಯುದ್ಧದ ಚಿತ್ರ ಮನಂಗೊಳಿಸು ವಂತಹದಾಗಿದೆ. ನಡುವೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ ಉಪಮೆಗಳು ಕೇವಲ ಕವಿ- ಸಾಮಯಿಕ ಉಪಮೆಗಳಾಗಿರದೆ, ವಾಸ್ತವವಾದ ಚಾನಪದ ಉಪಮೆ ಗಳಾಗಿವೆ. ವಸುಷೇಣನ ಬಲದ ಏರಿಕೆಯನ್ನು ಕಂಡ ಚಂಡಶಾಸನನು ಯುದ್ಧಸನ್ನದ್ಧನಾಗಿ ಬಂದು,

“ . . . . ಬೀಳ್ವ ಕಂಡಿಗಳಂ ಪೆಣದ ಪೇರಟ್ಟಿಯೊಟ್ಟಲಿಂ ಮುರ್ಚಿ,
ಮತ್ತಪತ್ತಿಭಿತ್ತಿಗರ ನೊತ್ತಂ ಬಿಡೆ ಉರಿವೆಣ್ಣೆಯೊಳಂ ಮುರಿದುರು-
ಳೆಯುಂ, ಉರಿವ ಮಣಲೊಳ್ ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಂಡು ಸುರುಳೆಯುಂ,
ಕಣೆಯ ಕಲ್ಲೊರಲೆ ಡೆಂಕಣೆಯಾಗೆಯುಂ, ಸಾರನಾರಿಯ ಪೊಯ್ಲೊಳ್
ಓರಣೆಕೆಗೆಡೆಯುಂ, ತೆತ್ತಿಸಿದ ಗಾಳದೊಳ್ ಎತ್ತಿದ ಪಾಪೆಯಂತೆ
ಎಳಲೆಯುಂ, ಕುತ್ತಿದ ಕೊಂತದೊಳ್ ಕೋಲ ಸುಂಟಗೆಯಂತೆ ಸಾಲಿಟ್ಟು
ಬೀಳೆಯುಂ, ಮೇಲ್ಗಾದಿ ನಿಂದು ಪೋಗದೆ ಗಟ್ಟಾಗಟ್ಟಿನಿಂದ ರಿಪುವೀರ-
ದುರ್ಗಂ, ಅಳ್ವೇರಿಯ ಮೇಲೆ ಅಲಗನೂರಿ ತೂಗಾಡುತ್ತಿದ ಪುಣ್ಣ
ಉಣ್ಣಂಗಳಿಂ, ಪೂತ ಮುತ್ತದ ಪೂವುನೊರಡಿಯಂತಿದ ಅಟ್ಟಿಳಿ
ಗಳೊಳಗೆ ನಿಂದ ಅಟ್ಟಿಗಳಿಂ, ಒಗೆವ ನೆತ್ತರ ಸುಟ್ಟುಪ್ಪಿಗಳಿಂ, ಬೇಸಗೆ
ಯುರಿ ಪತ್ತಿದ ಬೆಟ್ಟದಂತಿದುರ್ದು. ಕೊತ್ತಳದೊಳ್ ಒತ್ತಿನ ತನೆಯ
ಸಂದಿಗಳೊಳ್ ಸಂದಣಿಸಿ ನೇಲ್ವ ವೀರಭಟಕುಣಪಂಗಳಿಂ, ಪೆಣದ
ಪೆರ್ಮುಪ್ಪಿಯಂ ಕಟ್ಟಿವ ವಿಳಯ ಜಳಧರದ ಒಡ್ಡಿನಂತೆ ದೊಡ್ಡಿಗೊಂಡು
ಇರ್ದುರ್ದು.”

ಇಲ್ಲಿಯ ಬಣ್ಣನೆ ಅಂದಿನ ಕನ್ನಡಿಗರ ಕೋಟೆಗಾಳೆಗವನ್ನು ಕಣ್ಣೆದುರು ತಂದು ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು. ಇಲ್ಲಿಯ ಕೆಲವೊಂದು ಉಪಮೆಗಳು ರುದ್ರಹಾಸ್ಯ- ಮಯವಾಗಿವೆ. ಗಾಳಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದ ಸೈನಿಕರು ‘ಎತ್ತಿದ ಪಾಪೆ (ಗೊಂಬೆ)’ ಯಂತೆ ನೇತಾಡುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಭಲ್ಲೆಯದಿಂದ ಚುಚ್ಚಿ ಸಾಲಾಗಿ ಬಿದ್ದವರು, ಮಾಂಸದ ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೋಲಿಗೆ ಕಟ್ಟಿ ನೇತು ಹಾಕಿದ ‘ ಸುಂಟಗೆ ’ ಗಳಂತೆ ಕಂಡರಂತೆ. ದುರ್ಗದ ಅಳ್ವೇರಿಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತ ಭಟರ ಮೈಯ ಗಾಯಗಳ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಮೂಲಕ ಅದು, ಹೂವಾದ

ಮುತ್ತಲು ಗಿಡಗಳುಳ್ಳ ಮೊರಡಿಯಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಿತಂತೆ. ಅಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ನಿಂತವರ ಅಟ್ಟಗಳಿಂದ ಛಿಲ್ಲೆಂದು ನೆಗೆಯುವ 'ನೆತ್ತರ ಸುಟ್ಟುರೆ' ಗಳಿಂದ ಅವು ಬೇಸಗೆಯ ಕಾಳಿಚ್ಚು ಹತ್ತಿದ ಬೆಟ್ಟದಂತೆ ಕಾಣಿಸಿದುವಂತೆ. ಜನ್ನನ ಈ ಕೋಟಿಗಾಳಿಗದ ಬಣ್ಣನೆ ಕೂಡ ಆತನ ಕಾಲದ ಕೋಟಿಗಾಳಿಗದ ಪ್ರಾತಿನಿಧ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವಂತಿದೆ.

*

*

*

ಎರಡನೆಯ ಗುಣವರ್ಮ (೧೨೩೦) ನ 'ಪುಷ್ಪದಂತ ಪುರಾಣ' ದಲ್ಲಿಯೂ ಸುಮಾರಾಗಿ ಇದೇ ಜಾತಿಯ ವರ್ಣನೆಯಿದೆ. ಯಾದರೂ, ಅದರಲ್ಲಿ 'ಅನಂತನಾಥ ಪುರಾಣ' ದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದುದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ 'ಕಕ್ಕಡೆ' ಎಂಬ ಆಯುಧದ ಹೆಸರೂ (ಪಾರ್ಥಿವ ಸುವ ಕಕ್ಕಡೆ), ಕವಣಿ-ಗಲ್ಲಿನ ಹೆಸರೂ (ಇಕ್ಕುವ ಒಳ್ಳೆವಣಿ) ಬಂದಿರುವುವು. ಗುಣವರ್ಮನೂ ೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನದವನಾದುದರಿಂದ, ಆತನ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ವಿಶದವಾಗಿ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. (ಬೇಕಾದವರು ಅವನ ಆ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿಯ ೭ನೆಯ ಅಶ್ವಾಸದ ೭೪, ೭೫, ೭೬ ನೆಯ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಓದಿ ನೋಡಬೇಕು.)

(ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೫ನೆಯ ಶತಮಾನ)

ಮೂರನೆಯ ಮಂಗರಸ (೧೫೦೯) ನು ಹದಿನಾರನೆಯ ಶತಮಾನದ ತೀರ ಪ್ರಾರಂಭವಾದವನಾದುದರಿಂದ, ಹದಿನೈದನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕೂ ಅವನನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಯೆಂದು ಭಾವಿಸಿದರೆ ತಪ್ಪೆನಿಸದು. ಅವನ 'ಸಮ್ಯಕ್ತ-ಕೌಮುದಿ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದ ೮ನೆಯ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ—ವರ್ಣಕ ಕವಿಗಳ ರೀತಿಯನ್ನನುಸರಿಸಿ—ಕೋಟಿಗಾಳಿಗದ ವಿಶದವಾದ ವರ್ಣನೆಯಿದೆ :

'ವಾರಣಾಸಿ' ಎಂಬುದೊಂದು ರಾಜಧಾನಿ. ಅಲ್ಲಿಯ ಅರಸು 'ಜಿತಶತ್ರು' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನವನು. ಆತನಿಗೆ ಸುಂದರಿಯಾದ ಮಗಳೊಬ್ಬಳಿದ್ದಳು. ಚಕ್ರಕೋಟಾಪುರದ ದೊರೆಯಾದ ಭಗದತ್ತನೆಂಬವನು ಅವಳನ್ನು ಮದುವೆಗಾಗಿ ಕೇಳಲು ಜಿತಶತ್ರು ಸಮ್ಮತಿಸಲಿಲ್ಲ. ಸರಿ! ಕೂಡಲೆ ಭಗದತ್ತನು ದಂಡೆತ್ತಿಬಂದು, ವಾರಣಾಸಿ ದುರ್ಗವನ್ನು ಮುತ್ತಿ ಕೋಟಿಗಾಳಿಗಕ್ಕೆ ಅಣಿಯಾದನು. ಹೇಗೆಂದರೆ :—

“ ಹೂಳಿಯುಗಳಂ ಹುಲ್ಲಹಾಕಿ, ಡೆಂಕಣಿಗಳಂ
ಮೇಳಯಿಸಿ, ನಡೆಚೆಪ್ಪರವನು ನಡೆಯಿಸಿ, ಕೋಂಟಿ-
ಯಾಳು ತಲೆಯೆತ್ತಲೊಡನಾ ಬದ್ಧರದ ಮರೆಯೊಳಿದ್ದ ಬಿಲ್ಲಾಳ್ಗಳೆಲ್ಲ ||
ಬೀಳಲೆಸೆಡೆಗೆಯಂ ನೂಂಕಿ, ಸೇತುವನೊಟ್ಟು,
ಅಳೋಚನೆಯ ಮಾಡದಿಕ್ಕಿ ನಿಚ್ಚಣಿಕೆಯಂ,
ದೂಳಿಗೋಂಟಿಯ ಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಪಡಿಯರರ ಕಲಕಲಂ ಕರವೊಪ್ಪಿತು.

(ಸಂಧಿ ೮, ಪದ್ಯ ೨೯)

* “ ಬಳಿಕ ಎಂತೆಂತಹ ದೊರೆಗಳಿಗೂ ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿರುವ ಕೋಟಿ-
ಯನ್ನು ನೋಡಿ, ರೋಷಾವೇಶಗೊಂಡವರಾಗಿ ಆ ವೀರರೆಲ್ಲರೂ
ತಂತಮ್ಮ ‘ ಕರಿ-ತುರಗ-ರಥ ಸಂತತಿ ’ ಯಿಂದ ಇಳಿದು, ಸೀಸಕ
(ಶಿರಸ್ತ್ರಾಣ) ಜೋಡುಸವಗ (ಚಿಲಖತ್ತು) ಗಳನ್ನು ತೊಟ್ಟು-
ಕೊಂಡು, ಕೂಡಲೆ ಅಗಳಿನ ಸಮೀಪದ ದಿಣ್ಣೆಗೆ ಬಂದು, ‘ ಬದ್ಧರ ’ ದ
ಮರೆಯಲ್ಲಿ ನೂಲೇಣಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ನಿಂತು ‘ ಹತ್ತಿರಿ
ಹತ್ತಿರಿ ’ ಎಂದು ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಹುರುಪಿಗೆಬ್ಬಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.”

* ಯಾವ ಬಗೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಹಿಂದೆಮುಂದೆ ನೋಡದೆ ಕೋಟಿಗೆ
ನಿಚ್ಚಣಿಕೆಗಳನ್ನು ಹಚ್ಚಿಯೂ, ಒಬ್ಬರ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಒಬ್ಬರು ಎರಿ
ನಿಂತೂ—ಮೇಲಿಂದ ಬರುವ ‘ ಕಲ್ಲು-ಬಿಲ್ಲು-ದಸಿಗಳ ಅಡೊಂದು
ಖುರಪಾಟಕೆ ’ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಬೆದರದೆಯೂ—ಮುಂದೆ ಬಿದ್ದ ಹೆಣಗಳನ್ನು
ತುಳಿಯುತ್ತಲೆ ಕೋಟಿಯನ್ನು ಹತ್ತಿ ಮೇಲಕ್ಕೇಬಂದ ಆ ವೀರರ
ಪರಿವಾರವು— ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ದಾಳಿಯಿಡಲು ಹೊರಟಂತೆ— ತೆನೆಗಳ
ಮೇಲೆ ಕಾಲಿಟ್ಟು ನಿಂತಿತು.”

* “ ಹುರುಪಿನಿಂದ ಕೋಟಿಯ ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿದ ವೀರರು
‘ ಕುದುರೆಗಾಲನ್ನು ’ ಇಡುವುದೇ ತಡ ; ಅಡಗಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದ
ಕಾಪಿಸವರು ಕಂಡು ಒಳಗಿನಿಂದ ಬಂದು, ಅವರನ್ನು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳು-
ವಂತೆ ನೂಕಿ ಬಿಡುವರು. ಆಗ ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿ ಬಂದಿದ್ದವರು ಚಳಕ-
ದಿಂದ ಕಾಲುಗಳನ್ನು ತೆನೆಗಳಿಗೆ ಬಿಗಿಯಾಗಿ ತೊಡಕಿಸಿ, ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿ

ಜೋಲಾಡುತ್ತಿರುವರು. ಅಂತಹದರಲ್ಲಿಯೂ ಅವರು, ಕೆಳಗಡೆಯಿಂದ ಹತ್ತಿಬರುವವರಿಗೆ 'ಬಿದರಬೀಡಿ; ಅಂಜದೆ ಹತ್ತಿ' ಎಂದು ಕೈ-ಗೊಟ್ಟು ಹತ್ತಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವರು. ”

ಅಬ್ಬಾ ! ಎಂತಹ ಸಾಹಸಸಂದರ್ಭದ ಸುಂದರ ಚಿತ್ರವಿದು !

* ಆಗ ಮೇಲಿನ ಜನರು “ ಹುರಿದ ಮಳಲಂ ಹುಯ್ಯು, ಹುಲ್ಲ ಕಿಚ್ಚಂ ಹಿಡಿದು, ಹರಿವ ಹಾವಂ ಹಾಯ್ಕಿ, ಕಾಸಿದಂಬಲಿಯ ಎರೆದು, ಪರಿಪರಿಯ ಡೆಂಕಣಿಗಳಿಂದ ತಲೆವೊರೆಯಿಂದ ಕೈಯಿಂದ ಕವಣಿಯಿಂದ ಕಲ್ಲಂ ಸುರುಹಿ, ಪಂದಿದಲೆ-ಅಂಬು-ಪೆಟಲು-ದಸಿಮರ-ಸಾರಮಾರಿ-ಯಿಂದ, ಹತ್ತುವ ಆಳ್ಗಳಂ ಧರೆಗೆ ಉರುಳ್ವ ತೆರದಿ—ಆ ಪರಿಖೆ (ಅಗಳು) ವೂಳು (ತುಂಬು) ವಂತೆ—ಕೊಂದಿಕ್ಕಿದರು.”

* “ ನಡೆಚೆಪ್ಪರಗಳನ್ನು ನಡೆಯಿಸುತ್ತ, ‘ ಲಗ್ಗೆವರೆ’ ಗಳನ್ನು ಜಡಿದು ಹೊಡೆಯಿಸುತ್ತಿರುವ ರಭಸಕ್ಕೂ, ‘ ಬದ್ದರಗಳೊಳಗೆ ಅಡಗಿ ’ ಗುದ್ದಲಿ ಹಾರೆಗಳಿಂದ ಎಡೆಬಿಡದೆ ಆಗಿಯುವ ರಭಸಕ್ಕೂ, ಪೆಟಲು-ಗುಂಡುಗಳನ್ನು ಹಾರಿಸುವ ನಿಬ್ಬರಕ್ಕೂ ಬೀಳುತ್ತಿರುವ ಕೋಟಿ-ಯನ್ನು ಕಂಡು, ಒಳಗಿನವರು ಕೂಡಲೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ‘ ತಳಿಯಂ ನೆಡುತ್ತ ’ ಹೊರಗಿನವರು ಒಳಕ್ಕೆ ಬಾರದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು.”

“ ತಲೆಸಳಿತು ಕೈಮರೆದರಂತೆ ಎಸುವಾಳುಗಳ್

ನಿಲೆ, ಕಂಡು ‘ ಕೋಟಿ ಹೋಯ್ತೇಳೇಳಿ ’ ಎನುತಿದದೆ

ಕುಲಿಲಿಯೆಂದಾರಿ ಬೊಬ್ಬರಿದು ಹುಲಿವೊಗಡೊಳಗೆ ಹೊಗಲೊಡನೆ
ಸೂತ್ರವಿಡಿದು ;

ಬಲೆಯ ಬಲಿದೆತ್ತಲ್ ಆಗಸಕೇಳುವಾ ಭಟಾ-

ವಳಿಯುಮಂ ಕಾಣುತಾ ಕದನಮಂ ನೋಳ್ವ ಅಮರ-

ಲಲನೆಯರ್ ‘ ಇವಂ ನನಗೆ ಇವಂ ನನಗೆ ’ ಎನುತ್ತ ಪಸುಗೆಯ ಮಾಡಿ
ಕೊಳುತಿಡ್ಡರು.

* “ ಪ್ರಹರಿಸುತ್ತಿರುವ ‘ ಡೆಂಕಣಿಗೈ ’ ಗಳನ್ನು ಮುರಿಯುವ, ಕೂಡಿಯ (ಕೊತ್ತಳ) ಗಳನ್ನು ಹುಡಿಹುಡಿಯಾಗಿ ಮಾಡುವ, ‘ಹುಲಿ-

ಮೊಗದ ಅಂಕಮಂ (ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲ ಕದಗಳನ್ನು) ' ನುಗುನುಗ್ಗಾಗುವಂತೆ ಹೊಡೆಯುತ್ತಿರುವ, ಊರೊಳಗೆ ಒಬ್ಬರೂ ಅಡ್ಡಹಾಯ್ದಂತೆ ಎಡೆಬಿಡದೆ ಧಡಧಡಿಸುವ 'ಲೋಹಯಂತ್ರ' ಗಳ ಗರ್ಜನೆಯು — ಕಡೆಗಾಲದ ಸಿಡಿಲ ದಂಡು ಬಂದು ಹೊರಗಡೆ ಪಾಳೆಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವುದೇನೋ — ಎಂಬ ಭ್ರಮೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತ, ಘೂರ್ಣಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು.”

ಮುಂದೆ ಮಂಗಳಸನು ರಾಹುಕೇತುಗಳ ಉಪಮೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು “ ಗಡಿಯಿಲ್ಲದೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹಾಯಿಸುವ ' ಡೆಗ್ಗೆವರಂ ' ಅತಿ ಭೀಕರಂ ಬಡೆ ದುವು ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಈ ' ಡೆಗ್ಗೆವರಂ ' ಎಂಬ ರಾಹು-ಕೇತುಗಳು “ ಪೊಳಲೆಂಬ ಭಾಸ್ಕರನನ್ನು ತುಡುಕಲೆಂದೆನುತ ಮಾಮಸಕದಿಂ ಬಹು ರೂಪವಡೆದು ನಡೆಚೆಪ್ಪರಗಳೆಂಬ ಬಿಲದಿಂ ವೊರಮಟ್ಟು ” ಬಂದು, ಕೋಟಿಗೆ ತಾಗುತ್ತಿದ್ದುವೆಂತೆ. ಇದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ :

“ ಸತ್ತವರ್ಗಡಿಯಿಲ್ಲ ; ಸಾವವರ್ಗಡಿಯಿಲ್ಲ ;
ಹೊತ್ತಗಾಯದೊಳುರುಳಿ ಬೀಳುವರ್ಗಡಿಯಿಲ್ಲ ;
ತತ್ತರಂದರಿಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಹೊಯ್ದಾಡುವರ್ಗಡಿಯಿಲ್ಲ; ತನೆಯ ಹಿಡಿದು-
ಹತ್ತವರ್ಗಡಿಯಿಲ್ಲ ; ನಿಚ್ಚಣಿಗೆಯಂ ಹಾಕಿ
ಹತ್ತಸಾರುವರಿಗಡಿಯಿಲ್ಲ ; ಅದರಿಂ ಕೋಂಟಿ-
ಮುತ್ತಿಗೆಯ ಸುತ್ತವೊತ್ತಂಬರವನೇನಂತುಟಂತುಟಿಂದೆನಲುಬಹುದೆ ? ”

ಮಂಗಳಸನ ಕಾಲವೆಂದರೆ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಉಚ್ಛ್ರಾಯ ಕಾಲ; ಊರೂರಿಗೆ ಕೋಟಿಕೊತ್ತಳಗಳ ಬಲ್ಪಿನ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಿರುವ ಕಾಲ; ಕೋಟಿಗಾಳಿಗಳು ನಿತ್ಯವೂ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುವ ಉತ್ಸಾಹದ ಕಾಲ. ಅಲ್ಲದೆ “ ಈತನು ಚಿಂಗಾಳ್ವರಾಜರ ಮಂತ್ರಿಗಳ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಜನಿಯಿಸಿದವನು. ಈತನ ಪಿತಾಮಹನು ಮಾಧವರಾಯ ; ತಂದೆ ವಿಜಯರಾಯ. ಇವರು ಹೊಯ್ಸಳ ದೇಶದ ಹೊಸವೃತ್ತಿಯ ನಾಡಿನ (ಕಲ್ಲಹಳ್ಳಿ) ಧಾತುಪುರ-ದರಸರು.” ಎಂದಮೇಲೆ ಮಂಗಳಸನಿಗೆ ಕನ್ನಡಿಗರ ಕೋಟಿಗಾಳಿಗದ ಪರಿಚಯ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಇದ್ದಿರಬೇಕು. ಇದ್ದಿರಬೇಕೆಂಬ ಸಂದೇಹದ ಮಾತಾದರೂ ಏತಕ್ಕೆ ? ಇದ್ದೇ ಇದ್ದಿರಬಹುದಕ್ಕೆ ಆತನ ಕೋಟಿಗಾಳಿಗದ ವರ್ಣನೆಯ ವಾಸ್ತವತೆಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ.

(ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೬ ನೆಯ ಶತಮಾನ)

ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಪಂಡಿತ (೧೫೮೫) ನ ' ಚೆನ್ನ ಬಸವ ಪುರಾಣ ' ದಲ್ಲಿ (೪೨ ನೆಯ ಸಂಧಿ) ಕೋಟಿಗಾಳೆಗ ಯಾವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನೂ, ಅದರ ಮೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೇನೆಂಬುದನ್ನೂ ಹಿಂದೆಯೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ತ್ರಿಪುರದ ಕೋಟಿಯ ಲಗ್ಗೆಗೆ ಬಂದ ದೇವತೆಗಳ ಸೈನ್ಯದ ಚಲನವಲನವನ್ನು ರಾಕ್ಷಸರು ನೋಡಿದರು. ನೋಡಿ ' ಅಖಂಡಲಾದ್ಯರ್ ಕೋಟಿಗಾಳೆಗವನ್ ಈಗ ಕೈಕೊಂಡರೈ! ತಪ್ಪಾವುದು? ' ಆದರೆ ' ಎಚ್ಚರಿಕೆ! ' ಎಂದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕೂಗಿ ಕೂಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿರಲು ಇತ್ತ ' ಖಂಡೆಯದ ಪೊಳಪಿನ ಭಟಾಳಿ ಭೋ ಎನುತು ಅಲಿಕೊಂಡು (ಅರ್ದು), ಪುರದ ಸರಿಸದೊಳ್ ತಲೆದೋರ್ದುದು. '

* " ಆಗ ಕೆಲರ್ ತಲೆವರಿಗೆಯಿಂದೆ ಅಗಳ ಸರಿಸದೊಳ್ ತಲೆ ದೋರಿದರ್. ಮಾವುತರ್ ಬಿಗಿದ ರೆಂಚೆಗಳ ಮರೆಯೊಳಗಡಗಿ, ಬೇಗದಿಂದೆ ಪುಲಿಮುಖಕೆ ನೂಂಕಿದರ್. ಆಗ ಆ ಸುರಭಟರ್ ' ಎಲೆಲೆ ಸುಮನಸರ್ ಅಗಳದಿಡ್ಡೆಯಂ ಸೇರಿದರ್ ' ' ಚಲಿಸದಿರಿ ' ಎಂದು ಬೊಬ್ಬಿರಿದು, ಅಸಿ-ಮುಸುಂಡಿ-ಮುದ್ಗರ-ಗದಾವಳಿಯಿಂದ ಸುರಭಟರನು ಹೂಣಲಿಡುತಿದರ್. "

ರಾಕ್ಷಸಭಟರು ಇಷ್ಟೊಂದು ತೊಂದರೆಕೊಡುತ್ತಲಿದ್ದರೂ ದೇವ-
ಸ್ಥಾನಿಕರು :

* " ತೊಲಗದೆ ಕೆಲರ್ ಇಡುಕಿನೊಳ್ ಅಂಡಿಸಿದರ್ (ಅಡಗಿ ಕುಳಿತರು). ಕೆಲರ್ ಆಗಲೆ ತಳಿಗಳೊಳ್ ಪೊಕ್ಕು ಮೈಗರೆದರ್. ಕೆಲರ್ ಆಕ್ಷಣಂ ಬಲಿದ ಬದ್ಧರಗಳಂ ಮರೆಗೊಂಡರ್. ಕೆಲರ್ ನಡೆಗೊಂಟಿಯ ಬಳಿಯೊಳಿದರ್. ಕೆಲಕೆಲರ್ ಲಾಗಿನಿಂ ಲಳಿಯೆದ್ದು (ಚಪಲತನದಿಂದ) ಸುಳಿದಾಡಿದರ್. ಕೆಲಬರು ಬೀಳ್ತ ಕವಣೆಗಲ್ಲ-ಬೀರುಗುಂಡುಗಳ ಘಾತಿಯಿಂ ಬಸವಳಿದು ಬೀಳುತಿದರ್. "

ಇತ್ತ ರಾಕ್ಷಸರು

* ದಿಡ್ಡಿಗಳೊಳ್ ಗುಪ್ತದಿಂ ಐತಂದು, ಅಗಳದಿಡ್ಡೆ (ದಿಣ್ಣೆ) ಯೊಳ್ ಸಾಲ್ಕೊಂಡು, ತರತರದ ಪೆರ್ದಳಿಯ ದಿಡ್ಡಿಗಳಂ ಉರೆಮುರಿದು,

ಮರೆಯೊಳಗೆ ಮೈಗರೆದ ವೀರರಂ ಸಂಹರಿಸುತೆ, ಬಡ್ಡು-ಬಣಗುಗಳು ಓಡಿಸಿ, ತಳಿಗಳು ಮುರಿದುಕೊಂಡು ಮುಗ್ಗುವ ಅಮರರಂ ಕಡ್ಡಿಗೇಣಿ-ಸದೆ, ಅಗಳೊಳ್ ಅಡ್ಡಲಾದ ಅಮರರಂ ತರಿವುತುಂ (ಮತ್ತೆ) ಆ ಕ್ಷಣದೊಳು ಪುರವಂ ಒಳವೊಗುತಿರ್ದರು. ”

ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆಗೆ ದೇವತೆಗಳ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ

* “ಕಲ್ಲು, ಕೊರಡು, ಸದೆ-ಸಟ್ಟು, ಪುಲ್ಕೊರೆಗಳಾಂತವರ್ ಪುರದ ಅಗಳಂ ನಿಲ್ಕಿದರ್. ಎಣಿಯಂ ಪೊತ್ತವರ ಸಾಲು ಕದಲಿದುದು. ಪೊರಗಣ ಅಟ್ಟಣೆಯ ಮೇಲಿನವರು, ಆ ತ್ರಿಪುರದವರನು ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕಿನ ಸುರಂಗಗಳಿಂದ ಇಟ್ಟರು. ಪುರಂದರನ ಸೇನೆಯೊಳ್ ಮೇಲುಕೀಳೆಂಬ ಭೇದಮಂ ಅರಿಯೆಂ; ಅವರ ಭರವಸಕೆ ನಿಲ್ಕಡೆಯ ಕಾಣೆಂ; (ಎಂತಲೆ) ಎಲ್ಲಾ ಭಟರ್ ಭರದೊಳು ಮುಸುಕಿದರ್.”

ಮುಂದೆ ದೇವತೆಗಳು ಪುರದ ಅಗಳನ್ನು ಹೂಳಿದ ಬಗೆಯನ್ನು ಕವಿ ಸೊಗಸಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ : —

*“ ಇರದೆ ಪದಹತಿಯ ಧೂಳಿಯಿಂದೆ ಪಿರಿದಹ ಸಪ್ತಶರಧಿಯಂ ಪೂಳ್ವರ್ಗಿ, ಪುರದ ಅಗಳನು ಪೂಳ್ವದು ಎಸರಿದು ? ನಿಮಿಷಾರ್ಧದೊಳ್ ಮಡಿದ ಪೆಣಗಳನು ಎಳೆದು ತುಂಬಿದರ್. ಪುಲ್ಕೊರೆಗಳು ಕೊರಡುಗಳು ಒಟ್ಟಿದರ್. ಕಲ್, ಗುಂಡು, ಮಣ್ಣು ತುಂಬಿ ನೆಲಸರಿ ಮಾಡಿದರ್. ಖಳರ ಪೊಯಿಲ್ಗಳಂ ಸರಕುಮಾಡದೆ ಆ ದಿವಿಜಭಟರು, ತ್ರಿಪುರಮಂ ಸುತ್ತಲೂ ಮುಗ್ಗಿ ಕವಿದರ್.”

ಆಗ ಕೋಟೆಯ ಮೇಲಣವರು ಸುಮ್ಮಗಿದ್ದರೇನು ? ಸುಮ್ಮಗಿದ್ದೇನು ಮಾಡುವರು ! ಅವರೂ ಪ್ರತೀಕಾರೋಪಾಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ತೊಡಗಿದರು; ಅದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ :—

* “ಡೆಂಕಣಿಗಳು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಆಡಿದುವು. ಮರುಳ ಕೈ ನೀಡಿದುವು. ಕವಣೆಗಲ್ ಸೂಸಿದುವು. ಕಾಯ್ದೆಣ್ಣೆಗೂಡಿ ಮಳಲು, ಅರಗುಗಳೂ; ಸಾಸಿವೆಗಡಡು, ಸುಣ್ಣು, ಕಲ್ಲು, ಅಂಬಲಿಗಳೂ ಸುರಿದುವು. ಪೆಟಲ್ಗಳು

ಹೂಡಿದುವು. ಇಕ್ಕುವ ದಸಿಗಳ ಓಲಾಡಿದುವು. ಪೇರೆತ್ತು-
ಗುಂಡುಗಳ ಭರದೊಳ್ ಒಕ್ಕಾಡಿದುವು. ಆಗ (ಈ ಎಟುಗಳಿಗಾಗಿ)
ಕವಿಕವಿದು ಬೀಳ್ವ ದಿವಿಜಾಳಿ ಭಟರ ಮೋರೆಗಳ ಬಾಡಿದುವು.”

ರಾಕ್ಷಸಭಟರು ಇನ್ನೇನು ಮಾಡಿದರೆಂಬುದು ಗೊತ್ತೇ?

* “ ದಿವಿಜರಂ ನಿಚ್ಚಣಿಕೆಯಂ ಪತ್ತೆ ಬೇಗ ಪುಲದೊಂದೆಗಳ
ಕಿಚ್ಚಿನಿಂ ಸೀದರ್; ಎಡಬಲದೊಳ್ ಇಟ್ಟಣಿಪರಂ ಕಲ್ಲುಂಡು ಮಳಿ-
ಗಳಿಂ ಮುಚ್ಚಿದರ್; ಪಂದಿದಲೆಗಳೊಳಿಟ್ಟು ಬೊಬ್ಬರಿದರ್; ಕತ್ತಿ-
ಕೈದುಗಳಿಂದೆ ಕೊಚ್ಚಿದರ್, ಪೆಣಗಳಂ ಭೂತ-ವೇತಾಳ ಸಂಕುಲಕೆ
ಪಚ್ಚಿದರ್; ಒಂದೆ ನಿಮಿಷದೊಳ್ ದಿವಿಜರಂ ಹುಚ್ಚು ಮಾಡಿದರ್.”

ದೇವತೆಗಳ ಸೈನ್ಯದ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನಾಗ ಅವರನ್ನು ‘ಅಮರ’
ರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ ದೇವರೇ ಕೇಳಬೇಕು :—

* “ ಕಾಸಿದ ಎಣ್ಣೆಯ ಪೊಯಿಲೆಗೆ ಪಟುಭಟರ ಮೈದೊಗಳು
ಕೇಸಿದುದು; ಮಳಲ ಮಳೆಯಿಂದ ಪುಣ್ಣಾದುವು; (ಎಡೆಬಿಡದೆ)
ಸೂಸುತಿಹ ಸುಣ್ಣಗಳ ಸೋಂಕಿನಿಂ ಕಣ್ಣರಳಿ, ಬಾಯಿಬೆಂದು,
(ಅವರು) ಬಸವಳಿದರು. ಸಾಸಿವೆಯ ಬಿಸಿಗದಡು ಬೀಳಿ, ಜಠರಾಗ್ನಿ
ಯೊಳ್ ಕೇಸುರಿಗಳು ಉಬ್ಬಿದುವು. ಕಲ್ಲುಂಡುಗಳ ಹತಿಯೊಳ್
ಓಸರಿಪ ದಿವಿಜರಂ ಕಂಡು, ಸುರಪನು ಅತಿ ಕೋಪದಿಂದ
ಮೂದಲಿಸಿದಂ. ”

ದೇವೆಂದ್ರನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹತ್ತುವಂತೆ ಅಣಕಿಸಿ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಲು
ದೇವಸೈನಿಕರಿಗೆ ಮತ್ತೆ ‘ಚಿತ್ತದಾವೇಶಂ ಉಬ್ಬರಿಸಿದುದು.’ ಮತ್ತೆ
ತಮ್ಮಿಂದ ತಾವೆ ಕೊತ್ತಳ-ಹುಲಿಮುಖ-ದಿಡ್ಡಿಗಳ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಗುಂಪು-
ಗೂಡಿದರು. ಸಾಲ ನಿಚ್ಚಣಿಕೆಗಳ ಮೇಲೆ ಹತ್ತಲು ತೊಡಗಿದರು. ಆಗ
ಶರಧಿನಿರ್ಘೋಷದಂತೆ ಇತ್ತಂಡದಲ್ಲಿಯೂ ವಾದ್ಯಗಳು ಮೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದುವು.
ದೇವತೆಗಳ ಈ ಮರುಮುತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಕಂಡು ರಾಕ್ಷಸರೂ ಮತ್ತೆ
ತಡೆಗಟ್ಟುವ ಹವಣಿಕೆಗೆ ತೊಡಗಿದರು. ಹೇಗೆಂದರೆ :—

* ಮೂಲಪದ್ಯದ ಗದ್ಯಾನುವಾದವಿದು.

೬-೨೨೨೨.

* “ಕೆಂಡಮಂ ಸೂಸಿದರು; ಬಲ್‌ಗವಣೆಕಲ್ಲಂ ಬೀಸಿದರು; ಬಿಸಿಯ ಮೇಣಮಂ ಎರೆಮ ತನುವನು ಕಾಸಿದರು; ಬೀರ್ವಗ್ಗಮಂ ಹಾಕಿ ಸೇದಿದರು. ಮರುಳ್‌ಗೈಗಳಿಂ ತೂಂತರು (ಗಾಯಗೊಳಿಸಿದರು); ಕಾರ್ಬೋಗೈಯ ಮರ್ಬನಿಂ ಮಾಸಿದರು. ಈ ಬಲ್ಲೊಲಿಗೆ ಸುರರು ಹೇಸಿದರು. ಕೆಲರು ಅಗಳದಿಡ್ಡಿಯೊಳ್ ಕೈಗಳಂ ಪಾಸಿದರು. ಕೆಲರು ಉರುಬಿ ಕಾದುತ್ತಿದ್ದರು.”

ಆಗ ದೇವತೆಗಳ ಸೈನಿಕರೂ ಪಟುಭಟರೂ—ಮೇಲುಗಡೆಯಿಂದ ಕೆಂಡಗಳು ಬೀಳಲು—ಹಲುವು ಹಮ್ಮೈಸಿದರು. ಕೇಸುರಿಯಿಂದ ಮುಖವೆಲ್ಲ ಸುಟ್ಟುಹೋಗಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದರು. ತೊಲೆಗಳು ಉರುಳುರುಳಿ ಬೀಳಲು ಕೈ-ಕಾಲುಗಳು ಮುರಿದು ಕೆಡೆದರು. ಪಂದಿದಲೆಯು ತಾಕಲು ಜರ್ಜರಿತನು ಗಳಾದರು. ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ದನಿಗಳು ಮೈಯೊಳಗೆ ನಾಂಟಲು ಕಳವಳಿ ಸಿದರು. ಹೀಗೆ ಪರಿಪರಿಯ ಸಮರಸಾಧನಗಳಿಂದ, ಒಬ್ಬರ ಹಿಂದೊಬ್ಬರಂತೆ ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ದೇವಸೈನಿಕರು ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದರು.

“ ಸುರಗಿಯಿಂದಿರಿದು, ಶೂಲದಿ ತಿವಿದು, ಬಡ್ಗದಿಂ-

ದಿರದೆ ಕತ್ತರಿಸಿ, ಕೊಡಲಿಗಳಿಂದೆ ಕಡಿದು, ಮು-

ದ್ಗರದಿಂದ ನೋದಿ, ಮುಸಲದೊಳಿಟ್ಟು, ಗದೆಗಳಿಂದಪ್ಪಳಿಸಿ,

ಸಬಳದಿಂದೆ

ಶಿರವನಿರಿದೆತ್ತಿ, ಚಕ್ರದಿನಿರಿದು, ಮಿಕ್ಕ ಪರಿ-

ಕರದಿಂದೆ ದೈತ್ಯನಾಯಕರಾದುರ್ ಕೊಲುಶಿರಲ್,

ಪರಿಕಿಸಲ್ ದೀಪಮಂ ಸೋಂಕುವ ಪತಂಗಮಾದರ್ ದಿವಿಜ-

ಸುಭಟರಂದು ”

ಆಗ ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕರೆಲ್ಲ ತಂತಮ್ಮ ವಾಹನಗಳಿಂದಿಳಿದು, ಕಾಲ್ನಾಡಿಗೆ ಯಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತ, ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕತ್ತಿ-ಘಾಲುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಬಂದು, ಹೂಳಿದ ಅಗಳಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತುಕೊಂಡು, ಓಡಿಹೋಗುವ ಅಮರರನ್ನೆಲ್ಲ ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಜರಿಯುತ್ತ ತಾವೆ ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗಿದರು; ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೈಕಾಲೊಡೆದು ಬಿದ್ದವರನ್ನು ಎಳೆದೊಡೆದು ಹಾಕಿಸುತ್ತ, ಸ್ವತಃ ಕೋಟೆಯನ್ನು

ಹತ್ತಿನಂತರು. ಆಗ ಸುರರ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆಲ್ಲ ಹೊಸ ಉತ್ಸಾಹ ಬಂದಂತಾಯಿತು. ರಾಕ್ಷಸರೂ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಯುದ್ಧಮಾಡಲು ತೊಡಗಿದರು. ಆಗ :

* “ ಸುರರು ಅಸುರರಂ, ಮುಂದಲೆಯಂ ಪಿಡಿದು ಆಳ್ವೀರಿಯಿಂದ ಅಗಳೊಳಗೆ ಕೆಡವುವರ್; (ಅಸುರರು) ದಿವಿಜರಂ ಮೇಲಕಡರದಂತಿರೆ ಇರಿದು ನೂಂಕುವರ್. ಉರಿವ ಮದ್ದಿನ ತಿತ್ತಿಯಂ ಹಾಯ್ಕುವರ್. (ಹೀಗೆಯೆ) ಉಳಿದ ಸಮರಸಾಧನದಿಂದೆ ದಿವಿಜರಂ ಮಡಿವುತಿರೆ, ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಉರನಣಿಸಿ ಅಸುರವ್ರಾತ ದೈತ್ಯರಂ ಗಡಣಗೊಳ್ಳದೆ ಪತ್ತುತ್ತಿದುರ್ದು. ”

ಆಗ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಗಲಾಟೆಯಿದ್ದಿತು. ಪಟ್ಟಣಿಗರು ಕೋಟಿಯ ಆಳ್ವೀರಿಯನ್ನು ಹತ್ತಿದರು. ‘ ಶಿವಶಿವಾ ದುರ್ಗಗಳಿರದೆ ಕೋಳ್ವೊಡುವು ’ ಎಂದು ಬೀದಿ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಗಲು ತೊಡಗಿದರು. ಕೋಳ್ವೊಡದ ದುರ್ಗದ ಬಣ್ಣನೆಯೂ ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದಷ್ಟಿದೆ.

ಆಯಿತು; ಮುಂದೆ ತ್ರಿಪುರದ ಕೋಟಿ ನಾಶವಾಗಿ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಜಯಿಸಿದರು. ಆ ಮಾತು ನಮಗೀಗ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ನಮಗೆ ಬೇಕಾದುದು ಕೋಟಿಗಾಳಿಗದ ವಿಷಯ ಮಾತ್ರ.

ಹದಿನಾರನೆಯ ಶತಮಾನದ ಕೊನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬದುಕಿದ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಪಂಡಿತನಿಗೆ ಕೋಟಿಗಾಳಿಗ ಅರಿಯದ ವಿಷಯವೇ? ಕೋಟಿಗಾಳಿಗದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಂಗವನ್ನೂ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟುವಂತೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದ ವನೆಂದರೆ—ನಮಗೆ ಗೊತ್ತಿದ್ದ ಮಟ್ಟಿಗೆ—೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಕವಿಗಳೆಲ್ಲ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಪಂಡಿತನು ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ರಾಕ್ಷಸರಿಗೂ-ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ನಡೆದ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ, ಈ ವೀರಕವಿ ಕನ್ನಡಿಗರ ಕೋಟಿಗಾಳಿಗದ ಜೀವವನ್ನು ತುಂಬ, ಅದನ್ನು ಅನುರವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಾನೆ. ಕನ್ನಡಿಗರೂ ಕನ್ನಡಿಗರ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯೂ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ವರೆಗೂ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಪಂಡಿತನ ಪೆಸರು, ಆತನ ‘ ಚೆನ್ನ ಬಸವಪುರಾಣ ’ ದಲ್ಲಿಯ ತ್ರಿಪುರದ ಮುತ್ತಿಗೆಯ ಕತೆ ಇವು ಬದುಕಿ ಉಳಿದೇ ಉಳಿಯುವುವು.

(ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೭ ನೆಯ ಶತಮಾನ)

‘ ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜ ವಿಜಯ ’ ವನ್ನು ಬರೆದ, ಗೋವಿಂದ ವೈದ್ಯ (೧೬೪೨) ನು, ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣವನ್ನು ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಆಳಿದ ಮೈಸೂರುದೊರೆ ಶ್ರೀಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜರ ಆಸ್ಥಾನಕವಿಯು. ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜರ ಕಾಲವೆಂದರೆ ಅದು ನಾಡಿನಲ್ಲಿಯು ತುಂಬ ಅಶಾಂತಿಯ ಕಾಲ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಈ ದೊರೆಯ ಚರಿತ್ರವೆಂದರೆ ಬರಿಯ ಚಿಕ್ಕದೊಡ್ಡ ಯುದ್ಧಗಳಿಂದಲೇ ತುಂಬಿದೆ. ಇವೆಲ್ಲ ಯುದ್ಧಗಳನ್ನೂ ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯನು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡವನಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕು. ಇವನ ಕಾವ್ಯದ ವಸ್ತು ಐತಿಹಾಸಿಕವಾದುದರಿಂದ, ವರ್ಣನೆಗಳು ಕೇವಲ ವಾಸ್ತವ ಏಷಯಗಳಿಂದಲೇ ತುಂಬಿವೆ. ‘ ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜ ವಿಜಯ ’ ದಲ್ಲಿ ಕೋಟಿಗಾಳೆಗದ ವರ್ಣನೆಯ ಸಂದರ್ಭಗಳು ನಾಲ್ಕೈಂಟು ಇವೆಯಾದರೂ, ಸಂಪೂರ್ಣ ವರ್ಣನೆ ಸಿಕ್ಕುವುದು ಆ ಕಾವ್ಯದ ೧೪ನೆಯ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ. ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿರುವ ೯೮ ಸಾಂಗತ್ಯಗಳು ಒಂದೊಂದೂ ಕೋಟಿಗಾಳೆಗದ ವರ್ಣನೆಗೆ ಪರಿಪೋಷಕವಾಗಿರುವುವು. ಈ ಸಂಧಿಯುದ್ದಕ್ಕೂ ಶ್ರೀರಂಗ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಲಗ್ನಿಬಿದ್ದ ಸಂಗತಿಯು ಕಥಿತವಾಗಿದೆ. ಲಗ್ನಿ ಹಾಕಿದವನು ವಿಚಾರಪುರದ ಬಾದಶಹನ ಸರದಾರನಾದ ‘ ರಣಧೂಳಿಖಾನ್ ’ ಎಂಬವನು. ಆತನಿಗೆ ದೇಶೀಯರಾದ ಕೆಲವು ಜನ ಕನ್ನಡ ಪಾಳೆಯಗಾರರೂ ನೆರವಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದರು. ಲಗ್ನಿಗೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿರೆಂದು ಖಾನ್‌ನು ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಆಜ್ಞೆ ಯಿತ್ತೊಡನೆಯೆ :—

“ ಬಡಿದರು ಸನ್ನೆಯ ಭೇರಿ ; ಡಮಾಮಿಯ

ಕಡುರಭಸಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ

ಒಡೆಯಲು, ಚೌದೇಸೆ ಜಡಿಯಲು, ಭೂತಳ

ನಡುಗುವಂದವನೇವೇಳ್ವೆ !

ಚಂಬಕ, ಡವುಡೆ, ನಹಿರಿ, ಬುರುಗಗಳುರೆ

ಕೊಂಬಿನ ಕಾಳಿ, ಮವುರಿಯ,

ಬೊಂಬುಳಿಡೋಳು, ನಿಸ್ಸಾಳಗಳಬ್ಬರ

ತುಂಬಿತಾಕಾಶಮಂಡಲವ ! ”

ಈ ವಾದ್ಯಗಳ ಮೊರೆತವಲ್ಲದೆ

“ ಬಿಲ್ಲ ಜೇವಡೆ, ಪಟುಭಟರ ಬೊಬ್ಬೆಯ ಬಲು
ಘಲ್ಲಣೆ, ಹಯಹೇಷಾನಿನದ,
ಕೊಲ್ಲಾರ ಬಂಡಿಯ ಚೀತ್ಕೃತಿ ತ್ರಿಜಗಕೆ
ತಲ್ಲಣವಿತ್ತು ನಾಕ್ಷಣದೆ.

ಮಹಮ್ಮದೀಯ ಸೈನಿಕರ ಕೂಗಾಟವನ್ನೂ ಕಾರ್ಯವನ್ನೂ
ಕೂಡಿಯೆ ಹೇಳಿದ ಕವಿಯ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು, ಅವನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿಯೆ ಗದ್ಯವನ್ನಾಗ್ಗೆ
ಕೆಳಗೆ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ :

“ ಬೇಗ ಫಿರಂಗಿಯ ಇಡು! ನಿಚ್ಚಣಿಕೆಯ ಪಿಡಿ! ಗುರಾಣಿ-
ಖಂಡೆಯವ ತುಡುಕು! ಬಲು ‘ ಜಬರುಜಂಗಿ ’ ಯಲಿ ಕೋಟಿಯನು
ಹೊಡೆ!— ಎಂಬ ಕಡುರಭಸಗಳು ಒಪ್ಪಿದುವು. ಸೊಪ್ಪಿನ ಹೊರೆಯಲಿ
ಅಗಳ ಹೂಳಿಬಿಡು! ಅರ್ಭಟಿಯ ಬಾಣಗಳ ಮೇಲಕೇಳಿಸು! ಪೆಟಲ
ಗುಂಡುಗಳಂ ತೂಳಿಸು!— ಎಂಬ ಕೋಳಾಹಳ ಒಪ್ಪಿತು. ಕರಿಗಳ
ಕೈಯಿಂದ ಕೋಟಿಯ ಕೆಡೆಹು! ಮೇಲಕೆ ಉರವಣಿಸಿ ಏರು! ಕಾಹಿ-
ನವರ ತರಿ, ಇರಿ, ಹೊಡೆ!— ಎಂಬ ಅಬ್ಬರ ಚೌದಸೆಯೊಳಗೆ ಮೆರೆದುದು.
ಶರಾಗ್ರದಲಿ ತುಂಬಿದ ಕರಿಯ ಮದ್ದಿನ ಪೊಟ್ಟಣಗಳನು ಇಂಬು-
ಗೊಳಿಸು! ಬಲುಸುರಂಗದ್ವಾರಗಳಿಗೆಲ್ಲ ತುಂಬಿಸು!— ಎಂಬ ರಭಸವು
ಒಪ್ಪಿತು. ತಳಮುಟ್ಟಿ ಕೋಟಿಯ ಅಗೆ! ದ್ವಾರಗಳ ಮಾಡಿ ಹೊಗು!
ಅಡ್ಡಲಾದ ಅರಿಭಟರ ಮಿಗೆ ಬೀಳಲಿರಿ!— ಎಂಬ ಖಾನರ ಅಬ್ಬರವು
ಗಗನಮಂಡಲದಿ ನೊಳಗಿದುದು. ”

ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ಸೈನ್ಯವು ಲಗ್ಗೆಗೆ ಸನ್ನದ್ಧವಾದುದು ಸಟ್ಟಿರುಳ್ಳಲ್ಲಿ
ಎಂಬ ಮಾತು ಗೊತ್ತಿರಲಿ! ಆದುದರಿಂದಲೆ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ದೀವಟಿಗೆಗಳು
ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು, ಹೇಗೆಂದರೆ :—

“ ಖಳರ ಕೋಪಾಗ್ಗೆ ನಾನಾದೆಸೆಯೊಳಗಾಗ
ಪಲವು ರೂಪಾದಂದದಲಿ |
ತಳಿತುವು ಲಕ್ಕ ಸಂಖ್ಯೆಯಲಿ ಬೊಂಬಾಳದ
ಹೊಳೆವ ದೀವಟಿಗೆಗಳಾಗ. ||

ಕರಿಗಳಿಗೆಂಟು, ಕಾಲಾಳಿಗೆರಡು, ಬಲು-

ತುರಗಕೆ ನಾಲ್ಕು, ಕೊಲ್ಲಾರ-

ಹರಿವ ಬಂಡಿಗೆ ಹತ್ತು ದೀವಟಿಗೆಯ ಬಲು

ಪರಿಗಣನೆಗಳೊಪ್ಪಿದುವು || ”

ಈ ಭವ್ಯವಾದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಖಾನನ ಸ್ಪೆನಿಕರು :

“ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಎರಡುಸಾಸಿರ ಏಣಿಗಳನ್ನು ಮಸಗಿ, ಮುಸುಕಿ, ಚೌದಿಕ್ಕಿನ ಕೋಟೆಯ ತೆನೆಗೆ ಸಂದಿಸಿ ಬೊಬ್ಬಿರಿದರು. (ಅಲ್ಲದೆ) ಆಗಸವನ್ನು ತುಡುಕುವ ಮೇರುವೆಗಳ ಮೇಗೆ ಏರಿ, ಬೇಗದೆ ಪೆಟಲ ಗುಂಡುಗಳ ಮಳೆಯನ್ನು ಕರೆದರು. ಅಂಬಿನ ತುದಿಗೆ ಏರಿಸಿದ ಪೊಟ್ಟಣ ದುಪ್ಪಿನಲಿ ಇಂಬಾದ ಕಿಚ್ಚುಕಾರಿಸುತ, ಕುಂಬಿನಿ ನಡುಗೆ ಎಚ್ಚು ಬೊಬ್ಬಿ ರಿದು, ಊರೊಳಗೆ (ಕಿಚ್ಚನ್ನು) ತುಂಬಿದರು. ಅನೆಯ ಮೇಲೆ ‘ ಜಬರುಜಂಗಿ ’ ಗಳ ತಂದು ಅನಿಸಿ, ಭೋ ಎಂದೆನುತ ಖಾನಖಾನರು ಮುಂಬರಿದು, ಗುಂಡಿನ ಬಲುಸೋನೆಯ ಕರೆದರು.”

“ ಸುರುಸುರು ಸುರ್ರೆಂದು ಕೇಸುರಿಯ ಕರೆಯುತ ಮೊರೆದೇಳ್ಳ ಬಾಣಗಳು ಆಗ ಕೈಕಾಲೆಡೆಯೊಳು ತುರುಗಿ ಪೊಯ್ದು, ಜನರಿಗೆ ಪಿರಿದು ಭೀತಿಯನ್ನು ಬೀರಿದುವು. (ಮತ್ತು) ಅಂಬರವೆಲ್ಲ ಬಾಣಗಳ ಉರಿ; ಚೌದೆಸೆ ತುಂಬಿದ ಕೋವಿಯ ಗುಂಡು; ಕುಂಬಿನಿ ಸಿಂಗಾಡಿಯ ಅಂಬಿನ ಮಯವು ” ಹೀಗಾಗಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಇಂಬಿಲ್ಲದಂತಾಯಿತು. ಆಗ ಖಾನ- ಖಾನರು ಕುದುರೆಯನ್ನು ಇಳಿದು, “ ಗುರಾಣಿಯ ಹರಿಗೆಯ ಒದರಿಸಿ, ಖಡ್ಗವ ಜಳಪಿಸಿ, ತೊಡೆಯೊಳಗೆ ಕದುಬಿ, ಮದಮುಖದೊಳಗೆ (ಕೋಟಿ- ಯನ್ನು) ಏರಿದರು. ಅನೆಗಳನ್ನು ಕೊಂಬುಗತ್ತಿ ಸಹಿತವಾಗಿ ನಾನಾ ದೆಸೆಯೊಳಗೆ ಉರುಬಿ, ಉಪ್ಪಿನ ತಿತ್ತಿಯ ಹೊತ್ತಿಸಿ (ಕೋಟಿಗೆ) ಅನಿಸುತ ಉರಿಯ ಸೂಸಿದರು.”

“ ಒಂದೊಂದು ಏಣಿಯೊಳು ಏನೂರು ಖಾನರು ನಿಂದು, ತಲೆ- ವರಿಗೆಗಳ ಸಂದಿಸಿ, ಬೊಬ್ಬಿರಿದು (ಕೋಟಿಯನ್ನು) ಏರಿದರು. (ಆಗ) ಜಾಡಿಸಿ ಬರುವ ಪೆಟಲ ಗುಂಡುಗಳ—ಈಡಿದು ಅವನ ಬಾಣಗಳ ನೋಡದೆ (ಗಣಿಸದೆ), ಹೆಣಗಳ ತುಳಿಯುತ್ತ (ಆ) ಖಾನರು

ಕೋಟಿಯ ತೆನೆಗೆ ಕೈಯ ನೀಡಿದರು. ಹತ್ತಿ ನೋಡಿದರೆ ಇನ್ನೂ ಎರಡು ಸುತ್ತಿನ ಕೋಟಿ ; ಒತ್ತಿನಲಿ ಅಗಳು—ಕಂಡಕವು ; ಮತ್ತೆ ರಾಟಕದ ಸೂತ್ರದ ಯಂತರಗಳ ಬಿತ್ತರವನು ಕಂಡರು.”

ಮೊದಲನೆಯ ಸುತ್ತುಕೋಟಿಯನ್ನು ಅನೇಕ ಜನ ಮಹಮ್ಮದೀಯ ವೀರರೂ ಅವರ ಪಕ್ಷದ ಹಿಂದೂ ವೀರರೂ ತಂತಮ್ಮ ಅನುಯಾಯಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಹತ್ತಿ ಬಂದರು.

“ ಹಸಿದಿದ್ದ ಸಿಂಹದ ಗುಹೆಯನ್ನು ಎರಳೆಯ
ಶಿಸುಸಂಕುಳ ಮುತ್ತುವಂತೆ |
ವಸುಧೇಶ ನರಸೇಂದ್ರನ ಪುರವನು ರಿಪು-
ವಿಸರ ಮುಸುಕಿತೇವೇಳ್ಳೆ ?

ಸಲೆ ಸೇರಿಸಿದೇಣಿಗಳ ಮೇಲೆ ಸುಭಟರು
ತಲೆವರಿಗೆಯನೊಡ್ಡಿ ಕೊಳುತ
ಅಲಗಿನ ಗಾಯವನೆಣಿಸದೆ ಹೆಣಗಳ
ತುಳಿತುಳಿದೊಡನೇರಿದರು.

ನೇಜಿಯಗಳ ಗಾಯ, ಪೆಟಲ ಗುಂಡುಗಳ ಸ-
ಮಾಜದಾಭಟೆಗೆ ಕಂಗಡದೆ
ಘೌಜುಘೌಜಾಗಿ ಬೊಬ್ಬರಿದೇರುವರಿಭಟ-
ರೋಜಿಯನೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ ! ”

ಆಗ ಕಂಠೀರವನರಸರಾಜನು ತನ್ನ ಸೇನಾಪತಿ ನಂಜರಾಜನನ್ನು ಕರೆದು “ ನೀನು ಈಗಲೆ ನಮ್ಮ ‘ ಗಡಿಮನ್ನೆಯ ’ ರನ್ನು ಕರೆದು, ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿ ಲಗ್ಗೆಗೇರಿದ ರಿಪುಬಲವನ್ನು ಯಮಸದನಕ್ಕಟ್ಟಿಸು ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ. ಆಗ ನಂಜರಾಜನು ಒಡೆಯನ ಮಾತಿಗೆ, ‘ ಹಸಾದ ’ ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಆ ಕ್ಷಣವೆ ನಾಲ್ಕೂ ದಿಶೆಗೂ ಗಡಿಯ ಮನ್ನೆಯರನ್ನು ಅಟ್ಟಿ ನಾಹಸವ ಮಾಡಿಸಿದ.

“ ಒಡನಾಗ ಕಂಠೀರವೇಶ್ವರನಾಳುವ ಪೊಡವಿಯ ಬಲುಮನ್ನೆಯರು
ತಡೆಯದೆ ಲಗ್ಗೆಗೇರಿದ ಪಾನಪಾನರ ಕಡಿದೊಡಿಸುವುದೇನನೆಂಬೆ ? ”

‘ ಎನನೆಂಬೆ? ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಗೋವಿಂದ ವೈದ್ಯನು, ಮೈಸೂರಿನವರ ಕೋಟೆಗಾಳೆಗದ ಸಾಹಸ-ಶೌರ್ಯಗಳನ್ನು ಮನವಾರೆ ಕೊಂಡಾಡದೆ ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಅವನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ :

“ ಹಿಂಡು.ಹಿಂಡಿನಲಿ ಏಣೆಯ ಮೇಲೆ ಏರಿ, ಮುಂಕೊಂಡು ಉರುಬುವ ರಿಪುಬಲದ ಸಿರಗಳ ಖಂಡಿಸಿ, ಮರುಳ್ಳ ಕೊರಳಿಗೆ ಮಾಲೆ ಹಾಕಿದರು. ಭಲ್ಲೆಯದಿಂದ ಇರಿದು, ಖಾನರ ಕರುಳ್ಳ ಸರಮಾಲೆಗಳ ಬೇಗ ತೆಗೆದು, ಭೂತಗಳ ಕೊರಳೊಳಗಿಕ್ಕಿ ಉನ್ನತಸಾಹಸವ ಮೆರೆದರು.”

“ ಆರನು ನೋಡಿದರೂ ಜವದಾಡೆಯ ತಿರಿಗುಳ ಪೂರೈಸಿದ ಗಾಯದವರು. ಆರ ನೋಡಲು ನೇಜೆಯದಲಗಲಿ ನೊಂದ ಮಾರಣದವರು ! ”

“ ಕವಿದು ಕೋಟೆಯ ತೆನೆಗೆ ಉರುಬುವ ಖಾನರನು ‘ ಕರಾಚೂರಿ ’ ಯಿಂದ ತಿವಿಯೆ, ಕೆಳಗೆ ತಲೆಯಾಗಿ ಸುರುಳಿ ಬಿದ್ದ (ಆ) ಅಸುರರ ಹವಣನು ಈಶ್ವರ ತಾನೆ ಬಲ್ಲ. ಚಿಗಿದು ಅಳ್ವೇರಿಗಳಿವ ಖಾನ-ಖಾನರ ಮುಂದಲೆಗಳ ನಗುತ ಪಿಡಿದು, ಆಯುಧಗಳ ಉಗಿದು, ಶಿರಗಳ ಖಂಡಿಸಿ, ಅಗಳಿಗೆ ಇಟ್ಟರು. ”

ಹೀಗೆಯೆ

“ ವಸುಧೇಶ್ವರ ಕಂಠೀರವ ಸಾಕಿದರ್
ಅಸಹಾಯ ಶೂರ ಮನ್ನೆಯರು
ದಿಸೆದಿಸೆಯೊಳು ಕೋಟೆಗಡವ್ ಖಾನರುಗಳ
ಕುಸುರಿದರಿದು ಕೆಡಹಿದರು.”

ಮೈಸೂರಿನ ‘ ಹಳೆಯ ಪೈಕದ ಭಟರೂ ಕೋವಿಯ ಭಟರೂ ’ ವೈರಿಗಳ ತಲೆಗಳನ್ನು ಚೆಂಡಾಡಿದರು. ಅಲ್ಲದೆ ಎರಿಬರುತ್ತಿರುವ ತುರುಕರ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಚೆದರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂ ಹಲವು ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರು :-

“ ಏಣೆಗಳಿಗೆ ಕವೆಗೋಲುಗಳನು ತಂದು ಅನಿಸಿ (ಅವುಗಳನ್ನು) ಕೆಡೆನೂಕಲು, ಅಗ ತುರುಕರ ಮಾರ್ಬಲ ಗೋಣಡಿಯಲಿ (ತಲೆ-ಕೆಳಗಾಗಿ) ಬಿದ್ದು ಪ್ರಾಣವ ನೀಗಾಡಿದುದು.”

“ ತೊಲೆಗಳೊಳಗೆ ದಸಿಗಳ ಪೆಟ್ಟಿ (ಚೂಪಾದ ಗೂಟಗಳನ್ನು ಜಡಿದು) ಕೋಟಿಯ ಲಂಘಿಪ ಬಲುಮೆಕಾರರ ಮೇಲೆ ನೂಕಿ, ತಲೆ-ಮೈ-ಕೈಕಾಲೊಳು ಗೂಟಗಳು ಮೂಡಿ (ಹಲವರು) ಜೀವಗಳನ್ನು ತೊರೆದರು.”

“ ಎತ್ತುಗಲ್ಲುಗಳೆಂಬ ಕಲ್ಲು, ಕವಣೆಗಲ್ಲು (ಇವು) ಒತ್ತಿದ ಗಾಯ-ಗಳಿಂದ ನೆತ್ತಿಗಳೊಡೆದು, ಕೈಕಾಲು ಉಡಿದು, ಅಗಳೊಳು (ಬಿದ್ದು) ಸತ್ತವರಿಗೆ ಲೆಕ್ಕವೆ ಇಲ್ಲ. ಖಂಡೆಯ (ಕತ್ತಿ) ಗಳ ಪೆಟ್ಟಿನೊಳಗೆ ಗುರಾಣಿ (ಥಾಲು) ಗಳ ತುಂಡಿಸಿ, ತಲೆ ಸೀಳಾಗಿ, ಸಿಂಗಾಡಿ (ಬಿಲ್ಲು) ಖಂಡಿಸಿ, ದೊಣೆಯ (ಬತ್ತಳಿಕೆ) ಅಂಬು ಪುಡಿಯೆದ್ದು ಖಾನರಾಜಿ ದಿಂಡುರುಳಿತು.”

“ ಕರಿಯ ಮದ್ದಿನ ಪೊಟ್ಟಣಗಳ ಹೊತ್ತಿಸಿ ಭರದಿಂದ ಮೇಲೆ ಇಡುತ್ತಿರಲು ಗಡ್ಡ, ಮಂಡೆ, ಮೇಲ್ಮೀಸೆ ಸೀಕರಿಯಾಗಿ, ನೆಲದೊಳಗೆ ಉರುಳಿಬಿದ್ದರು. (ಅದರಂತೆಯೆ) ಉಪ್ಪಿನ ತಿತ್ತಿಗಳನ್ನು ಬೇಗ ಹೊತ್ತಿಸಿ ತಪ್ಪದೆ ಆನೆಗಳ ಮೇಲೆ ಇಡಲು, ಕಪ್ಪಿನ ದೇಹಗಳ ಸೀದು, ಮುನ್ನೂರು ಆನೆ ಭೂಮಿಯಲಿ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿದುವು.”

“ ತಳಿಗಳನ್ನು ಮುರಿದರು. ಮೇರುವೆಗಳನ್ನು ಸುಟ್ಟು, ಸುರಂಗಗಳ ದ್ವಾರದಲಿ ಕರಿಯ ಮದ್ದನ್ನು ತುಂಬಿ ಹೊತ್ತಿಸಿ, ಖಾನರನ್ನು ಕರಿಕು-ಮಾಡಿದರು.”

“ ನೆಲ್ಲಿಯಕಾಯ್ಗಳನ್ನು ಹೆಗ್ಗುದಿಗೆಯೊಳಿಡೆ ಅವು ಚೆಲ್ಲವರಿದು ಬೀಳುವಂತೆ, ಬಲ್ಲಿದರಾದ ಖಾನರೆಲ್ಲರೂ ಹಲ್ಲು ಕಿರಿದು ಅಗಳೊಳಗೆ ಬಿದ್ದರು.”

ಆಗ ನಡೆದುದೇನೆಂದರೆ :—

“ ಲಗ್ನೆಯನೇರುವೊಡೈದಿದ ಖಳಬಲ-
ಮೊಗ್ಗರ ಮುರಿದು, ಹಿನ್ನೆಲೆಗೆ
ಜಗ್ಗನೆ ಜರಿದೋಡಿದರು ದೆಸೆದೆಸೆಗಾಗ
ದುರ್ಗದ ಭಟರ ಉರುಬಿಂದ ! ”

“ ಎನ್ನ ಬಿಡಲೆ ಸ್ವಾಮಿ, ತನ್ನ ಬಿಡೀಕ್ಷಣ-
ವೆನ್ನುತ ಬಲು ತೀವ್ರದಿಂದ
ಮನ್ನೆಯರುಗಳು ಮೂದಲಿಸಿ, ಮುತ್ತಿದ ರಿಪು-
ಗುನ್ನಿಗಳನು ತೂರಿದರು.”

“ ಪುರತಳ ಲಗ್ನಿಗೇರಿದ ಖಾನ-ಖಾನರ
ಮುರಿಯಲಿರಿದು ಬೀಳಗಡಹಿ,
ದುರಗಲಿ ಕಂಠೀರವೇಂದ್ರ ಸುಭಟರನು
ಹೊರಕಾಹ ಬಲಿದ ಪಟ್ಟಣಕೆ.”

“ ಬಳಸಿದ ತಳಿಯ ಮುರಿದು, ಮೇರುವೆಗಳ
ಬಲು ಶಿಖಿಗಾಹುತಿಯಿತ್ತು,
ಸಲೆ ಸುರಂಗದ ಘಾತವ ಹೂಳಿದರಾಗ
ತಳುವದೆ ಹೊರಕಾಹಿನವರು.”

ಹೆಣಗಳನೆತ್ತುವರುರುಬಿ ಚೌದೇಸೆಯಲಿ
ರಣಕಿದಿರಾದ ತುರುಕರ
ಕ್ಷಣದೊಳಗಿದಿರಾಗ ಬೀಳಗಡಹಿ, ಶೌರ್ಯ
ದಣೆಯೆ ಮೆರೆದರೇವೇಳ್ಳಿ?

ಹದಿನೇಳನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಲುಬಂಟನಾದ ದೊರೆಯ ಸಾವಿರಾಪ್ಪದಲ್ಲಿಯೆ ಬದುಕಿ ಬಾಳಿದ ಗೋವಿಂದ ವೈದ್ಯನು, ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಕನ್ನಡಿಗರೆ ಮಾಡಿದ ಕೋಟಿಗಾಳಿಗವನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಿದ ಬಗೆಯಿದು. ಇದನ್ನು ಓದುತ್ತಿರುವಾಗ ಆ ಕಾಳಿಗದ ಚಿತ್ರ ಕಣ್ಣೆದುರು ಕಟ್ಟಿ, ನಮ್ಮನ್ನು ನಾವೆ ಮರೆತು ಬಿಡುವಂತಹ ಉತ್ಸಾಹದಲ್ಲಿ—ಹೆಮ್ಮೆಯಲ್ಲಿ—ನಮ್ಮನ್ನು ಓಲಾಡಿ ಸುವನು ಕವಿ. ಈ ಗೋವಿಂದ ವೈದ್ಯನ ಕೋಟಿಗಾಳಿಗವನ್ನು ಓದಿದ ಮೇಲೆ,

ಇವನಿಗಿಂತ ಹಿಂದಿನ ಕವಿಗಳು ಹೇಳಿದ್ದ ಕೋಟೆಗಾಳೆಗದಲ್ಲಿಯ ವಾಸ್ತವಾಂಶಗಳೂ, ಕಲ್ಪನೆಗಳೂ ಗೊತ್ತಾಗುವವೆಂದು ಹಿಂದೊಮ್ಮೆ ನಾನು ಹೇಳಿದ ಮಾತು ದಿಟವೆ ದಿಟವೆಂದು ಎನಿಸದಿರದು.

೭. ಪರಿಭಾಷಾ ಸೃಷ್ಟಿಕರಣ

ಇದುವರೆಗಿನ ಈ ಬರೆಹದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲಾದ ಕೋಟೆಯ ರಚನೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಬ್ದಗಳೂ, ಕೋಟೆಗಾಳೆಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಬ್ದಗಳೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯ ಸಂದರ್ಭಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿಯೇ ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಆದರೂ ಕೆಲವೊಂದು ಶಬ್ದಾರ್ಥಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಕರಿಸಲೇ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪರಂಪರೆಗಳ ವಿಚ್ಛತ್ತಿಯ ಮೂಲಕ, ಇಂದು ಅಧಿಕೃತವೆಂದು ಮನ್ನಿಸಲಾಗುವ ನಿಘಂಟುಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಅನೇಕ ಕನ್ನಡ ಶಬ್ದಗಳ ಸೇರ್ಪಡೆಯಿಲ್ಲ. ಸೇರ್ಪಡೆಯಾದ ಅನೇಕ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಸರಿಯಾದ ಅರ್ಥ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಕೋಟೆಗಾಳೆಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕೆಲವು ವಿಶಿಷ್ಟ ಶಬ್ದಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನೂ, ಕೆಲವು ಯುದ್ಧೋಪಕರಣ ವಾಚಕಶಬ್ದಗಳ ಸ್ವರೂಪಪರಿಚಯವನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಹುಲಿಮೊಗ

ಕೋಟೆಯ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿಗೆ ' ಹುಲಿಮೊಗ ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿದೆ. ಇದು ರೂಪಕರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಶಬ್ದ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹುಲಿಗಿರುವ ವೀರಸ್ಥಾನವು ದೊಡ್ಡದು. ಕೋಟೆಯ ಭವ್ಯತೆ-ಭೀಕರತೆಗಳ ಮೂಲಕ ಅದನ್ನು ದೊಡ್ಡದಾದ ಹುಲಿಯೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿ, ಅದರ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲನ್ನು ' ಹುಲಿಮೊಗ ' ವೆಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಶತ್ರುಸೈನಿಕರು ಹುಲಿಯ ಬಾಯಿಗೆ ಬಿದ್ದಂತೆಯೆ ಎಂದು ಭಾವನೆಯುಂಟಾಗುವಷ್ಟು ಅಲ್ಲಿ ಜಾಗೃತವಾದ ಕಾವಲೂ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳೂ ಇರುತ್ತಿದ್ದುವು. ಕನಕದಾಸರದೊಂದು ಪದ್ಯದಲ್ಲಿಯ ವರ್ಣನೆ ನೋಡಿದರೆ, ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿನ ಎರಡೂ ಕಡೆಯ ಕೊತ್ತಳಗಳು ನಿಂತ ಎರಡು ಹುಲಿಗಳೆಂದೂ, ಅಗಸೆಬಾಗಿಲು ಅವುಗಳ ತೆರೆದ ಬಾಯಿಯೆಂದೂ ವರ್ಣನೆಯಿದೆ.

ಅಂಬುಗಂಡಿ

ಕೊತ್ತಳಗಳಿಗೂ, ಅಟ್ಟಣೆಗಳಿಗೂ, ತೆನೆಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ 'ಅಂಬುಗಂಡಿ' ಗಳು ಇರುತ್ತಿದ್ದುವು. ಯುದ್ಧಕಾಲದಲ್ಲಿ ವೈರಿಗಳಿಂದ ತಮಗೆ ತೊಂದರೆಯಾಗದಂತೆ ಈ ಕಂಡಿಗಳ ಹಿಂದೆ ನಿಂತು 'ಅಂಬು' (ಬಾಣ) ಗಳನ್ನು ಹೊಡೆಯಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು. ತುಬಾಕಿ-ಕೋವಿಗಳು ಬಂದಮೇಲೆ, ಅವುಗಳನ್ನೂ ಈ ಅಂಬುಗಂಡಿಯ ಮೂಲಕ ಹೊಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವುಗಳ ರಚನೆಯು ಇವುಗಳ ಮೂಲಕ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಹೊಡೆದರೆ, ಮುತ್ತಿದ ಶತ್ರುಸೈನ್ಯದ ಮೇಲೆಯೇ ಅಸ್ತ್ರಗಳು ಬೀಳುವಂತೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದಿತು.

ಕುದುರೆಗಂಡಿ

ಶತ್ರುಗಳು ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದಾಗ, ಕೋಟೆಯೊಳಗಿನವರು ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಹೊರಕ್ಕೆ ತಂದು ಅಗಳಿನಲ್ಲಿ ನೀರುಕುಡಿಸಲಿಕ್ಕೊಂದು—ಕೋಟೆಯ ಇಕ್ಕಟ್ಟಿನ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ—ಮಾಡಿದ ಚಿಕ್ಕ ಬಾಗಿಲುಗಳು.

ನೀರುಗಂಡಿ

ಈ 'ನೀರುಗಂಡಿ' ಯನ್ನು 'ದಿಡ್ಡಿ' ಯೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೂ ಕರೆಯುವರು. ಕೋಟೆಯೊಳಗಿನವರು ನೀರನ್ನು ತರಲಿಕ್ಕೊಂದು ರಚಿತವಾದ ತೀರ ಚಿಕ್ಕ ಬಾಗಿಲುಗಳಿವು.

ಚೋರಕಂಡಿ

ಸಂದರ್ಭಬಂದರೆ ಯಾರಿಗೂ ಕಾಣದಂತೆ ಕಳ್ಳತನದಿಂದ ಪಾರಾಗಿ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ರಚಿಸಿದ ಗುಪ್ತದ್ವಾರಗಳಿವು. ಇಂತಹ ಗುಪ್ತದ್ವಾರಗಳು ನೆಲದೊಳಗಿಂದ ಇದ್ದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು 'ಸುರಂಗ' ಎಂದೂ, 'ಬಿಲದ್ವಾರ' ಎಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು.

ಡೆಂಕಣಿ

ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿಯೇ ಕೋಶಕಾರರೆಲ್ಲರೂ ಇದಕ್ಕೆ 'ಧ್ವಜಸ್ತಂಭ' ಎಂದು ಅರ್ಥ ಹೇಳಿರುವರು. ಆದರೆ ಕೋಟೆಗಾಳೆಗದಲ್ಲಿ 'ಮಾರಿಮೊಗದ ಡೆಂಕಣಿ' ಮಾಡುವ ಹಿಂಸಾಕಾರ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ, ಅದೊಂದು

ಭವ್ಯವಾದ ಆಯುಧವಿಶೇಷವೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಯಾರೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಕೋಟೆಯ ಮೇಲೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಇವು ಕಾಪಿನ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ಚಿಹ್ನವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತ ಸೆಡೆದುಕೊಂಡು ನಿಂತಿರುತ್ತಿದ್ದುವು. ಯುದ್ಧವಿಲ್ಲದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಡೆಂಕಣಿಗಳಿಗೆ ಧ್ವಜಪಟಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದರೂ ಕಟ್ಟುತ್ತಿರಬಹುದು. ಡೆಂಕಣಿಯೆಂಬುದು ಆಯುಧವೇ ಅಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಧ್ವಜಸ್ತಂಭವಲ್ಲ. ಯುದ್ಧಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇವುಗಳನ್ನು ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಾಗಿಸಿರುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬುದಾಗಿ ಮಂಗರಸನು ಹೇಳುವನು.

ಮರುಳ್ ಗೈ

ಡೆಂಕಣಿಯ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇದನ್ನೂ ಹೇಳುವರು. 'ಮರುಳ್' ಎಂದರೆ ಭೂತ-ಪಿಶಾಚಿಗಳು. ಅವುಗಳ ಕೈಯೆಂದು ಇದಕ್ಕೆ ಹೆಸರಿದ್ದ ಮೇಲೆ ಇದು ತುಂಬ ಭೀಕರವಾಗಿರಬೇಕು; ಭವ್ಯವಾಗಿರಬೇಕು. 'ಮರುಳ್ಳೈಗಳಿಂ ತೂಂತರ್' ಎಂದರೆ ಚುಚ್ಚಿದರು-ಎಂದು ಚೆನ್ನ ಬಸವ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಶತಘ್ನಿ

ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದೊಡನೆಯೇ ನೂರಾರು ಜನರ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಂತಹ ಮದ್ದುಗುಂಡಿನ ಆಯುಧವಿದು. ಬಹುಶಃ ತೋಫಿಗೇ ಸಂಸ್ಕೃತಜ್ಞರು ಈ ಹೆಸರನ್ನು ಇಟ್ಟಿರಬಹುದಾಗಿದೆ. 'ಫಿರಂಗಿ' ಎಂದರೂ ತೋಫು. ಮಂಗರಸನು ಹೇಳಿದ 'ಲೋಹಯಂತ್ರ', 'ಡೆಗ್ಗಿವರ' ಗಳೂ ತೋಫುಗಳೇ ಆಗಿರಬಹುದೆಂದು ಅವುಗಳ ಅಲ್ಲಿಯ ಸ್ವರೂಪಗಳ ಮೂಲಕ ಹೇಳಬಹುದು. 'ಜಬರುಜಂಗಿ' ಯು 'ಜಬರ್‌ಜಂಗ್' ಎಂಬ ಯಾವನೀಶಬ್ದದ ಅಪಭ್ರಂಶರೂಪ. ದೊಡ್ಡ ತೋಫನ್ನು ಈ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು.

ಪೆಟಲು

ಇದು ಅನುಕರಣವಾಚಿಯಾಗಿ ಬಂದ ಶಬ್ದ. ಫಟಾಕಿಯಂತೆ ಇದು ಶಬ್ದಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಇದೂ ಮದ್ದನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಮಾಡಿದುದೇ. 'ಉಪ್ಪಿನ ತಿತ್ತಿ', 'ಕರಿಯ ಮದ್ದಿನ ತಿತ್ತಿ' ಇವೆಲ್ಲ ಇದೇ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವುವು. 'ಚೇಳುಬಾಣಗಳ ರಾಟೆಳ' ವೂ ಮದ್ದಿನಿಂದ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಿದುದೇ ಇರಬೇಕು.

ಲಾಳಿ

ಜೇಡರ 'ಲಾಳಿ' ಯನ್ನು ಅನೇಕರು ನೋಡಿರಬಹುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಸಿಡಿದಾಡುವ, ಒಂದು ಇಬ್ಬುದಿ ಮೊನೆಯ ಜಡವಾದ ಚಿಕ್ಕ ಆಯುಧವಿದು.

ಈಟಿಗಿರುವ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ನಾಮ-ರೂಪಗಳು

ಭಲ್ಲೆಯ, ನೇಜೆಯ, ಕುಂತ, ಕೊಂತ, ಸಬಳ, ಇಟ್ಟಿ, ಹೇರಿಟ್ಟಿ, ಸಿಲುಕಿಟ್ಟಿ.

ಕತ್ತಿಯ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ನಾಮ-ರೂಪಗಳು

ಕೈಗತ್ತಿ, ಖಂಡೆಯ, ಸೊರಟಿಯ ಕತ್ತಿ, ಬಾಳಗತ್ತಿ, ಕರಾಚೂರಿ, ಸುರಗಿ, ಕೈಸುರಗಿ, ಬಾಕು, ಕೊಂಬುಗತ್ತಿ (ಅನೆಯ ಕೋರೆಗಳಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಕತ್ತಿ).

ಪಂದಿದಲೆ

ಹಂದಿಯ ತಲೆಯ ಶಕ್ತಿಯೂ ಅವುಗಳ ಕೋರೆಹಲ್ಲುಗಳ ಮೊನೆಯೂ ಅದರಿಂದ ಎಟು ತಿಂದವರಿಗೇ ಗೊತ್ತು. ಅದೇ ಆಕಾರದ, ಅದೇ ಶಕ್ತಿ-ಗುಣಗಳುಳ್ಳ ಈ ಆಯುಧಗಳು, ಕೋಟೆಯ ಮೇಲೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದುವು ಈ 'ಪಂದಿದಲೆ' ಯಂತೆಯೇ 'ಮಕರಮುಖ' (ಮೊಸಳೆಯ ಬಾಣಿ) ಎಂಬ ಆಯುಧವಿದ್ದುದೂ ಗೊತ್ತಾಗುವುದು.

ಹಾವಿನ ಹೇಳಿಗೆ

'ಹೇಳಿಗೆ' ಎಂಬುದು 'ಪೇಟಿಕಾ' ಎಂಬುದರ ಅಪಭ್ರಂಶರೂಪ. ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದವರನ್ನು ಕಚ್ಚಿ ಕೆಡಹುವಂತೆ, ಅನೇಕ ಹಾವುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಹಿಡಿದು ಪೆಟ್ಟಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕೋಟೆಗಳ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟಿರುತ್ತಿದ್ದರು.

ತಳಿ-ಮುಳುನೇಲಿ

ಕೋಶಕಾರರು 'ತಲು' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಸ್ಥೂಲದಾರು' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೆಸರನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಎಂದರೆ ದೊಡ್ಡದಾದ ತೊಲೆ ಎಂದರ್ಥವಾಗುವುದು. 'ನೂಂಕುದಳಿ' ಎಂಬುದನ್ನೊಂದು 'ತಳಿ' ಯನ್ನೊಡ-

ಗೊಂಡ ಶಬ್ದವಿದೆ. ಕೋಟಿಯನ್ನೇರಿ ಬರುತ್ತಿರುವ ಶತ್ರುಸೈನಿಕರನ್ನು ಈ ' ನೂಂಕುದಳಿ ' ಗಳಿಂದ ನೂಕುತ್ತಿದ್ದರು. ಪಾಳೆಯಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ತಳಿ (ಮರದ ದಿಮ್ಮಿ) ಗಳನ್ನು ಸುತ್ತಲೂ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ' ಮುಳುವೇಲಿ ' ಗಳನ್ನು ಬಿಗಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಮುಳುವೇಲಿ ಗಳು ಕಾಲಾನುಸಾರವಾಗಿ ಕಬ್ಬಿಣದ ಮುಳ್ಳಿನ ತಂತಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದುವೂ ಆಗಿ ಇರಬಹುದು.

ಸಾರ, ನಡೆಸಾರ, ಸಾರಮಾರಿ

ಕೋಟಿಯನ್ನು ಹತ್ತುವುದಕ್ಕೆ ಈ ' ಸಾರ ' ಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದರು. ಈಗಲೂ ಮನೆ ಕಟ್ಟುವಾಗ ಎತ್ತರದ ಗೋಡೆಗಳು ಇರುವಲ್ಲಿ—ಸಾರ ಕಟ್ಟುವುದನ್ನು ಅನೇಕರು ನೋಡಿರಬಹುದು. ' ನಡೆಸಾರ ' ಎಂಬುವು ಅಗಳನ್ನು ದಾಟಿ ಹೋಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗವಾಗುತ್ತಿದ್ದುವು. **ಜನ್ನ, ಮಂಗರಸ** ಕವಿಗಳು ಹೇಳುವ ' ಸಾರಮಾರಿ ' ಎಂಬ ಆಯುಧ-ವಿಶೇಷವು, ಹೀಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಸಾರಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಒಮ್ಮೆಲೆ ನಾಶಮಾಡುವಂತಹ ದಾಗಿದ್ದಿತೇನೋ !

ಅಗಳನ್ನು ದಾಟುವ ಬೇರೆ ಸಾಧನಗಳು

ಗೆಗ್ಗೆ, (ಗಿಗ್ಗೆ ಇರಬಹುದೇನು ?) **ನಡೆಚಿಪ್ಪರ** (ಸ್ಕಾಟುಗಳು ತಮ್ಮ ಕೈಯಲ್ಲಿಯ ದೊಣ್ಣೆ-ಹಗ್ಗಗಳಿಂದ ಅಣಿಗೊಳಿಸುವಂತಹ ಹಂದರದ ಸೇತುವೆ), **ವೀರಸೇತು** (ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸತ್ತ ವೀರರನ್ನು ಅಗಳಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ರಚಿಸುತ್ತಿರಬಹುದೆ ?), ಇವಲ್ಲದೆ ' ಪುಲ್ವಾರಿ ' ' ಸದೆಸಟ್ಟು ' ' ಕೊರಡು ' ಮಣ್ಣು-ಕಲ್ಲು ' ಗಳಿಂದ ಅಗಳನ್ನು ತುಂಬಿ, ನೆಲಸಮ ನಾಗಿಯೂ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಶತ್ರುಗಳ ಮೈಮೇಲೆ ಉಗ್ಗುವ ಪದಾರ್ಥಗಳು

ಸಜ್ಜಿ (ಹಿಟ್ಟನ್ನು ಕುದಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಅಂಟು), ಕಾಸುವಂಬಲಿ, ಬಿಸಿಯೆಣ್ಣೆ, ಸಾಸಿವೆಯ ಬಿಸಿಗಡಡು, ಬಿಸಿಯ ಮೇಣ, ಕುದಿಯುವ ಸುಣ್ಣ, ಹುರಿಮಳಲು ಹುಲ್ಲಕಿಚ್ಚು, ಬೇಳುವೆಗಳ ಭಸ್ಮ (ಮಂಕು ಬೂದಿ), ವಿಷದ ಜೀರ್ಣೋಳವೆ.

ಹಗ್ಗದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಆಯುಧಗಳು

ಪಾಶ, ಬೀಸುವಲೆ, ಜೊತ್ತಿಗೆ, ಬೀರ್ವಗ್ಗ, ಕವಣೆ, ಗಾಳ, ನೂಲೇಣಿ-

ಮರದ ಆಯುಧಗಳು

ಬೇಕೆ, ಬಿರಿಕೊರಡು, ಕೈಗುದಿಗೆ, ಒಳರುಗುದಿಗೆ, ನೆಲಗುಮ್ಮು ಮುದ್ದರ, ಮುಸಲ, ಕವೆಗೋಲು, ದಸಿ (ಗೂಟ), ಅಡ್ಡವಲಗೆ, ಬಲ್ಲೊಲೆ, ಸಾಚುಂದೊಲೆ, ತೂಗುದೊಲೆ, ನಿಚ್ಚಣಿಕೆ.

ಕಲ್ಲುಗಳ ಉಪಯೋಗ

ಮೊನೆಗಲ್ಲು, ಗುಂಡುಕಲ್ಲು, ದಸುಗುಂಡು (ಮುಳ್ಳುಮುಳ್ಳಾ ಗಿರುವ ಕಲ್ಲು) ಒಡ್ಡುಗಲ್ಲು, ಎತ್ತುಗಲ್ಲು, ಏರುಗಲ್ಲು, ಅರೆಗಲ್ಲು, ಕವಣೆಗಲ್ಲು.

ಬೇರೆ ಆಯುಧಗಳು

ಬಿಲ್ಲು, ಅಂಬು, ಶೂಲ, ಅಡ್ಡಾಯುಧ (ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಒಡೆಯುವ ಆಯುಧ) ಗರಗಸ, ಕೀಲಾಯುಧ, ಜವದಾಡೆ, ಕತ್ತಳಿಕೆ, ಕೊಡಲಿ, ಗದೆ, ಕತ್ತರಿ, ಹಾರೆ, ತಿರುಗಣಿ, ಗಂಡಗತ್ತರಿ, ಗುದ್ದಲಿ.

ಬದ್ದರ

ಇದನ್ನು ಕುರಿತು ತುಂಬ ಚರ್ಚಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಇದುವರೆಗೆ ಇದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವವರೆಲ್ಲರೂ ಇದು 'ಭದ್ರ' ಎಂಬ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಅಪ-ಭ್ರಂಶರೂಪವೆಂದೂ 'ಬದ್ದರ' ಎಂದರೆ 'ಆನೆ' ಎಂದೂ 'ಎತ್ತು' ಎಂದೂ ಅರ್ಥವಾಗುವುದೆಂದೂ ಹೇಳಿರುವರು. ಆದರೆ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ಹದಿನೇಳನೆಯ ಶತಮಾನದ ವರೆಗೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಈ 'ಬದ್ದರ' ವನ್ನು ಬಳಸಲಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನು ನೋಡಿದರೆ, ಈ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ ಬರಿಯೆ 'ಆನೆ' ಇಲ್ಲವೆ 'ಎತ್ತು' ಎಂದು ಆಗಲಾರದು. ಅಗ್ಗಳನು (೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನ) ' ಕೊತ್ತಳದ ಅಂಬುಗಂಡಿಯಿಂ ಪಾಯ್ವ ಕೂರ್ಗಣಿಗೆ ಬದ್ದರಮೊಡ್ಡಿಪ ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ' ಬದ್ದರ ' ವು ಆನೆಯೋ ಎತ್ತೋ ಆಗಿದ್ದಲ್ಲಿ, ಕೂರ್ಗಣಿಯ ಮೊನೆಗಳಿಗೆ ಅವುಗಳನ್ನು

ಒಡ್ಡುವುದರಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವೇನು? **ಜನ್ನ ಕವಿಯು** (೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನ) '... ಸಾರ್ಜುಂಡೋಲೆ, ವೀರಸೇತು, ನಡೆಸಾರಂ, ಬದ್ಧರಂ, ಗೆಗ್ಗೆ...' ಎಂದು ಯುದ್ಧೋಪಕರಣಗಳ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. **ಮಂಗರಸನು** (೧೫ನೆಯ ಶತಮಾನ) 'ಕೋಂಟಿಯಾಳು ತಲೆಯೆತ್ತು ಲೊಡನೆ ಬದ್ಧರದ ಮರೆಯೊಳಿದ್ದ ಬಿಲ್ಲಾಳ್ಗಳಿಲ್ಲ....' ಎಂದೂ, 'ಬದ್ಧರ ಗಳೊಳಗಡಗಿ ಗುದ್ದಲಿ ಹಾರೆಯಿಂದಗೆವ ರಭಸಕೆ....' ಎಂದೂ ಹೇಳಿರುವನು. ಇಲ್ಲಿ 'ಬದ್ಧರದ ಮರೆಯೊಳಿದ್ದ' 'ಬದ್ಧರಗಳೊಳಗಡಗಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ 'ಬದ್ಧರ' ವೆಂದರೆ ಆನೆ ಅಥವಾ ಎತ್ತು ಅಲ್ಲವೆಂಬ ಮಾತು ತಾನೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಪಂಡಿತನು (೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನ) 'ಬದ್ಧರದ ಬಂಡಿವಿಂಡೈದಿದುವು' ಎಂದೂ 'ಬಲಿದ ಬದ್ಧರಗಳಂ ಮರೆಗೊಂಡರ್' ಎಂದೂ ಹೇಳಿರುವನು. ಇಲ್ಲಿ 'ಬದ್ಧರದ ಬಂಡಿವಿಂಡು' ಎಂಬುದನ್ನು ನೋಡಿ, ಬದ್ಧರಕ್ಕೆ 'ಎತ್ತು' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕೇನೋ ಎಂದು ಎನಿಸುವುದು. ಆದರೆ ಮತ್ತೊಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ 'ಬಲಿದ (ಕುಂಬಿಯಂ ಬಲಿ=ಗೋಡೆಕಟ್ಟು) ಬದ್ಧರ' ಎಂದರೆ 'ಕಟ್ಟಿ ಅಣಿಗೊಳಿಸಿದ ಬದ್ಧರ' ಎಂಬ ಮಾತು ಬಂದು, ಆ ಎನಿಸಿಕೆಗೆ ತಡೆಹಾಕುವುದು. ಹಾಗಾದರೆ ಬದ್ಧರವೆಂದರೆ ಏನು? ಅದರ ಸ್ವರೂಪ ಎಂತಹದಾಗಿರಬಹುದು?

'ಬದ್ಧರ' ಎಂಬುದು 'ಭದ್ರ' ಎಂಬುದರ ಅಪಭ್ರಂಶವೆಂಬುದನ್ನು ನಾನೂ ಒಪ್ಪುತ್ತೇನೆ. ಆದರೆ ಈ 'ಭದ್ರ' ಕ್ಕೆ ಆನೆಯೆಂದೊ ಎತ್ತೆಂದೊ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ ನಾನು. ನಮ್ಮ ಭಾಷಾಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ 'ಇದನ್ನು ಭದ್ರವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು!' 'ಈ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಭದ್ರವಾಗಿ ಇಡು' ಎನ್ನುವ ರೂಢಿಯಿದೆಯಲ್ಲವೆ? ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿಯೇ 'ಭದ್ರ' ಎಂಬುದು 'ಸುರಕ್ಷಿತ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವುದು. ಕೋಟಿಗಾಳಿಗದಲ್ಲಿಯೇ 'ಬದ್ಧರ' ಗಳು ಈ 'ಭದ್ರ' ಎಂಬುದರ ವಿಕೃತರೂಪವಾಗಿವೆ. ಕೋಟಿಯ ಮೇಲಿನಿಂದ ಬೀಳುವ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಆಯುಧಗಳ ಆಘಾತಗಳನ್ನು ತಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ 'ತಲೆವರಿಗೆ (ತಲೆಯ ಹರಿಗೆ=ಥಾಲು)' ಇದ್ದಂತೆ, ಸಮೂಹಕ್ಕೆ 'ಬದ್ಧರ' ವು ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಸಾಧನವಾಗಿದ್ದಿತು. ಇದರ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಕೋಟಿಯನ್ನು ಅಗೆದು ಕೆಡಹುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಶತ್ರುಗಳು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಮೇಲಿನವರ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ತೀರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆಗಾಗ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದಂತೆ ತೋರಿಸಿ,

ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ 'ಬದ್ದರ' ದ ಮರೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. **ರೆವರೆಂಡ್ ಕಿಟೆಲ್** ಅವರು ತಮ್ಮ ಕೋಶದಲ್ಲಿ 'ಬದ್ದರ ಎಂದರೆ ಅನಿ ಅಥವಾ ಎತ್ತು' ಎಂಬುದಾಗಿ ಬರೆದಿರುವರು. ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಚಾರವಾವುದನ್ನೂ ಮಾಡದೆ ಇದುವರೆಗೂ ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯ ಪಂಡಿತವರ್ಗವು ರೆ. ಕಿಟೆಲ್ ಅವರನ್ನು ಅನು-ಸರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದುಬಿಟ್ಟಿದೆ. 'ಡೆಂಕಣಿ' ಯ ವಿಚಾರವಾದರೂ ಹೀಗೆಯೇ ಆಗಿದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತಿವಿಚ್ಛಿತ್ತಿಯ ಮೂಲಕ ಹೀಗಾಗುವುದು ಸಹಜವೆ

ಸಂರಕ್ಷಕ ಸಾಧನಗಳು

ಹರಿಗೆ, ತಲೆವರಿಗೆ, ಮೈಜೋಡು, ಜೋಡುಸವಗ, ಕುಪ್ಪಸ, ಸೀಸಕ ತೋಳವಾವುದೆ.

ಬೆಳಕಿನ ಸಾಧನಗಳು

ಹುಲ್ಲದೊಂದೆ, ಪೆಜೋಡರು, ಪಂಚು, ದೀವಟಿಗೆ.

ರಣವಾದ್ಯಗಳು

ಪಱಿ (ಹರೆ), ಭೇರಿ, ದುಂದುಭಿ, ಕೋಂಟೆವರೆ, ಹೆಬ್ಬರೆ, ಡಕ್ಕೆ. ಮೃದಂಗ, ಡಮಾಮಿ, ಚಂಬಕ, ಡವುಡೆ, ಡೋಳು, ಬುರುಗು, ತಂಬಟೆ, ನಿಸ್ಸಾಳ (ಣ), ನಪಿರಿ, ಮವುರಿಯ, ಕಹಳೆ, ಕೊಂಬು, ಬೊಗ್ಗುಗಹಳೆ, ಹೆಗ್ಗಾಳೆ, ಜಾವಗಹಳೆ (ಬ್ಯುಗಲ್).

ಸನ್ನಾಹನಾಚಕ ಶಬ್ದ

ಗುಳ (ಆನೆಯ ಸನ್ನಾಹ ಸಾಮಗ್ರಿ), ಪಲ್ಲಣ (ಕುದುರೆಯ ಸನ್ನಾಹ ಸಾಮಗ್ರಿ) ಸಂಜೋಗ (ಸೈನಿಕರ ಸನ್ನಾಹಸಾಮಗ್ರಿ)

ನಡೆಗೋಂಟೆ, ಪಡಿಗೋಂಟೆ

ದಾಳಿಯಿಕ್ಕುವುದಕ್ಕೆ ಹೊರಟ ಸೈನ್ಯದ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ರಚಿಸಿದ ಕೃತ್ರಿಮದುರ್ಗಗಳಿವು. 'ಬದ್ದರದ ಬಂಡಿ' ಗಳಂತೆ ಈ 'ನಡೆಗೋಂಟೆ' 'ಪಡಿಗೋಂಟೆ' ಗಳನ್ನೂ ಗಾಲಿಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಸಾಗಿಸುತ್ತಿರಬಹುದು.

ಪಡಿಯಟ್ಟಣೆ ಮೇರುವೆ

ಮುತ್ತಿಗೆಯಿಕ್ಕಿದ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿಯ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ, ನಿಂತು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಬೇಕೆಂದು ರಚಿಸಿದ ಕೃತ್ರಿಮ

ಗೋಪುರಗಳಿವು. ೧೭ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇವುಗಳ ಹೆಸರು ಮುಂದೆ ಬಂದಿರುತ್ತದೆ.

ಕೊನೆಯ ಮಾತು

ಸರಿ, ಆಯಿತು ! ಹದಿನೇಳನೆಯ ಶತಮಾನದ ಕೊನೆಯೊಂದಿಗೆ ಕನ್ನಡಿಗರ ಇದ್ದಬಿದ್ದ ವೈಭವದ ಕೊನೆಯೂ ಆಯಿತು. ಇಂತಹ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿಗರ ಕೋಟಿಗಾಳಿಗ ನಡೆಯಬೇಕೆಲ್ಲಿ? ಅದನ್ನು ವರ್ಣಿಸಬೇಕು ಯಾರು ? ಕೋಟಿಗಾಳಿಗವನ್ನು ಅರಿತ ಜನರೆ ಕಣ್ಣುಮರೆಯಾಗಲುತೊಡಗಿದರು. ಕೋಟಿಗಾಳಿಗದ ಪರಂಪರೆಗೆ ವಿಚ್ಛಿತ್ತಿ ಬಂದು ಒದಗಿತು. ಎಂತಲೆ ಇಂದು ಆ ಕಾಳಿಗದ ಪರಿಭಾಷೆಗಳಿಗೆ ಸರಿಯಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳುವವರಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮುಖಾಂತರ ಹೆಸರಷ್ಟೆ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತಿರುವ ಕೋಟಿಗಾಳಿಗದ ಅನೇಕ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳೂ, ಬೇರೆ ಯುದ್ಧೋಪಕರಣಗಳೂ, ವಿಶಿಷ್ಟ ರಣವಾದ್ಯಗಳೂ ಹೇಗೆ ಹೇಗೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದುವೆಂಬುದನ್ನು ಇಂದು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವವರಿಲ್ಲ. ಈ ಮಾತು ನಮ್ಮ ಸುಶಿಕ್ಷಿತ ತರುಣವರ್ಗಕ್ಕೆ ಗೊತ್ತಾಗಿ, ಕೋಟಿಗಾಳಿಗದ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ತಿಳಿಯದಿರುವ ಅನೇಕ ವಿಷಯಗಳು ನಮಗೆ ತಿಳಿಯುವಂತೆ, ಅವರು ಈ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ, ನಾನು ನನ್ನ ಅಭ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಕೆಲವು ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು — ಒಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ — ಇಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಿ ಇರಿಸಿರುವೆನು. ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಇದರಿಂದೇನಾದರೂ ಪ್ರಯೋಜನವಾದರೆ ತುಂಬ ಸಂತೋಷಪಡುವೆನು.

ಜಯಕರ್ಣಾಟಕ ದೇವಿ !

ಕರ್ಣಾಟಕ ಜನಜೀವನ

೨

ಕನಕದಾಸರು ಕಂಡ ವಿಜಯನಗರ

ನ ಲ್ಲಿ :—

“ ನಾಣಿಯ ಧವನೆಂಬ ವ್ಯವಹಾರಿ ಪಟ್ಟಿಯ
ಗೋಣಿಯೋಳ್ ತುಂಬಿದ ರತ್ನ
ಓಣಿಯೋಳ್ ಚೆಲ್ಲಿದಂತಿದೆ ನಿನ್ನ ಕೃತಿಯೆಂಬ
ಮಾಣಿಕ ಮನ್ನನೋನಾಥ | ”

ಕ ಬ್ಬಿ ಗೆ :—

“ ನಾಡೊಳಗುಳ್ಳ ಜಾಣರು ಜಾಣೆಯರೊಡ-
ನಾಡುವ ಸವಿಮಾತುಗಳ
ಪಾಡುಗಬ್ಬವ ಪರುಶವಿಸಿದ ಬಗೆಯ ನೀ-
ನೋಡು ಮಾನಿನಿ ಮುಂದೆ ಮುಂದೆ ! ”

—ಮೋಹನಕವಂಗಿಣಿ

ಸಂದರ್ಭಗ್ರಂಥಗಳು

ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿ	(ಕನಕದಾಸ ವಿರಚಿತ)
ನಳಚರಿತ್ರೆ	(,,)
ಹರಿಭಕ್ತಿ ಸಾರ	(,,)
ಕನಕದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆಗಳು ಭಾಗ ೧	(ಉಡುಪಿಯ ಪಾವಂಜಿ ಗುರುರಾಯರ ಪ್ರಕಟನೆ)
ಪುರಂದರದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆಗಳು ಭಾಗ ೧	(ಶ್ರೀ. ಪಾವಂಜಿಯವರ ಪ್ರಕಟನೆ)
ಕನ್ನಡ ಕವಿಚರಿತೆ—	ಭಾಗ ೧ (ಪ್ರಾ.ವಿ.ವಿ.ಆರ್.ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯ)
,,	ಭಾಗ ೨ (,,)
ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಕ್ತ ವಿಜಯ	ಭಾಗ ೧ (ಶ್ರೀ. ಬೇಲೂರ ಕೇಶವದಾಸ ಕೃತ)
ವಿಜಯನಗರ	(ಶ್ರೀ. ಪಾಂ. ಭೀ. ದೇಸಾಯಿಯವರು ಬರೆದುದು)
ಜಗನ್ನಾಥ ವಿಜಯ	(ರುದ್ರಭಟ್ಟ ಕೃತ; ಮೈಸೂರಿನ ಓರಿಯೆಂಟಲ್ ಲಾಯಬ್ರರಿಯವರ ಪ್ರಕಟನೆ).
A Forgotten Empire	(ಆರ್. ಸಿವೆಲ್ ವಿರಚಿತ)

ಇವುಗಳಲ್ಲದೆ ಕನಕದಾಸರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಪರಂಪರೆಯ ಲೋಕಕಥೆಗಳನ್ನೂ ಇದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

ಕನಕದಾಸರು ಕಂಡ ವಿಜಯನಗರ

೧. ಕನ್ನಡನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಆಗಿಹೋದ ವೈಷ್ಣವದಾಸರಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವು ಅನೇಕ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳಿಂದ ತುಂಬಿ ನಿಂತಿರುವುದು. ಇವರು ಬರೆದ ಹಾಡುಗಳ ರೀತಿ-ಶೈಲಿಗಳೆ ಅದೊಂದು ಬಗೆ. ಮಿಕ್ಕ ದಾಸರು ರಚಿಸಿರುವಂತೆ ಸುಳಾದಿ, ಉಗಾಭೋಗ, ಗುಂಡಕ್ಕಿಗಳನ್ನು ಇವರು ರಚಿಸಿಲ್ಲ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿಯ ಕುಂದು-ಕೊರತೆಗಳೆ ಇವರ ಅನೇಕ ಹಾಡುಗಳಿಗೆ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಟ್ಟಿವೆ. ಭಕ್ತಕವಿಗಳಾಗಿ ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದಂತೆಯೆ, ಲೌಕಿಕಕವಿಗಳಾಗಿ ವರ್ಣಕಾವ್ಯಗಳನ್ನೂ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮಿಕ್ಕ ದಾಸರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ರಾಶಿರಾಶಿಯಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವ 'ಸಂಚಭೇದ' 'ದೇವತಾರತಮ್ಯ' 'ಜೀವತಾರತಮ್ಯ' 'ವಾಯು-ಜೀವೋತ್ತಮತ್ವ' ಮುಂತಾದ ಮಾಧ್ವತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು, ಕನಕದಾಸರು ಚರ್ಚಿಸುವ ಇಲ್ಲವೆ ಪ್ರಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಗೊಡವೆಗೆ ಹೋದಂತಿಲ್ಲ. * ಮಾಧ್ವಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಗಳಂತೆ ಮೂರು ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ಹನುಮಂತನನ್ನು ಹಾಡಿಹೊಗಳಿದುದು (ಹನುಮ, ಭೀಮ, ಮಧ್ವ), ಈ ದಾಸರ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ.† ಮಾಧ್ವ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಗಳಾದ ದಾಸರ ಪರಂಪರೆಯು, ಶ್ರುತಿ-ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡು ಭಕ್ತರಾಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ,

* 'ಕನಕದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆಗಳು (ಭಾಗ ೧)' ಎಂಬ ಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿ 'ಅಂಧ-ತಮಸು ಮತ್ತಿನ್ನಾರಿಗೆ ಗೋವಿಂದನ ನಿಂದಿಸುವವರಿಗೆ' ಎಂಬುದೊಂದು ಹಾಡಿದೆ. ಅದನ್ನು ಬೇರೆಯವರ ಅಂಕಿತದಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಡುವುದನ್ನು ಕೇಳಿರುವೆನು. 'ಬಲ್ಲವರೆ ಬಲ್ಲರು ಎಲ್ಲರರಿಯರು' ಎಂಬ ಹಾಡಿನಲ್ಲಿ 'ದೇವತಾತಾರತಮ್ಯ' ದ ಛಾಯೆಯಿದೆ. 'ಅರಿತವರ್ಯ್ಯಾ ರಂಗಯ್ಯ ನಿನ್ನ' ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಅನಂದತೀರ್ಥರ ಮತದ ಮೇಲ್ಮೈಯಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಪದ್ಯಗಳ ಭಾಷೆ ಕನಕದಾಸರದೇ?— ಎನಿಸುವುದು.

† ಉಡುಪಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದ 'ಕನಕದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆ' ಗಳಲ್ಲಿ 'ಪರಮ ಪದವೀವ ಗುರು ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಾ!' 'ಎಂಬುದೊಂದೂ 'ಶರಣು ಶರಣು ದಶರಥ ರಾಮದೂತಗೆ' ಎಂಬುದೊಂದೂ ಹನುಮಂತನ ಮೂರವತಾರಗಳ ಸ್ತುತಿಯನ್ನೊಳಗೊಂಡಿವೆ. ಭಾಷೆ-ಶೈಲಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಅವು ಕನಕದಾಸರವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದು.

ಕನಕದಾಸರು ' ನಿಜವಾದ ಭಕ್ತನಿಗೆ ಯಾವ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಧರ್ಮಗಳೂ ಜಾತಿಕುಲಗಳೂ ಏತಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗುವುವು ? ' ಎಂಬರ್ಥದಿಂದ ಹಲವು ಸಲ ಹಾಡಿರುವರು. ಇವೆಲ್ಲ ಕನಕದಾಸರ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳಾದುವು. ಇನ್ನು ಅವರ ಮೈಯಕ್ತಿಕ ಜೀವನವನ್ನು ಕುರಿತು ವಿಚಾರಮಾಡತೊಡಗಿದರೆ, ಅನೇಕ ತೊಡಕುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದುದರಿಂದ ಅದೂ ಮೈಶಿಷ್ಟ್ಯಪೂರ್ಣ ವೆನಿಸುವುದು.

೨. ಕನಕದಾಸರು ಹುಟ್ಟಿದ್ದುದು ಬೇಡರ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದು ಕೆಲವು ಜನರು ಹೇಳುವರು. ' ಕುರಬರೊ, ಅಂಡೆಗುರುಬರೊ ' ಎಂದು ಕೆಲವು ಜನರು ಹೇಳುವರು. ಇವರ ವಿಷಯಕವಾದ ದಂತಕಥೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ; ' ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಯರಲ್ಲಿಯೂ (ಸೋಸಲೆಮಠ) ಶ್ರೀನಾದಿರಾಜರಲ್ಲಿಯೂ (ಸೋದೆಮಠ) ಕನಕದಾಸರು ಶಿಷ್ಯತ್ವಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದು, ದ್ವೈತಮತಾನು-ವರ್ತಿಗಳಾಗಿಯೇ ಕೊನೆಯ ವರೆಗೆ ಬದುಕಿದರು ' ಎಂಬ ಮಾತು ನೂರಕ್ಕೆ ನೂರು ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಕನಕದಾಸರಿಗೆ ದಾಸದಿಕ್ಷೆ ದೊರೆತುದೆ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಯರಿಂದ ಎಂಬ ಪರಂಪರೆಯ ಕಥೆ ಮಾಧ್ವರಲ್ಲಿ ಇದೆ * ಕನಕದಾಸರಿಗೂ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಯರಿಗೂ ಸಂಬಂಧಿ ಸಿದ ವಿಷಯವನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಕೀರ್ತನೆಯೊಂದು ಪುರಂದರದಾಸರ ಅಂಕಿತ ದಲ್ಲಿದ್ದುದು ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದೆ; ಅದಾವುದೆಂದರೆ:

“ ಕನಕದಾಸನ ಮ್ಯಾಲೆ ದಯಮಾಡಲು-ವ್ಯಾಸ-

ಮುನಿಯ ಮಠದವರೆಲ್ಲ ದೂರಿಕೊಂಬುವರು || ಪಲ್ಲ ||

ತೀರ್ಥವನು ಕೊಡುವಾಗ ಕನಕನನು ಕರೆಯೆನಲು

ಧೂರ್ತರಾಗಿದ್ದ ವಿದ್ವಾಂಸರೆಲ್ಲ ||

ಸಾರ್ಥಕಾಯಿತು ಇವರ ಸಂನ್ಯಾಸಿತನವೆಲ್ಲ

ಪೂರ್ತ್ಯಾಲೆಂತೆನಲು ಯತಿಯು ನಗುತ್ತಿದ್ದ || ೧ ||

ಮರುದಿನ ಅವರವರ ಪರಿಕ್ಷಿಸಬೇಕೆಂದು

ಕರೆದು ವಿದ್ವಾಂಸರನು ಕನಕ ಸಹಿತ |

ತ್ವರಿತದಲಿ ಕರದಲ್ಲಿ ಕದಲಿಫಲ ಕೊಟ್ಟು ಯಾ.

ರಿರದ ಸ್ಥಳದಲಿ ಮೆದ್ದು ಬನ್ನಿರೆನಲು || ೨ ||

* ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಕ್ತ ವಿಜಯ (ಭಾಗ ೧) ಪುಟ ೧೩೬, ೧೫೫, ೩೭೦ ನೋಡಿ.

ಊರ ಹೊರಗೆ ಹೋಗಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕುಳಿತು
ತೋರದಲೆ ಎಲ್ಲರೂ ಮೆದ್ದು ಬರಲು ||
ತೋರಲಿಲ್ಲವು ಎನಗೆ ಏಕಾಂಸ್ಥಳವೆನುತ
ಸಾರಿ ಕದಳೀಫಲವ ತಂದು ಮುಂದಿಟ್ಟು. || ೩ ||

ಡಿಂಭದೊಳು ಶಬ್ದವಾಗಾದಿ ಶ್ರೋತೃಗಳಲ್ಲಿ
ಇಂಬಾಗಿ ತತ್ತೇಶರೆಲ್ಲ ತುಂಬಿಹರೊ ! ||
ತಿಂಬುವದು ಹ್ಯಾಂಗೆನುತ ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಕೇಳಿ
ಸಂಭ್ರಮದಲವರೆಲ್ಲ ಕುಳಿತು ಕೇಳಿದರು. || ೪ ||

ಕರದಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿಯನು ಪಿಡಿದು ಕೇಳುತ್ತಿರಲು
ಅರಿಯದಜ್ಞಾನದಲಿ ಪೇಳುತ್ತಿರಲು ||
ತ್ವರದಿ ಕನಕನು ಬಂದು ವಾಸುದೇವನ ರೂಪ
ಪರಬೊಮ್ಮ ಪುರಂದರಾ ವಿಠಲನೆಂದು ಪೇಳಿದನು. || ೫ ||

ಇದರಲ್ಲಿ ಕನಕನಾಸರ ಎರಡು ಪವಾಡಗಳಿವೆ: ಮೊದಲನೆಯ ಬಾಳೆಯ ಹಣ್ಣಿನ ಕಥೆಯನ್ನು ಪವಾಡವೆಂದು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಬಾರದಿದ್ದರೂ, ಎರಡನೆಯ 'ಮುಷ್ಠಿಪ್ರಶ್ನೆ' ಯಂತೂ ಹೇಳಿಕೇಳಿ ಪವಾಡ. ಈ ಪದ್ಯವು ಪುರಂದರ ದಾಸರದೇ ಆಗಿರಬಹುದೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಿದರೂ, ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ ಕನಕದಾಸರು ವ್ಯಾಸರಾಯರಿಗೆ ಶಿಷ್ಯರಾಗಿದ್ದರೆಂದೇನೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ದಂತಕಥೆಗಳೆ ಹಲವುಸಲ. ಕನಕದಾಸರು, ವ್ಯಾಸರಾಯರು, ವಾದಿರಾಜರು ಇವರಲ್ಲಿಯ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಒಂದ ಕೊಂಡು ವಿರೋಧರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಇಬ್ಬರೂ ಗುರುಪೀಠದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತವರಾದುದರಿಂದ, ಕನಕದಾಸರು ಅವರಿಬ್ಬರನ್ನೂ ಗೌರವಿಸುತ್ತಿರುವುದೇನೋ ಸಹಜ ; ಆದರೆ ಆ ಇಬ್ಬರೂ ಸ್ವಾಮಿಗಳಿಗೂ ದೇವರನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿ ತೋರಿಸಿದವರು ಕನಕದಾಸರು.*

* “ ಮಗುವು ಕಾಣಿರಯ್ಯ ಮಾಯದ ಮಗುವು ಕಾಣಿರಯ್ಯ | ಸುಗುಣ ವಾದಿರಾಜರೆ ” ಎಂಬುದೊಂದು ಕೀರ್ತನೆ ಕನಕದಾಸರದೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಅಂಕಿತ ‘ವೇಲಾಪುರದ ಪತಿ ವೈಕುಂಠ ಕೇಶವ’ ಎಂದಿರುವುದರಿಂದ, ಇದನ್ನು ಕನಕದಾಸರದೇ ಎಂದು ಒಪ್ಪುವಂತಿಲ್ಲ; ಒಪ್ಪಿದರೂ ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ ವಾದಿರಾಜರ ಗುರುತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವಂತಿಲ್ಲ.

೩. ಈಗ ಸದ್ಯ ಕನಕದಾಸರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಗೌರವದ ಸ್ಥಾನವಿರುವುದು- ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ-ಮಾಧ್ವಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ. ಕನಕದಾಸರು 'ಯಮಧರ್ಮಾಂಶರು' ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಮಾಧ್ವಸಮಾಜದ ಭಾವುಕರಲ್ಲಿ ಈಗಲೂ ಇರುವುದು. ಆದರೆ ಮಾಧ್ವಸಮಾಜದಲ್ಲಿಯೂ ಕನಕದಾಸರು ಅಧಿಕೃತವಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆದಿಲ್ಲ.

‘ ನಮಃ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜಾಯ | ನಮಸ್ತೇ ವ್ಯಾಸಯೋಗಿನೇ

ನಮಃ ಪುರಂದರಾರ್ಯಾಯ | ವಿಜಯರಾಜಾಯತೇ ನಮಃ ||

ಎಂಬ ಈ ದಾಸಕೂಟದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ, ದಂತ-ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿದ್ದಷ್ಟು ಕನಕದಾಸರ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವು, ಈ ಶ್ಲೋಕನಿರ್ಮಿತಿಯ ಕಾಲದ ಜನರ ಭಾವನೆಯಲ್ಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಇದ್ದಿತಾದರೆ ಖಂಡಿತವಾಗಿ ಈ ಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಅವರ ಹೆಸರಿನ ಹೂವೊಂದು ಸೇರಬೇಕಾಗಿ ದ್ದಿತು. ಸೇರದೆ ಇದ್ದುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನಾದರೂ ಇರಬೇಕಲ್ಲವೆ? ಕನಕದಾಸರು ಶೂದ್ರಜಾತಿಯವರೆಂಬುದಿರಬಹುದೋ, ಹರಿದಾಸರಾದರೂ ಮಾಧ್ವಮತಾನುವರ್ತಿಗಳು ಅಲ್ಲವೆಂಬುದಿರಬಹುದೋ ಆ ಕಾರಣ? ಮಾಧ್ವ-ಮತಾನುವರ್ತಿಗಳವರು ಇರಲಿಲ್ಲವಾದರೆ, ಈ ದಂತಕಥೆಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಇದುವರೆಗೆ ಉಳಿದಿವೆಯೇಕೆ?

೪. ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ದಂತಕಥೆಗಳೆಲ್ಲ ಕನಕದಾಸರನ್ನು ದ್ವೈತಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿವೆಯಲ್ಲವೆ? ಹಾಗಾದರೆ ಇದೇ 'ಕಾಗಿನೆಲೆಯ ಕನಕದಾಸೋತ್ತಮ' ನೇ ರಚಿಸಿದ 'ಮೋಹನ ತರಂಗಿಣಿ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದ ಪೀಠಿಕೆಯಲ್ಲಿ :

ಶ್ರೀಮಸ್ಸುರುರಾಯ ದುರಿತವಿಜೇಯ ದು-

ಷ್ಠಾಮ ವಿಚ್ಛೇದನಾಲ್ಪಾದ ||

ತಾಮಸಗುಣನಾಶ, ಸಾತ್ತ್ವಿಕೋಲ್ಲಾಸ ಶ್ರೀ-

ರಾಮಾನುಜಮುನಿ ಶರಣು ! || (ಸಂಧಿ ೧, ಪದ್ಯ ೨.)

ಎಂದು ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ನಿಸ್ಸಂದಿಗ್ಧವಾದ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ತುತಿ ಸಿರುವನು. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಮುಂದೆ ತುಂಬ ಅಹಂಕಾರಾಭಿಮಾನಗಳಿಂದ :

“ ಅರ್ಕನೋಳಾಟವೆ ತಮಕೆ ? ತಾಕ್ಷ್ಯನ ಕೂಡೆ

ಕಾಕೋಟಕ ಮೇಳವಿಪುದೇ ?

ತರ್ಕಕೆ ರಾಮಾನುಜರೊಳು ವಾದಿ ಸಂ-

ಪರ್ಕನಿಲ್ಲದೆ ? ನಿಲ್ಲದರಿದು ! ” || (ಸಂಧಿ ೧, ಪದ್ಯ ೩.)

ಎಂಬುದಾಗಿ ರಾಮಾನುಜರನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿ ಕೊನೆಯುವನು. ಬಳಿಕ ತಾನು ಯಾರ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯನಾಗಿ ‘ ರಾಮಾನುಜ ಸಮಾಮ್ನಾಯ ’ ವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡನೋ ಆ ತಾತಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಹೀಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿರುವನು :

“ ಈ ರೀತಿಯ ಪಂಪುವಡೆದ ಸದ್ಗುರಕರ-

ವಾರಿಜೋದ್ಭವ, ಶಿಷ್ಯಜನರ

ಪೇರಿಸಿ ನಾಲ್ಕುಗೆ ಫಲವೀವ ತಾತಾ-

ಚಾರಿಯರಡಿಗರಗುವೆನು ! ” || (ಸಂಧಿ ೧, ಪದ್ಯ ೪)

ಪೀಠಿಕಾಸಂಧಿಯ ಬೇರೆಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನಾಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಗರುಡ-ಶೇಷರುಗಳಿದ್ದ ಸ್ಥಾನ ವಾಯುವಿಗಿಲ್ಲ. ವಾಯುವು ಬರಿಯ ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾಗಿ ದಾಸರಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ನಡುವೆ ಒಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯಂತೂ ‘ ರಾಮಾನುಜಾಗಮವ ಸ್ಮರಿಸಿ ಮನೋನು-ರಾಗವನಾಂತು ಕೃತಿಯ ಬಿತ್ತರಿಸುವೆ (ಸಂಧಿ ೨೬ ಪದ್ಯ ೨) ’ ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದಂತೆ ಮಾತನಾಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ವರ್ಣಕಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಪೂಜೆ-ಗೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೂ ಪುರೋಹಿತರಾಗಿಯೂ ಬರುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೆಂದರೆ ‘ ತಳಿರು ಗಾಸೆಯ ಧೋತ್ರ, ಬಹಿರ್ವಾಸ, ಮೂಗಿನಿಂದಿಳಿವ ನಾಮಗಳ ವೈಷ್ಣವರು ’ ಎಂದರೆ ರಾಮಾನುಜೀಯ ಮತಾನುವರ್ತಿಗಳಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು. ಇವೆಲ್ಲ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಹೋದರೆ, ತಳೆ-ಬುಡವು ಗಟ್ಟಿಯಿಲ್ಲದೆ ನಿಂತಿದ್ದ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ದಂತಕಥೆಗಳ ಮೇಲೆ ಚಿಕ್ಕಿತ್ಸಕರ ವಿಶ್ವಾಸ ಹೇಗೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ?

ಜಿ. ಕನಕದಾಸರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಿನ್ನೊಂದೆಂದರೆ ಇವರಿಗೆ ಬರೆಯಲಿಕ್ಕೂ ಓದಲಿಕ್ಕೂ ಬರುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು. ಜನವಾರ್ತೆಯೂ ಹೀಗೆಯೇ ಹೇಳುವುದು ; ‘ ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿ ’ ಯಲ್ಲಿ ‘ ಬರೆಹವ ತಿಳಿಯಬೇಡೆನುತೆನ್ನ

ನೊಸಲೊಳು ಬರೆದು ನಿರ್ಮಿಸಲು, ಅದರಿಂದ ಬರೆಹವನು ಅರಿಯೆ ನಾ, ಪದವಿಟ್ಟು ಕಡಿತದೊಳ್ ಬರೆದು ಮಾಡಿದ ಕೃತಿಯಲ್ಲ ' ಎಂಬುದಾಗಿ ತಾವೂ ಹೇಳಿರುವರು. ದಾಸರ ಕಾವ್ಯ, ಕೀರ್ತನೆಗಳ ವಿಶೇಷಗುಣಗಳನ್ನು ಅರಿತವರಾರೂ, ಕನಕದಾಸರು ಬರೆಹವನ್ನು ಅರಿತಿರದೆ ಇರಲಾರರೆಂದು ಖಂಡಿತವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಕುಮಾರವ್ಯಾಸನೂ ಹೀಗೆಯೇ ' ಹಲಗೆ ಬಳಪವ ಪಿಡಿಯ ದೊಂದಗ್ಗಲಿಕೆ....' ಮೊದಲಾಗಿ ಹೇಳಿರುವನು. ಬಹುಶಃ ಆ ಕಾಲದ ವರ್ಣಕ ಕವಿಗಳದ್ದೊಂದು ಸಮಯವಾಗಿರಬೇಕು. ಆ ಸಮಯ ತಮ್ಮ ಗೌರವವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದೆಂಬ ಕಲ್ಪನೆ ಅವರಿಗಿರಬೇಕು.

೬. ಏನಂಗುಣವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಕನಕದಾಸರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವು, ಅವರನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆನ್ನುವವರನ್ನು ತುಂಬ ಗೊಂದಲದಲ್ಲಿ ಕೆಡಹುವುದು. ಕನಕದಾಸರ ಜೀವನವು ಈ ಚರ್ಚಾತ್ಮಕವಾದ ವಿಷಯವು ನಮಗೆ ಪ್ರಸ್ತುತವಲ್ಲ; ಅವರು ತಮ್ಮ ಪೂರ್ವವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದಂಡನಾಯಕರಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ, ಆಗಾಗ ಅವರಿಗೆ ವಿಜಯನಗರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಸಂದರ್ಭವೊದಗುತ್ತಿರಬಹುದು. ಮುಂದೆ ದಾಸರಾದ ಮೇಲೆ ಅವರು — ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಯರಿಂದ ದಿಕ್ಚ್ಛ ಪಡೆದಿರಲಿ, ಶ್ರೀತಾತಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ದಿಕ್ಚ್ಛ ಪಡೆದಿರಲಿ— ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿಯೇ ಬಹುಕಾಲ ನೆಲಸಿರಬಹುದು. ಅಂತೂ ಅವರು ವಿಜಯನಗರವನ್ನು ಸಾಕಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಂಡುದು ಖಂಡಿತ! ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಅವರು ತಾವು ಕಂಡ ವಿಜಯನಗರವನ್ನು ಕುರಿತು ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಏನನಾದರೂ ಹೇಳಿರುವರೆ? ಯಾವ ಕೃತಿಯಲ್ಲಾದರೂ ಶಬ್ದಚಿತ್ರ ತೆಗೆದಿರುವರೆ?

೭. ಕನಕದಾಸರು ' ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿ ' ' ನಳಚರಿತ್ರೆ ' ' ರಾಮಧಾನ್ಯಚರಿತೆ ' ಎಂಬ ವರ್ಣಕಕಾವ್ಯಗಳನ್ನೂ, ' ಹರಿಭಕ್ತಿಸಾರ ' ಎಂಬ ಸ್ತೋತ್ರಶತಕವನ್ನೂ ಬರೆದಿರುವರು. ' ನೃಸಿಂಹಸ್ತವ ' ಎಂಬ ಇನ್ನೊಂದು ಸ್ತೋತ್ರಗ್ರಂಥವನ್ನೂ ಇವರೇ ರಚಿಸಿರಬಹುದೆಂದು ಕವಿಚರಿತ ಕಾರರಾದ ದಿವಂಗತ ಆರ್. ನರಸಿಂಹಾರ್ಯರು ಹೇಳಿರುವರು. ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ' ರಾಮಧಾನ್ಯಚರಿತೆ ' ಮುದ್ರಿತವಾಗಿಲ್ಲ; ಅದರ ಮೂಲಪ್ರತಿಯನ್ನು ಕಂಡವರೂ ಬಹಳ ಜನರಿಲ್ಲ. ' ನಳಚರಿತ್ರೆ ' ಕನ್ನಡನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದ್ದು ಬಹುಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿದೆ. ಇದು ಕೇವಲ ನಳರಾಜನ ಕರುಣಾರಸಪೂರ್ಣವಾದ ಕತೆಯನ್ನೇ ಹೇಳಲು ಹೊರಟುದು. ಎಂತಲೆ ಪ್ರತಿ ಪದ್ಯಪದ್ಯಕ್ಕೂ ಕತೆ ಮುಂದೆ ಮುಂದೆ ಓಡಿ, ತನ್ನೊಡನೆ ವಾಚಕ

ರನ್ನೂ ಓಡಿಸಿಕೊಂಡು ಒಯ್ಯುತ್ತದೆ. ಎಂತಲೆ ವರ್ಣಕಕಾವ್ಯಗಳ ಜೀವಾಳ ವಾಗಿದ್ದ ವಾಸ್ತವಜೀವನದ ವರ್ಣನೆಗೆ ಈ ಪುಟ್ಟಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲ. ಇನ್ನುಳಿಯಿತು 'ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿ'. ಈ ಗ್ರಂಥ ಮುದ್ರಿತ ವಾಗಿದೆಯಾದರೂ ಸಾಂಗತ್ಯದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಈ ಮಹಾಕಾವ್ಯವು, ಸಾಂಪ್ರ- ದಾಯಿಕ ಪಂಡಿತರ ಮನ್ನಣೆಗೆ ಪಾತ್ರವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಇದರ ಹೊಗಳಿಕೆ ನಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೊಂದು ಬೆಳೆದುಬಂದಿಲ್ಲ. ಎಂತಲೆ ಇದನ್ನು ಓದಿನೋಡಬೇಕೆಂಬ ಬುದ್ಧಿ ಬಹುಜನರಿಗಾಗಿಲ್ಲ. ಈ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಬಹುಜನರಿಗೆ 'ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿ' ಯ ವಿಶೇಷ ಪರಿಚಯವಿಲ್ಲ.

೮. 'ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿ' ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬೇಸಿಯನ್ನನು- ಸರಿಸಿ ಬರೆದ ಕಾವ್ಯ. ಪೀಠಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕವಿಯು :

“ ನಾಡೊಳಗುಳ್ಳ ಜಾಣರು ಜಾಣೆಯರೊಡ-
ನಾಡುವ ಸವಿವಾತುಗಳ |

ಪಾಡುಗಬ್ಬವ ಪರುಠವಿಸಿದ ಬಗೆಯ ನೀ
ನೋಡು ಮಾನಿನಿ ಮುಂದೆ ಮುಂದೆ ! ”

(ಸಂಧಿ ೧, ಪದ್ಯ ೩೫)

ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಮಾತನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸತ್ಯಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪಾತ್ರಗಳು ಪೌರಾಣಿಕ ಕಾಲದವೂ ದೇವದಾನವಕುಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವೂ ಆಗಿದ್ದರೂ, ಅವೆಲ್ಲ ಮಾನವರ ರೂಪ-ಮನಸ್ಸು-ಹೃದಯಗಳನ್ನೇ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವುವು; ಬರಿಯ ಮಾನವರವೆಂದಿಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಕನ್ನಡಿಗರ ರೂಪ-ವೇಷ-ಬುದ್ಧಿ-ಭಾವನೆ-ಮನಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿ ಕೊಂಡು ನಿಂತಿರುವುವು, ಮೂಲಕಥೆಯಲ್ಲಿಯ ಕೆಲವೊಂದು ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ, ಕೃತಿಯ ರಚನೆ. ಸಂವರ್ಧನೆಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕತನವಿಲ್ಲ. ಕನಕದಾಸರು ಕಂಡು ಬಣ್ಣಿಸಿದ ವಿಜಯನಗರ ವನ್ನು ನಾವು ಇದೇ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ.

೯. ಕನಕದಾಸರು ಬದುಕಿ ಬಾಳಿದ ಕಾಲವೆಂದರೆ (೧೫೫೦) ಕರ್ಣಾ- ಟಕದ ನಂದಲಿರುವ ಮೈಭವಜ್ಯೋತಿ-ನಂದುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ದೀಪವು

ದೊಡ್ಡದಾಗುವಂತೆ—ಉಜ್ವಲವಾಗಿ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲ. ಹದಿನಾರನೆಯ ಶತಮಾನದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಕರ್ಣಾಟಕವು ಕೃಷ್ಣೆಯಿಂದ ಕನ್ಯಾಕುಮಾರಿಯ ವರೆಗೆ ತನ್ನ ಅಖಂಡಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ವೈಭವದಿಂದ ಆಳುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಯ ಎಲ್ಲಭಾಗದ ಜನರನ್ನೂ ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ವಿಜಯನಗರಕ್ಕೆ ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡು, ತನ್ನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಸಂಪತ್ತನ್ನು ತೋರಿಸಿ, ಅವರನ್ನು ಬೆರಗುವಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು. **ಪೋರ್ತುಗಾಲ್, ಇಟಲಿ, ಇರಾಣ** ಮೊದಲಾದ ಪರದೇಶದ ಪ್ರವಾಸಿಕರು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು, ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡು, ಅದನ್ನು ಮನವಾರೆ ಹೊಗಳಿ ದುಡು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೆ. **ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ** ಶೌರ್ಯ-ಪ್ರತಾಪಗಳು ವಿಜಯನಗರರಾಜ್ಯದ ಜನ್ಮಶತ್ರುಗಳನ್ನು ತಲೆಯೆತ್ತದಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದುವು. ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಸಂರಕ್ಷಕ ಯುದ್ಧಗಳು ಕಡಿಮೆಯಾದುದರಿಂದ, ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಾಂತತೆ ಹೆಚ್ಚಿತು; ಜನರು ಸುಖಸಮಾಧಾನಗಳಿಂದ ಇರಲು ತೊಡಗಿದರು. ‘**ಕೂಳು ಹೆಚ್ಚಿದ್ದಲ್ಲಿ ಕುಲಾಚಾರ ಹೆಚ್ಚುವುವು**’

‘**ಅನ್ನವಿದ್ದಾಗಲೆ ತನ್ನನ್ನಾತೋಂ**’ ಎಂಬ ದೇಸಿನುಡಿಯಂತೆ, ಆಗ ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಚಾರಗಳಿಗೆ ಕಳೆಯೇರಿತು ; ಕಲಾಜೀವನಕ್ಕೆ ಪರಿವುಷ್ಟಿ ದೊರೆಯಿತು. ರಾಜಧಾನಿಯಲ್ಲಿ ವೈದಿಕಧರ್ಮದ ಮತ-ಪಂಥಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಆಶ್ರಯದೊರೆಯಿತು. ಎಂತಲೆ ಅಂದು ಎಂದರೆ ೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಲ್ಲಿ, ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೊಂದು ಜನ ಸಾಧು-ಸತ್ಪುರುಷರು ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ? ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಕುಹುಯೋಗವನ್ನು ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡಿ, ರಾಜಗುರುಗಳ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆದ **ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಯರು**, ವಿಜಯನಗರವನ್ನೆ ತಮ್ಮ ನೆಲೆಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ತರ್ಕ, ವೇದಾಂತ ಮೊದಲಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅವರು ಪ್ರವೀಣರಾದುದರಿಂದ, ಶಿಷ್ಯಕೋಟಿ ಎಷ್ಟೋ ಅಲ್ಲಿ ಬಂದು ನೆಲೆಸಿರುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಇವರಲ್ಲಿ **ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರಂತಹ** ಯೋಗ್ಯತೆಯವರೂ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲದೆ **ಶ್ರೀಪಾದರಾಯರಿಂದ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಯರು** ದಾಸಕೂಟ ದಿಕ್ಪ್ರಿಯನ್ನು ಪಡೆದುದರಿಂದ, ಶಾಸ್ತ್ರವ್ಯಾಸಂಗದ ಸಂಸ್ಕೃತಶಿಷ್ಯರಂತೆ ದಾಸಕೂಟದ ಕನ್ನಡ ಶಿಷ್ಯಸಮೂಹವೂ ಅಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಈ ಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಹೆಸರುಪಡೆದವರೆಂದರೆ **ಪುರಂದರದಾಸರು**. ದಂತಕಥೆಗಳನ್ನು ನಂಬುವುದಾದಲ್ಲಿ **ಕನಕದಾಸರೂ** ಅಹುದು. ರಾಮಾನುಜೀಯ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗಂತೂ ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ತುಂಬ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವಿದ್ದಿತು. ರಾಜಪೌರೋಹಿತ್ಯ

ಮೊದಲಾದ ಸನ್ಮಾನದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳೆಲ್ಲ ಅಂದು ರಾಮಾನುಜೀಯ ಪಂಥದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಅಧೀನದಲ್ಲಿಯೆ ಇದ್ದುವೆಂದು ನಿಸ್ಸಂದಿಗ್ಧವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ **ಸಂಗಮವಂಶದ** ಕೊನೆಯ ರಾಜನಾದ **೨ನೆಯ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನ** ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೆ, ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ರಾಮಾನುಜೀಯರಿಗೆ ಪ್ರವೇಶ ದೊರೆಯಿತು. ಮುಂದೆ **ಸಾಳುವ, ತುಳುವ** ವಂಶದವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯದೊರೆಯಿತು. ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳೆಂದು **ಕನಕದಾಸರು** ಹಾಡಿ ಹೊಗಳಿದ **ತಿರುಮಲೆ ತಾತಾಚಾರ್ಯರು**, ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತ ವೇದಾಂತದಲ್ಲಿ ವಿಶಾರದರು ; ಇವರು **ಅಳಿಯ ರಾಮರಾಯನಿಗೆ** ಎಂದರೆ **ಅರವೀಡುವಂಶದವರಿಗೆ** ಗುರುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇದ್ದವರು. ಇವರೂ ವಿಜಯ ನಗರದಲ್ಲಿಯೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು. **ತುಳುವವಂಶದ** ರಾಜರ ಆಂಧ್ರಭಾಷೆಯ ಪ್ರೀತಿಯ ಮೂಲಕ, ತೆಲುಗುದೇಶದ ಪಂಡಿತರೂ, ಕವಿಗಳೂ ಅಲ್ಲಿ ಹಿಂಡು ಹಿಂಡಾಗಿ ಇದ್ದರು. ರಾಜ್ಯವೆ ಕನ್ನಡಿಗರದಾದುದರಿಂದ ಕನ್ನಡ 'ಕವಿ-ಗಮಕಿ-ವಾದಿ-ವಾಗ್ಮಿ' ಗಳಿಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಕಡಿಮೆಯಿರಲಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಸುಸಂಸ್ಕೃತ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿ ಇದ್ದುದರಿಂದಲೇ ಇರಬಹುದು—ಬರೆಹಬಾರದ **ಕನಕ-ದಾಸರು**, ಬರೆಹಬಂದವರಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ರಸಿಕತೆಯಿಂದ—**‘ಮೋಹನ ತರಂಗಿಣಿ’** ಯನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ದೇಸಿಯನ್ನನು ಸರಿಸಿದ ತಮ್ಮ ಕಾವ್ಯ ದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂದರ್ಭೋಚಿತವಾಗಿ **‘ಅಷ್ಟಾದಶವರ್ಣನೆ’** ಗಳನ್ನೂ ಕೂಡಿಸಿ, ದೇಸಿಯನ್ನು ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಸಲು ಹವಣಿಸಿದ್ದಾರೆ.

೧೦. **‘ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿ’** ಕಾವ್ಯವು ಶೃಂಗಾರರಸಪ್ರಧಾನ ವಾದುದು. ವೀರರಸವೂ ವ್ಯಭಿಚಾರಿಯಾಗಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿರುವ ವಿಷಯವೆಂದರೆ :

“ಪೂಸರದಹನ, ಕಾನೋತ್ಪತ್ತಿ, ವರಶಂಬರಾಸುರವಧೆ, ಕಂತುಸುತನ
ಭಾಸುರಲೀಲೆ, ಬಾಣನಗೆದ್ದ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀಶನ ಕೃತಿ....”

ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡಿರುವುದು. **‘ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿ’** ಎಂದಲ್ಲದೆ ಈ ಪ್ರಬಂಧಕ್ಕೆ **‘ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಚರಿತೆ’** (ಸಂಧಿ ೧; ಪದ್ಯ ೩೯) ಎಂಬ ಇನ್ನೊಂದು ಹೆಸರೂ ಇದೆ. ಲಕ್ಷ್ಮಣಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರ ಮತದಂತೆ, ಗ್ರಂಥವು ಯಾವನ ಚರಿತೆಯೂ ಅವನೆ ನಾಯಕನಾಗಿ ಇರುವನು. ಮಹಾಕಾವ್ಯದ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಗಳಾದ ಅಷ್ಟಾದಶ ವರ್ಣನೆಗಳು, ಆ ಒಬ್ಬನೆ ನಾಯಕನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಪರಿಪುಷ್ಟಿ

ಗಾಗಿಯೆ ಅಳವಟ್ಟಿರುವುವು. ಆದರೆ 'ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿ' ಗೆ 'ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಚರಿತೆ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿದ್ದರೂ, ಲಕ್ಷ್ಮಣಶಾಸ್ತ್ರದ ಒರೆಗಲ್ಲಿಗೆ ಹಚ್ಚಿ ನೋಡಿದರೆ ಈ ಕಾವ್ಯದ ನಾಯಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಬ್ಬನೆ ಅಲ್ಲವೆಂದು ಎನಿಸುವುದು. ಮೊದಲಿನಿಂದ 'ಅನಿರುದ್ಧ ಜನನ' ದ ವರೆಗೆ ಕಾಮನು ನಾಯಕನಾಗಿ ತೋರುವನು ; ಮುಂದೆ ಅನಿರುದ್ಧನು ನಾಯಕನಾಗಿ ತೋರುವನು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕಾವ್ಯದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಕಾಮಜನಕನಾಗಿ ಬರುವನು; ಕಾವ್ಯದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅನಿರುದ್ಧನಿಗೆ ಸಹಾಯಕನಾಗಿ ಶೋಣಿತ ಪುರಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಬಾಣಾಸುರನೊಂದಿಗೆ ಕಾಳೆಗವನ್ನಾಡಿ ಅವನನ್ನು ಜಯಿಸುವನು. ನಡುವೆ ಒಂದೆರಡು ಸಲ ಅಮುಖ್ಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ 'ಕೃಷ್ಣ-ರಾಯ' ನ ಮುಖದ ದರ್ಶನವಾಗುವುದು. ಕಾವ್ಯದ ಬೆಳೆವಣಿಗೆಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಪೂರ್ವಾರ್ಧ, ರತಿ-ಮನ್ಮಥರ ಕತೆಯಿಂದ ಎಂದರೆ 'ಪೂಸರದಹನ, ಕಾಮೋತ್ಪತ್ತಿ, ವರ ಶಂಬರಾಸುರ ವಧೆ' ಯಿಂದ ಕೂಡಿದೆ; ಉತ್ತರಾರ್ಧವು, ಉಷಾ-ಅನಿರುದ್ಧರ ಕತೆಯಿಂದ ಎಂದರೆ 'ಕಂತುಸುತನ ಭಾಸುರಲೀಲೆ' ಯಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ವಿಮರ್ಶಕರು ಹೇಳಬೇಕಾದರೆ 'ಎರಡು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಶೃಂಗಾರ ರಸಪ್ರಧಾನವಾದ ಕಥಾವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಒಂದೆ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೆಣೆಯಲಾಗಿದೆ' ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಕನಕದಾಸರು ಇವೆರಡೂ ಕತೆಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಹೆಣೆಯುವುದಕ್ಕೆ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸೂತ್ರಧಾರನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವರು. ಈ ಸೂತ್ರಧಾರಿತ್ವದ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ 'ಕೃತಿಗೆ ಕರ್ತನು ಕಾಗಿನೆಲೆಯಾದಿ ಕೇಶವ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. 'ಚತುರಾಸ್ಯ ಬೊಮ್ಮ' ನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವಾಗ 'ನಿಮ್ಮಯ ಪಿತ ಕೃಷ್ಣರಾಯನ ಮಹಿಮೆಯ ಹೆಮ್ಮೆಯರಿದು ಕೀರ್ತಿಪೊಡೆ ನಮ್ಮ ಅಳವು ಅಲ್ಲ' ಎಂದು ವಿನಯದಿಂದ ಕೈಯೂರಿರುವನು. ಒಳಗಿನ ವಿಷಯವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಇದಕ್ಕಿದ್ದ 'ಕೃಷ್ಣ ಚರಿತೆ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಎಳೆದು ತಂದು ಇಟ್ಟಂತಾಗಿದೆ ಯೆಂದು ಯಾರಾದರೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಕನಕದಾಸರು ಇಲ್ಲಿ ಔಚಿತ್ಯವನ್ನು ಮೀರಿ ನಡೆದಿದ್ದಾರೆಂದು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೂ ಹಿಂಜರಿಯದಿರಬಹುದು. ಹಾಗಾದರೆ ಈ ಔಚಿತ್ಯಭಂಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿಶೇಷವೇನಾದರೂ ಇರಬಹುದೇ ?

೧೧. ಕನಕದಾಸರು ಭಕ್ತಕವಿಗಳು ; ಅವರು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಕಥಾವಸ್ತುವನ್ನಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸರು- ಎಂತಲೆ ತಮ್ಮ ಈ ಪೌರಾಣಿಕ ಕಥೆಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನೇ ನಾಯಕನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ-

ಕೊಂಡಿರುವರು ' ಎಂದು ಕೆಲವು ಜನರು ಕನಕದಾಸರ ಕೃತಿಯನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಬಹುದು; ಆದರೆ ' ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿ ' ಯನ್ನು ಓದಿದವರಿಗೆ ಖಂಡಿತವಾಗಿ ಹೀಗೆ ಎನಿಸುವುದು :

“ ಕನಕದಾಸರಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಚರಿತ್ರೆಯನ್ನೇ ಪ್ರಬಂಧವನ್ನಾಗಿ ರಚಿಸ ಬೇಕಿದ್ದಲ್ಲಿ, ಈ ಕಾಮನ ಕಥೆಯನ್ನೂ ಕಾಮನ ಮಗನ ಕಥೆಯನ್ನೂ ಏತಕ್ಕೆ ಆರಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು ? ಆರಿಸಿದರೂ ಆರಿಸಿದರು ; ಭಕ್ತಿಮಾರ್ಗಪ್ರಚಾರಕರಾದ ದಾಸರು ತಮ್ಮ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರಿಯ ಶೃಂಗಾರವನ್ನಲ್ಲ, ಉತ್ತಮಶೃಂಗಾರ-ರಸವನ್ನು ಏತಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಾಗಿ ಇರಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು ? ಈ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಓದಿದವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನೂ ಎಂದೂ, ತಾಳ ತಂಬೂರಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ದಾಸಯ್ಯನಾಗಿ ಹೊರಡಲಾರ ; ವಾಚಕನು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯಾಗಿದ್ದರೆ ಹೊಸ ಹೆಣ್ಣಿನ ಕೈಯನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಬಯಸಬಹುದು. ಸಂನ್ಯಾಸಿಯಾಗಿದ್ದರೆ ಮರಳಿ ಮನೆಯ ಕಡೆಗೆ ಮುಖತಿರುಗಿಸಬಹುದು. ಇಂತಹ ' ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ಚರಿತೆ ' ಯಿಂದ ದಾಸರು ತಮ್ಮ ಗುರಿಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳ ಬೇಕೆಂದರು ? ಎಲ್ಲವೂ ಆಶ್ಚರ್ಯ ! ”

೧೨. ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಕನಕದಾಸರ ಈ ' ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಚರಿತೆ ' ಯ ರಚನೆಗೆ ಉಚಿತವಾದ ಬೇರೆಯ ಸಮಾಧಾನವೇನಾದರೂ ಇದೆಯೆ..? ಇದೆ ; ಅದು ಕನಕದಾಸರ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಮೂಡಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳ ದೊಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಪರಂಪರೆಯ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಅದು ಸ್ಪಷ್ಟ ವಾಗಿ ಕಾಣುವಂತಿದೆ :

(i) ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಕನಕದಾಸರು ಆರಿಸಿದ ಕಥಾವಸ್ತು ಭಾಗವತ ಪುರಾಣದೊಳಗಿನದಾದರೂ ಅದು ಶೃಂಗಾರರಸಪೂರಿತವಾದ ಕಾಮನ ಕತೆ. ದಾಸರು ಅದನ್ನು ತಮ್ಮ ವರ್ಣಕದ ಧಾಟಿಯಿಂದಲೂ ದೇಸಿಯ ಜಾಣ್ಣುಡಿಗಳಿಂದಲೂ ಆ ಶೃಂಗಾರರಸವನ್ನು ಇನ್ನಿಷ್ಟು ಉದ್ದೀಪನಗೊಳಿಸಿರುವರು. ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ ವೃತ್ತ ಶುದ್ಧ ದೇಶೀಯ ವೃತ್ತ; ಕನ್ನಡದ ಜಾನಪದ ವೃತ್ತವಾದ ಸಾಂಗತ್ಯ. ಹೋಳಿಯ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಕಾಮನ ಪದಗಳೆಲ್ಲ ಇದೇ ದೇಶೀಯ ಛಂದದಲ್ಲಿರುವುವು.

(ii) ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ಇದು ' ಕೃಷ್ಣರಾಯನ ಚರಿತೆ ' ! ' ಕೃಷ್ಣ-ರಾಯನ ಮಹಿಮೆ ' ಯನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟುದು. ಪೀಠಿಕಾ-

ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ' ಕಾಗಿನೆಲೆಯರಂಗ ' ನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿ ಯಾದ ಮೇಲೆ, ಶ್ರೀರಾಮಾನುಜರನ್ನೂ ತಾತಾಚಾರ್ಯರನ್ನೂ ಸಮ- ಸ್ಮರಿಸುವರು; ತರುವಾಯ ಮುಂದಿನ ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ' ಕೃಷ್ಣ ' ನನ್ನು ಬೇಡಿಕೊಂಡಿರುವರು. ಅಲ್ಲದೆ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದ್ವಕ್ಕೂ—ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾದ ಸಂದರ್ಭ ಬಂದಾಗ— ' ಕೃಷ್ಣರಾಯ ' , ' ದೇಶಾಧಿಪ ಕೃಷ್ಣರಾಯ ' , ' ದೊರೆರಾಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ' ಎಂದು ಹಲವಾರು ಸಲ ಬಂದಿರುವುದು. ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿಯೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವರ್ಣನಾ ಪ್ರಸಂಗಗಳು, ಕನಕದಾಸರ ಸಮಕಾಲೀನವಾದ ರಾಜಕೀಯ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳನ್ನೆ ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸುವುವು. ' ಅಚ್ಯುತ ' ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನೂ- ಕಾವ್ಯನಾಯಕನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುವಾಗ-ಅನೇಕಸಲ ಬಳಸಲಾಗಿದೆ.

(iii) ಮೂರನೆಯದೆಂದರೆ ಕನಕದಾಸರು ತಮ್ಮ ನಲ್ಲಿಗೆ ಈ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಿ ಹೇಳಿರುವುದು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಂಧಿಯ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ನಲ್ಲ- ನಲ್ಲಿಯರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿಯೂ ತಪ್ಪದೆ ಮಾತುಗಳು ನಡೆಯುವುವು. ಆಗ ಕನಕದಾಸರು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸಂಬೋಧನೆಗಳಿಂದ ತಮ್ಮ ನಲ್ಲಿಯನ್ನು ಕರೆದು ದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ತಾಳ, ತಂಬೂರಿ, ತಿರುನಾಮಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಕನಕದಾಸರ ಚಿತ್ರವೇನೂ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣೆದುರು ಬಂದು ನಿಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ; ಶೃಂಗಾರವಿಲಾಸಿಯಾದ ರಸಿಕ ಕವಿಯೊಬ್ಬನು ಬಂದು ನಿಲ್ಲುವನು. ಆ ಸಂಬೋಧನೆಗಳ ನಾಲ್ಕಾರು ಮಾದರಿಗಳನ್ನಿಲ್ಲಿ ಕೊಡುವೆನು :

“ ಎಲೆ ಎನ್ನ ಕಣ್ಣೆ ಮಂಗಳವಪ್ಪ ಬಟ್ಟೆಬಲ್ಲೊಲೆಯ ಮಂಗಳರತ್ನ ! ”

“ ಕಣ್ಣು ಮನವನಿ ಕುಳಿಗೊಳ್ಳ ಕಡುಜಾಣವೆಣ್ಣುಗಳ ಅಧಿದೇವಿ ! ”

“ ಬಾಳೆನ್ನ ಭಾಗ್ಯದ ನಿಧಿಯೆಂದೆನಿಸ ಸುಡಾಳ ಬಲ್ಲೊಲೆವೆತ್ತ ನೀರೆ ! ”

“ ಬಡನಡುವಿನ ಚೆನ್ನೆ ! ಭಾಮಿನಿಯರ ರನ್ನೆ ! ಕೊಡನೊಲೆವೆಣ್ಣೆ ! ”

“ ಎನ್ನೆದೆಯ ಅಲರ್ದುಂಬಿಕುರುಳಾಂತ ಪೆಣ್ಣಲೆ ರನ್ನೆ ! ”

ಒಂದು ಎಡೆಯಲ್ಲಿಯಂತೂ ದಾಸರು ' ಸಿಂಗರದೋಟದ ಸಿರಿಗಂಪ ಸುಜನರ್ಗೆ ತಂಗಾಳಿ ತಂದೀವ ತೆರದಿ, ಮಂಗಳ ಹರಿಕಥಾಮೃತವ ನಾನಿನ್ನ ಕರ್ಣಂಗಳಿಗೆರೆವೆ ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಪೀಠಿಕಾಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಕೃತಿಯ ಗುಣವನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ :

“ ತೆಂಗಿನಕಾಯ ತೋರದ ನೊಲೆವೊತ್ತ ಲತಾಂಗಿಯ ಬಂದುಗೆನಾಯ
ರಂಗಿಪ ಚೆಂಡುಟಿಯಿಡಿದೆನೆ ‘ ನೋಹತರಂಗಿಣಿ ’ ನೇಳ್ವ ಕೇಳಬಲೆ ! ”

ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇಂತಹ ಕಾವ್ಯದಿಂದಲೂ ಭಕ್ತಿಪಂಥವನ್ನು ಪ್ರಚಾರ
ಗೊಳಿಸಲಿಕ್ಕಾದೀತೆಂದು ಕನಕದಾಸರಿಗೆ ಸಂಬಿಗಿಯಿರಬಹುದೇ ? ಹಾಗೆ
ಯಾರಾದರೂ ಹೇಳಲು ಬಂದರೆ, ಕನಕದಾಸರು ಇದ್ದಲ್ಲಿಂದಲೇ ಉಪಹಾಸದ
ನಗೆಯನ್ನು ನಕ್ಕುಬಿಡಬಹುದಿಷ್ಟೆ !

೧೩. ಈ ಎಲ್ಲ ಸಂಗತಿಗಳ ಮೇಲೆ ಪಂಪ, ಪೊನ್ನ, ರನ್ನ,
ರುದ್ರಭಟ್ಟ ಇವರ ಕಾವ್ಯಸಂಪ್ರದಾಯದ ವಿದ್ಯುಜ್ಯೋತಿಯ ಕಿರಣಗಳನ್ನು
ಪಸರಿಸೋಣ ! ಪಂಪನು ಮಹಾಭಾರತದಂತಹ ಪೌರಾಣಿಕ ಕಥಾವಸ್ತು
ವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ‘ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನ ವಿಜಯ ’ ವನ್ನು ಬರೆದ.
ಪೊನ್ನನು ರಾಮಾಯಣದಂತಹ ತ್ರೇತಾಯುಗದ ಕಥೆಯನ್ನು ತೆಗೆದು
ಕೊಂಡು ‘ ಭುವನೈಕ ರಾಮಾಭ್ಯುದಯ ’ ವನ್ನು ಬರೆದ. ರನ್ನನು
ಭೀಮ-ದುರ್ಯೋಧನರ ಕಥೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ‘ ಸಾಹಸ ಭೀಮ
ವಿಜಯ ’ ವನ್ನು ಬರೆದ. ರುದ್ರಭಟ್ಟನು ‘ ತ್ರಿಣೇತ್ರ ’ ನನ್ನು ಹೊಗ
ಳುವೆನೆಂದು ‘ ಯುದ್ಧರಂಗತ್ರಿಣೇತ್ರ-ಅರಿಕಾಮಧ್ವಂಸಿ ’ ಯನ್ನು
ಹೊಗಳಿದ. ಪಂಪನ ‘ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನ ’ ನೆಂದರೆ ಪುಲಿಗೆರೆಯ ದೊರೆ—
ಚಳುಕೈವಂಶೋತ್ಪನ್ನನಾದ—ಅರಿಕೇಸರಿ. ಪೊನ್ನನ ‘ ಭುವನೈಕರಾಮ ’
ನೆಂದರೆ ಆ ಕವಿಗೆ ಆಶ್ರಯವನ್ನಿತ್ತ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ದೊರೆ—೩ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನೆ
ಆಗಿರಬಹುದು. ರನ್ನನ ‘ ಸಾಹಸಭೀಮ ’ ನೆಂದರೆ ಚಳುಕೈವಂಶೋತ್ಪನ್ನನಾದ
ಸತ್ಯಾಶ್ರಯನು. ಅದರಂತೆಯೇ ರುದ್ರಭಟ್ಟನ ಯುದ್ಧರಂಗತ್ರಿಣೇತ್ರನೆಂದರೆ
ಹೊಯ್ಸಳ ವೀರಬಲ್ಲಾಳನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಿಯಾಗಿದ್ದ ಚಂದ್ರಮೌಳಿ
ಎಂಬ ‘ ಸಮುಲ್ಲತ ತೇಜೋನಿಲಯಂ, ವಿರೋಧಿ ಸಚಿವೋನ್ನತೇಭಪಂಚಾ-
ನನಂ ’ ! ಈ ಪರಂಪರೆಯಂತೆ ನೋಡಿದರೆ ಕನಕದಾಸರ ‘ ದೇಶಾಧಿಪ
ಕೃಷ್ಣ ರಾಯನು ’ ಆ ಕವಿಯ ಕಾಲದ ದೊರೆಯೊಬ್ಬನು ಏಕಾಗಿರಬಾರದು ?

೧೪. ಕನಕದಾಸರು ಮುಟ್ಟಿದ-ತೀರಿದ ಕಾಲವು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿ
ತಿಳಿಯದು. ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಯರೂ, ಪುರಂದರದಾಸರೂ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರೂ
ಇವರ ಸಮಕಾಲೀನರಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ, ಕನಕದಾಸರು ಬೆಳೆದು ಬಾಳಿದ ಕಾಲ
ವನ್ನು ಸಹಜವಾಗಿ ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲಿಕ್ಕಾಗುವುದು. ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ಇತಿಹಾಸ

ಸಂಶೋಧಕರಾದ ಶ್ರೀಮಾನ್ ಸ್ವಾಮಿಕಣ್ಣು ಪಿಳ್ಳೆಯವರು, ಶ್ರೀವ್ಯಾಸ-
ರಾಯರ ಜನ್ಮದಿನವು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೪೪೭ನೆಯ ಎಪ್ರಿಲ್ ೨೨ನೆಯ ತಾರೀಖು
ಎಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿರುವರು. ಕ್ರಿ. ಶಕದ ೧೫೦೯ ರಿಂದ ೧೫೨೯ ರ ವರೆಗೆ
ಆಳಿದ ವಿಜಯನಗರದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನಿಂದ ಮುನ್ನಣೆ ಪಡೆದು,
ಕೊನೆಯ ವರೆಗೂ ಆತನ ರಾಜಧಾನಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದರೆಂದು ಇತಿಹಾಸವು
ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆ ಶಾಲಿವಾಹನ ಶಕದ ೧೪೬೧ನೆಯ ವಿಳಂಬಿ ಸಂವತ್ಸರದ
ಫಾಲ್ಗುಣ ಬಹುಳ ಚತುರ್ಥಿಯ ದಿನ ಎಂದರೆ ಕ್ರಿ. ಶಕದ ೧೫೪೯ನೆಯ
ವರ್ಷ ಅವರು ವೃಂದಾವನಸ್ಥರಾದರೆಂಬುದು, ಅವರ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಚರಿತ್ರ
ಗಳಿಂದಲೂ ಸೋಸಲೆ ಮಠದ ಕಾಗದಪತ್ರಗಳಿಂದಲೂ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ.
ಸುಮಾರು ಎಂಭತ್ತು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಜೀವಿಸಿದ ಪುರಂದರದಾಸರು, ಶಾಲಿ
ವಾಹನ ಶಕ ೧೪೮೬ ನೆಯ ರಕ್ತಾಕ್ಷಿ ಸಂವತ್ಸರದ ಪುಷ್ಯ ಬಹುಳ ಅಮಾ
ವಾಸ್ಯೆಯ ದಿನ ಎಂದರೆ ಕ್ರಿ. ಶಕದ ೧೫೬೫ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಜನವರಿ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ
ಕಾಲಾಧೀನರಾದರು. ಪುರಂದರದಾಸರ ತರುವಾಯ ಕನಕದಾಸರು ಅವರ
ತಂಬೂರಿಯನ್ನೊಯ್ದು ತಿರುಪತಿಯಲ್ಲಿರಿಸಿದರೆಂಬ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕರ
ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ನಂಬುವುದಾದರೆ, ೧೫೬೫ ನೆಯ ಇಸವಿಗೆ ಮುಂದೆಯೂ
ಕೆಲವು ವರ್ಷ ಕನಕದಾಸರು ಬದುಕಿದ್ದರೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗುವುದು.
ಪುರಂದರದಾಸರೂ ಕನಕದಾಸರೂ, ಸಮಸಾಮಯಿಕರೂ ಸಮವಯಸ್ಕರೂ
ಇದ್ದಿರಬಹುದೆಂದು ಭಾವಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಕನಕದಾಸರು
ಕ್ರಿ. ಶಕದ ೧೪೮೫ ರಲ್ಲಿಯೂ ೮೬ ರಲ್ಲಿಯೂ, ಅದಕ್ಕೂ ಒಂದೆರಡು ವರ್ಷ
ಹಿಂದೂ ಮುಂದೂ ಜನ್ಮಿಸಿರಬಹುದು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಸಂಪತ್-
ಪ್ರಪೂರ್ಣವಾದ ಆಳಿಕೆಯನ್ನು ದಾಸರು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕಂಡಿದ್ದಾರೆ;
ಅಚ್ಯುತದೇವರಾಯನ ಸುಪ್ತಜ್ವಾಲಾಮುಖಿಯಂತಿದ್ದ ಸಂಕ್ರಮಣ
ಕಾಲದ ಆಡಳಿತವನ್ನೂ ನೋಡಿದ್ದಾರೆ; ಅಳಿಯ ರಾಮರಾಜನ ವೀರಪ್ರತಾಪದ
ಆಡಳಿತವನ್ನೂ ಅನುಭವಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಿಜಯನಗರದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ
ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನೂ, ಸಮಾಜಸಂಪ್ರದಾಯಗಳನ್ನೂ ಕನಕದಾಸರು
ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡಿದ್ದಾರೆ.

೧೫. ಸಂಗಮವಂಶದ ಮೊದಲನೆಯ ದೇವರಾಯನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ
ಎಂದರೆ ಕ್ರಿ. ಶಕದ ೧೪೨೦-೨೧ ರಲ್ಲಿ, ಇಟಲಿಯ ಪ್ರವಾಸಿಯೊಬ್ಬನಾದ
' ಪಾವೊಲೋ ನಿಕೋಲೊ ' ಎಂಬವನು ವಿಜಯನಗರಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದನೆಂಬ
ದನ್ನು ಇತಿಹಾಸವನ್ನರಿತವರೆಲ್ಲರೂ ಬಲ್ಲರು. ಅವನು ವಿಜಯನಗರದ

ವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತು ವಿಶದವಾದ ವರದಿಯೊಂದನ್ನು ಬರೆದಿಟ್ಟಿರುವನು. ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರದ ರಾಜರು ವೈಭವದಿಂದ ಜರುಗಿಸುವ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಉತ್ಸವಗಳನ್ನೂ ಕುರಿತು ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಉತ್ಸವವು **ಮಕರಸಂಕ್ರಮಣ**ವಿರಬಹುದಾಗಿದೆ. ದೀಪಾವಳಿ, ನವರಾತ್ರಿಗಳನ್ನೂ ಅವನು ಹೇಳಿರುವನು. ಇವುಗಳಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೊಂದು-ಮೂರುದಿನಗಳದೊಂದು-ಹಬ್ಬವನ್ನವನು ಹೀಗೆ ವಿವರಿಸಿರುವನು :—

“ ಈ ದಿವಸಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಯ ಜನರು ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗಿಬರುವವರ ಮೇಲೆಲ್ಲ—ಸ್ವತಃ ರಾಜರಾಣಿಯರ ಮೇಲೆ ಕೂಡ—ಕೆಂಪು, ಕೇಸರಿ ಬಣ್ಣಗಳನ್ನು ಜೀಕುಳಿಗಳಿಂದ ಎರಚುವರು. ಇಂತಹ ಈ ಬಣ್ಣದಿಂದ ತುಂಬಿದ ಹಂಡೆ-ಹಂಡೆಗಳನ್ನು ದಾರಿಯಮೇಲೆಯೇ ಇರಿಸಿರುವರು. ಈ ಬಣ್ಣದ ಎರಚಾಟದಲ್ಲಿ, ನಗುತ್ತ ಕೆಲೆಯುತ್ತ ಆನಂದದಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ ಭಾಗವಹಿಸುತ್ತಾರೆ.”

೧೬. ಹೀಗೆ ವರ್ಣಿತವಾಗಿರುವ ಹಬ್ಬವು ಯಾವುದೆಂಬುದನ್ನು ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಹೇಳಲೇ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. **ಕಾಮನ ಹಬ್ಬವದು;** ಹೋಳಿಯ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯ **ವಸಂತೋತ್ಸವ.** ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿ ಈ ವಸಂತೋತ್ಸವವು ತುಂಬ ವಿಜೃಂಭಣೆಯಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ, ಮೇಲಿನ **ನಿಕೋಲೋಕೊಂಟಿಯ** ಬರೆಹವಲ್ಲದೆ ಲೋಕ-ಕಥೆಗಳೂ ಇವೆ. ಕನಕದಾಸರ ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿಯಲ್ಲಿ ‘ವಸಂತಪೂಜೆ’ಯ ಸಂದರ್ಭವು ವಿಶದವಾಗಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಶಂಬರಾಸುರನನ್ನು ವಧಿಸಿ ಬಂದಮೇಲೆ ರತಿ-ಮನ್ಮಥರ ಮದುವೆಯಾಗುವುದು; ಆ ಆನಂದದ ಪುರಸ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ವಸಂತಪೂಜೆಯಾಗುವುದು. ಕನಕದಾಸರ ವಸಂತಪೂಜೆಯ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ, ಅದು ವಿಜಯನಗರದ ವಸಂತೋತ್ಸವದ ವಾಸ್ತವಚಿತ್ರವೆಂಬುದನ್ನು ಯಾರೂ ಊಹಿಸುವಂತಿದೆ. ಮಿಕ್ಕ ಅನೇಕ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಜಲಕೇಳಿಯಾಟ ಬಂದಿರುವುದಾದರೂ, ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ವಸಂತೋತ್ಸವದ ಮೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ.

೧೭. ಕನಕದಾಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ಕಾವ್ಯನಾಯಕನಾದ ‘ಕೃಷ್ಣ’ನು ‘ಕ್ರೀಡಾಕುಲ ಮಂಟಪವನು ಸಾರ್ಧನು’. ಸಾರಿ ನೋಡಿದರೆ ಅಲ್ಲಿ :

ನೋಡಲು ಕಣ್ಗೆ ಸೆದುವು ಚಂದ್ರಕಾಂತದ

‘ ಕ್ರೀಡಾಕುಳಿ ’ ಗಳಲ್ಲಲ್ಲಿ |

ಜೋಡಣೆಗೆಯ್ದ ಸುವರ್ಣಮಂಟಪದ ಕೈ-

ವಾಡವನೇನ ಬಣ್ಣಿ ಪೆನು ! (ಸಂಧಿ ೧೪ ಪದ್ಯ ೨೮)

ನರ್ತನ, ಕೋಲಾಟ, ಹೊನ್ನಂಡೆಗಳನಾಂತು

ಪುತ್ತಳಿ ಮದನ ಕೈಯೆಡೆಯ |

ಚಿತ್ತರ ಗೈದಿದರ್ ಬಿನ್ನಾಣಗಳ ನೋಡಿ,

ಚಿತ್ತೈಸಿದನು ಕೃಷ್ಣ ನಗುತ || (ಸಂಧಿ ೧೪ ಪದ್ಯ ೩೦)

ಶಾಲೆಗಳಿಂದೆ, ಕುಚ್ಚುಗಳಿಂದೆ, ಕವ್ವಲರ್

ಮಾಲೆ-ಝಲ್ಲರಿ-ಝಲ್ಲಿಯಿಂದೆ |

ಬಾಲೆಯರುಗಳ ಕಣ್ಣಿನಕೆ ‘ ರಾಟಣದು-

ಯ್ಯಾಲೆ ’ ನಾಲ್ದೈಸೆಯೊಳೊಪ್ಪಿದುವು || (ಸಂಧಿ ೧೪ ಪದ್ಯ ೩೧)

‘ ರಾಟಣದುಯ್ಯಾಲೆ ’ ಎಂದರೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಈಗಲೂ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದ್ದ ತೊಟ್ಟಿಲುಜೀಕ. ‘ ಇಂತಪ್ಪ ಕ್ರೀಡಾಕೊಳವಿರಲು ’ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನಗು ನಗುತ್ತ ನೋಡಿ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ‘ ಒಂದೊಂದನು ಬಲರಾಮ-ಸಾತ್ಯಕಿ-ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಗೆ ಇತ್ತ ’; ಆಗ :

ಅವರವರುಗಳು ತಮ್ಮಯ ಪ್ರಾಣಕಾಂತರ

ನಿವಹವೊಂದಾಗಿ ಆ ಕೊಳದಿ ||

ವ್ಯವಹರಿಸಿದರಾಯತಿನೆತ್ತು ; ಧರಣೀ-

ಧವನೋಕುಳಿಗೆ ನೇಮಿಸಿದ.”

೧೮. ‘ ಓಕುಳಿ ’ ಎಂದರೆ ‘ ವಸಂತೋತ್ಸವ ’. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಓಕುಳಿಗೆ ಆಜ್ಞೆಮಾಡಿದೊಡನೆಯೇ ‘ ಲೀಲೆಗಾರ್ತಿಯರು ಅಚ್ಯುತನ ಆಜ್ಞೆಯಿಂದ ಪೆರ್ಗಾಲ ಹೊಂದೂಂಬನು ನೆಗಹೆ, ಕೀಲಣೆಗೆಯ್ದ ಸುವರ್ಣವೇತಂಡ ಶುಂಡಾಲದೊಲ್ ಸಲಿಲ ಸುರಿದುದು ’. ಇಲ್ಲಿ ‘ ಹೊಂದೂಂಬು ’ ಎಂದರೆ ಚಿನ್ನದ ಜೀಕುಳಿ. ಹೆಂಗುಸರೆಲ್ಲ ಮೆಲಕ್ಕೈತ್ತಿದ ಚಿನ್ನದ ಜೀಕುಳಿ ಯನ್ನೆತ್ತಿ ನಿಂತುದನ್ನು ಕವಿ, ಚಿನ್ನದಾನೆಗಳು ತಮ್ಮ ಸೊಂಡಿಲುಗಳನ್ನೆತ್ತಿ ನೀರೆರಚುವ ಚಿತ್ರಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಮೊದಮೊದಲು ಬರಿಯೆ ನೀರಾಟ

ವನ್ನಾಡಿದ ಆ ಎಲ್ಲ ಜನರೂ, ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಶಿಲೆಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಆ 'ಕ್ರೀಡಾಕುಳಿಗೆ ಕುಂಕುಮದ ಅಲರ ತುಳಿದು ಒಡೆಗಲಿಸಿದರು'. ಆಗ ಆ ಕುಳಿಗಳಲ್ಲಿ 'ಕೆನ್ನೀರು ರಮಣೀಯನಾಯ್ತು'. ಆಗಲೆ ಹೆಂಗುಸರೂ ಗಂಡು ಸರೂ ವಸಂತೋತ್ಸವಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುವಾದ ಉಡಿಗೆ-ತೊಡಿಗೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳುವರು. ವಸಂತೋತ್ಸವವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವರು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ರುಕ್ಮಿಣಿ-ಸತ್ಯಭಾಮೆಯರಿಗೆ 'ವರವಧೂಟಿಯರ ಹಂಚಿಕೊಂಡು ಇವರೂ ಓಕುಳಿಯಾಡಿ!' ಎನ್ನಲು, ಅವರು 'ತೋಳ ಮೂಲಗಳು ಒಡೆವಂತೆ ಪೆರ್ನೊಲೆಯ ಚಡಾಳದಿ ಮೆರೆವ ಹೆಣ್ಣು' ಗಳಲ್ಲಿ 'ಮೇಳಕೆ ತಕ್ಕತಕ್ಕವರ ಆಳ ಹಂಚಿದರು'. ಬಳಿಕ ಎರಡು ಪಂಗಡದವರೂ 'ಕೊಂಬು ಜೀರ್ಣೋಪವಿಗಳಿಂದ ಓಕುಳಿಯ ಎಚ್ಚಾಡುತ್ತಿದ್ದರು'. ಓಕುಳಿಯಾಟವು ರಭಸದಿಂದ ನಡೆಯಿತು. ಆಗ 'ಭೇರಿ, ಮದ್ದಳೆ, ಶಂಖ, ಪಟಹ, ಡಿಂಡಿಮ, ಜೋಳು, ಮೌರಿ, ತಂಬಟ ಇವುಗಳ ದನಿಗಳೂ ಲಗ್ಗೆವರೆಗಳೂ 'ಭೂರಿನಾದದೆ ಮೊಳಗಿದುವು'. ಆಗ ಓಕುಳಿಯಾಡುವ 'ಕಮ್ಮಲರ್‌ಗಂಧಿಯರು ನನ್ನೊಳು ನಾವೆ ಪೊಯ್ದಾಡುವುದೇಕೆಂದು ತಮ್ಮನು ಅಳುವ ಕೃಷ್ಣರಾಯನ' ತುಡುಕಿದರು. ಅವನ ಮೇಲೆ 'ಹೊಸ ಹೊನ್ನಬಂದಿಗೆದುಂಬ' ಓಕುಳಿಯು ಚೆಲ್ಲಿದರು; ಇತ್ತ

“ನಿಜಲೀಲೆಯೊಳಗಿರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರಾಯನಗ್ರಜ ಕನಿಷ್ಠರುಗಳು ತಮ್ಮ ಗಜಗಮನೆಯರೊಂದುಗೂಡಿ ಕ್ರೀಡಾಕುಲವ್ರಜದೊಳ್ ಓಕುಳಿಯನಾಡಿದರು.

(ಸಂಧಿ ೧೪ ಪದ್ಯ ೭೪)

ಆಗ ಕಾಮನೂ ರತಿದೇವಿಯೊಂದಿಗೆ ಒಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಓಕುಳಿಯಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. 'ಎಡಬಲದೊಳು, ಪಿಂತೆ, ಮುಂತೆ, ಶೋಭಿಸುವ ಪೊಂಗೊಡಮೊಲೆಯವರು, ಎಡೆವಿಡದೆ ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರ ಮೇಲೆ ಓಕುಳಿಯು ಚೆಲ್ಲುವ ಸಡಗರವ ಏನ ಬಣ್ಣಪೆನು?' ಎಂದು ಕನಕದಾಸರು ಈ 'ವಸಂತೋತ್ಸವ' ವನ್ನು ಪೂರೆಯಿಸಿದ್ದಾರೆ.

೧೯. ಕಾಮನಹಬ್ಬದ ಪ್ರಧಾನದೇವತೆ ಕಾಮ. ಅವನಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ರಸ ಶೃಂಗಾರ-ಉತ್ತಾನಶೃಂಗಾರ. 'ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿ'ಯ ಮುಖ್ಯಭಾಗವು ಕಾಮನ ಕಥೆಯಿಂದಲೆ ಕೂಡಿದೆ. ಮಿಕ್ಕಭಾಗವು ಕಾಮನ ಮಗನಿಗೆ ವಾಸಲಾಗಿದ್ದರೂ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಶೃಂಗಾರಕ್ಕೇ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಈ ಕಾವ್ಯದ ವೃತ್ತ ಜಾನಪದವೃತ್ತ. ಭಾಷೆ 'ನಾಡೊಳಗುಳ್ಳ

ಜಾಣರು ಜಾಣೆಯರೊಡನಾಡುವ ಸವಿನಾತು' ! ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ನೋಡಿದರೆ ಕನಕದಾಸರು ' ನೋಹನತರಂಗಿಣಿ ' ಯನ್ನು, ವಿಜಯನಗರದ ಜಾನಪದ ಉತ್ಸವವಾದ ಹೋಳಿಯ ಹಬ್ಬದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಓದಲಿಕ್ಕೂ ಹಾಡಲಿಕ್ಕೂ ಅನು-ಕೂಲವಾಗುವಂತೆ, ' ಪಾಡುಗೆಬ್ಬ ' ವನ್ನಾಗಿ ' ಪರುತವಿಸಿರ ' ಬಹುದೆಂದು ಊಹಿಸಲು ಬರುವಂತಿದೆ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಇದರಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗಿರುವ ವಿಶೇಷಣ ಸಹಿತವಾದ ' ಕೃಷ್ಣರಾಯ ' ನ ಹೆಸರನ್ನು ನೋಡಿದರೆ, ಈ ಊಹೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಪರಿಪುಷ್ಟಿ ಹೊಂದುತ್ತಲಿದೆ. ತಿಮ್ಮಣ್ಣಕವಿಯಿಂದ—ಕುಮಾರವ್ಯಾಸನು ಬರೆದು ನಿಲ್ಲಿಸಿದ—ಭಾರತವನ್ನು ಮುಂದೆ ಬರೆಯಿಸಿದಂತೆ ' ವಸಂತೋತ್ಸವ ' ಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವೆನಿಸುವಂತಹ ಈ ಜಾನಪದನುಹಾಕಾವ್ಯವನ್ನು, ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನೊ—ಆತನ ತರುವಾಯದ ದೊರೆ ಅಚ್ಯುತರಾಯನೊ—ಕನಕದಾಸರಿಂದ ಬರೆಯಿಸಿರಬಹುದು. ಯಾವ ದೊರೆ ಬರೆಯಿಸಿರಬಹುದು ಹಾಗಾದರೆ?

೨೦. ' ನೋಹನತರಂಗಿಣಿ ' ಯನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಅವಲೋಕಿಸುತ್ತ ಹೋದರೆ, ಅದನ್ನು ಕನಕದಾಸರು ತಮ್ಮ ತಾರುಣ್ಯದಲ್ಲಿಯೆ ಬರೆದಿರುವರೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ತಮ್ಮ ಭಕ್ತಿಯ ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ಅನೇಕ ಬಗೆಯಿಂದ ಪ್ರಕಟಿಸಿದರೆಂಬ ಲೋಕಕಥಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಕನಕದಾಸರು, ತಮ್ಮ ಇಳಿವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲೇನೂ ಇದನ್ನು ಬರೆದಿರಲಾರರು. ಮನಶ್ಯಾಸ್ತ್ರದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ಕನಕದಾಸರಂತಹರ ಇಳಿವಯಸ್ಸು, ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಆಚಾರ-ವಿಚಾರಗಳಿಗೆ ಕಟ್ಟುಬಿದ್ದು ಭಕ್ತಿ-ವೈರಾಗ್ಯಗಳೊಂದಿಗೆ ಮುಳುಗಿ ಮುಂದುವರಿದಿರಬಹುದಾಗಿದೆ. ಅಂತಹ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಶೃಂಗಾರ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆಯುವುದು ಶಕ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ.

ಭಕ್ತಿಪಂಥದ ದಿಕ್ಕೆ ಪಡೆದಿದ್ದರೇನು ; ತಾರುಣ್ಯದ ಕಸುಕುತನವು ಎಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ ? ಇದರ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೆ ಕನಕದಾಸರು ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಗೂ ಶೃಂಗಾರಕ್ಕೂ ತಳಕುಹಾಕಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸರ ಮನಸ್ಸು ಹೃದಯಗಳು ಶೃಂಗಾರವನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿ, ತಕ್ಕ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಪಡೆದಿವೆ; ಬುದ್ಧಿ, ಬಹಿಷ್ಕಂಸ್ಕಾರಗಳು ಭಕ್ತಿಯ ಬೆನ್ನನ್ನು ಹತ್ತಿ ಅಯಶಸ್ವಿಗಳಾಗಿವೆ. ' ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಹೇಳುವುದೇ ತನ್ನ ಗುರಿ ' ಎಂಬ ಹೊರಮಾತುಗಳಿಂದ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಪ್ರೀತಿಯ ಜನರನ್ನು ಮಂಕು-

ಗೊಳಿಸುತ್ತ ಕನಕದಾಸರು, ಭಕ್ತಿಯ ತೆರೆಯ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಶೃಂಗಾರ-ಹೃದಯವನ್ನು ತೆರೆದು ಹಿಡಿದಿದ್ದಾರೆ. ದಾಸನಾಗಿ ತನ್ನ ಭಕ್ತಿಯ ಪರಿಪಕ್ವತೆಯಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಹೊಂದಿದವನ ಗಾಂಭೀರ್ಯಕ್ಕೆ ಈ ರೀತಿ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಹೊಂದಿಕೆಯೇನಿಸದು. ಎಂತಲೆ ಕನಕದಾಸರು ತಮ್ಮ ತಾರುಣ್ಯದಲ್ಲಿಯೆ — ದಾಸ ದಿಕ್ಕೆಯನ್ನು ಪಡೆದ ಹೊಸದರಲ್ಲಿಯೆ — ಈ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದಿರಬಹುದೆಂಬುದು, ಯಾವ ಮನೋವಿಜ್ಞಾನಿಯೂ ಒಪ್ಪತಕ್ಕದ್ದು. ಈ ಮೊದಲು ಸಿದ್ಧ ಮಾಡಿದಂತೆ ಕನಕದಾಸರು ೧೪೮೫-೮೬ ನೆಯ ಇಸವಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿರಬಹುದಾದುದರಿಂದ, ತಮ್ಮ ವಯಸ್ಸಿನ ೩೦-೩೫ನೆಯ ವರ್ಷ ಈ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದಿರಬಹುದೆಂದರೆ ಕ್ರಿ. ಶಕದ ೧೫೧೫-೨೦ ನೆಯ ಇಸವಿಯಾಗುವುದಾಗಿ. ವಿಜಯನಗರದ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನು ೧೫೦೯ ರಿಂದ ೧೫೨೯ ರ ವರೆಗೆ ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಳುತ್ತಿದ್ದನಾದುದರಿಂದ, ಆತನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿಯೆ ದಾಸರು 'ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿ' ಯನ್ನು ಬರೆದರೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದು. ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಪಾಂಡಿತ್ಯಪ್ರೀತಿಯೂ, ಸಾಹಿತ್ಯಮಮತೆಯೂ ಈ ಮಾತನ್ನು ಪುಷ್ಟೀಕರಿಸುತ್ತದೆ. ಕನಕದಾಸರು ಕಾವ್ಯದ ಹೆಸರನ್ನು 'ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಚರಿತೆ' ಯೆಂದು ಇಟ್ಟುದೂ, ಕಾವ್ಯದ ತುಂಬ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸಲುಗೆಯಿಂದಲೂ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದಲೂ 'ಕೃಷ್ಣರಾಯ' ನ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದುದೂ ಈ ಮಾತಿಗೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನೊದವಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತಲಿದೆ. ಕಾಮನೊ ಅನಿರುದ್ಧನೊ ನಾಯಕನೆನಿಸಬಹುದಾದ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ 'ದೇಶಾಧಿಪ ಕೃಷ್ಣರಾಯ' ನು ಏತಕ್ಕಾಗಿ ನಾಯಕನಾದನೆಂಬುದರ ರಹಸ್ಯ ಬಯಲಿಗೆ ಬಂದು ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. 'ಇಷ್ಟೆಲ್ಲವಾಗಿ ಕನಕದಾಸರು ಕೃಷ್ಣರಾಯನ ಹೆಸರನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದಾಗಿದ್ದಿತು ?' ಎಂದು ಕೆಲವರು ಸಂದೇಹವನ್ನು ಎತ್ತಬಹುದು. ಆದರೆ ಭಕ್ತಕವಿಗಳು 'ನರಸುತಿ' ಮಾಡುವುದೆಂದರೆ ಅದೊಂದು ದೊಡ್ಡ ಅಪರಾಧ. ಎಂತಲೆ ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ, ಕುಮಾರವಾಲ್ಮೀಕಿ, ಭಾಗವತದ ಕವಿಗಳು, ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ ಇವರಲ್ಲಿಯೆ ಯಾರೊಬ್ಬರೂ, ತಮಗೆ ಆಶ್ರಯವನ್ನಿತ್ತ ದೊರೆಗಳ ಹೆಸರನ್ನು ಕೂಡ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ, ಕುಮಾರವಾಲ್ಮೀಕಿಯರ ಪರಂಪರೆಯನ್ನೇ ಎತ್ತಿದ* ಕನಕದಾಸರೂ ತಮ್ಮ ದೊರೆಯ ಹೆಸರನ್ನು ಬಿಚ್ಚು ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ, ಬಿಚ್ಚು ಮಾತಿನಲ್ಲಿ

* ಉರಗಾಲಯವೆ ಪೆಸರ್ವಡೆದನ, ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಜಾತಿಯಾತ್ಮ ಸಂಭವನ
ವರಪುರಾಣಂಗಳ ಕನ್ನಡಿಸಿದ ಕವಿವರರ ಕೊಂಡಾಡುವೆ ಮುದದಿ ! ||

ಹೇಳಿಲ್ಲವಾದರೂ ಮುಚ್ಚುಮಾತಿನಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂಬುದನ್ನು, ಈ ಕಾವ್ಯವನ್ನೋದಿದವರು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

೨೧. ಇಲ್ಲಿಯ ವರೆಗಿನ ವಿವರಣೆಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಡಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಮಾತೆಂದರೆ: ಕನಕದಾಸರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರ ದಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದರು; ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿ ರಾಜಕೀಯವಾಗಿ ಸಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ 'ವಸಂತೋತ್ಸವ' ಕೈಂದು* ಕಾಮನ ಕಥೆಯು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿದ್ದ 'ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿ'ಯನ್ನವರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹನೆಯಿಂದಲೇ ರಚಿಸಿದರು; ಎಂತಲೇ ಅವರ ಈ ವರ್ಣಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ—ಯಾವಯಾವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೂ—ವಿಜಯನಗರದ ಮೈಥವದ ಕಾಲದ ಜನಜೀವನವೇ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ನಾವು ಕನಕದಾಸರು ಕಂಡ ವಿಜಯನಗರದ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನೋಡುವೆವು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನೇ ಕಥಾನಾಯಕನಾದ 'ಕೃಷ್ಣರಾಯ'ನಾಗಿ ವರ್ಣಿತನಾಗಿರುವನೆಂದು ಹೇಳುವ ಎದೆಗಾರಿಕೆಯುಳ್ಳವರಾಗುವೆವು

೨೨. ಮಹಾಕವಿಗಳ ಸಂಪ್ರದಾಯದಂತೆ ಕನಕದಾಸರೂ ಕಾವ್ಯ-ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯನಾಯಕನ ದೇಶವನ್ನೂ ಪಟ್ಟಣವನ್ನೂ ವರ್ಣನೆ ಮಾಡಿರುವರು. ಈ ದೇಶವರ್ಣನೆಯಿಂದಲೇ ಕನ್ನಡನಾಡಿನ ಎಂದರೆ ವಿಜಯ-ನಗರ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ವರ್ಣನೆಯೂ, ಪಟ್ಟಣದ ವರ್ಣನೆಯಿಂದಲೇ ವಿಜಯನಗರದ ರಾಜಧಾನಿಯ ವರ್ಣನೆಯೂ ಆಗಿವೆ. ಈ ವರ್ಣನೆಗಳು ಕವಿಯ ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕ ವರ್ಣನೆಗಳಾಗಿಲ್ಲ; ಇತಿಹಾಸಕಾರನ ವಾಸ್ತವ ವರ್ಣನೆಗಳಂತಿವೆ.

ವಿಜಯನಗರವನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡು ತುಂಬ ಬಣ್ಣಿಸಿದ ಪರದೇಶದ ಪ್ರವಾಸಿಗಳು ಎಷ್ಟೋ ಜನರು. ಅವರೆಲ್ಲ ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ದಿನ ಇದ್ದು ಹೋದವರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಇಟಲಿಯ ಪ್ರವಾಸಿಯಾದ ನಿಕೋಲೊ ಕೊಂಟಿ (೧೪೨೧), ಇರಾಣದಿಂದ ರಾಯಭಾರಿಯಾಗಿ ಬಂದ ಅಬ್ದುಲ್ ರಝಾಕ್ (೧೪೪೩), ಇಟಲಿಯ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಪ್ರವಾಸಿ-

* ಪುಣೆಯ ಭಂಡಾರಕರ ಓ. ರಿ. ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟಿಗೆ, ತಂಜಾವರದ ಲೈಬ್ರರಿಯಿಂದ "ಆಕಾಶಭೈರವಕಲ್ಪ" ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವೊಂದು ಬಂದಿರುವುದೆಂದೂ, ಅದು ವಿಜಯನಗರದ ರಾಜರ ಕಾಲದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಸಂಪ್ರದಾಯಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ರಚಿತವಾದ ಗ್ರಂಥವೆಂದೂ, ಆ ಗ್ರಂಥದ ಒಂದು 'ಪಟಲ'ವು ಫಾಲ್ಗುಣಮಾಸದಲ್ಲಿಯೇ 'ಕಾಮ-ವ್ರತ'ದ ವಿವರಣೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದೆಂದೂ ಕೇಳಿದ್ದೇನೆ; ಗ್ರಂಥವನ್ನು ನೋಡಿಲ್ಲ.

ಯಾದ ವರ್ಧೇಮ್ (೧೫೦೫), ಪೋರ್ತುಗೀಜ್ ಪ್ರವಾಸಿಗಳಾದ ಬಾರ್ ಬೋಸಾ (೧೫೧೪) ಡಾಮಿಂಗೊ ಪಾಯೆಸ್ (೧೫೨೦) ಫರನಾವೊ ನೂನಿರುಸ್ (೧೫೩೫-೩೭) ಇವರೆಲ್ಲ ಬರೆದಿಟ್ಟ ವಿಜಯ-ನಗರದ ವರ್ಣನೆಗೆ ಕನಕದಾಸರ ರಾಜಧಾನಿಯ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಹೋಲಿಸಿನೋಡಿದರೆ, ಕನಕದಾಸರು ಹೇಳಿದ ' ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನ ದ್ವಾರಾ-ವತಿಯು ' ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ವಿಜಯನಗರ ಎಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗ ದಿರದು. ಅದರಂತೆಯೇ ದ್ವಾರಾವತಿಯಿದ್ದ ಸೌರಾಷ್ಟ್ರದೇಶವು ಕರ್ಣಾಟಕವೆ ಎಂದು ಎನಿಸದಿರದು. ಕಾವ್ಯಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾದ ಅಲಂಕಾರಗಳನ್ನೂ ಭಾಷಾರೀತಿಯನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟರೆ, ಈ ' ನೋಹನತರಂಗಿಣಿ ' ಯಲ್ಲಿಯ ವಿಜಯ ನಗರದ ವರ್ಣನೆಗೂ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡವರ ಐತಿಹಾಸಿಕ ವರ್ಣನೆಗೂ ವಿಶೇಷ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಸೂಕ್ಷ್ಮದೃಷ್ಟಿಯು ಕನಕದಾಸರು ಕೆಲಕೆಲವು ವಾಸ್ತವಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಆ ಪರದೇಶದ ಯಾತ್ರಿಕರಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ವಿಶದವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕನಕದಾಸರ ಈ ವರ್ಣನಾಭಾಗವು ಅಂದಿನ ವಿಜಯನಗರದ ಕನ್ನಡ ಜನಜೀವನವನ್ನು ಕಿರಣಚಿತ್ರಯಂತ್ರ (ಕ್ಯಾಮೆರಾ) ' ದಂತೆ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಹೇಗೆ ಮೂಡಿಸಿಕೊಂಡಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ದಾಸರ ಮಾತುಗಳಿಂದಲೇ ಹೇಳುವುದು ಹೆಚ್ಚು ಒಳ್ಳೆಯದು.

೨೩. ' ನೋಹನತರಂಗಿಣಿ ' ಕಾವ್ಯಪ್ರಾರಂಭದ ' ದೇಶ-ಪುರ ' ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸರು, ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ಓದುಗರನ್ನೂ ವಿಜಯನಗರದ ರಾಜ್ಯದೊಳಗೆಲ್ಲ ಸುತ್ತಾಡಿಸುತ್ತ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬರುವರು. ಅವರು ಹೊರಟ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ನಗರ, ಪಟ್ಟಣ, ಬೇಡ, ಖರ್ವಡ, ಪುರ, ಗ್ರಾಮಗಳೆಂಬುವೇ ನಾನಾ ಹೆಸರುಗಳನ್ನಾಂತು ಸೊಗಯಿಸುತ್ತಿರು ವುವಲ್ಲದೆ, ಹಾಳಾದ ಬೀಳುವಳ್ಳಿಗಳು ಇರಲಿ ಇಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹೊಳೆ-ಹಳ್ಳಗಳು; ಅವುಗಳ ತೀರದಲ್ಲಿ ' ಷಡ್ವರ್ತನಾರ್ಯ ' ರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಅಗ್ರಹಾರಗಳು, ವೀರರಿಗೆ ' ವೀರಮಾನ್ಯ ' ವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಪುರಗಳು ಒಪ್ಪುತ್ತಿರುವುವು- ಯಾವ ಯಾವ ' ಗ್ರಾಮ ಅಸುಗ್ರಾಮ ' ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶಿವ-ವಿಷ್ಣುದೇವಾ ಲಯಗಳೂ, ' ಪಾತ್ರಭೋಗ ತೀವಿದ ಮೃಷ್ಣಾನ್ನಸತ್ಯ ' ಗಳೂ, ಅವುಗಳಿಗೆ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿಯೇ ಕೊಳಗಳೂ ಇರುವುವು. ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ' ಸಮಯ-ನಿಷ್ಠರೂ, ಉನ್ನತಕೀರ್ತಿವಿದರೂ, ವಿಕ್ರಮ-ವಿದ್ಯಾ-ಭಾಗ್ಯಾಧಿಪರೂ (ಪರಾಕ್ರಮ ವಿದ್ಯೆ ಧನಸಂಪತ್ತಿಗಳುಳ್ಳವರೂ), ಸುಮತಿಗಳೂ, ಅಭವಾ-ಚ್ಯುತ (ಶಿವ-ವಿಷ್ಣು) ಭಕ್ತರೂ ' ವಾಸಿಸುತ್ತಿರುವರು.

ಕನಕದಾಸರು ಹೊರಟ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ' ಕೆರೆಬಾವಿಗಳಿಲ್ಲದ ಅಗ್ಗದ ಎಡೆಗಳು ' ಇದ್ದುವು. ಅಂತಹ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಿಷ್ಠರು ' ಕಂಬಿಯೋಳ್ (ಕಾವಡಿಗಳಲ್ಲಿ) ತೊರೆನೀರ ತರಿಸಿ ' ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಅರವಟ್ಟಿಗೆಗಳು ಇದ್ದುವು. ಕೆರೆಬಾವಿಗಳು ಇಲ್ಲದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ನೆರಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಮರಗಳೂ ಇರಲಾರವಲ್ಲವೆ! ಅದಕ್ಕಾಗಿ ' ಪಟಬದ್ಧ ದೀರ್ಘದಂಡಾಂಕ ನರಾಶ್ರಯ ಮಠ ' ಗಳು ಎಂದರೆ ಡೇರೆಯಗಳೂ ಗೂಡಾರಗಳೂ ಇದ್ದುವು; ಇವಿದ್ದ ಕಡೆಗಳೆಲ್ಲ ಭುಕ್ತಶಾಲೆ (ಊಟದ ಮನೆ) ಗಳೂ ' ಕಂಪೆಸೆವ ಘಟವೂರಿತ ಗಂಧಶೃತ್ಯೋದಕದ ಅರವಟಿಗೆಯ ಮನೆಗಳೂ ' ಒಪ್ಪುತ್ತಿರುವುವು.

ದಾರಿದಾರಿಯ ' ಉಭಯತಟದ ಸಾಲುಮರದೊಳು ' ದಾರಿಕಾರರನ್ನು ಕರೆಕರೆದು ' ಬೆಲ್ಲದ ಪಾನಕವೆರೆದು, ಅಲ್ಲದ ಕೆನೆಮೊಸರಶನವ (ಬುತ್ತಿಯನ್ನು) ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಉಣಬಡಿಸುವರು; ಆದರೆ ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವರ ಆಚಾರ ಮಿಕ್ಕವರ ಹಾಗಲ್ಲ, ಅವರು ' ಅತಿ ಶೀಲವಂತರು, ಏಕವ್ರತದ ಭೂಸುರರು '. ಆದುದರಿಂದ ಅವರಿಗಾಗಿ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ' ಏಕಾಂತ ನಿಲಯ ' ಗಳಲ್ಲಿ ಅವರು, ತಾವು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರೆ ' ಸ್ವಯಂಪಾಕವ ಮಾಡಿ ಭುಂಜಿಪರು '. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ದಾರಿಕಾರರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ' ನಾಗವಲ್ಲಿಯ ಪರ್ಣ (ವೀಳ್ಯದೆಲೆ), ಚೂರ್ಣ (ಸುಣ್ಣ), ಸುಕರ್ಪೂರವೂಗ (ಅಡಿಕೆ) ಇವುಗಳನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವರಿತು ಹಾಕಿದ ತಾಂಬೂಲದಿಂದಲೂ ಕೇಶರ ಬೆರೆತ ಗಂಧದಿಂದಲೂ ಹೂಗಳಿಂದಲೂ ' ಭೋಗ ' ಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯ ಕೆರೆಗಳು, ಶಿವನ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ' ಸಿಂಜಿನಿಯಿಂದೆ ನೆರೆಬಾಗಿ ಸಿದರೆಂಬಂತೆ, ಒರೆಗಲ್ಲುಗಳ ಕೀಲಿಸಿದ ಏರಿಗಳಿಂದ ' ಒಪ್ಪುತ್ತಿದ್ದುವು. ಎಲ್ಲ ಕೆರೆಗಳೂ ವಿಸ್ತಾರವಾದುವು, ಸಿಹಿನೀರಿನಿಂದ ತುಂಬಿದುವು. ಎಂತಲೆ ಅವು :

“ ಜಲವಿದ್ದೊಡೇನೋ! ಪಾನಕೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ, ಸತ್-

ಫಲಭೋಗಕೊದವುವುದಲ್ಲ;

ಮಲಿತ ಮೈನೀರೆಂದು ಸಿಂಧುವ ಜರೆದಿಳಿ-

ಗೊಲವೀನ ಕೆರೆಗಳೊಪ್ಪಿದುವು.”

(' ಬರಿಯ ನೀರಿದ್ದರೇನಾಯಿತು ? ಕುಡಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವಂತಿಲ್ಲ; ಬೆಳೆ-ಬೆಳಸುಗಳಿಗೆ ಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ನಿಂತಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಕೊಳೆತ ಮೂತ್ರವದು ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಯ ಕೆರೆಗಳು ಕಡಲನ್ನು ಕಣಕಿ ನುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದುವು.)

ಕೆರೆಗಳ ತೂಬಿನಿಂದ ಹೊರಟು ಹರಿಯುತ್ತಿರುವ ಕಾಲುವೆಗಳು, 'ನುಳಿಗಾಲದೊಳುಬ್ಬಿ ಬೇಸಗೆಯೊಳು ಕಾಲುವೊಳೆಯಾದುದು' — ಎಂಬ ನಂದೆಯನ್ನು ತಳೆಯದೆ, ಎಲ್ಲ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ನೀರನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಓಡುತ್ತಿರುವುವು. 'ಭಾಗೀರಥಿ ದೇವಿಯರು ಸಾಸಿರಮೊಗವಾಗಿ ಸಾಗರಕ್ಕೆ ಬೆರೆದಂತೆ' ಆ 'ಪರಿಗಾಲುನೆ' ಗಳೂ 'ಸಾಸಿರಮೊಗವಾಗಿ ಸದ್ವನವ ಸಾರಿದುವು'!

ತುಂಗಭದ್ರೆಯ ಕಾಲುವೆಗಳಿಂದ ಪೋಷಿತವಾದ 'ಬೆಳ್ಳೆಬ್ಬುಗಳ ತೋಟ' ವಿಜಯನಗರದ ಬಳಿ ಬಹಳವಲ್ಲವೆ? ಆ ತೋಟಗಳಲ್ಲಿ 'ಕಂದು-ಗೊರಲನೊಳು ಕಾದಲ್ವೆ ತನ್ನದೊಂದು ಬಿಲ್ಲದು ಸಾಲದೆಂದು' ಸ್ಮರನು 'ತಂದಿಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಸಿದನೆಂಬಂತೆ ಬೆಳ್ಳೆಬ್ಬು' ಸಂದಣಿಸಿದ್ದಿತು. ಆಲೆಮನೆಗಳಿಗಾಗಿ ಜನರು 'ಕುಡುಗೋಲು'ಗಳಿಂದ ಕಬ್ಬುಗಳನ್ನು ಕಡಿಯುತ್ತಿದ್ದರು; ಅದನ್ನು ಕನಕದಾಸರು ಹೇಗೆ ಉತ್ಪ್ರೀಕ್ಷಿಸಿರುವರು ಗೊತ್ತೇ ?

“ ಮಿಂಡೆವೆಂಗಳನಗಲಿದ ಚದುರರು ತಮ್ಮ
ದಂಡಿಪ ಸ್ವರಚಾಪವೆಂದು,
ಭಂಡಿಪೆರ್ಗುಡುಗೋಲುಗಳಿಂದಲಡಿಗಿಕ್ಕಿ
ಖಂಡಿಸುವರು ಕಬ್ಬುಗಳನು ”.

ಆಲೆಯ ಮನೆಮನೆಗಳ ಮುಂದೆ 'ಮುದ್ದು ನಾಲುಕು ಮೂಲೆ ಯಾದಂತೆ' ಇರುವ 'ತನಿಬಿಲ್ಲದ ಉದ್ದುಕ (ಚೆಚ್ಚಾಕಾದ ಬಿಲ್ಲದಚ್ಚು)' ಗಳೂ 'ಹೆದ್ದೊರೆಯ ಮಳಲೊಟ್ಟಿಲಂತೆ ವರಪಂಚದಾರೆ (ಸಕ್ಕರೆ)' ಯೂ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಬಿದ್ದಿರುವುದು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಗಂಧಶಾಲಿಯ ವನಗಳೂ, ಪೂದೋಟಗಳೂ, ಕೇಳಿಯ ವನಗಳೂ 'ಪುರಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ತಾಳಿಯ ಮರಕತ ದಂತೆ' ಇದ್ದುವು.

೨೪. ಕನಕದಾಸರ ದಾರಿಯಾಗ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಸವಾಪಿಸಿ ನಡೆಯಿತು. ಅಲ್ಲಿಯ ದಾರಿಯುದ್ದಕ್ಕೂ 'ಪಲಸು, ನೇರಿಲು, ಚೂತ (ಮಾವು), ಪಿಚುಮಂದ (ಬೇವು), ನೈಗ್ರೋಧ (ಆಲ), ಚಲಪತ್ರ (ಅರಳಿ), ಬಿಲ್ವ, ಅಮಲಕ (ನೆಲ್ಲಿ)' ಮೊದಲಾದ ಸಾಲುಮರಗಳು

ಒಪ್ಪುತ್ತಿದ್ದುವು.* ರಾಜಧಾನಿಯ ಹೊರವಲಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪುಷ್ಕರಿಣಿಗಳೂ, ಹೊಂಗಳಸದ ದೇಗುಲ ಸಾಲೂ, 'ಬೇದಕ್ಕರಿಗರ ಚಪಶಾಲೆ' ಗಳೂ, 'ಸೊಕ್ಕಾನೆ-ಕುದುರೆಯ ವೈಹಾಳಿಯ ಅಂಕಣದಿಕ್ಕೆ (ಗುರುತುಮಾಡಿದ ಸ್ಥಳ) ಗಳೂ ಕಣ್ಣುಮನಸ್ಸುಗಳನ್ನು ರಂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು. ರಾಜಧಾನಿಯ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಗೋಮತಿ (ತುಂಗಭದ್ರೆ ವಿಜಯನಗರದ ಬಳಿಯಲ್ಲಿದೆ) ನದಿಯು ಹರಿದಿರುವುದು.

ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಬಳಸಿದ ಕೋಟೆಯನ್ನು ನೋಡಿದ ಕನಕದಾಸರು ಅದರ 'ಕೊತ್ತಳ ನಿಚಯ' 'ತೆನೆ' 'ಆಪ್ಲೇರಿ' 'ಹುಲಿಮೊಗ' 'ಹೊನ್ನಗನೆ' 'ಕವಾಟ' ಇವುಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಬಣ್ಣಿಸಿ ಹೇಳಿ, ಬಳಿಕ ರಾಜಧಾನಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾಗವಾದ 'ಸೋಮಸೂರಿಯ ವಿಧಿ' ಯಲ್ಲಿ ಹಾಯಿಸಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡೊಯ್ಯುವರು. ಆ ವಿಧಿಗಳ ಇಕ್ಕಲದಲ್ಲಿಯೂ 'ಹೇಮನಿರ್ಮಿತ ಸೌಧದ ಓಳಿ, ರಾಮಣೀಯತೆ ವೆತ್ತ ಕಳಸದ ಅಂಗಡಿ' ಇರುವುವು. ಆ 'ಪೇಟೆಯ ಭಾಗದ' ಅಂಗಡಿಗಳೆಲ್ಲ, 'ಆಗಮಜ್ಞರು (ನಗರರಚನಾ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬಲ್ಲವರು)' ಜನರಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ ಹಂಚಿಕೊಟ್ಟ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿರುವುವು.

೨೫. ಮೊದಲು ತಂಬುಲಿಗರ 'ಬೆಳ್ಳೆಲೆಗಳ ಅಂಗಡಿ' ಗಳು. ಆಮೇಲೆ ಗಂಧದ ತಿಗುರುಗಳನ್ನು ತೇಯುತ್ತಿರುವ 'ಹೆಂಗಳಡಸಿದ ಅಂಗಡಿಗಳು'. ಬಳಿಕ ಸುರಗಿ, ಸೇವಂತಿಗೆ, ಕುಂದ, ಮಂದಾರ, ಪಾದರಿ, ಕಂಚಿ, ಕಣಿಗಿಲೆ, ದವನ, ಬಿರಿದ ಕೆಂಜಾಬಿ (ಗುಲಾಬಿ)† ಮೊದಲಾದುವುಗಳುಳ್ಳ

* “ಪೋರ್ತುಗೀಜರ ಅಧೀನದ ಪ್ರದೇಶ ಮತ್ತು ವಿಜಯನಗರದ ರಾಜ್ಯ ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯ ಹಳುವುಗಳ ಹೊರತು ಇಲ್ಲಿ ಗಿಡ-ಮರಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಂಡುಬಾರವು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ದಾರಿಗಳ ಎರಡೂ ಬದಿಗಳಲ್ಲಿ, ಹರದಾರಿಯುದ್ದಕ್ಕೂ ಸಾಲುಮರಗಳೂ ತೋಪುಗಳೂ ಇರುವುವು. ಸಣ್ಣದೊಡ್ಡ ಗ್ರಾಮ-ನಗರಗಳ ನೆರೆಹೊರೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಹಲಸು, ಮಾವು, ಹುಣಸಿ, ಬಸರಿ, ಇವ್ವೆ ಮೊದಲಾದ ಗಿಡಗಳ ಗುಂಪುಗಳಿರುತ್ತವೆ.”

—ಡಾಮಿಂಗೊ ಸಾಯೆಸ್

† “ಇಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಗುಲಾಬಿ ಹೂಗಳನ್ನು ಮಾರಲಿಕ್ಕೆ ಇರಿಸಿರುವರು. ಈ ಹೂಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇಲ್ಲಿಯ ಜನರು ಇರಲಾರರು. ಹೂಗಳೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿಯವರಿಗೆ ಅನ್ನನೀರುಗಳಂತೆ—ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಅವಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು—ಅವಶ್ಯಕ ವೆನಿಸುವುವು.....”

—ಅಬ್ದುಲ್ ರಝಾಕ್

‘ ಪುಷ್ಪದಂಗೆಡಿ ’ ಗಳು ಪರುಠವಿಸಿರುವುವು. ಹಾಗೆಯೇ ಮುಂದೆ ಹೋದರೆ ‘ ಭೋಜಿಪ ಕರ್ಪೂರ, ಕಸ್ತೂರಿ ಬೇರ್ಣಬವಾಜಿ, ಪುಣುಗು, ಬಹುವಿಧದ ತೈಲ ’ ಇವೆಲ್ಲವುಗಳಿಂದ ‘ ಸೋಜಿಗವಡೆದ ಸುಗಂಧದ ಅಂಗಡಿ ’ ಗಳು ಇಕ್ಕಲದಲ್ಲಿಯೂ ರಾಜಿಸುತ್ತಿರುವುವು. ಅಲ್ಲಿಯೇ ಮುಂದೆ ‘ ಗಂದಿಗವಸರ ’ ಗಳು ‘ ಹೆಸರುಪಡೆದ ದಿವ್ಯಮೂಲಿಕೆ (ಬೇಷಧೀ ಬೇರು), ಪಾಷಾಣ (ಸೋಮಲ), ರಸದ್ರವ್ಯ (ಪಾರದಾದಿ ರಸಾಯನಗಳು), ಸಕಲಸಂಭರ (ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಮಸಾಲೆ) ಇವುಗಳನ್ನು ಬೇಡಿದೊಡನೆಯೇ ತೂಗಿಕೊಡುವ ‘ ಗಂದಿಗ ’ ರಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಶೋಭಿಸುವುವು. ಅಲ್ಲದೆ ಉತ್ತತ್ತಿ, ಖರ್ಜೂರ, ದ್ರಾಕ್ಷೆ, ಸಕ್ಕರೆಯನ್ನೊ ಬೆಲ್ಲವನ್ನೊ ಮೆತ್ತಯಿಸಿದ ಕಾಯಭಾಗ (ಕೊಬ್ಬರಿ) ಇವುಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮಾರುವ ‘ ಪಣಪಸರಗಳು ’ ಎರಡುಬದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುವು. ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ‘ ಗೋದಿ, ಕಡಲೆ, ನಾನಾಧಾನ್ಯಗಳ ರಾಶಿ ’ ಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಅಂಗಡಿಗಳು ರಂಜಿಸುವುವು.* ಅಲ್ಲಿಯೇ ‘ ಮುಂಗಡೆಯೊಳು ಚಿತ್ರಗೇಲಸಿ (ಬಟ್ಟಿಗಳಿಗೆ ಚಿತ್ರದ ಅಚ್ಚುಗಳನ್ನೊತ್ತುವವರು) ಗಳ, ಚಿಪ್ಪಿಗರ ಮತ್ತು ಆಯುಧ ಗಳನ್ನು ಮಾರುವವರ ಕೇರಿಗಳಿರುವುವು.

ಹಾಗೆಯೇ ಸಾಗಿದರೆ ವಿವಿಧ ಉದ್ಯೋಗಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಂಡ ‘ ಸಾಂಚಾಳ ’ ರು ಇರುವರು. ಇವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಕಂಚುಗಾರರಾಗಿರುವರು; ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಕೈದುಗಾರರಾಗಿರುವರು. ಬೇರೆ ಕೆಲವರು ‘ ಹೊಳೆವ ಹೊಮ್ಮಂಚಗಾರ ’ ರಾಗಿರುವರು. ಅನೇಕರು ಶಿಲ್ಪಿಗಳೂ ಸಂಚುಗಾರರೂ (ವಾಸ್ತುವಿದ್ಯಾತಜ್ಞರು) ಆಗಿ ವಿದ್ಯಾಧಿಕರಾಗಿರುವರು. ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇಕ್ಕಲದಲ್ಲಿ ಬಳೆಗಾರರೂ ಇದ್ದರು. ಅವರು ‘ ಕಳೆವೆತ್ತ ವಾರನಾರಿ ಯರ ಕನ್ನಿಕೆಯರ ಮೊಳೆಮೊಲೆಗಳ ನೋಡಿ ನಗುತ, ಎಳವೆರಲ್ಲಳ ಚಿಟುಕೊತ್ತಿ (ಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಲಟಕ್ಕೆನ್ನಿಸಿ) ’ ಅವರಿಗೆ ಬಳೆದೊಡಿಸುತ್ತಿರುವರು. ಇವು ಗಳನ್ನು ದಾಟಿದರೆ ಮುಂದೆ ಜವಳಿಯಂಗಡಿಯ ‘ ಸಾಲುಮಳಿಗೆ ’ ಗಳು

* “ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಒಡನೆ-ವಸ್ತುಗಳಿಂದಲೂ ಧಾನ್ಯಸಾಮಗ್ರಿಯಿಂದಲೂ ತುಂಬಿ ಸೂಸುವ ಇಂತಹ ಪಟ್ಟಣವು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೇ ಇನ್ನೆಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಅಕ್ಕಿ, ಗೋದಿ, ಕಡಲೆ ಇವುಗಳ ಸಂಗ್ರಹವು ವಿಪರೀತವಾಗಿರುವುದು. ಅದರಂತೆಯೇ ಇಲ್ಲಿಯ ಜನರು ಯಾವಾಗಲೂ ಬಳಸುವ ಅವರೆ, ಹೆಸರು, ತೊಗರಿ, ಚಿನ್ನಂಗಿ, ಹುರುಳಿ ಇವುಗಳ ಸಂಗ್ರಹವೂ ಸಾಕಷ್ಟಿದ್ದು ದರವು ಸುಲಭವಾಗಿರುವುದು.....”

ಎರಡು ಬದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುವು. ಆ ಅಂಗಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವು ದೀಪ್ತಿಯ ಪಟ್ಟಿ (ಮೆರುಗಿನ ಬಟ್ಟೆಗಳು), ಝಲ್ಲಿ (ಜಾಳಿಗೆ ಜಾಳಿಗೆಯ ಬಟ್ಟೆಗಳು), ನಾನಾವರ್ಣದಳೆದ ಚಿತ್ರಾಂಬರನಿಚಯ (ಹಲವು ಬಗೆಯ ಬಣ್ಣದ ಚೀಟು ಬಟ್ಟೆ), ಉತ್ತಮವಾದ ಉಡುವ ಬಟ್ಟೆಗಳು.. ಇವೆಲ್ಲ ಒಟ್ಟಿಲೊಟ್ಟಿಲಾಗಿ ಇರುವುವು. ಅದಕ್ಕೆ ಮುಂದೆ ಹೋದರೆ ' ರಾರಾಜಿಸ ರತ್ನ ಭೂಷಣಂಗಿಯ್ವ ಸೊನ್ನಾರರ (ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗರ) ' ಅಂಗಡಗಳೂ, ' ಸಾಣೆಗಳ ಮೇಲೆ ರನ್ನಗಳನಿಟ್ಟು ಒಪ್ಪಗಾಣಿಸಿ ಕುಡುವ ತೇಟಿಗರ ' ಮನೆಗಳೂ, ' ಆಣಿ ಮುತ್ತಿಗೆ ವೆಗ್ಗಳ ಬೆಲೆಕಟ್ಟುವ ವಾಣಿಜರಂಗಡಿ ' ಗಳೂ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿರುವುವು.* ಅಲ್ಲಿಯೇ ' ಚಪ್ಪನ್ನ ದೇಶದ ಸಾಣೆಯಂಗಳ ನೋಟ ತಪ್ಪದ (ಕೂಡಲೆ ಗುರುತಿಸುವ) ಚಪಲ ಸೆಟ್ಟಿಗಳು ಹಣಹೊನ್ನ ಕುಪ್ಪೆಯ ಮುಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿರುವರು. ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಕಟ್ಟಿಗಳ ಮೇಲೆ ' ಒರೆಗಲ್ಲ ರಜವ ಮೇಣದೊಳೊತ್ತಿ ತೆಗೆದು ಅದನ್ನು ಕರಗಿಸಿ ' ಸುವರ್ಣ ಬಂಡುಗ (ಹುಡಿಯೆ ?) ವ ನೆರೆದ ಯಾಚಕರಿಗೆ ಹಂಚಿಕೊಡುವ ಚಿನ್ನ-ವರದರು ಇರುವರು.

‘ ಮರಕಾಲರು ’ ಎಂದರೆ ಸಾಗರ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು. ಇವರು ತಮ್ಮ ಹಡಗಿನ ವ್ಯವಹಾರದಿಂದ ಗಳಿಸಿದ ಧನವನ್ನು, ಎಣಿಸಲಾರದವರಾಗಿ ಹೇರು ಗಟ್ಟಲೆಯಿಂದ ತೂಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವರು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಧನಪತಿಯಾದ ಕುಬೇರನಿಗೆ ಕೈಗಡವ ಕೊಡುವ ಯೋಗ್ಯತೆಯುಳ್ಳವರು.†

* “ ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವರ್ಗದ ಮತ್ತು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವ್ಯವಸಾಯದ ಅಂಗಡಿಗಳು ಹತ್ತಿರ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವುವು. ರತ್ನ ಪಡಿ ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರು ಬೇಕಾದ ಹಾಗೆ ಅಂಗಡಿಯ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಮುತ್ತು, ಮಾಣಿಕ, ಪಚ್ಚಿ, ವಜ್ರ ಮೊದಲಾದ ರತ್ನಗಳನ್ನು ಮಾರಲಿಕ್ಕೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕುಳಿರುವರು.....”

—ಅಬ್ದುಲ್ ರಝಾಕ್.

† “ ಭಟಕಳದಲ್ಲಿ ಸಾಗರವ್ಯಾಪಾರವು ತುಂಬ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಕಬ್ಬಿಣ, ತಾಜಾಮಸಾಲಿಯ ದಿನಿಸು, ಅಳಲೀಕಾಯಿ, ಔಷಧಿ ಇವೆಲ್ಲ ಪರದೇಶಗಳಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತವೆ. ಕುದುರೆ, ಮುತ್ತುಗಳು ಪರದೇಶಗಳಿಂದ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರುತ್ತವೆ ....ಭಟಕಳದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣರಾಯನ ದಾಯಾದಿಯ ಮಗನೊಬ್ಬನು ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿರುವ; ಆನನು ರಾಜಕೀಯ ವೈಭವದಲ್ಲಿರುತ್ತಾನಲ್ಲದೆ ಸ್ವತಃ ರಾಜನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ; ಅದರೂ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನಿಗೆ ಆಜ್ಞಾಧಾರಕನಾಗಿರುವನು..”

—ಡುಆರ್ತ್ ಬಾರ್ ಬೋಸಾ.

ಇವೆಲ್ಲ ಅಂಗಡಿಗಳಲ್ಲದೆ ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿ ' ಎಡೆಯಾಟದ ವ್ಯವಹಾರಿ ಜನರು ' ಇದ್ದರು. ಈ ತಿರುಗಾಡಿ ಮಾರುವ ಜನರು ' ತೋಟ, ಕಾಡು, ಆರಂಬ, ಕರ್ಬುಗರ್ದೆ' ಇಲ್ಲಿಗೆಲ್ಲ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡೊಯ್ದು ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವರು. ಕುದುರೆ, ರಥ, ಆನೆ, ದನಕರುಗಳನ್ನು ಮಾರಾಟ ಮಾಡುವ ಎಡೆಗಳೂ ಒಂದೊಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇರುವುವು; ಮುಂದೆ :

“ ತಾಳ, ಮದ್ದಳೆ, ಪಾವುಜ, ಶ್ರುತಿ, ಮುಖವೀಣೆ
ಸಾಳಂಗ, ಶುದ್ಧ ಗಾನೆಯರ
ಮೇಳ, ನಟ್ಟುವ ನಾನಾವಿದ್ಯೆಗಳ ಗಟ್ಟಿ-
ವಾಳರ ಮನೆಗಳೊಪ್ಪಿದುವು.”

ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿಯೆ ಮಾರಾಂಗನೆಯರ ಮನೆಗಳಿರುವುವು. ಹಾಗೆಯೆ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಬಂದರೆ ಬಾಹುಬಲಶಾಲಿಗಳಾದ ವೀರಕ್ಕತ್ರಿಯರ ವಸತಿಯಿರುವುದು. ಅದಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಯೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಕೇರಿಯಿರುವುದು. ಮಿಕ್ಕ ವಸತಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಒಂದೊಂದೆ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ ಮುಗಿಸುತ್ತ ಬಂದ ಕನಕದಾಸರು, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಕೇರಿಯನ್ನು ವಿಶದವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಹೊರಟಿರುವರು. ' ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಸಂರಕ್ಷಕರೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೆ' ಎಂಬ ಸಂಬಂಧಿಯಿಂದಲೆ ಹೀಗೆ ಮಾಡಿರಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿಯ ಬಾಹ್ಮಣಕೇರಿಯ ಸಹಜಸುಂದರ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ' ಕನಕದಾಸರು ಕುರುಬರೂ ಬೇಡರೂ ಆಗಿಯೆ ಇರಬಹುದೆ?' ಎಂಬ ಸಂದೇಹವುಂಟಾಗುವುದು. ಆ ಸಂದೇಹವನ್ನು ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸುವಂತಹ ಇನ್ನಾವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣಗಳೂ ದೊರೆಯದು ದರಿಂದ, ಸಂದೇಹವು ಇನ್ನಿಷ್ಟು ಬಲವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು; ಏನೆ ಇರಲಿ, ಕನಕದಾಸರು ತೋರಿಸುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಕೇರಿಯನ್ನು ನಾವೀಗ ನೋಡೋಣ !

೨೬. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಮನೆಗಳ ರಚನೆ ಹೇಗಿದ್ದಿತು ? ' ಹೊಂದಗಡಿನ ಹೊದಕೆಯ ಮನೆ; ಬಹಳ ನೇರ ಎಂದರೆ ತುಂಬ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾದುವುಗಳು. ಮನೆಗಳಿಗೆ ' ಅಂದವಡೆದ ಪಟ್ಟಶಾಲೆಗಳು ; ಮುಂದೆಸೆಯಲಿ ತುಳಸಿಯ ಮಂಟಪದಿ ಗೋವಿಂದನ ಕೀರ್ತಿಸುತಿಹರು. ಮನೆಮನೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಾತ್ತ್ವಿಕ-ಪುರಾಣ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಗೋಷ್ಠಿಗಳೂ, ಗಾಣದಂಡಿಗೆಯ (ತಂಬೂರಿ) ಭಾಗವತ ಸಂಕೀರ್ತನೆಯೂ ' ಬಿಡದೆ ನಡೆದಿರುವುವು. ' ರಾಮಾನುಜ-

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸುತತ್ವದ ಭೂಮಿಸುರರು' ಉತ್ಸವದಿಂದ ಗುಂಪುಗೂಡಿ, ಸಾಮವೇದದ ಘೋಷಣೆಯನ್ನೂ, ವಿಷ್ಣುಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥವಾದ ಹೋಮ ಗಳನ್ನೂ ಮಾಡುತ್ತಿರುವರು. ಅವಶ್ಯಕವಿದ್ದ ಕೆಲವು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ' ಕೂಳು-ನೀಳೆಯವ' ಕೂಡ ಇತ್ತು, ಅವರನ್ನು ಶಿಷ್ಯರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಕೊಂಡು, ಪಾಠಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಪಂಡಿತರು ಅಲ್ಲಿ ಪರಿಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ' ತತ್ತ್ವಾರ್ಥದ ಮರ್ಮವನರಿದ' ಪ್ರಾಜ್ಞೆಯರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಿಯರು, ಕರ್ಮಕಾಂಡವನ್ನೆಲ್ಲ ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ಬಿಟ್ಟು, ಕೇವಲ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪಡೆದವರಾಗಿ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವರಲ್ಲದೆ ರವಿಸಿದ್ಧಾಂತ (ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯ) ಪಾಠಕರು, ಅಷ್ಟಭಾಷಾಕವಿ-ಗಮಕಿ ಗಳು, ತಾರ್ಕಿಕರು ಅಲ್ಲಿ ಇದ್ದರು. ಆಗಾಗ ಬಗೆಬಗೆಯ ವಿದ್ವತ್ಸಭೆ ಗಳೂ ನೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದುವು. ' ಸಣ್ಣವರುಗಳನ್ನು (ಮಕ್ಕಳನ್ನು) ಓದಿಸು ತಿರ್ಪ ' ಕಸೆಯ ಕೋಲಣ್ಣ ಗಳ' (ಚಾಟಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡ ಪ್ರಾಥ-ಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಕರು), ಹುಡುಗರಿಗೆ ' ಚೌಪದಿಗವಿತೆ' ಗಳನ್ನು ಕಲಿಸು ತ್ತಿದ್ದರು. ' ಬಣ್ಣಗಂಬಿ (ಲೆಕ್ಕಣಿಕೆ) ಯ ಪುಸ್ತಕ ಲಿಖಿತಜ್ಞರು ಕನ್ನಡಕವ ತಾಳ್ದು ಇಹರು. (ದ್ವಾಪರಯುಗದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಇವೆಲ್ಲ ಹೀಗೆಯೇ ಇರುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿದೆಯೇ ? ;

ಬಳಿಕ ಕನಕದಾಸರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ವನ್ನು ತುಂಬ ಸೊಬಗಿನಿಂದ ಬಣ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ :—

೨೭. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವ ' ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಸೋಪಾನದ ಪುಷ್ಕರಣಿ ಗಳೊಳಗೆ' ನಾನಾದೇಶದ ನಾನಾಭಾಷೆಯ ಪಂಡಿತರು ಬಂದು ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಏನು ಬಣ್ಣಿಸಲಿ ? ಅವರೆಲ್ಲರೂ ' ಹಚ್ಚಡ (ಸೆಲ್ಲೆಯ) ' ' ಚಿಂದಿಗುಪ್ಪಸ (ಅಂಗಿ) ' ಗಳನ್ನು ಕಳೆದು ದೂರದಲ್ಲಿರಿಸಿ, ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ' ಬೈರ್ವಾಸ ' ದೊಂದಿಗೆ ' ಕೃಷ್ಣಾ, ಗೋವಿಂದಾ, ಶ್ರೀವತ್ಸ-ಲಾಂಛನಾ, ಶರಣು ಶರಣು ! ' ಎಂದು, ಬೆಚ್ಚದೆ ತಣ್ಣೀರಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ಮಿಂದರು; ಬಳಿಕ ಅಲಸದೆ ಪೊರಮಟ್ಟು ಕೆಲವರು ಪಟ್ಟಾವಳಿ-ಘೋತ್ರ-ಬಹಿರ್ವಾಸಗಳನ್ನೂ, ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ತಳಿರುಗಾವಿಯನ್ನೂ ಉಟ್ಟು, ಎಲ್ಲರೂ ಜಪದ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಸಂದಣಿಸಿ ಕುಳಿತರು. ಅವರಲ್ಲಿಯ ಕೆಲವರು ' ಘನಪಟ್ಟಿನಾಮ-ತಿರುಚೂರ್ಣ ' ಗಳನ್ನೂ, ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ' ಗೋಪೀಚಂದನ-ಪಂಚಮುದ್ರೆ' ಗಳನ್ನೂ, ಬೇರೆಯ ಕೆಲವರು ' ಭಸಿತ

ಗಂಧಾಕ್ಷತೆ' ಗಳನ್ನೂ ' ಭಾಳಲಾಂಛನ ' ವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಅನೇಕ ಜನ ಶುಚಿಭೂತರಾದ ಅವನೀಸುರರು ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗೆಯೆ ವಿಷ್ಣು-ನಾಮವನ್ನು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಲೂ ಗೀತಾರ್ಥವನ್ನು ಪಠಿಸುತ್ತಲೂ ' ಪ್ರಖ್ಯಾತ ಸತ್ರದ ಮನೆಗಳಿಗೆ ' ಬಂದರು. ಅಲ್ಲಿ ಬಂಗಾರದ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿಟ್ಟು ವಿಷ್ಣು-ವಿಗ್ರಹವನ್ನೂ ಸಾಲಗ್ರಾಮ ದೇವರನ್ನೂ ಪೂಜೆಮಾಡಿ, ನಿಖಿಲೋಪಚಾರವನ್ನೂ ಅರ್ಪಿಸಿ, ನಿತ್ಯವಿಧಿಯನ್ನು ತೀರಿಸಿದರು. ಎಲ್ಲರ ಆಹ್ವಿತಗಳಾದ ಮೇಲೆ ' ಅದ್ವಿಕದವರು (ಸತ್ರದ ಪಾರುಪತ್ಯಗಾರರು)' ಆಜ್ಞೆಮಾಡಲು, ಊಟದ ಮನೆಯೊಳಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎಲ್ಲರೂ ಗುದ್ದಾಡಿದರು. ಬಾಗಿಲು ಹಿಡಿಸದಂತೆ ನುಗ್ಗಿ ಎರಡು ಬದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆಸನಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದರು. ಎಲ್ಲರೂ ' ಚಿಂದಿಕುಪ್ಪಸ-ಹಚ್ಚಡಗಳನ್ನು ಇಂಬಿಟ್ಟವರು ' ಎಂದರೆ ಬರಿಯ ಮೈಯವರು; ಚಿಂದದ ಬೈರ್ವಾಸಗಳನ್ನು ತಲೆಗೆ ಟೊಪ್ಪಿಗೆಯಂತೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡವರು. ಇವರೆಲ್ಲ ಸಾಲುಸಾಲಾಗಿ ಕುಳಿತರು. ಆಗ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ' ಹೊಂದಬ್ಬಿಯೊಳು ಕುಂಕುಮರಸಪೂರಿತ ಗಂಧಾಕ್ಷತೆಗಳನ್ನು ' ಕೊಡಲಾಯಿತು. ' ಅಂದವಡೆದ ಕದಳಿಯಪರ್ಣ (ಬಾಳೆಲೆ), ದೊನ್ನೆಯ ' ತಂದಿರಿಸಲಾಯಿತು.

೨೪. ಸತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಿಗೆಯವರೂ ಬಡಿಸುವವರೂ ತಿಗುಳರು (ತಮಿಳು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು). — ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ತಮಿಳರಿದ್ದಿರಬಹುದೇ?— ಆ ತಿಗುಳರು ಬಂದು ' ಪಾತ್ರಾಭಿಗಾರ, ಪರಮಾನ್ನ ' ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನೂ ' ಸಣ್ಣಕ್ಕಿಯೋಗರ, ತೊವ್ವೆ, ಪಳಿದ್ಯ ' ಗಳನ್ನೂ ಕ್ರಮಕ್ರಮದಿಂದ ಬಡಿಸಿದರು.

“ ಜೇನು, ಸಕ್ಕರೆ, ಕ್ಷೀರ, ರಸವಪ್ಪ ಘೇಣಿ, ಸು-
ಖೀನುಂಡೆ, ವಡೆ, ಗಾರಿಗೆಯ ;
ನಾನಾ ಭಕ್ಷ್ಯ-ಭೋಜ್ಯಗಳ ಪರಮ ಸು-
ಮ್ಮಾನದೆ ಬಡಿಸಿದರೊಲಿದು ! ”

ಹುಳಿದಾಳಿದ ಸಾರು, ಶಿಖರಿಣಿ, ಬಹುಕೂಟ-
ದಳಿದ ಲಿಂಬೆಯ ಹಣ್ಣು ಸವಿದು,
ಗಳಿಲನೆ ಬಡಿಸಲೊಗ್ಗ ರಣೆಯಿಂಗಿನ ಕಂಪು
ಸುಳಿಯುತ್ತಿದ್ದಿತು ಬಹಿಃಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ! ”

ಕನಕದಾಸರು ಬೆಳ್ಳಿ ಹಾಕಿದ ಸಾರನ್ನು ತಿನ್ನುವ ಉತ್ತರ ಕರ್ಣಾಟಕ ದವರಾದುದರಿಂದ ' ಹುಳಿದಾಳಿದ ಸಾರು ' ಎಂದು ತಿಗುಳರ ಸಾರಿನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿ ಹೇಳಿರಬಹುದಾಗಿದೆ.

“ ಘನ ನವಘೃತವ ತಂದೆರೆದರು ಪತ್ರಭಾ-
ಜನ* ತುಂಬ ಕಡೆಗೋಡಿವರಿಯೆ;
ಅನಲಾಕೃತಿಯ ಬ್ರಾಹ್ಮರು ಮುದದಿಂದಾಪೋ-
ಶನವ ಕೊಂಡರು ಮಹೋತ್ಸವದಿ !

ಸಿತರಾಜಾನ್ನ, ಸದ್ಭೃತ, ತೊವ್ವೆಗೂಡಿ ನಿ-
ರ್ಮಿತವಾದ ತೋರದುತ್ತುಗಳ
ಜತನ ತಪ್ಪದೆ ಕೈಕೊಂಡರು ಕೃಷ್ಣಾ-
ರ್ಪಿತವೆಂದು ಪರಿತೋಷವಡಿದು ! ”

ಇಲ್ಲಿ ' ತೋರದುತ್ತುಗಳ ಜತನ ತಪ್ಪದೆ ಕೈಕೊಂಡರು ' ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಕನಕದಾಸರು ದಕ್ಷಿಣದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಉಚಿತ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಕೌತುಕದಿಂದ ಕಂಡವರಾಗಿಯೇ ಹೇಳಿರುವರು. ಉತ್ತರ ಕರ್ಣಾಟಕದವರಿ ಗಿಂತ-ಅನ್ನ ವೆ ಮುಖ್ಯಾಹಾರವಾದ-ದಕ್ಷಿಣದವರ ತುತ್ತುಗಳು ದೊಡ್ಡವು. ಅಲ್ಲದೆ ಬಾಯಿಗೆ ಕೈತಗುಲಿ ಎಜಲಾಗಬಾರದೆಂದು ದೂರದಿಂದಲೇ ತುತ್ತು ಗಳನ್ನು ಬಾಯೊಳಗೆ ಚೆಲ್ಲಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವುದು ಅವರಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರ.

“ ಮಲ್ಲಿಗೆಯರಳಂತೆ ಬಿಚ್ಚೋಗರ, ನೊಸ-
ರೊಳ್ಳೆಯ ಬಹಳುಪ್ಪುಗಾಯಿ,
ಘಲ್ಲಿಸಿ ಗಟ್ಟಿಯ ಕಟ್ಟಿದರ್ ಪಿರಿಯರು
ಪುಲ್ಲಿಗೆಗಳು ತರತರಿಸೆ ! ”

ಬಳಿಕ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೆಲ್ಲರೂ ' ರಸ-ರಸಾಯನವ ಚಪ್ಪರಿದು, ಹಸಗೆಯ್ದ ನಿರ್ಮುಜ್ಜಿಗೆಯ ಈಂಟಿದರು '. ಇದೊಂದು ' ಹೊಸದಾದ ಎಫ್ಸುರಾಜನ ಬಳಗವೋ ' ಎಂಬಂತೆ ಎಲ್ಲರೂ ಲಂಬೋದರರಾಗಿ ಕಂಡರು ; ಎಳಲಾರದವ ರಾಗಿಯೆ ಎದ್ದು ನಡೆದರು. ಸತ್ತದ ಬಳಿಯಲ್ಲಿರುವ ' ಮುಂಗಾಲು ವೆಯೊಳು ' ಕೈಯನ್ನು ತೊಳೆದರು. ಬಳಿಕ ಅಲಂಕೃತರಾಗಿ ಕರ್ಪೂರ ಮಿಶ್ರಿತ

ತಾಂಬೂಲವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರು. 'ಅಬ್ಬಾ! ಕಮ್ಮನೆಯ ತುಪ್ಪ, ಕಚ್ಚಾಯ, ಪಾಯಸ ಇವೆಲ್ಲವುಗಳಿಂದ ದಮ್ಮನೆ ದಣಿದೆವು' ಎಂದು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮೊಳಗೆ ಮಾತನಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ, ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೆಲ್ಲರೂ, 'ಶಯನಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ' ನಡೆದರು.

೨೯. ಮಠ-ಮಠಗಳಲ್ಲಿಯೂ 'ಹತ್ತುಸಾವಿರ-ಲಕ್ಷ-ಕೋಟಾನು ಕೋಟಿ' ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳು ಉಂಡು ತಣಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ಒಂದೆರಡು ಕಡೆಯವರಲ್ಲ; 'ನಿಖಿಲಪ್ರದೇಶಿಗಳು!' ಈ ಕೃಷ್ಣನಗರಿಯೊಳಗೆ ಕಾಲಕಡಗ ಪೆಂಡೆಯದ ಮಂಡಳಿಕರ ಬಳಗ ತಂಡತಂಡದಿಂದ ತಿರುಗಾಡುವುದು.

೩೦. ಕನಕದಾಸರು ಮುಂದೆ ಸಾಗಿ 'ಕೃಷ್ಣರಾಯನ ಅರಮನೆ'ಯನ್ನು ನೋಡಿ ಬಣ್ಣಿಸುವರು : ಪುರಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಆ ಅರಮನೆಯು, ಗುಂಪುಗೂಡಿದ ಜನರು ಕರ್ಣಿಕೆಯಂತೆ ಅಂದವಡೆದಿರಲು 'ಶರಧಿಯೊಳೊಗಿದ ಹೊಂದಾವರೆಯಂತೆ' ಕಣ್ಗೊರೆದಿತ್ತು. ಅರಮನೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಮುಗಿಲನ್ನು ಮುಟ್ಟುವಂತಹ ಕೋಟೆ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿತ್ತು. ಒಳಹೊಕ್ಕು ನೋಡಿದರೆ 'ಮಕರ, ತೋರಣ, ಮಣಿನಿಕರ, ಹೊಂಗುಬ್ಬಿ' ಇವೆಲ್ಲವುಗಳಿಂದ ಅಂದವೆತ್ತ 'ಮುತ್ತಿನ ಚಾವಡಿ' ನೋಟಕರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾತುಕವ ಬೀರುವುದು. ಅಂತಃಪುರದ ಶಿಖಾಮಣಿಯಂತೆ ಒಪ್ಪುವ 'ಜಂತದ ಚಾವಡಿ' * ಯೊಳಗೆ ಸಂತತವೂ ಸಿಂಹವಿಷ್ಟರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕುಳಿತಿರುವನು.

೩೧. ಕನಕದಾಸರು ವಿಜಯನಗರದ ಅಂತಃಪುರವನ್ನೂ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡವರಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕು. ಅವರು ನೋಡಿದಾಗ ಮುಖ್ಯ ರಾಣಿಯರಾದ

* " ಈ ಅರಮನೆಯಲ್ಲೊಂದು ದಿವಾನ್‌ಖಾನೆಯಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಕಂಬಗಳು ಮಾತ್ರ ಕಡೆದ ಕಲ್ಲಿನವಾಗಿದ್ದು, ಮಿಕ್ಕ ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸವನ್ನೂ ಜಂತದಿಂದ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಕೆಳಗಿನಿಂದ ಮೇಲಿನ ವರೆಗೆ ಗೋಡೆ, ಕಂಬ, ಜಂತಿ, ಹಲಗೆ, ತಖ್ತುಪೋಷ್ ಮೊದಲಾಗಿ ಎಲ್ಲವೂ ಜಂತದಿಂದಲೇ ಮಾಡಿದುದಾಗಿದೆ. ತೊಲೆ, ನಾಗವಂದಿಗೆಗಳ ಮೇಲೆ ಗುಲಾಬಿಯ ಹೂಗಳನ್ನೂ ಕಮಲಗಳನ್ನೂ ಕೊರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಅವು ಜಂತದುವೆ ಆಗಿದ್ದು ಸುಂದರವಾಗಿರುವುವು. ಇದೆಲ್ಲ ಕೆಲಸವೂ ತುಂಬ ಅಂದವೂ ಬೆಲೆಬಾಳುವಂತಹದೂ ಆಗಿದೆ. ಇದರಂತಹ ಕೆಲಸವು ಇನ್ನೆಲ್ಲಿಯೂ ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ದೊರೆಯಲಾರದು; ದೊರೆತರೂ ತೀರ ಅಪರೂಪ ! "

—ಡಾಮಿಂಗೋ ಪಾಯೆಸ್,

‘ ರುಕ್ಮಿಣಿ-ಸತ್ಯಭಾಮೆಯರುಗಳು ’ ಕೃಷ್ಣರಾಯನ ಭುಜಕೀರ್ತಿಯ ಮಣಿಗಳಂತೆ ಇಕ್ಕಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದರು. ಚಿನ್ನದ ಬೊಂಬೆಗಳಂತಿರುವ ‘ ಕೋವಿದ ಕೋಮಲಾಂಗಿಯರು ’ ಆತನ ಎಡಬಲದಲ್ಲಿ ತೀವಿದ್ದರು. ಆಗ ಅಲ್ಲಿ ‘ ಗಲಭೆಯ ನಿಲಿಸುವ ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾರ್ತಿಯರ ಉಲುಹು ’ ತುಂಬಿದ್ದಿತು. ‘ ಜೀಯ ! ಹಸಾದ ! ಪಾಯವಧಾರು ! ಸಮರವಿಜೇಯರಾಯ ಪರಾಕು ! ’ ಎಂದು ಕೈವಾರಿಸುವ ‘ ತೊಂಡೆನಾಯ ಪಾಠಕಿಯರು ’ ಪರಿಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಸಂಬಳಿಗೆಗಾರ್ತಿಯೂ ಮೊಗನಾವುಡದವಳೂ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದರು. ಅಲ್ಲದೆ ಗಿಂಡಿಯವಳು, ಕಾಳಾಂಜಿಯವಳು, ಬೀಸಣಿಕೆಯವಳು, ಚಾನುರದವಳು, ಕಠಾರಿಯವಳು, ಕನ್ನಡಿಯವಳು, ಹಾವುಗೆಯವಳು, ಸಂಗೀತಗಾರ್ತಿಯರು ಮೊದಲಾದ ‘ ಬಾಹತ್ತರ (ಎಪ್ಪತ್ತಿರಡು) ನಿಯೋಗ (ಊಳಿಗ) ’ ದವರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದರು. ಆಗ ಕೃಷ್ಣರಾಯನು ‘ ನಾಡೊಳಗುಳ್ಳ ನಾನಾ ವಿದ್ಯದೇಳೈಯ ನೋಡಿ ಚಿತ್ತೈಸಿದ ಬಳಿಕ ’ ಒಮ್ಮೆಲೆ ‘ ಕ್ರೀಡಾ-ವಿಹಂಗ ಸಂತತಿ (ಸಾಕಿದ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಸಮುದಾಯ) ’ ಯನ್ನು ತರಿಸಿದನು. ಆ ಪಕ್ಷಿಗಳೆಲ್ಲ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಮುದ್ದುಮರಿಗಳಿಗೆ ‘ ತಂಗಡಲೆಯ ಮೆಯ್ಸಿ ನೀರನೂಡಿಸುತೆ ’ ಗುಟುಕೀಯುತ್ತಿದ್ದುವು.

೩೨. ಒಮ್ಮೆ ಮಳೆಗಾಲ ಬಂದಿತು. ಆಗ ಒಂದುದಿನ ‘ ಒರೆವನಿ, ಇದಿವನಿ, ಮಸ್ತಕವನಿ, ತೊಪಿವನಿಗಳನಾಂತು ’ ಬಿಡದೆ ಸಂತತಧಾರೆ ಸುರಿಯಿತು. ಕೆರೆ-ತೊರೆಗಳು ತುಂಬಿ ಹರಿಯತೊಡಗಿದುವು. ಅದನ್ನು ನೋಡಲಿಕ್ಕೇಂದು ‘ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸತಿಯರೊಂದಾಗಿ ಹರ್ಮ್ಯವನ್ನೇರಿ ಅತಿ ಹರ್ಷದಿ ಹೋಡುತ್ತಿದ್ದ ’ ಆಗ ‘ ಊರುಗರು ಕೊಡೆ, ಮೇಣಗಪ್ಪಡ, ಗೊಂಗಡಿ, ಬಹುರಮ್ಯವಡೆದಿದ್ ಸಕಲಾತಿ ’ ಮೊದಲಾದ ಮಳೆಯಿಂದ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಬಲ್ಲ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ತಳೆದುಕೊಂಡು, ‘ ನೀರ್ಮನುಜ ರಂತೆ ಪುರದೊಳಗೆ ಎಡೆಯಾಡುತ್ತಿದ್ದರು ’.

*

*

*

*

ಅಂತಃಪುರದ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ವನವಿಹಾರವು ಯಾವ ಬಗೆಯದಾಗಿ ದ್ವಿತೀಯದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದರೆ ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿಯ ೪ನೆಯ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಬೇಕು :

ಹೆಂಗುಸರೆಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ಒಂದುದಿನ ವನವಿಹಾರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವರು. ಅಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಒಂದು ಮಣಿಮಯ ಸಿಂಹಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು, ರುಕ್ಮಿಣಿ ಮೊದಲಾದ 'ರಾಣೀವಾಸ' ದವರಿಗೆ ವನವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸುವನು. ಆಗ ಅವರು 'ಮಳಲೊಟ್ಟಿಲನೇರಿ ಸಾರುಗುವೈಯನು' ಆಡಿದರು. 'ಕೈದಣಿ ವನಕ ನಾನಾ ಪುಷ್ಪಗಳ ಕೊಯ್ದು ಪೊಟ್ಟಣವ ಕಟ್ಟಿದರು'. ಕೆಲವರು ನೀರಾಟವನ್ನಾಡಿದರು. ಹಲವರು 'ಅಂಬೆಹೆಳದಿ, ಕಾರ್‌ಗೆಣಸು, ನೀರುಳ್ಳಿ ಕೊತ್ತುಂಬರಿ, ಕರಿಬೇವು' ಗಳನ್ನೂ 'ಸಿಂಬೆ, ಕೂಗಲಿ, ಪಿಪ್ಪಲಗಾಯಿ' ಗಳನ್ನೂ 'ಲಿಂಬೆಯ ಕಳಿವಣ್'ಗಳನ್ನೂ ಕೊಯ್ದುಕೊಂಡರು. ತೆಂಗಾಯಿ, ಪಲಸು, ಕಿತ್ತಳೆ, ಮಾವು, ಮಾದಲ, ಭೃಂಗಾಯಿವಣ್‌ಗಳನ್ನು ತೋಟಿಗನು ತಂದುಕೊಡಲು, ಕೃಷ್ಣನು ರುಕ್ಮಿಣಿ-ಸತ್ಯಭಾಮೆಯರಿಗೂ ಮಿಕ್ಕ ರಾಣೀ-ವಾಸದವರಿಗೂ ಪರ್ಚುಗುಡುವನು.

* * * *

೩೨. 'ಅನಿರುದ್ಧನ ನಗರಶೋಧನೆ' ಎಂಬ ೧೪ನೆಯ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿಯೆದೊಂದು ವಿಶಿಷ್ಟಜೀವನವನ್ನು ಕನಕದಾಸರು ಬಣ್ಣಿಸುವರು. ಮಿಕ್ಕ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯ ಕಾವ್ಯನಾಯಕರು, ಸೂಳೆಗೆರಿಯನ್ನು ತಿರುಗಾಡಿ ನೋಡಿ ಬರಿಯೆ ನಕ್ಕು ಕೆಲಿದು ಬಂದರೆ, ಇನ್ನೂ ಮದುವೆಯಾಗದಿದ್ದ ಇಲ್ಲಿಯ ಅನಿರುದ್ಧನು 'ಸೂಳೆಗೆರಿ'ಯ ಪ್ರಯೋಜನದ ಸವಿಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಭಾಗವನ್ನು ಓದಿ ನೋಡುವಾಗ ಪರದೇಶದ ಪ್ರಯಾಣಿಕರು ಬಣ್ಣಿಸಿದ ವಿಜಯನಗರದ 'ಸೂಳೆಗೆರಿ'ಯ ಚಿತ್ರವೆ ಕಣ್ಣೆದುರು ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ.

ಒಂದು ದಿನ ಸಂಜೆ; ಎಲ್ಲ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ 'ಭೇರಿ, ಮದ್ದಳೆ, ಸಂಕು, ನಗರಿ, ಹೆಗ್ಗಾಳಿ' ಇವೆಲ್ಲ ಚೀರುತ್ತಿದ್ದುವು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಗುಡಿಯಲ್ಲಿಯೂ; ನರ್ತನಗಾತಿಯರೊಳು ಸರ್ಪದಿಸುವ ಗೀತಶಬ್ದಗಳ ವಡಿತಪ್ಪದೆ, ಕೋಲಚಾರಿಗಳಿಂದ ಜಕ್ಕುಡಿ ಮೆರೆದುವು. ಬೀದಿಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿಬರುವವರ ಗುಂಪು ಗಜಬಜಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಆಗ 'ಕೃಷ್ಣ ದಿವಾಣದೊಳು ಓಲಗಗೊಂಡು ಇದ್ದ; ಅಲ್ಲಿ ಸುಪ್ರಧಾನರೂ ಕುಲವೃದ್ಧರೂ ಕುಳಿತಿದ್ದರು. ಅಂದಿನ ಓಲಗವನ್ನು ತೀರಿಸಿ ದಣಿದು ಬಂದವನಾದ ಕೃಷ್ಣನು, ಮಗ-ಮೊಮ್ಮಗನೊಂದಿಗೆ ಉಟಮಾಡಿ ತನ್ನ ಅರಮನೆಗೆ ತೆರಳಿದನು. ಆಗ ಅನಿರುದ್ಧನು ಸವಿಸವಿಯ ಕಚ್ಚಾಯ-ತುಪ್ಪ-ಸಕ್ಕರೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು, ಬಾಗಿಲನ್ನು ಕಾಯುವ ಕೊಜ್ಜೆಯರಿಗೆ ಮೆಲ್ಲಿಸಿ, ಮಿಕ್ಕುದನ್ನು

‘ ಬಾಗಿಲಅಜ್ಜಿಯರಿಗೆ ತುತ್ತಿಸಿದ ’; ಬಳಿಕ ದಾದಿಯರನ್ನೆಲ್ಲ ಸಂತೋಷ ಪಡಿಸಿ, ಬೊಕ್ಕಸದವರಿಗೆ ಏನೇನೋ ಹೇಳಿ, ‘ಪೊನ್ನ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯ (ಪೊನ್ನು = ಬಂಗಾರದ ನಾಣ್ಯ) ಭೇದಿಸಿ ತೆಗೆದು ’ ನಾನಾವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಕೊಂಡನು. ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ತಾನು ಯಾರಿಗೂ ಕಾಣಿಸಬಾರದೆಂದು ‘ ನೀಲಾ-ಭರಣ ಭೂಷಿತನಾಗಿ, ಕಾಗಿನ ಚೀಲ ಹೊದ್ದು, ಸುಗಂಧಮಾಲಾ-ಲಂಕೃತನಾಗಿ ’ ಸ್ನೇಹಿತರೊಂದಿಗೆ ಮನೆಯನ್ನು ಬಿಡುವನು. ಸೂಳೆಗೇರಿಯನ್ನು ನಿಟ್ಟಿಸುತ್ತ ತಿರುಗಾಡುವನು. ಅಲ್ಲಿ ‘ ಹಸ್ತಿವಾವುಜ, ವೀಣೆ, ಮದ್ದಳೆ, ರಾವಣಹಸ್ತ, ಕಿನ್ನರಿ. ಜಂತ್ರವುಡುಕು, ಸ್ವರಮಂಡಲ ’ ಮೊದಲಾದ ಸಂಗೀತಸಾಧನ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಅರಿತ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಬೀದಿಯ ಎರಡುಬದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಾಸಿಸಿದ್ದರು.*

ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರಲ್ಲಿ ಅನೇಕರು ‘ ಮದ್ಯಪಾನಗೋಷ್ಠಿ ’ ಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದರು. ಅವರು ‘ ತಂಡುಲರಾಶಿಯೊಳ್ ಕೊಡವಿಟ್ಟು, ಬೇವಿನ ದಂಡೆಯ ಕೊರಳಿ ಗಿಟ್ಟು ’ ಗಂಧ-ಭಂಡಾರಗಳಿಂದಲೂ ಧೂಪ-ದೀಪಾರತಿಗಳಿಂದಲೂ ಪರಮ-ಶಕ್ತಿಯ ಪಾದಪೂಜೆಯನು ರಚಿಸಿದರು. ಬಳಿಕ ನೀನು ತೆಗೆದುಕೊ ನೀನು ತೆಗೆದುಕೊ ಎಂದು ಒತ್ತಾಯಮಾಡುತ್ತ ‘ ಸಂಡಿಗೆ, ಸಂಭಾರಗಡಲೆ (ಉಸಳಿ ಅಥವಾ ಉಪ್ಪುಕಾರ ಹಚ್ಚಿ ಹುರಿದಕಡಲೆ), ಪ್ರಾಸಕ, (ಮಾಂಸವಿಶೇಷವೇ? , ಕುಕ್ಕುಟಾಂಡ (ಕೋಳಿಯ ತತ್ತಿ), ಅವಲಕ್ಕಿ, ದುಂಡರಳುಗಡಲೆ ಮೊದಲಾದ ತಿನಿಸುಗಳನ್ನು ತರಿಸಿ ತಿನ್ನುತ್ತ, ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮತ್ತು ಬರುವ ಹಾಗೆ, ಮದ್ಯವನ್ನು ಕುಡಿದೆ ಕುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ಮತ್ತಿನ ಭರದಲ್ಲಿ :

“ ಅಪ್ಪಕೊಳ್ಳೆಲ್ಲವೊ ಆಗ್ರಜಕೊಳ್ಳೊ ಹಿಂಡಿಯ

ಸೊಪ್ಪಕೋ ಸುಲವಣ್ಣಳಿವೆಕೋ!

ಚಿಪ್ಪಕೋ ಕುಡಿ ಕುಡಿಯೆಂದು ಕುಡಿಸಿ ಕೈ-

ಚಪ್ಪಳಿಗೊಲೆದಾಡುತ್ತಿಹರು.”

* “ ಸೂಳೆಗೇರಿಯಲ್ಲಿಯ ಮನೆಗಳು ಮೇಲ್ತರಗತಿಯವಾಗಿರುವವು. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಮಂಡಲಿಕ-ಮನ್ನೆಯ-ಸಿರಿವಂತರ ಸೆರಗಿನಲ್ಲಿದ್ದ ವರಿಗಂತೂ ತುಂಬ ಮಾನ-ಮರ್ಯಾದೆಗಳಿರುವವು. ಸಭ್ಯರೂ ಸಂಭಾವಿತರೂ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವರು ಕೂಡ ಮುಚ್ಚುಮರೆಯಿಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಳೆಗೇರಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ, ಬರುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಮಾಡುವ ದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಕುಂದು-ಕೊರತೆಗಳನ್ನೂ ಎಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ.”

—ಡಾ.ವಿ.ಗೋ. ಪಾಯೆಸ್

ಅನಿರುದ್ಧನು ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ನೋಡಿ, ಅನುಭವಿಸಿ, ಮನೆಗೆ ಮರಳುವನು. ಬಂದು 'ಮಣಿಸೆಜ್ಜಿಮನೆಯೊಳು ಮಂಚದಲಿ ಮಂಡಿಸುವನು'. ಆಗ ಮಿಂಡೆವೆಣ್ಣುಗಳು ಬಂದು 'ಪೊಂಬಡಿಗ (ಹೊನ್ನಿನ ದೊಡ್ಡ ಪಾತ್ರೆ) ವ ಸಾರ್ಚಿ, ಗಿಂಡಿಯೊಳ್ ಬಿಸಿನೀರ ತಂದು ' ಕಾಲನ್ನು ತೊಳೆಯಲು, ಸಾಕಿದ ಪಂಡಿತವಕ್ಕಿಯೊಂದಿಗೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಲೆ ಅವನು ಮಲಗಿಕೊಂಡನು.

* * * *

೩೩. ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿಯ ಪಹರೆಯ (ಪಾರೆ) ಸಮಯವಾದುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಭೇರಿಯನ್ನು ಹೊಡೆದರು; ಆಗ ' ಬೇಡರು ಒಗ್ಗಾಗಿ ' ದ್ವಾರಾವತಿಯನ್ನು ಸುತ್ತಿದರು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ' ತಳವರರು ಹೊಳೆವ ಕಠಾರಿ, ಕೈಗತ್ತಿ, ತೋಮರ, ಬಿಲ್ಲು, ಬಲುದಡಿ, ಪಿಡಿಚಕ್ರಗಳೊಂದಿಗೆ ಊರನ್ನು ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಕಾಪಿನವರ ವೇಷ-ಭೂಷಣಗಳು ಹೇಗಿದ್ದುವೆಂಬುದನ್ನು ಕನಕದಾಸರು ಸೊಗಸಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ :

“ ಮೆಟ್ಟಿದ ಕರ್ಪುಗಳ್, ಉಡೆಯ ಬದ್ಧೆಗೆದಾರ,
ದಟ್ಟಯಮೇಲೆ ವೆಂಕುಡಿಯು ||
ಕಟ್ಟಿದ ಹೆದೆ, ಏರಿಸಿದ ಬಿಲ್ಲೋಲಿನ
ಗಟ್ಟವಾಳರು ತಿರುಗಿದರು.”

೩೪. ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿ ಜೂಜಿನಾಟಗಳೂ ವಿವಿಧರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರ ದಲ್ಲಿದ್ದುವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಾಳೆಯ ಹಣ್ಣಿನ ಜೂಜು, ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯ ಜೂಜು, ಕಬ್ಬಿನ ಜೂಜು, ಬೆಲ್ಲವನ್ನು ಗುದ್ದಿ ಒಡೆವ ಜೂಜು ಇವುಗಳನ್ನು ಕನಕದಾಸರು ಸೊಗಸಾದ ಉಪಮೆ-ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೇಳಿರುವರು. ಮಾದರಿಗಾಗಿ ಬೆಲ್ಲವನ್ನೊಡೆವ ಜೂಜಿನ ಪದ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ :

“ ಬೆಲ್ಲವೆ ನೀ ಮುದ್ದುವೆಂಗಳ ಮೃದುವಾಯ
ಬೆಲ್ಲವಾಗಿರದೆ, ಬಂದಿಲ್ಲಿ-
ಹೊಲ್ಲಿ ಹ ನೊಣನ ಮುತ್ತಿಸಿಕೊಳಬೇಡೆಂದು
ಬೆಲ್ಲವನೊಡೆಯೆ ಗುದ್ದಿದರು.”

ಇವಿಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಲೆತ್ತ, ಪಗಡೆ, ರಾಯಬೊಗರಿ, ಸೊಲ್ಲೆಹ, ಬಾರುಗುತ್ತ (?), ಒಪ್ಪಿ (?), ಸರಿಬೆಸ ಮೊದಲಾದ ಜೂಜಿನಾಟಗಳ ನ್ನಾಡಿ ' ಎತ್ತನಾಶವ ಮಾಡುವ ' ಜೂಜುಗಾರರೂ ಅಲ್ಲಿ ಇದ್ದರು.

೩೫. ರಾಜಧಾನಿಯಲ್ಲಿ ' ಒಪ್ಪವಡೆದ ಯಾಗಶಾಲೆ ' ಗಳಿದ್ದುವು. ಗಳಿಹಾರದ ಉಪ್ಪರಿಗೆಯೊಳು ಜೋಯಿಸರಿದ್ದು, ತಪ್ಪದೆ ಗಳಿಗೆ ಗೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಭೇರಿಯನ್ನು ಹೊಡೆಯುತ್ತಿರುವರು '.

ವಿಜಯನಗರದ ಜನಜೀವನವನ್ನು ಕನಕದಾಸರು ಇನ್ನೂ ಹಲವು ಮುಖಗಳಿಂದ ಕಂಡಿರುವರು. ಸದ್ಯ ಈ ಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಕನಕದಾಸರು ಕಂಡ ವಿಜಯನಗರವನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾತ್ರ— ಎಂದರೆ ಹೊರಗಿನಿಂದ ಹೋದ ಜನರು ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿ ತಿರುಗಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ, ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ಅವರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಯಾವ ಯಾವ ಸಂಗತಿಗಳು ಬೀಳಬಹುದಾಗಿದ್ದಿತೆಂಬ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ— ಇದರಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಸಿ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಅಪೇಕ್ಷೆಯುಂಟಾಗಿ, ನಮ್ಮ ಜನರು ಕನಕದಾಸರ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಓದಲಾರಂಭಿಸಿದರೆ ಸಾಕು; ಈ ಬರೆಹಬರೆದುದಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾದ ಪ್ರಯೋಜನ ನನಗೆ ದೊರೆತಂತೆಯೆ.

“ ನುಡಿತಪ್ಪಿದೊಡೆ ತಿರ್ದುವುಡೆನ್ನಯ ಸಂ-
ಗಡಿಗರು ಸಲೆ ಬಲ್ಲವರು ”

ಎಂಬ ಕನಕದಾಸರ ಕೋರಿಕೆಯನ್ನೇ ನನ್ನ ಕೋರಿಕೆಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಈ ಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ನಾನೀಗ ಪೂರ್ತಿಗೊಳಿಸುವೆನು.

ಜಯ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮೀ !

ಕರ್ಣಾಟಕ ಜನಜೀವನ

೨

ಚಾರಣಕವಿ ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯ

ಅ ಥ ವಾ

೩೦೦ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದಿನ ಕರ್ಣಾಟಕ

“ ಕರ್ಣಾಟಕವ ಕೆಡಿಸಲು ಬಂದ ತುರುಕರ

ನಿರ್ಣಾಮವ ಮಾಡಿ, ಜಗವ

ಪೂರ್ಣದೆ ಸಲಹಿದ ಕಂಠೀರವೇಂದ್ರ ಸು-

ಪರ್ಣವಾಹನ ಮೂರ್ತಿಯೈಸೆ ?

*

*

*

ಪೊಡವಿಪದಳವಾಯಿ ನಂಜರಾಜೇಂದ್ರ ತ-

ನ್ನೊಡೆಯನ ಕಾರ್ಯದೇಳಿಗೆಯ

ಗಡಣವ ಚರಿತೆಯಾಗೊಲಿದು ಪೇಳಿಸಿದನು

ಕಡುಗಲಿಗಳು ಲಾಲಿಪುದು ! ”

—ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜ ವಿಜಯ

ಸಂದರ್ಭಗ್ರಂಥಗಳು

ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜ ವಿಜಯಂ	(ಗೋವಿಂದ ವೈದ್ಯ ವಿರಚಿತ)
ಶ್ರೀಮನ್ನಹಾರಾಜರ ವಂಶಾವಳಿ (ಭಾಗ ೧)	(ಮೈಸೂರ ಸರಕಾರದ ಪ್ರಕಟನೆ)
ಶಿವಾಜಿ ಚರಿತ್ರೆ	(ದಿವಂಗತ ರಾ. ಹ. ದೇಶಪಾಂಡೆ, ಎಂ. ಎ. ಕೃತ.)
ಕವಿರಾಜವಾರ್ಗ	(ನೃಪತುಂಗ ವಿರಚಿತ)
ಅಭಿನವ ದಶಕುಮಾರ ಚರಿತ್ರೆ	(ಚೌಂಡರಸ ಕವಿ ವಿರಚಿತ)
ಕನ್ನಡ ಕವಿಚರಿತೆ— ಭಾಗ ೧	(ಪ್ರಾ.ವಿ.ವಿ.ಆರ್.ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯ)
,, ಭಾಗ ೨	(,,)

೧. ಚಾರಣಸಾಹಿತ್ಯ ವಿನಾಂಸ

‘ ಚಾರಣಕವಿ ’ ಎಂಬ ಪದವು ನಮ್ಮ ಜನರಿಗೆ ತೀರ ಹೊಸದೆಂದು ಎನಿಸಬಹುದು. ರಾಜಸ್ಥಾನದ ಅಥವಾ ರಜಪೂತಸ್ಥಾನದ ಇತಿಹಾಸ ವನ್ನರಿತವರಿಗೆ, ಅಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಾಚೀನ ರಾಜಕೀಯ ಜೀವನ ರಾಜಸ್ಥಾನದ ದಲ್ಲಿ ‘ ಚಾರಣರು ’ ಎಂಬ ಜನರಿಗೊಂದು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಚಾರಣಸಾಹಿತ್ಯ ಸ್ಥಾನವಿದ್ದುದು ಕಂಡುಬರುವುದು. ‘ ಭಾಟಿ ’ ಎಂಬ ಇನ್ನೊಂದು ಜಾತಿಯ ಜನರ ಹೆಸರೂ ಅಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುವುದು. ಈ ‘ ಭಾಟಿರು ’ ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯ ಭಟ್ಟಿಂಗಿಗಳಂತಹ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವರು. ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಇವರು ‘ ಸ್ತುತಿಪಾಠಕ ’ರೆಂದೂ ‘ ವಂದಿನಾಗಧ ’ ರೆಂದೂ ಕರೆಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವರು. ಇವರ ಕರ್ತವ್ಯವು, ವೀರರ ಬಿರುದಾವಳಿ ಗಳನ್ನು ಆಗಾಗ ಉಗ್ಗಡಿಸಿ, ರಾಜ-ಪ್ರಜೆಗಳ ಮೈ-ಮನಸ್ಸುಗಳನ್ನು, ದೇಶ-ಧರ್ಮಗಳ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ, ಸ್ವಕುಲಪರಾಕ್ರಮದ ಅಭಿಮಾನದಿಂದಲೂ ಜುಮ್ಮುದಟ್ಟಿಸುವುದು. ‘ ಚಾರಣ ’ ರ ಕಾರ್ಯಪ್ರಯೋಜನವೂ ಇದೇ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದುದು. ಇವರು ತಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಾಚೀನ ವೀರವಿಭೂತಿಗಳ ಧೈರ್ಯ-ಶೌರ್ಯದ ಪವಾಡಗಳನ್ನೂ, ಪರಾಕ್ರಮದ ಕಥಾಗೀತಗಳನ್ನೂ ಹಾಡಿಹಾಡಿ, ನಾಡಿನ ಜನಮನದಲ್ಲಿ ದೇಶಪ್ರೀತಿ, ರಾಜನಿಷ್ಠೆ, ಸ್ವಜನಾಭಿ-ಮಾನಗಳ , ಹೊನಲನ್ನು ಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದ ‘ ಚಾರಣಗೀತ ’ ಗಳು ಈಗಲೂ ರಜಪೂತರಲ್ಲಿಯ ಸ್ವಾಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಡಿ ದೆಬ್ಬಿಸುವಂತಹವಾಗಿವೆ. ವೀರರಸಪ್ರಧಾನವಾದ ಆ ‘ ಚಾರಣಗೀತ ’ ಗಳನ್ನೂ ‘ ಚಾರಣಕಾವ್ಯ ’ ಗಳನ್ನೂ ಎಷ್ಟೋ ಜನ ಚಾರಣರು ತಾವೆ ರಚಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರಬಹುದು ; ಅಲ್ಲದೆ ಬೇರೆಯ ಕವಿಗಳಾರಾದರೂ ಅವರಿಗೆ ರಚಿಸಿಕೊಡುತ್ತಿರಬಹುದು. ಅವುಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವ ಕವಿಗಳೆ ‘ ಚಾರಣ-ಕವಿ ’ ಗಳು. ರಜಪೂತಸ್ಥಾನದ ಪ್ರಾಚೀನ ಇತಿಹಾಸವೆಲ್ಲ ಈ ಕವಿಗಳ ‘ ಚಾರಣಗೀತ ’ ‘ ಚಾರಣಕಾವ್ಯ ’ ಗಳಲ್ಲಿ ಹುದುಗಿಕೊಂಡಿದ್ದು, ಈಗಲೂ ಆ ಜಾನಪದವಾಙ್ಮಯವು, ತನ್ನ, ವೀರವಾಣಿಯಿಂದ ತನ್ನ ದೇಶದ ಜನರಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಿಮಾನ-ಸ್ವದೇಶಾಭಿಮಾನಗಳನ್ನು ತುಂಬುತ್ತಿರುವುದು.

ಮುಸಲ್ಮಾನ್ ರಾಜರ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿಯೂ 'ಚಾರಣಗೀತೆ' ಗಳಂತಹ ವೀರಗೀತೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವುದೂ ಹಾಡುವುದೂ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದೆ. ಧರ್ಮಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮಡಿದುಹೋದ ಹುತಾತ್ಮ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ರನ್ನು ಹರ್ಷಿಯನ್ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ 'ಷಾಯರ್' ಎಂದು ಶಾಹೀರ್- ಹೇಳುವರು. ಇಂತಹ ಷಾಯರರನ್ನು ಹೊಗಳಿಹಾಡುವ ಪರಂಪರೆ ವೀರರಸಭರಿತ ಲಾವಣಿಗಳು ಮುಸಲ್ಮಾನರಲ್ಲಿ ಹೇರಳ ವಾಗಿರುವುವು. ಇವುಗಳನ್ನು ತಾಳ, ತಂತ್ರಿ (ತಂತುಣಿ), ತಂಬಟಿ (ಡವ್ಲು), ಮುಮ್ಮೇಳ, ಹಿಮ್ಮೇಳಗಳೊಂದಿಗೆ ಅವರಲ್ಲಿಯ 'ದರ್- ವೇಷ್' ಜನರು ಹೇಳುವರು. ಆ ಲಾವಣಿಗಳನ್ನು ಕೇಳುವಾಗ—ಅವರ ಭಾಷೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯದಿದ್ದರೂ—ಹಾಡುವವರ ಭಾವಭಂಗಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿಯೇ—ನಮ್ಮ ಮೈಯ ನವಿರು ನಿಮಿರಿ ನಿಲ್ಲಬಹುದು. ಮಹಮ್ಮದೀ ಯರ ಈ 'ಷಾಯರ್' ವಾಙ್ಮಯಪರಂಪರೆಯನ್ನೇ ಮರಾಠೆಗರು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಇದುವರೆಗೂ ಅದನ್ನು ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ನಡೆಯಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರು ವರು. ಮರಾಠೆಗರು 'ಷಾಯರ್' ಎಂದಿರುವ ಪರ್ಶಿಯನ್ ಪದವನ್ನು ಕೆಡಿಸಿ 'ಶಾಹೀರ್' ಎಂದು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವರು. ಶಿನಾಜಿಯ ಕಾಲ ದಿಂದಲೂ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಶಾಹೀರ್‌ಕವಿಗಳ ಅಸ್ತಿತ್ವವು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಆತನ ತರುವಾಯ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ರಾಜ್ಯವು ಬಳೆದಂತೆಲ್ಲ, ಸೈನಿಕರಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಜಾಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲಿಯೂ ರಾಜನಿಷ್ಠೆ-ದೇಶಾಭಿಮಾನ ಗಳನ್ನೂ, ಸ್ವಾಭಿಮಾನ-ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸಗಳನ್ನೂ ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಈ 'ಶಾಹೀರ್‌ಗಾಣ' ದ ಉಪಯೋಗವನ್ನಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ರಾಜಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಚಾರಣರದೊಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಜಾತಿಯಿದ್ದಂತೆ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ದಲ್ಲಿ 'ಶಾಹೀರ್‌ ಗೀತೆ' ಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ 'ಶಾಹೀರ್'ರ ಜಾತಿಯೊಂದು ತಲೆಯೆತ್ತಿ ನಿಂತಿತು. ಶಾಹೀರ್‌ಗೀತೆಗಳನ್ನೇ ಹೇಳುವುದನ್ನು ಉದ್ಯಮವನ್ನಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಮನೆತನ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಈಗಲೂ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಇವೆ.

'ಶಾಹೀರ್‌ಗೀತೆ' ಎಂಬ ವೀರಸಾಹಿತ್ಯವು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಬರುಬರುತ್ತ ಬೇರೆಯ ಜಾತಿಗೆ ತಿರುಗಲು ತೊಡಗಿತು. ರೂಪು-ವೇಷ-

ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿಯ ಭಾಷೆ-ನಡಿಗಳೆಷ್ಟು ಶಾಹೀರ್ ರೀತಿಯವುಗಳುಳಿದು. ಭಾವಜೀವವು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಜಾತಿಯದೆಲ್ಲ ಅದರಲ್ಲಿ ಬಂದು 'ಶಾವೀರಕಿ' ತುಂಬಲಾರಂಭಿಸಿತು. 'ಶಾಹೀರ್‌ಗೀತೆ'ಗಳೆಂದರೆ ಬರಿಯ

ವೀರಜೀವನ ಪ್ರಧಾನವಾದುವುಗಳೇ ಇರಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವುಳಿಯಲಿಲ್ಲ;

ಜಾನಪದಜೀವನದ ವಿವಿಧಮುಖವನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸುವ ಕಥಾಗೀತಗಳೂ, ಶೃಂಗಾರಗೀತಗಳೂ ಈ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಂದು ತುಂಬಿದುವು. ಉತ್ತರ-ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ಈಗ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿರುವ 'ಶಾವೀರಕೀ ಹಾಡು' ಅಥವಾ 'ಗೀಗೀಪದ' ಗಳ ಮೇಳಗಳು, ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ 'ಶಾಹೀರ್-ಗಾಣಾ' ಪರಂಪರೆಯ ಪಡಿನೆಳಲಾಗಿವೆ. ಕನ್ನಡ 'ಶಾವೀರಕಿ'ಯಲ್ಲಿ ವೀರಗೀತಗಳಿಗೆ ಸ್ಥಾನವೆ ಇಲ್ಲ; ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದರೆ ಇಂದಿನ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಕನ್ನಡಿಗರ ನಿಜವಾದ ಇತಿಹಾಸವೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ; ಎಂತಲೆ ಕನ್ನಡಿಗರಾದ ವೀರ ಪುರುಷರ ಹೆಸರನ್ನು ಕೂಡ ಕೇಳಿ ಅರಿತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೆ ಕನ್ನಡ 'ಶಾವೀರ' ರು ಹಾಡುವ ಹಾಡುಗಳೆಂದರೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ, ಹೆಣ್ಣು-ಗಂಡಿನ ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಯೆಯ ಹೊಡೆದಾಟದ ಹಾಡುಗಳು; ಸದಭಿರುಚಿಗೆ ಒಗ್ಗದಂತಹ ಉತ್ತಾನ-ಶೃಂಗಾರದ ಲಾವಣಿಗಳು; ತಿಳಿಯದ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದಂತೆ ಹಾಡುವ ಆಭಾಸಾತ್ಮಕ ತತ್ತ್ವಲಾವಣಿಗಳು—ಇವೇ ಆಗಿವೆ. ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ 'ಶಾಹೀರ್-ಗಾಣಾ'ದ ಪರಂಪರೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದೆ, ಕನ್ನಡನಾಡಿನ 'ಶಾವೀರಕಿ'ಯ ಮೂಲವನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿಯುವನೆಂದು ಹೋದರೆ ಗೊಂದಲದಲ್ಲಿ ಬೀಳಬೇಕಾಗುವುದು. ಸದ್ಯದ ಕನ್ನಡ 'ಶಾವೀರಕಿ' ಪರಂಪರೆಗೂ 'ಶಾಹೀರ್-ಗೀತ' ಗಳ ವೀರಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಂಪರೆಗೂ ಯಾವ ಊರಿನ ಸಂಬಂಧವೂ ಕಂಡುಬರುವಂತಿಲ್ಲ.

ಕ್ರಿ. ಶ. ೫-೬ನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದಲೂ ಕನ್ನಡಿಗರು ರಾಜ್ಯ-ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಆಳುತ್ತ ಬಂದವರು. ೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಕೊನೆಕೊನೆಯ ವರೆಗೂ ಕನ್ನಡ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಉಜ್ವಲ-ಐತಿಹಾಸಿಕ-ಚಾರಿತ್ರ್ಯವನ್ನು ಮೆರೆಯಿಸಿದವರು. ಕ ದ ೦ ಬ , ವೀರಸಾಹಿತ್ಯವು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ, ಚಾಲುಕ್ಯ, ಗಂಗ, ಹೊಯ್ಸಳ, ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ವಿಜಯನಗರ ಮೊದಲಾದ ಒಂದೊಂದು ರಾಜವಂಶದಲ್ಲಿಯೂ ಎಷ್ಟೆಷ್ಟೋ ಜನ ವೀರಪುರುಷರೂ ವೀರ-ಸ್ತ್ರೀಯರೂ ಆಗಿ ಹೋಗಿರುವರು. ಅವರೆಲ್ಲರ ಉತ್ಸಾಹಪ್ರಚೋದಕ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಜನಪದಕ್ಕೆ ತಿಳುಹುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯೆನಿಸಿರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲವೇನು ಅಂದಿನ ನಮ್ಮ ಜನಕ್ಕೆ? ಹಾಗೆ ಎನಿಸಿದ್ದರೆ 'ಚಾರಣಗೀತ' 'ಶಾಹೀರ್-ಗೀತ' ಗಳಂತಹ ಜಾನಪದ ವೀರಸಾಹಿತ್ಯಪರಂಪರೆಯೊಂದು ಇರಬೇಕಾಗಿದ್ದಿತ್ತಲ್ಲವೇ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ? ಆದರೆ ಅದು ಇದ್ದಿತೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಆಧಾರವೂ ಇಲ್ಲ; ಅದರ ಅಸ್ತಿತ್ವವೂ ಇಲ್ಲ. ಇದೆಯೆಂದು ಸಾಧಿಸಬೇಕೆಂದರೆ, ಉತ್ತರ ಕರ್ಣಾಟಕ-

ದಲ್ಲಿ—ತೀರ ಅವಾಚೀನವಾದ—ನರಗುಂದ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನ ಬಂಡಾ ಯದ ಲಾವಣಿ, ಕಿತ್ತೂರ ಚೆನ್ನಮ್ಮ-ಸಂಗೊಳ್ಳಿಯ ರಾಯಣ್ಣರ ಲಾವಣಿ ಇವಿಷ್ಟು ಸಿಕ್ಕುವುವು. ಮೈಸೂರು ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ಟಿಪ್ಪುಸುಲ್ತಾನನ ಲಾವಣಿಯಂತಹ ೨-೩ ಹಾಡುಗಳು ಸಿಕ್ಕರೆ ಹೆಚ್ಚು. ದಕ್ಷಿಣಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ, ಕೆಲವು ಜನ ಸ್ಥಳೀಯ ವೀರರನ್ನು ಹೊಗಳಿ ಹೇಳಿದ ಹಾಡು ಗಳು ಇರುವುವಾದರೂ, ಅವು ತುಳು ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿರುವುವು. ಕನ್ನಡಿಗರ ಕೊನೆಯ ರಾಜ್ಯವಾದ ವಿಜಯನಗರದ ವೀರರ ಕಥೆಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ 'ಚಾರಣಗೀತ' ಗಳು ಒಂದೆರಡು ಕೂಡ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲ! ಇದೇನಾಶ್ಚರ್ಯ? ಇದ್ದಿಲ್ಲವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ 'ಚಾರಣಗೀತ' ಗಳಂತಹ ಜಾನಪದ ವೀರಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಂಪರೆ ಇರದೆ ಇರಬೇಕು ಒಂದು; ಇಲ್ಲದೆ ಹೋದರೆ ಇತ್ತೀಚೆಗಿನ ೩೦೦-೪೦೦ ವರ್ಷಗಳ ಕನ್ನಡಿಗರ ಪರಾಧೀನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ, ಆ ಪರಂಪರೆ ನಷ್ಟವಾಗಿರಬೇಕು ಒಂದು. ಅಂತಹ ಸ್ವದೇಶಾಭಿ-ಮಾನ ಪೋಷಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಂಪರೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಇದುವರೆಗೆ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದರೆ, ಕನ್ನಡಿಗರ ಇತಿಹಾಸ-ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳು ಇಷ್ಟೊಂದು ಛಿನ್ನಛಿನ್ನ ವಾಗಿ—ಅಜ್ಞಾತವಾಗಿ—ಉಳಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ; ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಾಲದ ಜನ-ಜೀವನ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಪ್ರಗತಿಗಳನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಅನನುಕೂಲ ವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಹೋಗಲಿ; ನಮ್ಮ ವಿದಗ್ಧಸಾಹಿತ್ಯ ದಲ್ಲಿಯಾದರೂ 'ಚಾರಣಕಾವ್ಯ' ಗಳಂತಹ, ಐತಿಹಾಸಿಕ ವೀರರನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಿ ಹೇಳುವ ಕಾವ್ಯಗಳು ಸಿಕ್ಕುತ್ತವೆಯೇ—ಎಂಬುದನ್ನು ಐತಿಹಾಸಿಕ ವೀರ- ನೋಡಿದರೆ, ಅಲ್ಲಿಯೂ ನಾವು ನಿರಾಶರಾಗಿಯೇ ಹಿಂದಿ- ಕಾವ್ಯ ನಮ್ಮ ರುಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಕಡಂಬವಂಶದ ಯಾವ ವೀರನ ಕತೆಯನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡ ಕಾವ್ಯಗಳು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿಲ್ಲ. ನಾಜ್ಜಿಯ- ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ದೊರೆಯಾದ ನೃಪತುಂಗನು ತಾನೆ ದಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಕವಿಗಳಿಗೆ ರಾಜಮಾರ್ಗ ಹಾಕಿಕೊಡಲು ಹೊರಟು ಗ್ರಂಥ ಬರೆದಿರುವನಾದರೂ, ಅವನನ್ನು ಕುರಿತಾಗಲಿ, ಅವನ ಮನೆತನದ ಇನ್ನಾವ ವೀರರನ್ನು ಕುರಿತಾಗಲಿ ಐತಿಹಾಸಿಕಗ್ರಂಥ ಗಳನ್ನು ಯಾರೂ ಬರೆದಿಲ್ಲ. ಕನ್ನಡ ಚಾಲುಕ್ಯ ವಂಶದ ದೊರೆ (೬ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ) ಯನ್ನು 'ಕುರಿತು, ಸಂಸ್ಕೃತಕವಿಯೊಬ್ಬ (ಬಿಲ್ಹಣ) 'ವಿಕ್ರಮಾಂಕದೇವ ಚರಿತೆ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ

ಗ್ರಂಥ ಬರೆದಿರುವನಾದರೂ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಆತನ ಸುದ್ದಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಇದೇ ಚಾಲುಕ್ಯವಂಶದ ೨ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನು, ತನ್ನ ಕಾಲದ ಜನಜೀವನವನ್ನು ಹುದುಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ 'ಅಭಿಲಷಿತಾರ್ಥ ಚಿಂತಾಮಣಿ' ಎಂಬ ಸಂಸ್ಕೃತ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದಿರುವನಾದರೂ, ಆ ವೀರಧೀರ ದೊರೆಯ ಜೀವನವು ವಸ್ತುವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಕಾವ್ಯಗ್ರಂಥವನ್ನು ನಾವು ಕಾಣುವಂತಿಲ್ಲ. ಚಾಲುಕ್ಯರಾಜರ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿಯೇ ರಚಿತವಾದ ಪಂಪನ 'ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನ-ವಿಜಯ' ರನ್ನಿನ 'ಸಾಹಸಭೀಮ ವಿಜಯ' ಗಳನ್ನು ಒಂದು ರೀತಿಯಿಂದ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕಾವ್ಯಗಳೆಂದು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವಂತಿದೆಯಾದರೂ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತರಾದ ದೊರೆಗಳಿಬ್ಬರೂ ಅರ್ಜುನ, ಭೀಮಸೇನರ ವೇಷಹಾಕಿಕೊಂಡು, ಮಹಾಭಾರತದ ಕಥಾಸನ್ನಿವೇಶಗಳನ್ನೇ ಪರಿಪೋಷಿಸುವ ನಟರಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿರುವರು. ಆದುದರಿಂದಲೇ 'ಪಂಪಭಾರತ' 'ಗಥಾಯುದ್ಧ' ಗಳೂ ಚಾರಣಕಾವ್ಯಗಳ ಒರೆಗೆ ಹತ್ತಿ ನಿಲ್ಲಲಾರವು. ಕನ್ನಡಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಎಷ್ಟೊಂದು ಪ್ರಗತಿಪಥದಲ್ಲಿ ನಡೆಯಿಸಿದವರಾದರೂ ಗಂಗರಾಜರಿಗೂ ಹೊಯ್ಸಳ ದೊರೆಗಳಿಗಿಗೂ ನಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದ ಸ್ಥಾನ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಕನ್ನಡನಾಡನ್ನು ೨೫೦-೩೦೦ ವರ್ಷಗಳ ವರೆಗೆ ಆಳಿದ ವಿಜಯನಗರದ ದೊರೆಗಳಿಗೂ ನಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಸ್ಥಾನವು ಇಂತಹದೆ! ಕ್ರಿ. ಶ. ಸುಮಾರು ೧೫೮೦ ರಲ್ಲಿ 'ಅದೃಶ್ಯಕವಿ' ಎಂಬವನು 'ಪ್ರೌಢರಾಯನ ಕಾವ್ಯ' ಎಂಬುದೊಂದು ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದಿರುವನು. ಆದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ, ಪ್ರೌಢರಾಯನ ಧೈರ್ಯ-ಶೌರ್ಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವ ರಾಜಕೀಯಜೀವನವು ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿಲ್ಲ; ಆ ರಾಯನಿಗೆ ಆತನ ಮಂತ್ರಿಯಾದ ಜಕ್ಕಣಾಚಾರ್ಯನು ಹೇಳಿದ ಶಿವಶರಣರ ಕಥೆಯ ಸಾರ ಅಡಕವಾಗಿದೆ. ನಂಜುಂಡ ಕವಿಯೂ (೧೫೨೫) ಗಂಗ ಕವಿಯೂ (೧೬೫೦) ವಿಜಯನಗರದ ಕಾಲದ ಕುಮಾರರಾಮನೆಂಬ ಐತಿಹಾಸಿಕವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಬೇರೆಬೇರೆ ಎರಡು ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆದಿರುವರು. ಈ ಕುಮಾರರಾಮನು 'ಕರ್ಣಾಟದೇಶಾಧೀಶ್ವರನಾದ ಕಂಪನೃಪತಿಯ ಕುಮಾರನು'. ವಿಜಯನಗರದ ಹಾಳುಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಈಗಲೂ ಒಂದು ಕಟ್ಟಡವನ್ನು 'ಕುಮಾರರಾಮನ ಗರಡಿಯಮನೆ' ಎಂದು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸೊಂಡೂರಿನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿದ್ದ 'ರಾಮನ ಮನೆ' ಎಂಬ ಸ್ಥಳಕ್ಕೂ ಕುಮಾರರಾಮನಿಗೂ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದಿತೆಂಬ ಲೋಕಕಥೆ, ಈಗಲೂ ಅತ್ತಣ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದೆ. ವಿಜಯನಗರದ ಯಾವ ಮುಖ್ಯ ಮುಖ್ಯ ವೀರರನ್ನು ಕುರಿತೂ ಬರೆದ

ಕಾವ್ಯಗಳು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತಿಲ್ಲವಾದರೂ ' ಕುಮಾರರಾಮ ' ನೆಂಬ ಅಮುಖ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಬರೆದ ಎರಡು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಗ್ರಂಥಗಳು ಇವೆಯೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಮೇಲಿನ ಆ ಇಬ್ಬರು ಕವಿಗಳಿಗೂ ಗ್ರಂಥರಚನೆಗೆ ಪ್ರೇರಕವಾದುದು ಕುಮಾರರಾಮನ ವೀರಜೀವನವಲ್ಲ ; ಮುಖತಾಯಿಯ ಮೋಹಪಾಶದಿಂದ ಪಾರಾಗಿ — ತಂದೆಯ ಕೋಪದುರಿಯಿಂದ ಬದುಕಿ ಉಳಿದ ಅದ್ಭುತರಮ್ಯ ಜೀವನ. ಎರಡೂ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಆನುಷಂಗಿಕವಾಗಿ ಕುಮಾರರಾಮನು ' ತುರುಕ ' ರೊಡನೆ ಕಾಳೆಗವಾಡಿದ ವೀರಕಥೆ ಸ್ವಲ್ಪ ವರ್ಣಿತವಾಗಿರುವುದು; ಈ ಎರಡೂ ಕಾವ್ಯಗಳು ಜಾನಪದವೃತ್ತವಾದ ಸಾಂಗತ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೆಣೆಕೆಗೊಂಡಿವೆ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ' ಚಾರಣಕಾವ್ಯ ' ವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿ ದೊರೆಯುವ ಮೊದಲನೆಯ ಕಾವ್ಯವೆಂದರೆ ನಂಜುಂಡಕವಿಯ ' ಕುಮಾರರಾಮನ ಕಥೆ ' ! ಗಂಗೆಕವಿ ತನ್ನ ' ಕುಮಟರಾಮನ ಕಥೆ ' ಯನ್ನು ನಂಜುಂಡನ ಕೃತಿಯಿಂದ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಬರೆದಿರಬಹುದಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಈ ಎರಡೂ ಕಾವ್ಯಗಳಿಂದ ನಮಗೆ ವಿಜಯನಗರದ ಕಾಲದ ಜನಜೀವನದ ಕಲ್ಪನೆ ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಬರುವಂತಿದೆ.

ನಂಜುಂಡ ಕವಿಯ ' ಕುಮಾರರಾಮನ ಕಥೆ ' ಯೊಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ, ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನವು ಮುಗಿಯುವ ವರೆಗೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ — ಐತಿಹಾಸಿಕ ವೀರವ್ಯಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಕಥಾನಾಯಕರನ್ನಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ವೀರಕಾವ್ಯಗಳಿಲ್ಲ ಬರೆದ — ಕಾವ್ಯಗಳೇ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಹೀಗಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದರೆ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಮೀಸಲಾಯಿತು. ಆ ಧ್ಯಾ ತ್ತಿ ಕ ವಿ ಷ ಯ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರಬೇಕೆಂದಿದ್ದ ನಮ್ಮ ಜನರ ಕಲ್ಪನೆ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯಗ್ರಂಥಗಳು ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಇವೆಯಾದರೂ, ಜೈನಕವಿಗಳು ತಮ್ಮ ಪುರಾಣಪುರುಷರನ್ನೂ ತೀರ್ಥಂಕರರನ್ನೂ ಕಾವ್ಯನಾಯಕರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವರು. ವೀರಶೈವ ಕವಿಗಳು ಶಿವಶರಣರನ್ನೇ ತಮ್ಮ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತಂದು ತುಂಬಿರುವರು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣಕವಿಗಳು ಬರಿಯ ತಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿರುವ ಪುರಾಣ-ಪುಣ್ಯಕಥೆಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿರುವರು. ಇವರೆಲ್ಲರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅವರವರ ಮತದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಜನತೆಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಪರಿಪೋಷಕವಾಗಿರಬಹುದಾದರೂ, ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲಿ ದೇಶಾಭಿಮಾನವನ್ನೂ — ಐತಿಹಾಸಿಕ ವೀರಜೀವನ ಶ್ರವಣದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ — ಉತ್ಸಾಹವನ್ನೂ ಹರಡುವುದಕ್ಕೆ ಅಸಮರ್ಥವಾಯಿತು. ' ಮಾನವಮಾತ್ರರನ್ನು ಎಂದೂ ಹೊಗಳಿ ಹಾಡ-

ಲಾರೆವು ' ಎಂದು ನಮ್ಮ ಪುರಾತನ ಕವಿಗಳು ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಬದ್ಧರಾಗಿಯೆ ಹೊರಟಿರುವರು. ಅಂದಿನ ಕವಿಮಾರ್ಗವಿದರು ಹಾಗೆ ಅವರಿಗೆ ಕಟ್ಟು-ಕಟ್ಟಳೆಗಳನ್ನೂ ಹಾಕಿಯೆ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ನಮ್ಮ ವಿದಗ್ಧವಾಙ್ಮಯದಲ್ಲಿ, ಲೌಕಿಕ ಅಹಂಕಾರ ಪ್ರಧಾನಭಾವಗಳಾದ ಸ್ವಾಭಿಮಾನ, ಸ್ಪದೇಶಾಭಿಮಾನಗಳನ್ನು ಪರಿಪೋಷಿಸುವಂತಹ ವೀರಚರಿತೆಗಳಿಗೆ—ಎಂದರೆ ಚಾರಣ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ—ಅವಕಾಶವೇ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಅಂದಿನವರು ಕಾವ್ಯದಿಂದ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರಯೋಜನಗಳೆಂದರೆ :—

“ ಧರ್ಮಾರ್ಥ ಕಾಮಮೋಕ್ಷೇಷು ವೈಚಕ್ಷಣ್ಯಂ ಕಲಾಸು ಚ |

ಪ್ರೀತಿಂ ಕರೋತಿ ಕೀರ್ತಿಂಚ ಸಾಧುಕಾವ್ಯ ನಿಷೇವಣಂ ||

ಭಾಮಹನ ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ ೧-೨.

ಕನ್ನಡಿಗನಾದ ನೃಪತುಂಗನೂ ತನ್ನ ' ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ ' ದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಹೀಗಿಂದು :—

“ ಅಧಿಕೃತ ಸತ್ಪುರುಷಾರ್ಥ-

ಪ್ರಧಾನ ಧರ್ಮಾರ್ಥ ಕಾಮಮೋಕ್ಷಂಗಳವಾ ||

ಬುಧಜನ ವಿವಿಕ್ತ ಕಾವ್ಯ-

ಪ್ರಧಾರಿತಾರ್ಥಂಗಳಖಿಳ ಭುವನಹಿತಂಗಳ್ ||

ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ ೧-೨೦.

‘ ಭರತೇಶವೈಭವ ’ ಪೆಂಬ ಕಾವ್ಯವನ್ನು—ಸಾಕಷ್ಟು ಶೃಂಗಾರರಸ ತುಂಬಿದ ಕಾವ್ಯವನ್ನು—ಬರೆಯಲು ಮೊರಟ ರತ್ನಾಕರವರ್ಣಿ ಕೂಡ, ತನ್ನ ಕಾವ್ಯರಚನೆಗೆ ‘ ಅಧ್ಯಾತ್ಮವೇ ನಿಜಿತ ಪ್ರಯೋಜನವೆನಗೆ ’ ಎಂದು ಮುಕ್ತಕಂಠದಿಂದ ಹೇಳಿರುವನು. ‘ ಅಭಿನವ ದಶಕುಮಾರ ಚರಿತ್ರೆ ’ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದ ಚೌಂಡರಸನಿಗೆ ತಾನು ಮಾನವಕಥಾವಸ್ತುವುಳ್ಳ ಕಾವ್ಯ ಬರೆಯುತ್ತಿರುವನೆಂದು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹೇಗೆಹೇಗೆಯೋ ಎನಿಸಿರಬಹುದು; ತನಗೆ ಎನಿಸಿರದಿದ್ದರೂ ಇನ್ನಾರಾದರೂ ತನ್ನನ್ನು ತೆಗಳಿ ಮಾತನಾಡಬಹುದೆಂದೂ ತೋರಿರಬಹುದು, ಎಂತಲೇ ಅವನು ತನ್ನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನು :—

“ ಸಕಲಾಂತರ್ಯಾಮಿ ಜೀವಪ್ರಕರ ವಿವಿಧ ಚೈತನ್ಯರೂಪಂ ಜಗದ್ವ್ಯಾ-
ಪಕ ಭಾವಂ ವಿಷ್ಣು ವಂದಾಗಮತತಿ ಸತತಂ ಸಾರ್ವ ಸಂಬಂಧದಿಂ ಕಾ-
ತುಕದಿಂದಾವಾವುದಂ ಬಣ್ಣ ಸಿದ್ಧೋಡದು ಹರಿಸ್ತೋತ್ರಮಂದಿಗಳೇ ಚಿ-
ತ್ರಕಥಾ ವಿಸ್ತಾರಮಂ ಬಣ್ಣ ಸಲೋಡರಿಸಿದೆಂ ಸತ್ಕವಿಶ್ರೇಣಿ ಮೆಚ್ಚಲಾ!”

ಅ. ದ. ಕು. ಚ. ೧. ೧೬.

ಇವೆಲ್ಲ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಂದ ನಮ್ಮ ಜನರ—ಕಾವ್ಯದ ವಿಷಯ
ದಲ್ಲಿರುವ—ಅಪೇಕ್ಷೆಯ ಕಲ್ಪನೆ ಬರಬಹುದಾಗಿದೆ. ಈ ಬಗೆಯ ನಿಯಮ
ಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಹೊರಟುದರಿಂದಲೇ ಬೇರೆಬೇರೆ
ವೀರಸಾಹಿತ್ಯವು ರಾಜರ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿದ್ದ ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನ ಕವಿಗಳನೇ-
ಇಲ್ಲದುದಕ್ಕಾಗಿ ಕರು, ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಆಶ್ರಯದಾತೃಗಳ ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನು
ನಮಗುಂಟಾದ ಹಾಡಿಕೊಗಳಿ ತಮ್ಮ ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸ
ಕೊರತೆ ಬೇಕೆಂದು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದರೂ, ವಾಚ್ಯವಾಗಿ ಹಾಗೆ
ಮಾಡದೆ ಹೋದರು ; ಆದರೆ ಕೆಲವರು ಮಾತ್ರ ಅವರ
ಚರಿತ್ರೆಗಳು ಸೂಚ್ಯವಾಗಿ ಬೋಧವಾಗುವಂತೆ ಪೌರಾಣಿಕ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ
ಅವರನ್ನು ಅಡಗಿಸಿಬಿಟ್ಟಿರುವರು. ಕನ್ನಡಿಗರಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ನಾಡು-ನುಡಿಗಳ
ಅಭಿಮಾನವೂ ಐತಿಹಾಸಿಕ ವೀರರ ವಿಷಯಕವಾದ ಹೆಮ್ಮೆಯೂ ಉಜ್ವಲ
ವಾಗಿ ಬೆಳಗದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಐತಿಹಾಸಿಕ ವಸ್ತುರಹಿತವಾದ ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನ
ವಾಙ್ಮಯವೂ ಒಂದು ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ರಾಜಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯ ಚಾರಣ-
ಪರಂಪರೆಯೂ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿಯ ಶಾಹೀರ್ ಪರಂಪರೆಯೂ—ವರ್ತ-
ಮಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೂಡ—ನೂತನ ರಾಷ್ಟ್ರನಿರ್ಮಾಣ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ
ಸಾಧನವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದೆ ; ಅಂತಹ ವೀರಜೀವನ ಮಿಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಪರಂ-
ಪರೆಯ ಬೆಂಬಲ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗಿದ್ದುದು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೬ನೆಯ ಶಮಾನದ ಕೊನೆಯ
ವರೆಗೂ ನಮಗೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ.

ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೭ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ
ಆಧಿಪತ್ಯವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಪ್ಪಿಹೋಯಿತು. ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಅಧೀನ
ರಾಗಿದ್ದ ಕನ್ನಡ ಪಾಳೆಯಗಾರರು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರ
ರಾಗಿ ತಲೆಯೆತ್ತಲು ತೊಡಗಿದರು. ಅವರಲ್ಲಿಯ
ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಗೂ ವಿಜಯನಗರದಂತಹ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ
ವನ್ನು ಮರಳಿ ಕಟ್ಟಿ ಆಳಬೇಕೆಂಬ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷೆ.
ಎಂತಲೇ ಆಗ ಒಬ್ಬ ಪಾಳೆಯಗಾರ ಇನ್ನೊಬ್ಬನನ್ನು ತನ್ನ ಅಧೀನಪಡಿಸಿ

ಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಹವಣಿಸುತ್ತಿದ್ದನು; ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಹೋರಾಡಲು ದಂಡು-ದಳಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದನು. ಮಧ್ಯೆ ಮಧ್ಯೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಉತ್ತರದ ಮಹಮ್ಮದೀಯ ಸರದಾರರಿಗೆ ಎದುರುಗೊಟ್ಟು ನಿಲ್ಲುವ ಸಂದರ್ಭ ಈ ಪಾಳೆಯಗಾರರಿಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ತಂತಮ್ಮ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ಜನರಲ್ಲಿ ಸಂಘಟನೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದ್ದಿತು. ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲಿ ನಿರಂತರವಾದ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಹರಡುವುದು ಅವಶ್ಯಕವೆನಿಸಿತು; ಅದಕ್ಕಾಗಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕುಲದ ಚಲದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕೈಕೆಳಗಿನವರಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಿತು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅಂದಿನ ಅನೇಕ ಜನ ಪಾಳೆಯಗಾರರಿಗೆ ತಂತಮ್ಮ ಆಶ್ರಿತಕವಿಗಳಿಂದ ತಂತಮ್ಮ ವೀರಚರಿತೆಗಳನ್ನೂ ಜಾನಪದಕಾವ್ಯಗಳನ್ನೂ ಬರೆಯಿಸಬೇಕಾದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ತೋರಿತು. ಅಲ್ಲದೆ ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೇ ಅಂದಿನ ಜನರಿಗೆ ಮಹಮ್ಮದೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಹೊಕ್ಕುಬಳಕೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಆದುದರಿಂದ, ಅವರ 'ಷಾಯಿರ'ನಾನಾ' ಗಳ ಅನುಕರಣಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯೂ ಉಂಟಾಗಿರಬಹುದು. ಎಂತಲೇ ೧೭ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕಾವ್ಯಗಳು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ತಲೆದೋರಿವೆ. ಆ ಕಾವ್ಯಗಳು ವೀರಜೀವನವನ್ನೇ ಚಿತ್ರಿಸಲು ಹೊರಟುವುಗಳಾಗಿವೆ. ಇಂತಹ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಸಿಕ್ಕುವ ಮಹತ್ತ್ವದ ಕಾವ್ಯವೆಂದರೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೬೪೨ ರಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ "ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜ ವಿಜಯ". ಇದನ್ನು ಬರೆದವನು ಗೋವಿಂದ ವೈದ್ಯ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಕನ್ನಡ ಚಾರಣಕವಿ.

೨. 'ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜ ವಿಜಯ' ವಿಚಾರ

ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನು ಮೈಸೂರೊಡೆಯರ ವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಒಬ್ಬ ಮಹಿಮಾಶಾಲಿಯಾದ ದೊರೆಯು. ಇವನು ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣವನ್ನು ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಕನ್ನಡದೊರೆ ರಣ. ಆಳುತ್ತಿದ್ದ; ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೬೩೮ ರಿಂದ ೧೬೫೯ ರ ವರೆಗೆ ಧೀರ ಕಂಠೀರವ ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಳಿದ. ಈತನ ಪರಾಕ್ರಮದ ಬಗೆಗೆ ನರಸರಾಜ ಮೈಸೂರುರಾಜರ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಆಶ್ಚರ್ಯಕಾರಕವಾದ ಕತೆಗಳಿರುವುವು. ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಎಾರಿ ನಿಂತು ತನ್ನ ಬಿರುದನ್ನು ಮೆರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ತಿರುಚಿನಾಪಳ್ಳಿಯ ಒಬ್ಬ ಜಟ್ಟಿಯನ್ನು, ಈ ದೊರೆಯು ಇನ್ನೂ ಚಿಕ್ಕವನಿರುವಾಗಲೇ ಸೋಲಿಸಿದನು.

ಇವನ ಕೈಯಲ್ಲಿಯು ' ವಿಜಯನಾರಸಿಂಹ ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಕತ್ತಿಯ ಪವಾಡದ ಕತೆಗಳೂ ಹಲವು ಉಂಟು. ತನ್ನ ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಈ ದೊರೆ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿಯು ಹಲವು ಜನ ಪಾಳೆಯಗಾರರನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು, ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯದ ಗಡಿಯನ್ನು ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ವಿಸ್ತರಿಸತೊಡಗಿದ್ದನು. ಇದರಿಂದ ಇವನು ಇಕ್ಕೇರಿ, ತಂಜಾವೂರು, ಮಧುರೈಗಳ ಪಾಳೆಯಗಾರರ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಒತ್ತಲು ತೊಡಗಿದ್ದನು. ಅಲ್ಲದೆ ವಿಜಾಪುರದ ಬಾದಶಹನಿಗೂ ತಲೆಭಾರವಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದನು. ಎಂತಲೆ ಬಾದಶಹನು, ಈ ದೊರೆಯನ್ನು ಅಧೀನ ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಆಗಾಗ ದೊಡ್ಡದೊಡ್ಡ ಸೈನ್ಯಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸರದಾರರನ್ನು ಇವನೊಂದಿಗೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಕಳುಹುತ್ತಿದ್ದನು.

‘ ಶಾಲಿವಾಹನ ಶಕೆ ೧೫೬೧ ನೇ (A. D. ೧೮೩೮) ಬಹುಧಾನ್ಯ ಸಂವತ್ಸರದ ಪುಷ್ಯ ಬಹುಳ ೨ ಶುಕ್ರವಾರದಲ್ಲಿ ’* ರಣದುಲ್ಲಾ ಖಾನನೆಂಬ ಸೇನಾಪತಿಯೊಡನೆ ವಿಜಾಪುರದ ಬಾದಶಹನು ‘ ೪೦ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿಯ ಸಾವಿರ ಕುದುರೆಗಳನ್ನೂ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಕಾಲ್ಬಲ ಮುಂ ಮೊದಲನೆಯ ತಾದ ಯುದ್ಧಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟು. . ಶ್ರೀರಂಗ ವೀರಕಾವ್ಯ ಪಟ್ಟಣಮಂ ಸಾಧಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿ’ † ಕಳುಹಿದನು. ಅವನು ಮೈಸೂರಿಗೂ ಶ್ರೀರಂಗ- ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೂ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿ, ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನಿಂದ ಮೈಯನ್ನು ಸುಗ್ಗುನುಗ್ಗಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಓಡಿಹೋದನು. ಮುಂದೆ ೨ನೆಯ ವರ್ಷವೆ (ಎಕ್ರಮ ಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿ) ಮತ್ತೆ ದಂಡಿತ್ತಿ ಕಳುಹಿದ ಖಾನ್. ಖಾನ್ ಎಂಬ ಸರದಾರನು ‘ ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಗಳಾದ ಶ್ರೀರಂಗ- ಪಟ್ಟಣದ ದೊರೆಗಳ ಸಂಗಡ ತನಗೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲ ’ ಎಂದು ದೂರದಿಂದಲೆ ತಿರುಗಿದನು. ಅದೇ ವರುಷ (ಎಕ್ರಮ ಸಂವತ್ಸರದ ಪುಷ್ಯ ಬಹುಳ ೨ ರಲ್ಲಿ) ಮುಸ್ತಾಫ್ ಖಾನ್ ಎಂಬ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಸರದಾರನು ದೊಡ್ಡದಾದ ಸೈನ್ಯ ದೊಂದಿಗೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಅವನೂ, ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನ ಪಟ್ಟಣದ ಮಣ್ಣು ಮುಕ್ಕುತ್ತ ಮರಳಿ ಓಡಿಹೋಗಬೇಕಾಯಿತು. ಕಂಠೀರವ ನರಸ- ರಾಜನ ಸೇನಾಪತಿಯು ದಳವಾಯಿ ನಂಜರಾಜನೆಂಬವನು. ಇವನ ದೊರೆಗೆ ಸಮಾಪಸಂಬಂಧಿಯೂ ಅಪುದು. ಇವನೂ ತುಂಬ ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿ.

* ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾರಾಜರವರ ವಂಶಾವಳಿ ಭಾಗ ೧ ; ಪುಟ ೭೩

† ,, ,, ,, ಪುಟ ೮೫

ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನದು ಅಚ್ಚ ಕೆಚ್ಚಿನ ವೀರಜೀವನ. ಈತನಿಗೆ 'ರಣಧೀರ' ಎಂಬ ಬಿರುದಿದ್ದು ಕೇವಲ ಅಲಂಕಾರದ ಬಿರುದಲ್ಲ, ಅನ್ವರ್ಥಕವಾದುದು. ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯ ಈ ದೊರೆಯ ಆಸ್ಥಾನಕವಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಅವನು ನರಸರಾಜನ ಧೈರ್ಯ-ಶೌರ್ಯ-ಪರಾಕ್ರಮ-ವಿಜಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡವನು. ಅಂತಹ ಕವಿ ಆ ದೊರೆಯ ಜೀವನಕಾಲದಲ್ಲಿಯೆ (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೬೪೨) ಆತನ ವೀರಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು-ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಕಾವ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಬರೆದನು. ಆ ಕಾವ್ಯವೆ ' ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜ ವಿಜಯ '.

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯನ ಈ ವೀರಕಾವ್ಯವು ತನ್ನದೊಂದು ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಥಾನವನ್ನೇ ಪಡೆದುಕೊಂಡು ನಿಂತಿದೆ. ಇದರ ನಾಯಕ ದೇವಪುರುಷನಲ್ಲ; ಪೌರಾಣಿಕ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲ; ತೀರ್ಥಂ-
'ಕಂಠೀರವ ನರಸ ಕರನಲ್ಲ; ಶಿವಶರಣನಲ್ಲ; ಸಂನ್ಯಾಸಿಯಲ್ಲ. .ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ರಾಜ ವಿಜಯ'ದ ಮೆಚ್ಚಿನ ದೊರೆಯಾಗಿದ್ದ ರಣಧೀರ ಕಂಠೀರವ-
ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳು. ನರಸರಾಜನೆಂಬ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಪುರುಷ. .ನಮ್ಮಂತೆಯೇ ನರಮನುಷ್ಯ. ಆದರೆ ಇವನು ' ಬಿರುದಂತೆಂಬರ ಗಂಡ, ಭೀಮಪರಾಕ್ರಮಿ, ಧುರಧೀರ, ಕರ್ಣಾಟಕ ಚಕ್ರೇಶ!' ಅಲ್ಲದೆ ' ಪರಬಲಮೇಘಾನಿಲ, ಅಂಧ್ರಬಲಸಂಘ ಕರಿಕುಲ ಕಂಠೀ-
ರವೇಂದ್ರ, ಅರಿಪಾಂಡ್ಯಭೂಭೃದ'ಗಿರಿವಜ್ರದಂಡ ' ! ಇಷ್ಟೆ ಅಲ್ಲದೆ ' ಕೊಂಕಣ, ಮಲೆಯಾಳ, ಕೊಡಗು ಭೂಪಾಲರ ಬಿಂಕವ ಮರ್ದಿಪ ಶೂರ!' ಇಂತಹ ಶೂರ ವೀರ ಕನ್ನಡಿಗನು ಈ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ನಾಯಕನಾಗಿರುವನು. ಇದರಲ್ಲಿಯೆ ವಿಷಯವು ಕೇವಲ ನಾಯಕ-ನಾಯಕಿಯರನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ, ಅಗಲಿಸಿ, ಬೆರೆಯಿಸುವ ಶೃಂಗಾರರಸದ ಮಾಟದಿಂದ ಕೂಡಿದುದಲ್ಲ; ವಿದೂಷಕನ ಹುಚ್ಚುನಗೆಯಿಂದ ಬೆರೆತುದಲ್ಲ; ಕರುಣಾನಾಯಕನ ಅಳುವಿನ ರಗಳೆಯಿಂದ ತುಂಬಿದುದಲ್ಲ. ಮೊದಲಿನಿಂದ ಕೊನೆಯ ವರೆಗೂ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಸೂರೆಮಾಡುತ್ತ ಹೋಗುವಂತಹ ಯುದ್ಧವಿಷಯವು ಪ್ರಧಾನವಸ್ತುವಾಗಿ ಉಳ್ಳುದು ; ವೀರರಸಪ್ರಚುರವಾದುದು. ಮತ್ತೆ ಇದರಲ್ಲಿಯೆ ಯುದ್ಧವು ಯಾವುದೋ ದೇಶದ ಯಾವುದೋ ಕಾಲದ ಯಾರಾರಲ್ಲಿಯೂ ನಡೆದ ಯುದ್ಧವಲ್ಲ. ಕನ್ನಡಿಗರು ತಮ್ಮ ರಾಜನ-ತಮ್ಮ ದೇಶದ-ಅಭಿಮಾನ-ವಿಶ್ವಾಸಗಳಿಂದ, ತಮ್ಮ ಮೈರಿಗಳೊಂದಿಗೆ ನಡೆಯಿಸಿದ ಯುದ್ಧ. ಪ್ರತಿಯೊಂದರಲ್ಲಿಯೂ ಕನ್ನಡ ದೊರೆಗೆ ಜಯವು ದೊರೆತ ಯುದ್ಧ. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಇದು ' ಚಾರಣಕಾವ್ಯ!' ಬರೆದವನು ' ಚಾರಣಕವಿ!'

ಇದನ್ನು ಓದುವ ಇಂದಿನ ಕನ್ನಡಿಗರಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡನಾಡಿನ ಹೆಮ್ಮೆಯ ನೆತ್ತರು ಕುಣಿದಾಡಬಹುದಾಗಿದೆ !

ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇನ್ನೊಂದು ಗುಣವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೆಂದರೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಅಂದಿನ ಕಾಲದ ಕನ್ನಡ ಜನಜೀವನ ಒಡಮೂಡಿ ನಿಂತುದು. ಅರಮನೆಯ ಅಂಗಾಂಗದ ವರ್ಣನೆ ಇದರಲ್ಲಿದೆ ; ಪುರಜನರ ಜೀವನವೈವಿಧ್ಯವೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿದೆ. ಅಂದಿನ ಬೇರೆಬೇರೆಯ ಜನರು ಆಡುವುದೇನು, ಉಡುವುದೇನು ; ಉಡುವುದೇನು, ತೊಡುವುದೇನು ; ನುಡಿಯುವುದು ಹೇಗೆ, ನಡೆವಳಿ ಎಂತಹದು ; ಸಮರಜೀವನ ಹೇಗೆ, ಹಬ್ಬ-ಹರಿದಿನ ಹೇಗೆ.. ಇತ್ಯಾದಿ ಯಾವ ಮಾತನ್ನೂ ಈ ಕಾವ್ಯದಿಂದ ಕಂಡುಹಿಡಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ. ಲಾಕ್ಷಣಿಕರ ಒರೆಗೆ ಈ ಕಾವ್ಯವು ಹತ್ತಿ ನಿಲ್ಲಲಾರದು. ಈ ಕಾವ್ಯದ ಪ್ರಯೋಜನ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಆದರೆ ಸಾಕೆಂಬ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಕವಿಗೆ ಇರಬಹುದಾದುದರಿಂದ, ಅವನು ಜಾನಪದ ಛಂದವಾದ ಸಾಂಗತ್ಯವೃತ್ತವನ್ನೇ ತನ್ನ ಕಾವ್ಯದ ಹೆಣಿಕೆಗಾಗಿ ಆರಿಸಿರುವನು. ವ್ಯಾಕರಣ ನಿಯಮಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೂರಿಸಿ, ರೂಢಗನ್ನಡ ಭಾಷೆಯನ್ನೇ ಬಳಸಿಬಿಟ್ಟಿರುವನು. ಅರ್ಥ-ಭಾವಗಳನ್ನು ಹೊರಕ್ಕೆ ಹಾಕಲಾರದಂತಹ ಅಲಂಕಾರ-ಕವಿಸಮಯಗಳ ಬಿಗಿತವು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಅಷ್ಟಾದಶ ವರ್ಣನೆಗಳನ್ನು ತಂದುಹಾಕಿ ಲಾಕ್ಷಣಿಕರ ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ತೃಪ್ತಿಗೊಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಕವಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿರುವನಾದರೂ, ಆ ಪ್ರಯತ್ನ ಪಂಡಿತರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ' ಚಾರಣಕಾವ್ಯ ' ' ಶಾಹೀರ್ ಕಾವ್ಯ ' ಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವಿಮರ್ಶಿಸಿ ನೋಡಿದರೆ ಇವನ ಕೃತಿ ತುಂಬ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿದೆ. ಸ್ವದೇಶಾಭಿಮಾನ ನಿರ್ವಿತಿಗಾಗಿ ನಮಗೀಗ ' ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜ ವಿಜಯ ' ದಂತಹ ಕಾವ್ಯ ನೂರಾರು ಬೇಕಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನ ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯನಂತಹ ರಾಷ್ಟ್ರವಿಚಾರಪರಿಪೂರ್ಣ ಕೃತಿನಿರ್ಮಾಣವನ್ನು ಇನ್ನಾರೂ ಮಾಡಿರದಿರುವುದು ನಮ್ಮ ದುರ್ದೈವ ; ನಮ್ಮ ನಾಡಿಗೆಂದು ದೊಡ್ಡದಾದ ನಷ್ಟ !

ಗೋವಿಂದ ವೈದ್ಯ ತನ್ನ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ಕಾವ್ಯದ ೨೬ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ—ಒಂದೆ ಗೋವಿಂದ ವೈದ್ಯ ಒಂದು ಸಲವೂ—ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಕೂಡ ತಿಳಿಸಿಲ್ಲ. ಕವಿ ಪರಿಚಯ ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನ ' ದಳನಾಯಿ ಸಂಜರಾಜೇಂದ್ರ ತನ್ನ ಒಡೆಯನ ಕಾರ್ಯದ ಏಳಿಗೆಯ ಗಡಣವ ಚರಿತೆಯಾಗಿ ಒಲಿದು ಪೇಳಿಸಿದ'

ಎಂದು ತನ್ನ ಕಾವ್ಯಪ್ರೇರಕನ ಹೆಸರನ್ನು ಪೀಠಿಕಾಸಂಧಿಯ ಕೊನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಕಾವ್ಯದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಗದ್ಯಭಾಗವೊಂದರಲ್ಲಿ “.....ರಂಗನಾಥಸ್ವಾಮಿಯ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಪಂಡಿತರ ಮಗ ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯನು, ಕಂಠೀರವನರಸರಾಜ ವಿಜಯವನ್ನು ವಿರಚಿಸಿ, ಅಚಂದ್ರಾರ್ಕವಾಗಿ ಭೂಮಿಯೊಳಿರಲಿ ಎಂದು ಭಾರತಿನಂಜನ ಮುಖದಿಂದ ವಾಚಿಸಿ ರಾಜಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರಪಡಿಸಿದನು.” ಎಂದು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಅದೇ ಗದ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕಾವ್ಯವು “ಶಾ. ವಾ. ಶಕ ೧೫೭೦ ಸಂದ (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೬೪೮) ಸರ್ವಧಾರಿ ಸಂವತ್ಸರ ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಶುದ್ಧ ೧೧ ಚಂದ್ರವಾರದಲ್ಲಿ” ಮುಗಿಯಿತೆಂಬುದನ್ನೂ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಕವಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವ ಸಂಗತಿಯಿಷ್ಟೆ. ಈ ಕವಿಯನ್ನು ಚಾರಣಕವಿ ಯೆಂದು ಕರೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದರೆ ಈತನು ಅನುಸರಿಸಿದ ಕಾವ್ಯಮಾರ್ಗ; ಐತಿಹಾಸಿಕ ವೀರಚರಿತೆಯನ್ನು ಜನಸಾಮಾನ್ಯರೆದುರು ಹಾಡಿತೋರಿಸಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಸುಲಭ ಕೃತಿರಚನೆ. ತಾನು ಮಾನವನ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆಂಬ ಕಳವಳವು ಗೋವಿಂದ ವೈದ್ಯನ ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ಕಚ್ಚದೆ ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಅವನು ಜನರಿಗೆ ಹೇಳುವ ಸಮಾಧಾನವು ಹೇಗೆಂದರೆ :—

“ದೇವತಾ ಸ್ತುತಿಯಲ್ಲ ಕೇಳೊಡೆ; ನರಸ್ತುತಿ,
ಯಾವ ವೆಗ್ಗಳವೆನಬೇಡ!
ನಾವಿಷ್ಟು : ಪೃಥಿವೀಪತಿಯೆಂದು ವೇ-
ದಾವಳಿಗಳು ಸಾರುತಿವೆಕೊ !”

ಇಷ್ಟು ಹೇಳಿಯೂ ಸಮಾಧಾನವೆನಿಸದಿರಬಹುದವನಿಗೆ, ಎಂತಲೆ ಮುಂದೆ :

“ಇನಿತಲ್ಲದಂದಿನ ನರಸಿಂಹ ಕಲಿಯುಗ-
ದನುಜರ ಸಂಹರಿಸುವೊಡೆ |
ಮನುಜಾವತಾರದೆ ಬಂದರಸನ ಕಥೆ
ವಿನುತ ವಿಜಯ ಕೇಳ್ವರಿಗೆ !”

ಎಂದು ಹೇಳಿರುವನು. ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯನ ನಿರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಅಂದಿನ ಹಿಂದೂ-ವಿರೋಧಿಗಳಾದ ಮಹಮ್ಮದೀಯರು ‘ಕಲಿಯುಗದನುಜರು’! ಅವರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಲೆಂದು ಪೂರ್ವಕಾಲದ ನರಸಿಂಹನೆ ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನಾಗಿ

ಅವತಾರ ತಾಳಿದ. ತನ್ನ ಭಾವನೆ ಸತ್ಯವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಕವಿ ಕೊಡುವ ಪ್ರಮಾಣವಿದು :

“ ಇದಕೆ ತಾರ್ಕಣೆಯಾವುದೆನೆ ನರಹರಿಯಂ-
ದುದುಭವಿಸಿದ ಮಾಸ-ತಿಥಿಯು
ಪುದಿದತಿ ಶುಭವಾರ ಸಂಜೆಯೊಳುದಿಸಿದ ;
ಪದುಮಾಕ್ಷನೀತ ತಾನೈಸೆ ? ” *

ಗೋವಿಂದ ವೈದ್ಯನ ಕರ್ಣಾಟಕವೆಂದರೆ ಅಂದಿನ ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಅಧಿನವಾಗಿದ್ದ ಪ್ರದೇಶ ಮಾತ್ರ. ಉತ್ತರ ಕರ್ಣಾಟಕವು ವಿಜಾಪುರದವರ ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯನ ವಶದಲ್ಲಿ ಇದ್ದುದರಿಂದ, ಅದನ್ನು ಗೋವಿಂದ ವೈದ್ಯನಂತೆಯೇ ಅಂದಿನ ಎಲ್ಲ ದಕ್ಷಿಣಕನ್ನಡಿಗರು ಕರ್ಣಾಟಕ ದೇಶಾಭಿಮಾನ ವೆಂದು ಗಣಿಸುತ್ತಲೇ ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುವುದು. ಗೋವಿಂದ ವೈದ್ಯನಿಗೆ ಕರ್ಣಾಟಕದ ಅಭಿಮಾನ ತುಂಬ ಇದೆ, ಎಂತಲೇ:

“ ಚಪ್ಪನ್ನದೇಶರಾಜತಮಾ ಸ್ತ್ರೀಮುಖ-
ದರ್ಪಣದಂತೆ ಮೋಹನದೆ ||
ಇರ್ಪುದು ಕರ್ಣಾಟಕರಾಜ್ಯ ಚೆಲುವಾಂತು
ಒಪ್ಪುವ ಸಕಲ ಸಂಭ್ರಮದೆ ! ”

ಎಂದು ಮನವಾರೆ ಹೊಗಳಿರುವನು; ಅಲ್ಲದೆ:

“ ಜಾತಿಸಂಕರವಿಲ್ಲ, ಜಡದೇಹಿಗಳಿಲ್ಲ,
ನೀತಿಹೀನರು ಚೋರರಿಲ್ಲ,
ಘಾತುಕರಿಲ್ಲ, ದುರ್ಜನರಿಲ್ಲ, ಕರ್ಣಾಟ-
ರೀತಿಯನೆಂತು ಬಣ್ಣಿಸುವೆ ? ”

ಎಂದು ಅಭಿಮಾನ ಭರದಿಂದ ಕೊಂಡಾಡಿ ಕೊನೆದಿರುವನು.

---

* “ಶಾ, ಶಕ ೧೫೩೮ನೇ (A. D. ೧೬೧೫) ರಾಕ್ಷಸ ಸಂವತ್ಸರದ ವೈಶಾಖ ಶುದ್ಧ ಚತುರ್ದಶಿ ಸೋಮವಾರ ಸ್ವಾತೀ ನಕ್ಷತ್ರ ೨ನೆಯ ಪಾದ ನೃಸಿಂಹಜಯಂತಿಯಲ್ಲಿ, ಬೆಟ್ಟದ ಚಾಮರಾಜ ಒಡೆಯರವರ ಧರ್ಮಪತ್ನಿ ಹುರದ ಗರುವಾಜಮ್ಮಣ್ಣಿಯವರ ಗರ್ಭಾಂಬುಧಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದರು.” ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾರಾಜರ ವಂಶಾನಳಿ ಭಾಗ ೧. ಪುಟ ೬೫.

ಮೈಸೂರು ದೇಶದ, ಮೈಸೂರುನಗರದ, ಮೈಸೂರಿನ ದೊರೆಯ ವಿಷಯಕ ಅಭಿಮಾನವನ್ನಂತೂ ಕವಿ ತನ್ನ ಕಾವ್ಯದುದ್ದಕ್ಕೂ ಸೂರೆಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. “ ಶಚೀಪತಿಪುರದ ಚೆಲ್ವಿಕೆಯ ಏಪೊತ್ತು ನಗುವಂತೆ, ಮೈಸೂರು ಕೀರ್ತಿ-ಪ್ರತಾಪದೆ ಮೆರೆವುದು ” ಎಂದು ಹೇಳಿ, ‘ಮೈಸೂರಾ’ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಮೇಲೆ ಈ ರೀತಿ ಶ್ಲೇಷ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ :

“ ಧರೆಯ ಮೇಲಣ ಮೈರಿನೈಪರ ದಂಡಿಸಿ ತಂದ
ವರವಸ್ತು ಚಯವೆಸೆದಿರಲು,
ಮೆರೆವುದು ಮೈಸೂರೆಂಬ ನಾಮದೊಂ-
ದುರುತರ ಧ್ವನೈರ್ಥವಾಗಿ ! ”

ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆಗಿವನು ಮೈಸೂರನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಿದುದು ಹೀಗೆ :

“ ಪೊಗಳಲಳನೆ ಭೂಮಂಡಲದೊಳಗಿಹ
ನಗರ-ಗಿಗರ ದುರ್ಗ-ಗಿರ್ಗ !
ಅಗಣಿತವಹ ಪುರ-ಗಿರ ಮೈಸೂರಿಗೆ
ಮಿಗೆ ಸರಿಯೆಂದೆನಬಹುದೆ ? ”

ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ; ‘ ಚಾಮುಂಡಿದೇವಿಯ ಕೃಪೆಯ ವಿಲಾಸದೊಳು ಅ ಪುರದ ಬಾಲರೆ ಬಂಟರಾಗಿಹರು ’ ಎಂದು ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದ ಹೇಳುವನ್ನು ಮೈಸೂರಿನ ವೀರರ ಬಗೆಗಂತೂ ಕವಿಗೆ ತುಂಬ ವಿಶ್ವಾಸ ; ಅದುದರಿಂದಲೇ

“ ಕರಿವಿಂಡುಗಳು ಸಿಂಹದ ಹೊಲದಲಿ ಬಂದು
ನೆರೆ ಮೇವಕೊಂಡು ಜೀವಿಪುವೆ ?
ಧರೆಯೊಳು ಮೈಸೂರವರ ಕೂಡೆ ನೈರವ
ಜೆರಸಿದವರು ಹುರುಳಹರೆ ? ”

ಎಂದು ತುಂಬುನಂಬುಗೆಯಿಂದ ಕೇಳಿರುವನು. ಇನ್ನೊಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ :

“ ಸುತ್ತಣ ದೊರೆಗಳಂತಲ್ಲ ; ಮೈಸೂರವ-
ರೆತ್ತಿದ ಬಿರುದಿನ ಭಟರು !
ಕತ್ತಲೆ ಹಗಲಿನಂತಿರುವುದವರಿಗೆ ! . . . . ”

ಎಂದು ಮೈಸೂರುದೇಶದ ಕಡುಮೈರಿಗಳ ಬಾಯಿಂದ ನುಡಿಸಿರುವನು.

ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನ ವಿಷಯಕವಾಗಿದ್ದ ಕವಿಯ ಅಭಿಮಾನವಂತೂ ಎಲ್ಲರ ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ಆ ದೊರೆಯ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸುತ್ತದೆ :

“ ಥರೆಗೆ ದುರ್ಜನರಾದ ತುರುಕರ ಬಲವನು
ಹರಿಹಂಚ ಮಾಡಿ ಓಡಿಸಿದ
ದೊರೆ ರಾಯ ನರಸರಾಜೇಂದ್ರನ ಕೆಣಕಿ ಮು-
ತ್ತರಿಗಳುಳಿವರೇ ಲೋಕದಲಿ ?

ನೊಲವರಿ ಸಿಂಗದೊಡನೆ ಬಲುಸಂಗರ-
ಕೆಳಸಿ ಭೂಮಿಯೊಳು ಜೀವಿಪುದೆ ?
ಚಲದಂಕ ಕಂಠೀರವೇಂದ್ರನ ಕೆಣಕಿ ಮು-
ತ್ತರಿವರೆ ರಿಪು ಮನ್ನೆಯರು ?

ಕರ್ಣಾಟಕವ ಕೆಡಿಸಲು ಬಂದ ತುರುಕರ
ನಿರ್ಣಾಮವ ಮಾಡಿ ಜಗವ
ಪೂರ್ಣದೆ ಸಲಹಿದ ಕಂಠೀರವೇಂದ್ರ ಸು-
ಪರ್ಣವಾಹನ ಮೂರ್ತಿಯೈಸೆ ! ”

ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ನರಸರಾಜನ ಧೈರ್ಯ-ಶೌರ್ಯ-ವೀರ್ಯ ಗಳನ್ನು ಸಂದರ್ಭ ಸಿಕ್ಕಿದಾಗಲೆಲ್ಲ ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದುದುಬ್ಬಿದ ಎದೆಯಿಂದ ಕವಿ ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ. ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯನು ಸ್ವದೇಶಾಭಿಮಾನಿ, ಸ್ವರಾಜಾಭಿಮಾನಿ, ಸ್ವಜನಾಭಿಮಾನಿ. ಇವುಗಳನ್ನೆ ತನ್ನ ಕಾವ್ಯದ ತುಂಬ ತೂರಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ರಾಜಸ್ಥಾನದ ಚಾರಣಕವಿಗಳು ಮಾಡಿದುದು ಇಂತಹ ಕಾರ್ಯವನ್ನೇ; ಎಂತಲೆ ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯನನ್ನು ‘ ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಚಾರಣ ಕವಿ ’ ಎಂದು ಹೆಳುವುದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಅಭ್ಯಂತರವೂ ಇಲ್ಲ.

ಇನ್ನೊಂದು ಮಾತೆಂದರೆ: ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯ ತನ್ನ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಕೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಆಹ್ವಾನಿಸುವುದು ಯಾರನ್ನು ಗೊತ್ತೆ? ಮನೆಹಿಡಿದು ಕೂಡುವ ಅಲಸಿಗರನ್ನಲ್ಲ, ‘ ಕಡುಗಲಿಗಳು ಲಾಲಿಪುದು ’ ಎಂದು ಕಾವ್ಯಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿಯೆ ಹೇಳುವನು. ‘ ಚದುರ ಕಂಠೀರವೇಶ್ವರನ ಪುದಿದ ಪ್ರತಾಪ ದೇಳಿಗೆಯ ಸಂಧಿ ’ ಗಳನ್ನು ಕೇಳಲಿಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಕನ್ನಡದ ಕಡುಗಲಿಗಳೆ ಅಲ್ಲವೆ ?

೩. ಕರ್ಣಾಟಕಕ್ಕೆ ಖಾನರು ಬಂದುದು.

ನಮಗೀಗ ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯ ಕವಿಯ ಕಾಲದ ಜನಜೀವನ ವೈವಿಧ್ಯದ ಚಿತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆಯಬೇಕಾಗಿದೆ; ಆದರೆ ಈ ಕವಿಯ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಾದ ಸಮರಜೀವನಚಿತ್ರವನ್ನೇ ಮೊದಲು ವಿವರಿಸುವುದು ಸುವುಡು ಹೆಚ್ಚು ಸಮಂಜಸವಾದುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಕಾವ್ಯರಚನೆಯ ಕಾಲದ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕಾಲದ ಕನ್ನಡಿಗರ ಬಂಟತನದ ಬಾಳನ್ನು ಕನ್ನಡನಾಡು ಇವನಷ್ಟು ವಿಶದವಾಗಿಯೂ—ಆಭಿಮಾನಪೂರ್ವಕವಾಗಿಯೂ—ವಿವರಿಸಿದವರು ಇನ್ನಾರೂ ಇರಲಾರರು. ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನ ತಂದೆ ಬಿಟ್ಟಿದ ಚಾಮರಾಜರ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿಯೇ 'ಕಲಿಯುಗದ ಮಹಿಮೆಯಾಗಿ ನರರಕ್ಕಸರು ತಲೆದೋರಿ, ದುರ್ಮಾರ್ಗದಿಂದ ನಡೆದು, ದೇವ-ಭೂದೇವ (ಬ್ರಾಹ್ಮಣ) ರುಗಳನ್ನು ಬಾಧಿಸತೊಡಗಿದರು.' ಅವರು 'ಯಜನ-ಯಾಜನಗಳನ್ನು ಅಳಿದರು; ಸುಜನರುಗಳನ್ನು ಹಿಂಡಿ ಹಿಳಿದರು; ಹಲವು ಬಗೆಯಿಂದ ಗಜಬಜವನ್ನು ಮಾಡಿ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಅಧರ್ಮವನ್ನು ಒಲಿದರು.' ಅಲ್ಲದೆ 'ಗೋವುಗಳನ್ನು ಸದೆಬಡಿದರು; ದೇವತಾಶಿಲೆಗಳನ್ನು ಒಡೆದರು; ಪಾವನೆಯರಾದ ಸಾಧ್ವಿಯರನ್ನು ಭಂಗಕ್ಕೆ ತಂದು ಹಾವಳಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು.' ಮತ್ತೆ 'ತಟಾಕವನ್ನು ಒಡೆದರು. ಧರ್ಮವೃಕ್ಷಗಳನ್ನು ಕಡಿದರು; ಮುನಿಗಳ ತಪವನಳಿದು ಕಂಗೆಡಿಸಿದರು.' ಇದರಿಂದ 'ದೇವರ್ಕಳ ಮಹತ್ತು ಕೆಟ್ಟಿತು; ಮಳೆಬಿಳಿ ನಷ್ಟವಾಯಿತು; ಧರ್ಮಗಳೆಲ್ಲ ಬಿಟ್ಟು ಓಡಿದುವು. ಕಷ್ಟವನ್ನು ಕೊಡುವ ಮ್ಲೇಚ್ಛರು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಹೆಚ್ಚಿದರು'. ಆಗ ಭೂದೇವಿ ಖಳರ ಬಾಧೆಯನ್ನು ತಾಳಲಾರದೆ ಚಿಂತಿಸತೊಡಗಿದಳು. ಚಿಂತಿಸಿ ಚಿಂತಿಸಿ ಕೊನೆಗೆ ಆಕೆ ಕ್ಷೀರಸಾಗರವಾಸಿಯಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ಮೊರೆಹೊಗುವಳು :

“ ಅಂದಿನ ಖಳರೀಗ ಬಂದು ತುರುಕರಾಗಿ
ಮುಂದುಗಡಿಸಿ ಗೋ-ದ್ವಿಜರ,
ಕೊಂದು ಕೊಗುತ ಧರ್ಮದಂದವನಳಿದರು;
ಕಂದರ್ಪಪಿತನೇ ಚಿತ್ತೈಸು! ”

“ ದುಷ್ಟರ ಹೊರಲಾರೆ ನಿನ್ನಯ ಕರುಣಾ-
 ದೃಷ್ಟಿಯೊಳೆನ್ನ ನುಡ್ಧರಿಸಿ
 ತಟ್ಟನೆ ಸಲಹೆಂದು ಹರಿಚರಣಕೆ ನೊಸ-
 ಲಿಟ್ಟಳು ಮತ್ತೆ ಭೂದೇವಿ ”.

ಆಗ ಶ್ರೀಹರಿ : ಬೆಟ್ಟದ ಚಾಮುಭೂಪಾಲನ ಪಟ್ಟದ ಹೆಂಡತಿ
 ಗುರುವಂಚಿಯ ಹೊಟ್ಟೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಬಂದು ಖಳರನ್ನು ಕೊಲ್ಲು
 ತ್ರೇನೆ ' ಎಂದು ವಚನಕೊಡುವನು. ಅದರಂತೆಯೇ
 ಕಂಠೀರವ ನರಸ- ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನಾಗಿ (೧೬೧೫) ಅವತರಿಸುವನು.
 ರಾಜ ಮತ್ತು ಈತನಿಂದ ತರುವಾಯ ೧೬-೧೨ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೇ
 ಶಿವಾಜಿರಾಜ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಶಿವಾಜಿಯು ಶಿವನ
 ಅವತಾರವೆಂಬ ಕಲ್ಪನೆ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಉಂಟು.
 ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದರೆ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠರಾದ ಹಿಂದುಗಳೆಲ್ಲ, ವಿಧವಿವಿಧರಾದ
 ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ಹಿಂಸೆ-ಭಲನೆಗಳನ್ನು ತಾಳಲಾರದೆ ಅಂದು ಗೋಳಿಡುತ್ತಿ
 ದ್ದರು; ಅಂತಹ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಈ ವೀರಪುರುಷರು ತಾರಕರಾಗಿ ಬಂದುದ
 ರಿಂದ, ಭಗವದ್ಗೀತಾವಚನದಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿದ್ದ ನಮ್ಮ ಕನ್ನಡಿಗರೂ
 ಮರಾಠೆಗರೂ, ಇವರನ್ನು ಅವತಾರಿಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸಿರುವರು. ಗೋವಿಂದ-
 ಮೈದ್ಯನು ನರಸರಾಜನನ್ನು ಶ್ರೀನರಸಿಂಹನ ಅವತಾರಿಯೆಂದಂತೆಯೇ,
 ಶಿವಾಜಿಯ ವಿಷಯಕವಾಗಿದ್ದ ಶಾಹೀರ್‌ಗೀತಗಳೆಲ್ಲ ಶಿವಾಜಿಯನ್ನು
 ಶ್ರೀಶಿವಾವತಾರಿಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಶಿವಾಜಿಗೆ ಭವಾನಿಯ ವರ-
 ಪ್ರಸಾದವಿದ್ದಂತೆಯೇ ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನಿಗೆ ಬೆಟ್ಟದ ಚಾಮುಂಡಿಯ
 ವರಪ್ರಸಾದವಿರುವುದು; ಹೇಗೆಂದರೆ :

“ ಬೆಟ್ಟದ ಚಾಮುಂಡಿಯಾ ನೃಪಾಲಕ ಬೇಡಿ-
 ದಿಷ್ಟಾರ್ಥವನಿತ್ತಾಗ |
 ಕಟ್ಟಿರಕದೆ ಕಾದಿಹಳಾ ಭೂಪನ
 ಧಿಟ್ಟತನಕೆ ಸರಿಯುಂಟಿ ? ”

“ ಚಂಡಿಕಾ ದೇವಿಯಾ ಕಂಠೀರವೇಂದ್ರನ
 ಖಂಡೆಯದಲಗಿನೊಳಾಗ
 ಮಂಡಿಸಿ ಮೆರೆವಳಾತನ ಪ್ರತಾಪಕೆ ಮಿಕ್ಕ
 ಮಂಡಲೇಶ್ವರರೆನೆಯಹರೆ ? ”

ಶಿವಾಜಿಯ ಕಾಳಗದ ಕತ್ತಿ ' ಭವಾನೀ ತರನಾರ್ ' ಆದರೆ, ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನದು ' ವಿಜಯನಾರಸಿಂಹ ' ! ಇಬ್ಬರೂ ಬೆಳೆದು ಬಾಳಿದುದು ಒಂದೆ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ; ಒಂದೆ ಬಗೆಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ! ಆದರೆ ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನು ತನ್ನ ವೀರಚಾರಿತ್ರ್ಯವನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ದಿವಂಗತ ನಾಗುವಾಗ (೧೬೫೯), ಶಿವಾಜಿಯ ಹೆಸರು ಇನ್ನೂ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬಹು-ಜನರಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗಿರಲಿಲ್ಲ ಕೂಡ. ಎಂತಲೆ ಶಿವಾಜಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ' ಭವಾನೀ ತರನಾರ್ ' ' ಭವಾನೀ ವರಪ್ರಸಾದ ' ದ ಮಾತುಗಳು, ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನ ' ವಿಜಯನಾರಸಿಂಹ ' ' ಚಾಮುಂಡೀ ವರಪ್ರಸಾದ ' ಗಳ ಅನುಕರಣದ ಫಲಗಳಾಗಿರಬಹುದಾಗಿದೆ. ಶಿವಾಜಿ ' ದೇವಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಪಾಲಕ ' ನೆನಿಸಿಕೊಂಡುದೂ ಈ ದೊರೆಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಇರಬಹುದಾಗಿದೆ. ಹೀಗಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲ; ಶಿವಾಜಿಯ ತಂದೆ ಶಹಾಜಿಯು ಬಹುದಿನಗಳವರೆಗೆ—ವಿಜಾಪುರದ ಬಾದಶಹನ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ—ಬೆಂಗಳೂರಲ್ಲಿದ್ದ ನೆಂಬುದನ್ನು ಇತಿಹಾಸವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆತನ ಕಡೆಗೆ ಆಗಾಗ ಬಂದು ಬಂದು ಹೋಗುತ್ತಲಿರಬಹುದಾದ ಹಲವು ಜನ ಮರಾಠರಿಗೆ, ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನ ಚರಿತ್ರೆ ಗೊತ್ತಿರದೆ ಇರಲಾರದು. ಅಲ್ಲದೆ ಕಂಠೀರವನರಸರಾಜನು ನರಸಿಂಹಾವತಾರಿಯೆಂಬ ಕಲ್ಪನೆ ಆ ದೊರೆಯ ಜೀವಿತಕಾಲದಲ್ಲಿಯೆ ಜನಜನಿತವಾಗಿತ್ತೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯನ ಕೃತಿಯೆ (೧೬೪೭) ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ.

ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನು ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿರುವಾಗ ಒಮ್ಮೆ (೧೬೩೮) ಇಕ್ಕೇರಿಯ ವೀರಭದ್ರನಾಯಕನಿಗೂ ಬಸವಾ ಪಟ್ಟಣದ ಹನುಮಪ್ಪ ನಾಯಕ (ಕೆಂಗೇಂದ್ರ) ನಿಗೂ ಎಲ್ಲೆ ಕಟ್ಟಿನ ಮಾತಿಗೆ ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ಪಂಥವುಂಟಾಗಿ, ಹುಟ್ಟು ಮುನಿಸು ತಲೆದೋರ ಆಕ್ರಮಣ ರಿತು. ಆ ದ ರೆ ವೀರಭದ್ರನಾಯಕನು ತನಗಿಂತ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಂತನಾದುದರಿಂದ ' ಆತನ ಕೂಡ ಕಾದ ಲರಿಯದೆ ವಿಜಯಾಪುರದ ಭೂತಲೇಶ (ಬಾದಶಹ) ನ ಬಳಿಗಾಗ ದೂತನು ಅಟ್ಟಿದ'. ಅಟ್ಟಿದ ಆ ದೂತನು ' ಬಂದು ಆಗಲೆ ಪಾತ್ಸಾವನು ನೆರೆ ಬೇಗದಲಿ ಸಂದಿಸಿಕೊಂಡು, ನಿಂದು ಕಾಣಕೆಯಿಕ್ಕಿ ' ರೊಕ್ಕದ ಆಶೆಯನಿತ್ತು ಆತನ ದಂಡನ್ನು ಇಕ್ಕೇರಿಯ ಪ್ರದೇಶದ ಮೇಲೆ ಎತ್ತಿತಂದನು. ಆ ದಂಡಿನ ಅಧಿಪತಿ ಯಾದ ರಣದುಲ್ಲಾಖಾನನು ಹನುಮಪ್ಪನಾಯಕನ ಬಲವನ್ನೂ ಸಹಕರಿಸಿ ಕೊಂಡು ' ಇಕ್ಕೇರಿಯ ದಳವನ್ನು ಮುರಿಯಲಿರಿದು ' ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ, ಪುರವನ್ನು

ಮುತ್ತಿದನು. ಇದರಿಂದ ಬೆದರಿದ ಇಕ್ಕೇರಿಯ ಭೂಪನು ಓಡಿಹೋಗಿ ಮಲೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕನು. ಖಾನನು ಆಕ್ಷಣವೆ ದೂಳಿಗೋಟೆಯನ್ನು ಕೊಂಡನು. ಆಗ ಖಾನನ ಸೈನ್ಯವು ಮಾಡಿದ ಹಾವಳಿಯನ್ನು ಕವಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ :

“ ಹಿಡಿದು ಹೆಣ್ಣುಗಳ, ದೇವರ ಮೂರ್ತಿಗಳ ತಲೆ.

ಯೊಡೆದು, ಪುರವ ಸೂರೆಮಾಡಿ,

ಕೆಡಿಸಿ ಪತಿವ್ರತೆಯರ, ಗೋವುಗಳ ಸದೆ.

ಬಡಿದರೇವೇಳ್ತಿನದ್ಭುತವ ? ” (ಸಂಧಿ ೧೧, ಪದ್ಯ ೬)

ಅರಮನೆಯೊಳಗಿಹ ಸಕಲವಸ್ತುವ ಕೊಂಡು

ಹರುಷದೆ ರಣಧೂಳಿಖಾನ

ಪುರಕೆ ತಾಣೆಯವಿಕ್ಕಿ ಪಾತ್ಸಾವಿನೆಡೆಗೈದಿ

ಭರದೆ ಕಾಣಿಕೆಯ ಮಾಡಿದನು ! ” (ಸಂಧಿ ೧೧, ಪದ್ಯ ೬)

ಆಗ ಬಾದಶಹನಿಗೆ ತುಂಬ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು. ‘ ರಣಧೂಳಿಖಾನ ’ನ ಶೌರ್ಯವನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿ, ಅವನಿಗೆ ‘ ಸರಿಲಸುಕರತನವಿತ್ತು, ತುರಗದಳವ ಕೂಡಿಕೊಟ್ಟು, ಇರದೆ ಕರ್ಣಾಟಕವ ಸಾಧಿಸು ಹೋಗು ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ; ಜೊತೆಗೆ ಅಂಕುಶಖಾನನೆ ಮೊದಲಾದ ಮಹಾಮಹಾ ಶೂರರನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟ. ‘ ಬಳಿಕ ಆ ಖಾನ ಸಲಾಮೆಂದು ತಳುವದೆ ತಳತಂತ್ರ (ಸೈನ್ಯ) ಗೂಡಿ ಸನ್ನಾಹದೊಳು ಅಳವಟ್ಟು ಉಬ್ಬಿನಲಿ ನಡೆದ. “ ಕಂಠೀರವ ನರಸ-ರಾಜ ವಿಜಯ ’ ಕಾವ್ಯದ ೧೧ನೆಯ ಸಂಧಿಯಿಂದ ಮೊದಲುಮಾಡಿ ೧೯ನೆಯ ಸಂಧಿ ಪೂರ್ಣವಾಗುವ ವರೆಗೂ ಬರಿಯ ಯುದ್ಧಗಳ ವಾಸ್ತವ ವರ್ಣನೆಯಿದೆ. ಈ ಯುದ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ ಕನ್ನಡವೀರರ ಪರಾಕ್ರಮಕ್ಕೂ ಕೈಚಳಕಕ್ಕೂ ಮೇರೆಯಿಲ್ಲ.

ಕರ್ಣಾಟಕಕ್ಕೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೊರಟ ‘ ರಣಧೂಳಿಖಾನ ’ ನೆಂದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯವೀರನಲ್ಲ. ‘ ರಣಧೂಳಿಖಾನನೆಂದೊಡೆ ಹೆಂಗಳ ಗರ್ಭ ಮಣಿದು

ಬೀಳ್ವುವು ಭೂತಳಕೆ’. ಇಂತಹ ಖಾನನು ಅಸಂಖ್ಯ

ರಣಧೂಳಿಖಾನನ ಸೈನ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಬಂದು, ಬಸವಾ ಪಟ್ಟಣದ ಹನುಮಪ್ಪ

ದಾಳಿ

ನಾಯಕನ ಸ್ನೇಹ-ಸಹಾಯಗಳನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು

ಮುಂದುದರಿಯಲು ತೊಡಗಿದ. ಮೈಸೂರಿನ ಅಂದಿನ

ಗಡಿಯ ಕೋಟೆಗಳಾದ ‘ ಹರುಷನಹಳ್ಳಿ, ಕನಕಗಿರಿ, ಸೊಂಡೂರು, ಉಜ್ಜಿನಿ’

ಮೊದಲಾದ ಸ್ಥಳಗಳ ಪಾಳೆಯಗಾರರೆಲ್ಲ ಖಾನನಿಗೆ ಸಹಾಯಕರಾಗಿ ಬಂದರು. ಅದರಂತೆಯೇ ರಾಯದುರ್ಗದವರು, ಹಟ್ಟಿಯ ವೀರಪ್ಪನಾಯಕ, ದೊಡ್ಡೇರಿಯ ಅರಸ, ಕುಂದುರುಪೆಯ ಸೈನಿಕರು ಇವರೂ ಖಾನನನ್ನು ಕೂಡಿದರು. ಇವರೆಲ್ಲ ರನ್ನೂ ಕೂಡಿಸಿದವನು ಬಸವಾಪಟ್ಟಣದ ಹನುಮಪ್ಪನಾಯಕ. ಹಿರಿಯೂರ ತಮ್ಮಣನಾಯಕನೂ; ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನ ಹಳ್ಳಿಯ ಜೈರನಾಯಕನೂ; ತುರುಗೆರೆ, ಬೇಲೂರು, ನರಸಿಂಹಪುರ, ಪಾಲುಪರೆಗಳ ಅರಸರೂ ಹನುಮಪ್ಪನಾಯಕನ ಕಡೆಯವರೇ ! ಇವರಲ್ಲದೆ ' ತನ್ನ ಸಮಾನದ ಬಿರುದಿನ ಖಾನರು ' ಏವತ್ತು ಜನರಿದ್ದರು. ದಂಡಿನಲ್ಲಿ ಆನೆಗಳೆಷ್ಟು, ಕುದುರೆಗಳೆಷ್ಟು, ಕತ್ತಿಯಾಳುಗಳೆಷ್ಟು, ' ಕುಂತ-ನೇಜೆಯ-ಕೈಯಿಟ್ಟಿ ' ಗಳವರೆಷ್ಟು ! ಈ ಸೈನ್ಯದ ' ನಡತೆಯಿಂದ ಗಿರಿದುರ್ಗ ಅಡಗಿದುವು ; ಕುಡಿತೆಯಿಂದ ಜಲದುರ್ಗ ಬತ್ತಿದುವು ; ಕೋಪದ ಕಿಡಿಯೊಳು ವನದುರ್ಗ ಬೆಂದುವು '.

ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ಸೈನ್ಯದ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಕವಿ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡವನಾಗಿಯೇ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ ; ಹೇಗೆಂದರೆ :

“ ಬಳಿಕಾಗ ಖಾನ-ಖಾನರು ಪೌಜ ಬೇರೆ ಬೇರೆ
ರಳವಡಿಸಿಯೆ ನಡೆತರಲು,
ಸಿಲೆಯ ಸಂಜೋಗದ ರಾವುತರೊಗ್ಗಲಿ
ಖಳನೈತಂದನುಬ್ಬಿನಲಿ ! ” (೧೧-೨೯)

ಸೈನ್ಯದ ಮುಂದೆ ನಾಲ್ಕೈಂಟು ಸಾವಿರದಷ್ಟು ' ಧಾಳಿಯ ಕುದುರೆ ' ಗಳಿದ್ದುವು. ಎಲ್ಲರೂ ಆಗಾಗ ' ತೂಳುವ ಬಲುಬೊಬ್ಬೆಯಿಂದ ' ಆಕಾಶ ಮಂಡಲವೆ ಘೇಳಿಟ್ಟಿದ್ದಿತು. ಆನೆಗಳ ಮೇಲಿನ ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ತೊಟ್ಟಿಲು, ಚೆಪ್ಪರ (ಅಂಬಾರಿ) ಗಳಲ್ಲಿ ' ಸುಮ್ಮಾನದ ಸೈನ್ಯವರ್ಣನೆ. ಬಿಬ್ಬಿಯರೊಡನೆ ಕುಳಿತು ' ಹಲವು ಜನ ಖಾನರು ' ಆನಂದವಾಡುತ ' ಬರುತ್ತಿರುವರು. ಕುದುರೆಯ ಸೈನ್ಯದ ಮೇಲಧಿಕಾರಿಗಳಾದ ಖಾಸರ ವಲ್ಲಭೆಯರು ' ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ-ದಂಡಿಗೆಗಳ ಮೇಲೆ ' ಬರುತ್ತಿರುವರು. ' ಡಮಾಣ ' ಬಿಗಿದ ಅಗಣಿತ ಒಂಟೆಗಳೂ, ಝಗಝಗಿಸುವ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಸೊಗಸುವ ಕೊಲ್ಲಾರಗಳೂ ದಂಡಿನೊಂದಿಗೆ ಇದ್ದುವು. ಸೈನಿಕರೊಂದಿಗೆ ' ಕೂಳಪಾಳೆಯ (ಬಾಜಾರ ಬುಣಗು) ' ಒಂದು ಇದ್ದೆ ಇರಬೇಕಲ್ಲವೆ ? ಆ ' ಕೂಳಪಾಳೆಯದ ಸಂಗಡ, ಕುದುರೆಯ

ಮೇಲೆ—ಕಾಲಕುಪ್ಪಸ (ಚಿಲ್ಲಣ), ಪಾವೋಸು, ಜೋಲುವ ರವಿಕೆಯ ಮೊಲಕಟ್ಟು ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ—ಚೆಲುವೆಯರಾದ ಸೂಳೆಯರು ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. 'ಹೂಡಿದ ಬಂಡಿಗಳೊಳಗೆ ಈಡಿರಿದ (ತುಂಬಿದ) ಪಿರಂಗಿ (ತೋಪು)' ಗಳು ಅಗಣಿತವಾಗಿ ನಡೆದಿದ್ದುವು. ಸರಳು (ಬಾಣ) ಗಳು ತುಂಬಿದ ತರಕಸ (ಬತ್ತಳಿಕೆ) ಗಳು, ಸಾವಿರಾರು ಬಂಡಿಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿತುಂಬಿ ಸಾಗಿದ್ದುವು. ಅದರಂತೆಯೇ ಕರಿಯ ಮದ್ದಿನ ತಿತ್ತಿ, ಬಾಣದ ಹೇರುಗಳೂ, ಅಪಿನಿಯ (ಆಫೀಮು) ಸಾಲ-ಮೊಟ್ಟೆಗಳೂ ಲಕ್ಷ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದುವು. ಬಂಗಿಯ ಹೇರುಗಳೂ, ಸಾಸಿರಗಟ್ಟಲೆ ಗಂಗಸಾರ (ಬಂದು ಜಾತಿಯ ಹೆಂಡ), ಸಾರಾಯಗಳು ತುಂಬಿ ಸೂಸುವ ಪೀಪಗಳೂ ಲೆಕ್ಕವಿರದೆ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಬಾರದಷ್ಟು ದಂಡಿನೊಂದಿಗೆ ಇದ್ದುವು. ದಂಡಿನ 'ಸಂಜೋಗ (ಸಮವಸ್ತ್ರ)' ಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಹೇರಿಕೊಂಡು ನಾಣಿಜಿಕರ ಮೊತ್ತವೆ' ಹೊರಟಿದ್ದಿತು. ಸೈನ್ಯದ ಪಾಳೆಯ ಬಿಟ್ಟಲ್ಲೆಲ್ಲ ಕೆಲಸಮಾಡಲು 'ಕಾಮಾಟಿ' ರು ಬೇಕಲ್ಲವೆ? ಅಂತಹ 'ಕಾಮಾಟಿದ ಬಿಡುಮಂದಿ' ಕೊಡಲಿ, ಕೈಮಚ್ಚು, ಗುದ್ದಲಿ, ಮೊನೆಹಾರೆ, ಕುಡುಗೋಲು, ತಡಿಕೆ, ಮಕ್ಕರಿ (ದೊಡ್ಡ ಬುಟ್ಟಿ) ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೊರಟಿದ್ದರು. ಇವರಲ್ಲದೆ 'ಕೊಟ್ಟಾಣಿಗರು (ಕುಟ್ಟು-ಬೀಸುವವರು)' ಕಮ್ಮಾರರು, ಬಹುಬಗೆಯ ರೊಟ್ಟಿ-ಸಕ್ಕರೆ-ತುಪ್ಪ-ಮೊಟ್ಟೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಮಾರುವ ಬೇಹಾರಿಗರು ಮೊದಲಾದವರು ಇಟ್ಟಣಿಸುತ್ತಲಿ ಐದಿದರು.

“ ಒಡನೀ ಪರಿಯ ಸಮಸ್ತ ಸಂಜೋಗದೆ

ಪಡೆ ಸಹ ರಣಧೂಳಿ ಖಾನ

ಬಿಡದೆ ಕರ್ಣಾಟ ರಾಜ್ಯವ ಪೊಕ್ಕು ಧಾಳಿಯ-

ನಿಡುವ ಸಂಭ್ರಮವನೇವೇಳ್ವೆ !” (೧೧-೪೨)

ಮುಸ್ತಫಾಖಾನನೆಂಬ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಸರದಾರನನ್ನು ಬಾದಶಹನು ಕರ್ಣಾಟಕದ ಮೇಲೆ ಕಳುಹಿಕೊಟ್ಟನು. ಈ ಖಾನನಂತೂ ತನ್ನ ಒಡೆಯನೆದುರು :

“ ಹಲವು ಮಾತೇಕೆಲೆ ಜೀಯ, ನೀಳ್ವನಕೊಟ್ಟು

ಕಳುಹೆನ್ನ ! ಕರ್ಣಾಟಕವ

ಸೆಳೆದು ನಿಮ್ಮಯ ವಶಮಾಡದೊಡಾಸಾಧನ-

ದೊಳಗೆನ್ನನಿರಿಸಬೇಡ. . . .”

ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿ ಹೊರಟವನು. ಇವನು 'ತುರುಗೆರೆಗೆ ಅರೆಗಾವುದದೆ'

ಬೀಡನ್ನು ಬಿಟ್ಟನು. ಅವನ ಬೀಡಿನಲ್ಲಿ ಗುಡಿ, ಗೊಡಾರ, ನೀಟಿನ ಸರವತಿಗೆ (?) ಇವು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಖಾನನಿಗೂ ಇದ್ದುವು. ಕರಿಗಳಶಾಲೆಯಿದ್ದಿತು; ತುರಗಗಳ ಲಾಯವಿದ್ದಿತು; 'ಬಹುವಸ್ತು ಪರಿಶೋಭಿಷ' ಅಂಗಡಿಗೇರಿ ಇದ್ದಿತು. ಭಂಗಿಯ ಹೇರು, ಅಪಿನಿಯ ಮೊಟ್ಟೆ, ಸಾರಾಯದ ಅಂಗಡಿ, ಸುರೆಯ ತಿತ್ತಿಗಳ ಜಂಗುಳಿ ಇವುಗಳ ಸಾಲಪಸರವು ಇದ್ದಿತು. ಡೋಳಿನ ಕುದುರೆಗಳೂ, ಡಮಾನದ (ದೊಡ್ಡ ನಗಾರಿಗಳು) ಮದಕರಿಗಳೂ, ಟುಮುಕು (ಚಿಕ್ಕ ನಗಾರಿ) ಗಳ ಒಂಟೆಗಳೂ—ಪಾಳೆಯದ ಅಂಗರಕ್ಷೆಯ ರಾವುತರ ಕೂಡ ಸವ್ವಳಮಾಡುತ್ತ ತಿರುಗುತ್ತಿದ್ದುವು. ದಾಡಿನ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ಕಾವಲಿಗಿಂದು 'ಹೊಸ ಮನುಷ್ಯರ ಗವಲಿಗೆ (ವಾಸನೆಗೆ) ಗಳ್ಳಿಕ್ಕುತ್ತ ಮುಸುಕಿ ಮುಂಬರಿವ' ನಾಯಿಗಳು ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು.

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಖಾನರಿಬ್ಬರ ಪಾಳೆಯದ ಬಣ್ಣನೆಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಅಂದಿನ ಕಾಲದ ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ಯುದ್ಧಸನ್ನದ್ಧಸೇನೆಯ ಚಿತ್ರ ಕಣ್ಣೆದುರು ಕಟ್ಟಿದಿರದು. ಇನ್ನು ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ಸೈನ್ಯ, ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಗೆ ಹಾವಳಿ ನಡೆಯಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತೆಂಬುದನ್ನು ನೋಡಬೇಕಾದರೆ ನಾವು ರಣಘೋಷಖಾನನ ಸೈನ್ಯದ ಮುಂಬರಿತವನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಹೋಗಬೇಕು.

*

*

*

*

ಸೀರೆಯವನು ಸೂರೆಮಾಡಿ ಖಾನನು, (ಅಲ್ಲಿಯ) ಆ ಭೂಪನನು ಯಮನ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿದನು. ಮುಂದೆ ತನ್ನ ವಾರುವ ದಳ (ಕುದುರೆಯ ಸೈನ್ಯ) ಸಹಿತನಾಗಿ, ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ದಾಳಿಯಿಡ ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದನು. ಖಾನನ ದಾಳಿಗೆ ತುಮಕೂರ ನಡೆಯಿಸಿದ ಹಾವಳಿ ಭೂನಾಥನು ಕಂಗೆಟ್ಟು, ಸಕಲ ರಾಜ್ಯವ ಬಿಟ್ಟು, ಆಸಲಾರದೆ (ಎದುರಿಸಲಾರದೆ) ಗಿರಿದುರ್ಗಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದನು. 'ಕೊಡದೆ ಕಾದಿವ ಪಳ್ಳಿ-ಪಳ್ಳಿ-ಪುರಗಳನು ತುಡುಕಿ, ಲಗ್ಗೆಗೆ ಬಿಟ್ಟು, ಅಲ್ಲಿಯ ಸಕಲ ಜನರ ಕಡಿಬಂಡವ ಮಾಡಿ' ಖಾನನು ಮುಂದೆ ಅಡಿಯಿಟ್ಟ. ಖಾನನ ಸೈನ್ಯವು ಮುತ್ತಿ ಒಡೆದುಹಾಕಿದ ಪುರ, ಪಳ್ಳಿ, ಅಗ್ರಹಾರಗಳ ನಿವಾಸಿಗಳಾದ ಜನರೆಲ್ಲ ಕಡುಭೀತಿಯ ತಳೆದು ಆಗ ಹೆಡಗೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೇರುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಕ್ಕಿ-ಹುಡುಹಿಟ್ಟುಗಳನು ತುಂಬಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಕೊಡಗಿನ ಕಾಡನ್ನು ಸೇರಿದರು.

“ ತಾಯೊಂದೆಸೆ ಮಕ್ಕಳೊಂದೆಸೆ ಕೊಟ್ಟಹ
ಬೀಯಗರೊಂದೆಸೆಯಾಗಿ,
ಖಾಯ ಬಿಡುತ ಬಲು ಭೀತಿಯೊಳಗೆ ಹೊಕ್ಕ-
ರಾಯಾಸಗೊಂಡು ಹೆಮ್ಮಲೆಯ ! ” (೧೧-೪೭)

ಅಲ್ಲದೆ ‘ ಹಗೆ, ಪೆಟ್ಟಿಗೆ, ಕಣಜಗಳಲ್ಲಿರುವ ರಾಶಿ ರಾಶಿ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಬಗೆದು ಭಾವಿಸದೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸೂರೆಗೊಟ್ಟು, ಮಿಗೆ ಬೆಳೆದಿಹ ಪೈರುಗಳ ಬಿಟ್ಟು, ಜನವೆಲ್ಲ ಅಂಜಿ ಅಂಜಿ ಜಗುಳಿದರು. ’ ಅದರಂತೆಯು ‘ ಎತ್ತು, ಕರೆವ-ಹಸು, ಎಮ್ಮೆಯ ಹಿಂಡುಗಳು ಇವೆಲ್ಲ ಎತ್ತಲಾದರೂ ಹೋಗಲೆನುತ ಜನ ತಲೆಕೆದರಿಕೊಂಡು (ಗಾಬರಿಯಿಂದ) ಗುಡ್ಡ-ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನು ಹತ್ತಲುತೊಡಗಿದರು ’. ಆಗ ಎಲ್ಲರ ಕಾಲಲ್ಲಿಯೂ ‘ ಮೂಡಿದ ದಸಿ, ಮುಳ್ಳುಗಳು ತಾಕಿ ಸೀಳಿದ ಮೈಗಾಯದಿಂದ ಜೋಲಿ ಸುರಿವ ಬಿಸುರಕ್ತದಿಂದ ಆ ಜನಜಾಲ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಐದಿತು ’.

“ ಅದೊ ಬಂದುವು ಕುದುರೆಯ ಹಿಂಡುನೋಡುತ್ತ-
ಲಿದೆ ಬಲುಪಾಜೆಂದೆನುತ,
ಬೆದರಿ ಓಡುವ ಜನಗಳ ಕಂಡು ಜಗವೆಲ್ಲ
ಗದಗಾಪುಗೊಂಡುದೇವೇಳ್ವೆ ! ” (೧೧-೫೦)

‘ ಹೆಂಡಿರುಗಳನು ಬಿಟ್ಟು ಓಡಿದವರ ಶಿಶುತಂಡವನು ಈಡಾಡಿದವರ, ಗಂಡನ ಬಿಟ್ಟು ಬಾಯ್ಪಿಡುತ್ತಿದ್ದಿದ ಹೆಂಗಳ ಅಂಡಲೆ (ದುಃಖ) ಗಳನು ’ ಬಣ್ಣಿಸಿ ಹೇಳಲಿಕ್ಕಾಗದು. ಗೊಳೆಯೆದ್ದ ಜನರಲ್ಲಿಯ ಅನೇಕ ಬಸಿರೆಯರು ಗಿಡಗಳ ಬುಡದಲ್ಲಿಯೆ ಹೆತ್ತುಬಿಟ್ಟರು; ಆ ಬಾಣಂತಿಯರನ್ನೂ ತುಂಬಿದ ಬಸಿರೆಯರನ್ನೂ ಒಡನೆ ಸಾಗಿಸಲಾರದವರು, ‘ ಕಡುಗಲಿ ರಣಧೂಳಿಖಾನನ ಅಬ್ಬರಕಂಡೆ ’ ಅಡವಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿದರು ಆಗ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ :

“ ಕಣ್ಣಿನೊಳಗೆ ಖಾನ, ಕನಸಿನೊಳಗೆ ಖಾನ,
ಬಣ್ಣಿಸೆ ಮನದೊಳು ಖಾನ !
ತಿಣ್ಣವಡೆದ ಖಾನನ ಸುದ್ದಿ ಜಪವಾಗಿ
ಬಣ್ಣಗೆಟ್ಟುದು ಲೋಕವೆಲ್ಲ ! ” (೧೧-೫೪)

ಮುಂದೆ ಖಾನನು ಹಾಗೆಯೆ ಮುಂಬರಿಯುತ್ತ ‘ ವೊರಸುರಾಜ್ಯ ’ ವನ್ನು ಮುತ್ತಿ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡನು. ಬೆಂಗಳೂರು ಕೋಟೆಯನ್ನು

ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿ ಶಹಾಜಿ (ಶಿವಾಜಿಯ ತಂದೆ) ಯನ್ನು ಬಾದಶಹನ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ಅಧಿಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ನಿಯಮಿಸಿದನು. ರಾಮಗಿರಿ, ಕುಣಿಗಿಲು ಬಲ್ಲಾಳಪುರ, ಕೋಳಾಲ, ಬಿಜ್ಜಾವರ, ಚಿಕ್ಕಬಳಲಾಪುರ, ಹೊಳವನ ಹಳ್ಳಿ, ಹೊಸಕೋಟೆ, ಬಾವಲೂರು, ಹೊಸೂರು, ಕಗ್ಗೊಂದಿ, ಮಾಸ್ತಿ, ದೇವಂಡಪುರಿ, ಸೂರೆಬಲೆ, ಸಿಡಿಲ್‌ಗಟ್ಟಿ ಇಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಭು-ಮನ್ನೆಯ-ಅರಸು-ನೃಪರುಗಳೆಲ್ಲ ಸೋತು ಖಾನನಿಗೆ ಶರಣಾಗತರಾದರು. ಬಳಿಕ ಖಾನನು ಇವರೆಲ್ಲರಿಗೆ ಅಧಿರಾಜನಾದ ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನು ಇರುವ ಪಟ್ಟಣವನ್ನೇ ಮುತ್ತುಬೀಕೆಂದು ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡಿದನು.

“ ಎಂದಾಗಲೋಚಿಸಿ ಖಾನಖಾನರಿ-
ಗಂದಾಗಳುಡುಗೊರೆಯಿತ್ತು,
ಮುಂದಣ ಪಯಣವ ನಿರ್ಧರಗೈದಾಗ
ಬಂದು ಬಿಟ್ಟನು ಹೊರಬೀಡ ” !

ಆಗಿನ ಕಾಲದ ಮಹಮ್ಮದೀಯರು ಕೇವಲ ಧರ್ಮಾಭಿಮಾನದಿಂದ ಹಿಂದುಗಳೊಡನೆ ಕಾದುತ್ತಿದ್ದರಾದರೂ, ಹಿಂದುಗಳಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಾಭಿಮಾನವು—
ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲಿ—ಅಷ್ಟೊಂದು ಜಾಗೃತವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ
ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೆ ವೆಂದು ತೋರುವುದು; ಏಕೆಂದರೆ ಮಹಮ್ಮದೀಯರ
ಹಿಂದುಗಳ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು, ಕನ್ನಡಿಗರ ರಾಜ್ಯಗಳಾದ
ಮನಸ್ಥಿತಿ ವಿಜಯನಗರ, ಮೈಸೂರುಗಳೊಡನೆ ಎದುರಿಸಿ ನಿಂತ
ಪರಪ್ರಾಂತೀಯ ಹಿಂದುಗಳು ಎಷ್ಟೋ ಜನರು. ಅದ
ರಂತೆಯೆ ಈಗ ಕೂಡ ‘ರಣಧೂಳಿಖಾನ’ ನ ಸೈನ್ಯದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರಲ್ಲಿ
ವೇದೋಜಿ, ಶಹಾಜಿ, ಸಖಾಜಿ, ರಾಘವಪಂಡಿತ ಮೊದಲಾದ ಮರಾಠೆಗ
ರಿದ್ದರು. ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ‘ನೆರೆ ಗುಚ್ಚರಾತಿ, ಕನ್ನೋಜಿ, ಖುರೇಸಾನಿ’
ಮೊದಲಾದ ಜನರಿದ್ದರು. ಸ್ವಾರ್ಥಿಯಾದ ಬಸವಾ ಪಟ್ಟಣದ ಕೆಂಗೇಂದ್ರ
ಭೂಪತಿಯೂ ತನ್ನ ಜನರೊಂದಿಗೆ ಮಹಮ್ಮದೀಯ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದ್ದನು.
ಇವರಲ್ಲದೆ ಖಾನನ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿಯೆ ಮುಖ್ಯ ಮುಖ್ಯರಾದ ಮಹಮ್ಮದೀಯ
ರೆಂದರೆ ‘ ಪರಾತಖಾನ್, ಕೈರಿತಿಖಾನ್, ಬಲವಂತಖಾನ್ (?)
ಮುಸ್ತಫಖಾನ್, ಅಬುದುಲ್ಲಾಖಾನ್, ಯಕಲಾಸಖಾನ್, ಅಂಬರ
ಖಾನ್, ಸಿದ್ದೀರಹೀಮಖಾನ್, ಅಂಕುಶಖಾನ್, ಸೊಲ್ಲಾಪುರದ
ಸಿದ್ದೀಮಲ್ಲಿಗೆಖಾನ್, ಅದ್ಧಮಖಾನ್, ಜಿಲಹರಖಾನ್, ಮಹಮೂದ

ಖಾನ್, ಗಲೀಖಾನ್, ಫತ್ತೇಖಾನ್ ಮೊದಲಾದವರು ಇದ್ದರು.*
ಖಾನನು ತನ್ನ ಸೈನಿಕರನ್ನೂ ಸೈನ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನೂ ಕರೆದು, ಮೈಸೂರಿ-
ನವರ ಮಹತಿಯನ್ನೂ ಯುದ್ಧಪದ್ಧತಿಯನ್ನೂ ಹೀಗೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿ ಹೇಳಿ-
ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಕೊಟ್ಟ :

“ ಸುತ್ತಣ ದೊರೆಗಳಂತಲ್ಲ, ಮೈಸೂರವ-
ರೆತ್ತಿದ ಬಿರುದಿನ ಭಟರು !
ಕತ್ತಲೆ ಹಗಲಂತಿಹುದವರಿಗೆ ನೀವು
ಜತ್ತಾಯತದೆ ತೆರಳಿ . . . .” (೧೧-೧೦೮)

“ ಬಟ್ಟಿಯೊಳಗೆ ಮೈಮರೆದೈದುವರ ಕೈ-
ಸಟ್ಟುಗ-ಚೂರಿ-ಬಾಕಿನಲಿ
ಮೆಟ್ಟ ಮೂಗರಿದು ಅಡಗುವರಂತೆ ನೀವತಿ
ಕಟ್ಟಿಚ್ಚರದೊಳ್ಳಿದಿರಿ ! . . . .” (೧೧-೧೦೯)

ಇಲ್ಲಿಯ ಎರಡನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಯುದ್ಧರೀತಿ ಆಗ ‘ ಕಗ್ಗೊಲೆ
ಕಾಳೆಗ ’ ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದಿತು. ಮೈಸೂರಿನ ವೀರರು ಈ
ಮೈಸೂರವರ ಬಗೆಯ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಪ್ರವೀಣರೆಂಬುದನ್ನು,
ಕಗ್ಗೊಲೆಕಾಳೆಗ ವಿಜಾಪುರದ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಸರದಾರನಾದ ಮುಸ್ತಫಾ
ಖಾನನು ತನ್ನ ಸೈನಿಕರನ್ನು ಕುರಿತು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ :

“ ಕಗ್ಗೊಲೆಗಳ ಕಾಳೆಗದೆ ಮೈಸೂರವ-
ರಗ್ಗಲೆಯರು ಜಗದೊಳಗೆ !
ಬಗ್ಗಿಲ್ಲಿಂದೈದಿ ನಾವು ನಮ್ಮಯ ಗಡಿ-
ದುರ್ಗದೊತ್ತಲಿ ನಿಲ್ವೆವೆಂದ ” (೧೯-೪೯)

ಕಗ್ಗೊಲೆ ಕಾಳೆಗವೆಂದರೆ (ಕಳ್ಳ + ಕೊಲೆ = ಕಗ್ಗೊಲೆ) ಒಮ್ಮೆಲೆ
ಕಳ್ಳತನದಿಂದ ನುಗ್ಗಿ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಮಾಡುವ ಕೊಲೆಯ ಯುದ್ಧ. ಈ
ರೀತಿಯನ್ನೇ ಮುಂದೆ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರೀಯರು ಅನುಸರಿಸಿರಬಹುದೇ ?..

* ಇವೆಲ್ಲ ಖಾನರ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲಿಯ ಎಷ್ಟೋ ಹೆಸರುಗಳು, ಕನ್ನಡಿಗರ ಬಾಯಲ್ಲಿ
ಅಪಭ್ರಂಶಹೊಂದಿವೆಯೆಂದು ತೋರುವುದು.

ಎಂದು ಎನಿಸುವುದು. ಎಕೆಂದರೆ ಅವರದೊಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೆಂದು ಹೆಸರಾಗಿರುವ 'ಗನಿಮಾಕಾವಾ' ಎಂಬ ಯುದ್ಧ ರೀತಿಯು, ಈ 'ಕಗ್ಗೊಲೆಕಾಳೆಗ'ದ ಪ್ರತಿರೂಪವೆ ಆಗಿರುವುದು. ಈ ಗ್ರಂಥ ಶಿವಾಜಿಯ ಉದಯಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲಿನದೆಂಬುದನ್ನು ಯಾರೂ ಮರೆಯಲಾಗದು.

*

*

*

*

ಖಾನನು ದಂಡೆತ್ತಿ ಬರುತ್ತಿರುವ ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಒಡನೆಯೆ ಬೇಹಿನವರು (ಗುಪ್ತಚಾರರು) ಬಂದು ಗಡಿಯಮುನ್ನೆಯರಿಗೆ ಹೇಳಿದರು; ಅವರು ದಳವಾಯಿಯೆಡೆಗೆ ಚರರನ್ನು ಅಟ್ಟಿದರು. ಚರರು ಮೈಸೂರವರ ಬಂದು ದಳವಾಯಿ ನಂಜೇಂದ್ರನ ಸಂದಿಸಿಕೊಂಡು ಮುನ್ನೆಚ್ಚರಿಕೆ ಖಾನನು ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದಿರುವುದನ್ನೂ, 'ರಾಮಗಿರಿಯ ದುರ್ಗದೊತ್ತಿನ ಮುಂದಣ ತೊರೆಯ ದಂಡೆಯಲಿ' ತನ್ನ ಅಸಂಖ್ಯ ದಂದಿನೊಂದಿಗೆ ಬೀಡನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವುದನ್ನೂ ಬಿನ್ನವಿಸಿವರು. ಬಳಿಕ ದಳವಾಯಿ ನಿರ್ಭೀತಿಯ ಸ್ವರದಲ್ಲಿಯೆ 'ಬಂದರೇನಾಯ್ತು, ನೀವು ನಿಮ್ಮಯ ದುರ್ಗಗಳನ್ನು ಎಚ್ಚರದಿಂದ ಕಾದಿರಿ!' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅವರನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟು, ತಾನು ಅರಮನೆಗೆ ನಡೆದ; ಅಲ್ಲಿ ಬಂದು ದಾದಿಯೊಬ್ಬಳನ್ನು ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅವಳೊಂದಿಗೆ ರಾಜಕಾರ್ಯವಿದೆಯೆಂದು ದೊರೆಗೆ ಹೇಳಿಕಳುಹಿದ. ಆಗ :

“ ಮಿರುಪ ರತ್ನದ ಶಾರದಾಮಂಟಪದೊಳು
ನರಹಂಸತೂಳ ತಲ್ಪದಲಿ,
ಶರುಣಿರನ್ನೆಯರ ವಿದ್ಯಾವಿನೋದದೊಳಿಹ
ಧರಣೀಶನ ಕಂಡಳವಳು ”.

ಕಂಡು ಮೈಸೂರಿನ ದೊರೆಗಳ ಮಹತಿಯನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಲೆ ಖಾನನು ದಂಡೆತ್ತಿಬಂದ ವರ್ತಮಾನವನ್ನು ದಾದಿ ದೊರೆಗೆ ಬಿನ್ನವಿಸುವಳು. ಆಗ ದೊರೆ 'ಓಲಗದ ಅಬಲೆಯರನ್ನೆಲ್ಲ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟು, ಚಿಕ್ಕೂಳಿಗದವರನ್ನು ಒಡಗೂಡಿ, ಲೀಲೆಯಿಂದ ರತ್ನ ಡಾಳಿಪ ಓಲಗದ ಚಾವಡಿಗೆ ಐದಿದ '. ಅಲ್ಲಿ ಹಲವು ಜನ ಮನ್ನೆಯ-ಮಂಡಲಿಕರು ಸೇರಿ ಸಭೆ ನಡೆಯಿತು. ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆಯು ' ಬಂದನೆ ಖಾನ...ಮುಂದೈದುವುದನರಿಯದೆ ನಮ್ಮನು ಕೆಣಕಿದನು ' ಎಂದು ಗರ್ಜಿಸಿ :

“ ಪಟ್ಟಣ ನೊದಲಾದ ಗಡಿಯ ದುರ್ಗಂಗಳಿ-
 ಗೊಟ್ಟಿಸಿ ಸಂವರಣೆಗಳ
 ಕಟ್ಟಿಚ್ಚರೊಳಿರಿಸೆಂದು ನಂಜೇಂದ್ರಗೆ
 ಸೃಷ್ಟೀಶ್ವರ ನೇಮಿಸಿದ ”.*

೪. ಕನ್ನಡಿಗರ ಸಮರಜೀವನ ಚಿತ್ರ

ಇತ್ತ ರಣಧೂಳಿಖಾನನು ತನ್ನ ಘೌಜಿನೊಂದಿಗೆ — ಶ್ರೀರಂಗ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಬೇಕೆಂದು ಬಂದು ಊರ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಪಾಳೆಯಬಿಟ್ಟ.

ಆಗ ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರೂ ‘ ಗುಡಿ-ಗೂಡಾರ, ಹಯ ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ಶಾಲೆ ’ ಗಳೂ ‘ ಗಜಗೇಹ ’ ಗಳೂ ‘ ನಾನಾನಾದ್ಯದ ಪಾಳೆಯ ಬಲುಘಲ್ಲಣೆಯೂ ’ ತುಂಬಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದುವು. ಇಡುವ ಪೆಟಿಲು, ಮೇಲಕ್ಕೇಳುವ ಬಾಣ, ಸಿಂಗಾಡಿಯ ಅಂಬು ಇವೆಲ್ಲ ನೋಡುವವರಲ್ಲಿ ಹೆದರಿಕೆ ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು. ನಿಟಲಾಕ್ಷನ ಕಣ್ಣಿಚ್ಚಿನ ಕಿಡಿಗಳ ಆರ್ಭಟಿಯಂತೆ ‘ ಶತಸ್ಥಿ ’ ಗಳ ಗುಂಡುಗಳು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಪುಟಿಯುತ್ತಿದ್ದುವು. ಇಡುವ ತುಬಾಕಿಯ ಗುಂಡುಗಳು ಸಂಜೆಯ ತಾರಗೆ ಮೂಡಿ ಭೂಮಿಗೆ ಸಿಡಿದು ಬರುವಂತೆ ತೋರಿದುವು. ಬಿಡುವ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಆಕಾಶ ಹೆಣೆಕೆಗೊಂಡಂತಾಯಿತು.

ಅದರಂತೆ ‘ ಊರೊಳಗಿನ ಪಟುಭಟರ ಪೆಟಲಗುಂಡು, ಭೋರನೈತಹ ಬಾಣಗಳು ’ ಇವು ಹೊರಪಾಳೆಯದ ಮಂದಿಯನ್ನೆಲ್ಲ ಗೋರುಗೊಳಿಸಿದುವು. ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನು ‘ ತುರುಕರ ಬಲವನ್ನು ’ ನೋಡಲಿಕ್ಕೊಂದು ಬಂದ, ಹೇಗೆಂದರೆ :

“ ಬಿರುದಿನ ಡೋಳು ಡಮಾಮಿ ನಾನಾನಾದ್ಯ-
 ದುರುಘೋಷಣೆ ದೆಸೆದೆಸೆಯ
 ನೆರೆತೀವೆ, ಮಕರ-ಟೆಕ್ಕೆಯದ ಸಾಲುಗಳಿಂದ
 ಸಿರಿಧರನೊಲು ನಡೆತಂದ ”.

---

* ನಂಜರಾಜನು ಮಾಡಿಸಿದ ಕೋಟಿಕೊತ್ತಳಗಳ ಸಂವರಣೆಯ ವಿಷಯವೆಲ್ಲ ಇದೇ ಗ್ರಂಥದ ‘ ಕೋಟಿಗಳಿಗೆ ’ ಎಂಬ ಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ (ಪುಟ ೨೫) ಬಂದಿದೆ.

“ ಎಡಬಲದೊಳು ಸಿಂಗರದಂಗನೆಯರು
ಪಿಡಿದು ಚಾಮರವ ಥಾಳಿಸಲು,
ಕುಡುವಿಲ್ಲ ಸಮರೂಪ ಕಂಠೀರವೇಂದ್ರ ಬಲ್.
ಸಡಗರದೊಳಗೈತಂದ ! ”

ಆಗ ಆ ದೊರೆಯೊಂದಿಗೆ ‘ ಮುತ್ತಿನ ಸತ್ತಿಗೆ ’ ಇದ್ದಿತು. ‘ ತಳತಳಿಪ
ಆಲವಟ್ಟಿಗಳು ’ ಇದ್ದುವು. ‘ ಚಿಂತಾಮಣಿ ’ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ
ಯನ್ನೇರಿ ದೊರೆ ಕುಳಿತಿದ್ದನು. ‘ ನೊಸಲ ಕತ್ತುರಿಯ
ಕಂಠೀರವ ನರಸ- ತಿಲಕದ ಮುನ್ನೆಯರುಗಳು ’ ಎಡಬಲಗಳಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಿ
ರಾಜನ ದ್ದರು. ‘ ಚೆನ್ನದ ಹರಡೆ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕಟ್ಟಿನ ನೇಜೆಯ
ವೈರಿಸೈನ್ಯ ನಿರೀಕ್ಷಣೆ ದವರು (ಭರ್ಜಿಯ ಸೈನ್ಯ) ’ ಬೆಂಗಾಪಿನವರಾಗಿ
ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಸಬಳದ ಆಳುಗಳ ನೆರವಿಯೂ ಜೊತೆಗೆ
ಬರುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಅಲ್ಲದೆ ತೀರ ಹತ್ತಿರ ಎಡಬಲಗಳಲ್ಲಿ ‘ ಉಡೆಯ ಪಟ್ಟಿಯ
ದಟ್ಟಿ ಬೆನ್ನ ಜಲ್ಲಿ (ಬಿಲ್ಲು) ಯ ವೀರರು ’ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರ ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿ
‘ ನಾಗರಪಣೆ ’ ಗಳಿದ್ದುವು ; ಕೊರಳಲ್ಲಿ ‘ ಹೊಸಹೊನ್ನ ಸವಡಿದಾರ ’
ಗಳಿದ್ದುವು ; ಹಳದಿಬಣ್ಣದ ‘ ತೋಳಪಾವಡೆ ’ ಗಳಿದ್ದುವು ; ಹೀಲಿಯ ಜಲ್ಲಿ
(ನವಿಲುಗರಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ಬಿಲ್ಲು) ಗಳಿದ್ದುವು. ಊಳಿಗದವರು ಕರಗ,
ಕಾಳಾಂಜಿ, ಹಡಪ, ಗಿಂಡಿ, ಚಮರಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ನಡೆದಿದ್ದರು.
ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುವ ಪಾಠಕರೂ ಇದ್ದರು. ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಕೂಡಿ
ಕೊಂಡ ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜ ‘ ಬಾಗಿಲ ಸೆಜ್ಜೆಯ (ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲ ಗೋಪುರದ)
ಮೇಲೆ ರಂಜಿಸಿದ. ಖಾನನ ಸೈನ್ಯವನ್ನೆಲ್ಲ ವಿವರವಿವರವಾಗಿ ನೋಡುತ್ತ
‘ ಇವರು ಯಾರು ? ಇವರು ಯಾರು ? ’ ಎಂದು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬನನ್ನೂ ಕೇಳಿ
ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವನು. ದಳಪತಿಯು ಎಲ್ಲ ವಿಷಯವನ್ನೂ ಹೇಳಿ ಕೊನೆಗೆ :

“ ದೇವರ ಪರಿಯಂತೇಕಿವರಿಗೆ ನಿಮ್ಮ
ಸೇವಕ ನಾನಿರುತ್ತಿರಲು ”

ಎಂದು ಹೇಳುವನು. ಅದರಂತೆಯೆ ಹರದಪುರ, ಚೆನ್ನಪಟ್ಟಣ, ಸತ್ಯಾ-
ಗಾಲ, ಕೋಟೆ, ಚೆನ್ನಾಯಪಟ್ಟಣ, ತುರುಗೆರೆ, ಪಿರಿಯಪಟ್ಟಣ,
ಮಳವಳ್ಳಿ, ನಾಗಮಂಗಲ, ಮೈಸೂರು ಮೊದಲಾದ ನಾಡುಗಳ ಮುನ್ನೆ
ಯರೂ ಬಂಟನುಡಿಗಳನ್ನಾಡುವರು. ಆಗಲೆ ರಣಧೂಳಿಖಾನನಟ್ಟಿದ ಚರರು
ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವರು.

“ ಬಿಡದೆ ನಿನ್ನೊಳು ಸ್ನೇಹವೆರಸಿ ಕಪ್ಪವ ಕೊಂಡು
 ಒಡನೆ ನಿಮ್ಮಯ ಬಲಸಹಿತ
 ನಡೆವೆವು ದಿಗ್ವಿಜಯಕೆ ಮುಂದಿಗ ನ-
 ಮೊಡೆಯನಾಡಿದನೀ ಮಾತ ”

ಎಂದು ಹೇಳುವರು. ಆಗ ಮುಗುಳುನಗೆ ನಗುತ್ತ ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನು
 ಖಾನನ ದೂತರಿಗೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳುವನು :

“ ಕಪ್ಪವ ಕೊಡೆವು ; ತನ್ನೊಳು ಸ್ನೇಹಕೆ ನಾವು
 ಬಪ್ಪವರಲ್ಲ ; ಮುಂದೆಮ್ಮ
 ದರ್ಪವ ನೋಡಲು ಕದನಕೆ ಬರಹೇಳು
 ತಪ್ಪದೆ ತಳತಂತ್ರ ಸಹಿತ ! ”

ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ “ ನಮ್ಮನ್ನೇನು ಸುತ್ತಣ ಬಡದೊರೆಗಳಂತೆ ಮಾಡಿ
 ದನೆ? ಆಯಿತು ಮುತ್ತಿಗೆ ಇಕ್ಕಿದದ್ದಾನೆ ; ಇನ್ನೇನು ! ತನ್ನ ಪೌರುಷ ಬತ್ತಿ
 ಹೋಗುವುದನ್ನು ನಿಮ್ಮ ಖಾನ ತಾನೆ ನೋಡುತ್ತಾನೆ ; ಹೋಗು ! ”
 ಎಂದು ಹೇಳಿದ. ಬಳಿಕ ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ಖಾನನ ಭಟರಿಗೆ ಉಡುಗೊರೆ
 ಯನ್ನು ಕೊಡಿಸಿ ಕಳುಹಿಸಿ, ಅರಮನೆಗೆ ಮರಳಿ ಬಂದ. ಮೈರಿಗಳೆಂದು
 ಗೊತ್ತಾದರೂ ಉಡುಗೊರೆ ಕೊಡುವ ಪದ್ಧತಿಯಂತಹದೋ ಅಂದಿನದು !

ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನ ಕಡೆಗೆ ಅಟ್ಟಿದ ದೂತರು ಮರಳಿ ಬಂದು,
 ಖಾನನಿಗೆ ತಾವು ಕಂಡ ಆ ದೊರೆಯ ದೊಡ್ಡತೆಯನ್ನು ಬಿನ್ನವಿಸುವರು.
 ಅದನ್ನು ಕೇಳಿದ ಖಾನನು ಕೋಪದಿಂದಲೇ ಅವರೆಲ್ಲರನ್ನು
 ರಣಭೂಮಿಖಾನನ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟು, ತನ್ನ ‘ ಮಿಸುನಿಯ ಗೂಡಾರಕೆ ’ ಬರು
 ಮುತ್ತಿಗೆ ವನು. ಬಳಿಕ ‘ ತನ್ನ ಆಪ್ತಖಾನರುಗಳ ಕರೆಸಿ,
 ಆಳೋಚನೆ ಗೈದು, ಪುರವನೊತ್ತರಿಸಿ ಮುತ್ತಿಗೆಯಿಕ್ಕಿ
 ಸೆಳೆವುದು ಪಿರಿದಹ ಕಾರ್ಯವಿದು ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ. ಆಗ ಹೊತ್ತುಮುಳುಗಲು
 ‘ ಖಾನ-ಖಾನರುಗಳೋಲಗದಲಿ ಸುರುಚಿರ ದೀವಟೆಗೆಗಳು ಮೆರೆದುವು ’.
 ಮರುದಿನ ನೋಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಯುದ್ಧಸನ್ನದ್ಧರಾದ ಮೈಸೂರಿನ
 ದೊರೆಯನ್ನೂ ಸೈನಿಕರನ್ನೂ ಖಾನನು ನೋಡಿದನು. ಅದೊಂದು ಪ್ರಳಯ-
 ಕಾಲ ಸಂವಾಪಿಸಿದಂತಹ ನೋಟ :

“ ಕಾಲಾಳು, ಮೇಲಾಳು, ಒಂಟಿರಿಗಾರರ
ಜಾಲ, ಬಿರುದಿನ ನಾಯಕರ
ಸಾಲುಸಾಲೆಸೆದಿರೆ ಸಂವರ್ತರುದ್ಯಾ-
ಭೀಳಪಂಚಾಸ್ಯಗಳಂತೆ ! ”

ಆಗ ಖಾನನಿಗೆ ಯಾರೋ ಹೇಳಿದರು : ‘ ಇಂತಹ ಭದ್ರವಾದ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ದಾಳಿಯಿಡಬೇಕೆಂಬ ಹಟವೇಕೆ? ಸುಮ್ಮನೆ ಸಂಧಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ ಆಗದೆ? ’ ಎಂದು. ಕೇಳಿದ ಖಾನನು ಕೋಪವ ತಾಳಿ ಗರ್ಜಿಸಿದ : ‘ ಕೋಟಿಯನ್ನು ಫಿರಂಗಿಯಲಿ ಇಡು! ಅಗಳ ಹೂಳು! ಮೇರುವೆಯ ಎಬ್ಬಿಸು! ತುಡುಕಿ ಲಗ್ಗೆಯನೇರು! ’ ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ‘ ವಜೀರಗರ್ಗಿ ’ ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದ. ಅದರಂತೆಯೇ ಅವರೆಲ್ಲ ವರ್ತಿಸಿದರು ; ಕೋಟಿಗೆ ಲಗ್ಗೆಯಿಕ್ಕಿದರು. ಆಗ ಗಣನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಖಾನರು ಲಗ್ಗೆಯಲ್ಲಿ ನೊಂದರು. ಅದನ್ನು ಕಂಡ ಖಾನನು ಕೋಪದಿಂದ ‘ ಕಣುಗಿಡಿಗೆದರೆ ಎಣಿಕೆಯಿನ್ನೇಕೆ? ಪಟ್ಟಣ ಬಂಧಿಸಿ ’ ಎಂದು ಕೂಗಿ ಹೇಳಿದ. ಸೈನಿಕರು ಒಡೆಯನ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಲು, ಮೈಸೂರಿನ ದೊರೆಯು ತನ್ನ ದಳವಾಯಿ ನಂಜೇಂದ್ರನನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ :

“ ಇಳೆಯ ಮನ್ನೆಯರ ಮಾರ್ಬಲವ
ತಳುವದೆ ಬರಸಿ, ಮಾರ್ಗವ ಕಟ್ಟಿ ತುರುಕರ
ಗಲಿನೆ ಮೂಗರಿಸೆಂದ ”.

‘ ಮೂಗರಿಸು ’ ಎಂದರೆ ಮೂಗುಕೊಯ್ಸು ಎಂದು. ಕಗ್ಗೊಲೆಯ ಕಾಳೆಗದಂತೆಯೇ ಮೈರಿಸೈಸ್ಯದ ಮೂಗುಕೊಯಿದು ಬಿಡುವುದೂ ಒಂದು ಮೂಗರಿಯುವ ಮೈಸೂರಪರ ಯುದ್ಧದ ಮೈಶಿಷ್ಯವೆಂದು ಕಾಣು ಯುದ್ಧದ ಮಾದರಿ ವುದು. ಒಡೆಯನ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆಯೇ ದಳವಾಯಿ ‘ ತಳುವದೆ ಮಾರ್ಬಲ ಸಹಿತ ಗಡಿಯ ಮನ್ನೆಯರ ಕರೆಯಿಸಿ ಕಾರ್ಯದ ಆಳನಿಯ ಹೇಳಿದ ’. ದಳವಾಯಿಯ ಅಪ್ಪಣೆಯಾಗುವುದೇ ತಡ:

“ ಅರಕೆರೆಯೊಳು ಬೀಡ ಬಿಟ್ಟರ್ವ ತುರುಕರ-
ನಿರುಳು ಕಗ್ಗೊಲೆಯೊಳು ಬಿದ್ದು,
ಎರಡು ಸಾಸಿರ ಮೂಗರಿದು ತಂದಾಕ್ಷಣ
ಪಿರಿದು ಸಾಹಸವ ಮಾಡಿದರು *.

ಚೆನ್ನ ಪಟ್ಟಣ, ಮದ್ದೂರು, ಯಾದವಾದ್ರಿ, ನಾಗಮಂಗಲ, ಚೆನರಾಯ ಪಟ್ಟಣ, ಕಿಕ್ಕೇರಿ, ಬೂಕನಕೆರೆ, ಮೈಸೂರು ಮೊದಲಾದ ಊರುಗಳ ಪಟು-ಭಟಕೋಟೆಯೆಲ್ಲ, ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು, ೧೨೦೦೦ ಜನ ತುರುಕರ ಮೂಗುಗಳನ್ನು ಕೊಯಿದರು. ಆ 'ಮೂಕೊರೆಯರು' ಎಲ್ಲರೂ ವಿಜಯಪುರಕ್ಕೆ ಓಡಿಹೋಗಿ ವ್ಯಸನದಿಂದ 'ಪಾತ್ಸ್ಯಾವಿನಡಿಯೊಳು ನಿಂತು ಅಡ್ಡಬಿದ್ದರು'. ಪಾತ್ಸ್ಯಾವು ಅವರನ್ನು ನೋಡಿ ವಿಸ್ಮಿತನಾಗಿ, ಅವರಿಗೆಲ್ಲ 'ಕೂಡುಂಬಳಿ (ಪೆನ್‌ಶನ್)' ಇತ್ತು ತನ್ನ ಪಟ್ಟಣದ ಒಂದು ಕೊನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮೂಕೊರೆಯರಿಗಾಗಿಯೆ ಒಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಬೀದಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಸಿದನಂತೆ. ದೇಶದೇಶಗಳ ಜನರು ಅವರನ್ನು ನೋಡಲಿಕ್ಕೊಂದು ಬಂದು, ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ ಬೆರಳು ಕಚ್ಚಿ ತಮ್ಮೊಳಗೆಯೆ ಹೀಗೆ ಮಾತನಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೆ ಲಿದ್ದರಂತೆ :

“ ಹಿಂದಣ ಯುಗದಲಿ ದಶಮುಖನನುಜೆಯ
ಕುಂದದೆ ಕಿವಿಮೂಗನರಿದ
ಇಂದೀವರಾಕ್ಷಸಿಂ ನೆಗ್ಗಲವಹ ಶೌರ್ಯ
ಹೊಂದಿತು ಮೈಸೂರ ನೃಪಗೆ ! ”

ಏಕೆಂದರೆ

“ ಆತನೊಬ್ಬ ಸುರಿಯ ಮೂಗ ಖಂಡಿಸಿದ ; ಮ-
ತ್ತೀತ ಹನ್ನೆರಡು ಸಾಸಿರದ
ಖ್ಯಾತಿಯ ನರರಕ್ಕಸರ ಮೂಗರಿದನೀ
ಭೂತಳೇಶನಿಗೆಣೆಯಾರು ? ”

ನೋಡಿದವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಕನ್ನಡ ದೊರೆಯ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ತುಂಬ ಸಂತೋಷ . ಈ ವಾರ್ತೆ ದಿಲ್ಲಿಯ ' ಕೂರ್ಮಪಾತ್ಸ್ಯ ' ಎಗೂ ಆತನ ' ಹೇಜೀಬರ ' ಮುಖಾಂತರ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಆಗವನು ' ಮೂಗಿನ ಮೇಲೆ ಬೆರಳಿಟ್ಟು ಅಚ್ಚರಿವಟ್ಟು ತಲೆಯ ತೂಗಿದ ; ಮೈಸೂರ ಭೂಗಧಿಪತಿಯ ಪೊಗಳಿದ ' ಹೇಗೆಂದರೆ :

“ ಧರೆಯೊಳು ರಾಮರಾಜಗೆ ನೆರೆ ಮಣಿಯದ
ತುರುಕರ ಭಂಗಕೆ ತಂದ
ದುರಗಲಿ ಕಂಠೀರವ ರಾಜ ಲೋಕಕೆ
ನರನಾರಾಯಣನೆಂದ ”

ಇಲ್ಲಿಯ 'ರಾಮರಾಜ' ಯಾರೆಂಬುದನ್ನು ಬೇರೆಯಾಗಿ ಹೇಳುವ ಕಾರಣವೇನೂ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ರಕ್ತಸತಂಗಡಿಯ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮಹಮ್ಮದೀ ಯರಿಗೆ ಸೋತುಹೋದ ವಿಜಯನಗರದ ರಾಮರಾಜನೇ ಇವನು.

* * * *

ತನ್ನ ಸೋಲಿನ ಸುದ್ದಿ ದಿಲ್ಲಿಯ ಬಾದಶಹನಿಗೆ ತಿಳಿದುದನ್ನು ಕೇಳಿದ ವಿಜಯಪುರದ ಬಾದಶಹನು ' ಪಟ್ಟಣವ ಸೆಳೆಯ ಹೇಳೆಂದು ' ದೂತರನ್ನು ಅಟ್ಟಿದ ; ಅವರು ಬಾದಶಹನ ಕೋಪದ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳಲು ಖಾನನೂ ಕನಲಿದನು; ಆಗ

“ ಕುಡಿವಿಸೆ ಕುಣೆದುವು ; ತಾನ್ರಾಕ್ಷಿಯೊಳಂ-
ದೊಡನೆ ಕಿಡಿಗಳುದುರಿದುವು.
ಕಡಿದು ಮುಂಗೈಯ ಕೋಪಾಟೋಪದಲಿ ಖಳ
ಜಡಿದು ಖಂಡೆಯವ ಚಿಮ್ಮಿದನು ”.

ಮುಂದೆ ಹೊತ್ತುಮುಳುಗಿ ಕತ್ತಲಾಯಿತು. ಖಾನನು ತನ್ನ ' ತುರುಕ ವಜೀರ-ಖಾನರನು ಕರೆಯಿಸಿ ' ಕೋಟಿಗೆ ಲಗ್ಗೆಯಿಕ್ಕಲೆ ಬೇಕೆಂದು ಆದೇಶ ಮಾಡಿದನು. ಕೋಟೆಗಾಳೆಗೆಕ್ಕೆ ಆರಂಭವಾಯಿತು.*

೫. ಕಗ್ಗೊಲೆಯ ಕಾಳೆಗದ ಕಥೆ

ಕೋಟೆಯ ಲಗ್ಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಹಮ್ಮದೀಯರಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸೋಲು ಉಂಟಾಯಿತು. ಆಗ 'ಲಗ್ಗೆಗೇರಿದ ಖಾನಖಾನರು ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಮುರಿದೋಡಿ' ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದಿಂದ ಅರ್ಧಗಾವುದದ ಮೇಲೆ ಬೀಡನು ಕೋಟೆಗಾಳೆಗದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟರು. ತಮ್ಮ ಬೀಡಿನ ಸುತ್ತಲೂ ಸತ್ತುಸತ್ತು ಮಹಮ್ಮದೀಯ- ಬಿದ್ದ ಹೆಣಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿಹಾಕಬೇಕೆಂಬ ಅರಿವು-ಅಳವು ರಿಗೆ ಸೋಲು. ಗಳು ಕೂಡ ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ದಣಿದ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಂದಿನ ರಾತ್ರಿ ಕಳೆದು, ಬೆಳಗುಜಾವದ ಕತ್ತಲೆ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಬಾಸಣಿಸಿರಲು, ಮೈರಿಗಳ ಸೈನ್ಯವು ಮೌನವಾಗಿ

---

* ಈ ವಿಷಯ ಇದೇ ಗ್ರಂಥದ ' ಕೋಟೆಗಾಳೆಗ ' ಎಂಬ ಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ (ಪುಟ ೪೪ ರಿಂದ ೫೦ ರ ವರೆಗೆ) ವಿಶದವಾಗಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದಿತು. ಆಗ ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನು ' ಬೇಹಿನ ಚರರುಗಳ ತುರುಕರ ಪಾಳೆಯಕೆ ' ಕಳುಹಿ, ಅವರ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡನು. ಹೋಗಿಬಂದ ಚರರು ' ಇಂದಿಗೇ ತುರುಕರನು ಇರಿದೋಡಿಸುವ ವೇಳೆ ' ಎಂದು ದಳಪತಿಗೆ ಬಿನ್ನವಿಸಿದರು. ಏಕೆಂದರೆ ತುರುಕರ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅವರು ನೋಡಿದ್ದರು : ಅವರಲ್ಲಿಯ ಕೆಲವರು ತುಂಬ ಗಾಯವಡೆದಿದ್ದರು. ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಸತ್ತವರಿಗಾಗಿಯೂ ಗಾಯಗೊಂಡವರಿಗಾಗಿಯೂ ಮರುಗುತ್ತ ಮುಂಗಾಣದೆ ಕುಳಿತಿದ್ದರು. ಮಾತ್ತ ಕೆಲವರು ' ಸುರೆಯ ಸೊಕ್ಕೇರಿ ' ಮೈಮರೆತು ಹೋಗಿದ್ದರು. ಬಹಳ ಜನರು ' ಬೆಳಗುಚಾವದ ಬಲುನಿದ್ರೆಗೆ ' ಮನವಿತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ವರ್ತಮಾನವನ್ನು ಕೇಳಿದ ದಳಪತಿಯು ನರಸರಾಜನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ' ಇದೇ ವೇಳೆ ಜೇಯ ! ಕಗ್ಗೊಲೆಯ ಕಾಳೆಗ ದಲ್ಲಿ ಮದಮುಖಖಾನನ ಬಲವ ಸದೆದು ಎಚ್ಚಿಸಬೇಕು ' ಎಂದು ಬಿನ್ನವಿಸಿ ಕೊಂಡ. ದೊರೆಯೂ ಒಪ್ಪಿ ಎಲ್ಲ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಸನ್ನಾಹಗೊಳಿಸೆಂದು ದಳಪತಿಗೆ ಹೇಳಿ, ತಾನೂ ತನ್ನ ' ಸಂಜೋಗ ' ಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿದ.

ಅಂದಿನ ಕಾಲದ ದೊರೆಗಳು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೊರಡುವಾಗ ವೇಷಭೂಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಗೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬುದನ್ನು ' ಕಗ್ಗೊಲೆಯ ಕಾಳೆಗಕೆ ' ಹೊರಟ ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನ ಸಿದ್ಧತೆ ಕನ್ನಡ ದೊರೆಯ ಯಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿದೆ. ಅವನು ' ಮುತ್ತಿನ ಯುದ್ಧಸಿದ್ಧತೆ ದಗಲೆ, ವಜ್ರದ ಜೋಡು ' ಮೈಗೆ ಏರಿಸಿದ ; ತಲೆಗೆ ' ಸೀಸಕ ' ವನ್ನು ಇರಿಸಿಕೊಂಡ; ಕೊರಳೊಳಗೆ ' ಪುಸ್ತಂಗ ' ಧರಿಸಿದ, ಕಾಲಿಗೆ ಬಿರುದಿನ ತೊಡರ (ಸರಪಣಿ) ನ್ನು ತೊಡಕಿಸಿಕೊಂಡ. ಉಟ್ಟುದು ' ಮಿಸುನಿಯ ದಟ್ಟಿ ' ; ನಡುವಿನಲ್ಲಿ ' ರತ್ನದ (ಹಿಡಿಕೆಯ) ಬಾಕು ' ; ಕೈಯಲ್ಲಿ ಒರೆಯನುಗಿದ ಖಡ್ಗ. ಆತನ ಕುದುರೆಗಳು ' ಬಿರುದಿನ ಪೊಂಬಾವಡೆ ' ಗಳಿಂದಲೂ, ' ಸೆಡಕಿನ ವಲ್ಲಿ ' ಗಳಿಂದಲೂ, ಕೊರಳೊಳಗಿನ ' ಮುತ್ತಿನ ಜೂಳೆಯ ' ಗಳಿಂದಲೂ ಬೇರೆ ರತ್ನಭೂಷಣಗಳಿಂದಲೂ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿ ಖುರವೆತ್ತಿ ಕುಣಿಯುತ್ತಿದ್ದುವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೊಂದು ' ರಾಜತೇಜ ' ಯನಡರಿ ' ಖಂಡೆಯವ ಚಿಮ್ಮಿಸುತ ಕಡು ತವಕದಿ ಕಂಠೀರವರಾಜೇಂದ್ರ ಧುರಮಂಡಲಕೆ ನಡೆದ '. ನಂಜರಾಜ, ಲಿಂಗರಾಜರು ದಳಪತಿಗಳಾಗಿರುವ ಎರಡು ಘೌಜುಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಎಡಬಲದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ. ಮುಂದೆ ' ಇದೆ ಬಂದೆವು ಕಗ್ಗೊಲೆಗೆ ; ಎಚ್ಚರಿನೊಳಗೆ ಇದಿರಾಗಿ ' ಎಂದು ಮೊದಲೆ ದೂತರನ್ನಟ್ಟಿ ಎಚ್ಚರಿಕೆ

ಕೊಟ್ಟು ಹೇಳಿ ಕಳುಹಿದ; ಕೂಡಲೆ ಮನ್ನೆಯರೆಲ್ಲ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೊರಟರು. ಕೊಂಬು, ಕಹಳೆ, ರಾಯಭೇರಿ, ಬುರುಗು, ಬೊಂಬುಳಿ ಮೊದಲಾದ ರಣವಾದ್ಯಗಳು ಅಬ್ಬರಿಸತೊಡಗಿದುವು; ಇದರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೆ ಸೈನಿಕರ ಕೋಲಾಹಲ.

“ ಇರಿ, ಕಡಿ, ತರಿ, ಅರಿ, ಇಂದು ವೈರಿಗಳನೆಂ-
ದುರುಬಿ ಜೌಡೆಸೆಯೊಳಗಂದು
ದುರಗಲಿ ಕಂಠೀರವೇಂದ್ರ ನಿಟ್ಟಿಸೆ ಭಟ-
ರುರುಬಿ ಮುತ್ತಿ ದರರಿಗಳನು !

ಆಗ ಖಾನನ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಚೈತನ್ಯವು ತಲೆದೋರಿತು. ಅವರೂ ಸಮರವನ್ನೆದುರಿಸಿ ನಿಂತರು, ಅಲ್ಲದೆ ‘ ನಮ್ಮ ಬಲ ಪುರದ ಲಗ್ಗೆಯಲ್ಲಿ ನೊಂದಿದೆಯೆಂದು ಉಬ್ಬಿನಿಂದ ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಬಂದು ಕಗ್ಗೊಲೆ ಕಾಳೆಗಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದಿರಾ? ಇದು ನೋಡಿ, ನಮ್ಮ ತಲೆ ಹೋದರೂ ಪ್ರಾರಂಭ ಬರಿಯೆ ಅಟ್ಟಿಯಿಂದ ಯುದ್ಧಮಾಡುವ ವೀರ ತುರುಕರು ನಾವು ! ’ ಎಂದು ಪೌರುಷದ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡತೊಡಗಿದರು. ಆಗ ಕನ್ನಡ ಬಂಟರು ಅವರಿಗಿಂದುದು ಹೀಗೆ :

“ ಗಾಯಗಾಣಿಸೆ ಹಲ್ಲುಕಿರಿದು ಸಲಾಮೆಂದು
ಬಾಯಬಿಡುವ ಹಂದೆಗಳಿರ !
ದಾಯದ ಪಂಥವೆ ನಿಮಗೆ? . . . ”

“ ಮಂಡಲೇಶ್ವರ ನರಸೇಂದ್ರನ ಪಟ್ಟದ
ಶುಂಡಾಲಗಳ ಕೈಯ ಗುಣದ
ದಂಡಿಯ ನೋಡಿ ! . . . .”

ಈ ಬಗೆಯ ಬಿಂಕದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಮೈಸೂರ ವೀರರ ದಂಡು ತುರುಕರನ್ನು ಮುತ್ತಿ ವಿಷಮಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿತು. ವಿವಿಧಾಯುಧಗಳ ಕಾಳೆಗ! ಭಲ್ಲಿಹದಿಂದ ಇರಿದು ಅಶ್ವದ ಗಡಣವ ಬೀಳಗಿಡಹಿದರು; ಖಡ್ಗದಿಂದ ರಾವುತರ ಕೊರಳ ಕಡಿದಿಟ್ಟರು. ಸುರಗಿಯ ಸುಭಟರು ಸೂಟಿಯಿಂದ ಐತಂದು, ತುರುಕರ ಉರವ ಇಬ್ಬಗೆ ಮಾಡಿ ಬಿಸಿರಕ್ತವ ಭೂತಕೆ ಚೆಲ್ಲಿದರು. ಚಿನ್ನದ ಹರಡೆಯ ಇಟ್ಟಿಗಳ ಊಳಿಗದವರು ಖಾನವಜೀರರ ಬಲವನು

ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಬೀಳಲಿರಿದರು. ಹರಿಗೆ (ಥಾಲು) ಯ, ಗದೆಯ, ನೇಜೆಯದ ಒಂಟರಿಗಾರರು ಉರವಣಿಸುವ ತುರುಕರನು ಇರಿದು, ಮೂಗನರಿದು, ಸರಗಟ್ಟಿ ತಂದು ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೆರಸಿದರು. ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕಟ್ಟಿನ ಬಿಲ್ಲಿನ ವೀರರು, ಬಲ್ಲಿದ ಖಾನಖಾನರನು ಎಚ್ಚು ಗಾಯಗಳನು ಮಾಡಿ ತಲ್ಲಣಗೊಳಿಸಿದರು. ಈ ಕಲಿಗಳು ಕರೆವ ಬಾಣದ ಶಿಖಿ, ಪ್ರಳಯಾಗ್ನಿಯಂತೆ ಖಳರ ಬಲವನ್ನು ಒಳಹೊಕ್ಕಿತು. ಪಟುಭಟರು ಇಡುವ ತುಸಾಕಿಯ ಗುಂಡುಗಳು ಮಾರ್ಬಲವ ಕಂಗಡಿಸಿದುವು. ಸಿಂಗಾಡಿಯಂಬು ರಿಪುಗಳ ತಲೆಯನ್ನು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸಿಡಿದಾಡಿ ಸಿದುವು. ಅಲ್ಲದೆ ಮೈಸೂರಿನ ಮಹಾವೀರರು ಕೈಯಿಟ್ಟಿಗಳಿಂದ ಇಟ್ಟರು; ಜವದಾಡೆಯಿಂದ ಮೆಟ್ಟಿ ಇರಿದರು; ಕೈಯಲ್ಲಿಯ ' ಹರಿಗೆ ' ಗಳನ್ನು ಖಂಡಿಸಿದರು. ಬೆನ್ನಬಳಿಯ ' ತರಕನ (ಬತ್ತಳಿಕೆ) ' ಗಳನ್ನು ಪುಡಿಮಾಡಿದರು. ಸಿರದ ಮುಂಡಾಸವ ಸೀಳ್ದಿಕ್ಕಿದರು. ದಗಲೆ (ಅಂಗಿ) ಯ ಪರಿಪಾಟ ಮಾಡಿದರು.

ಆಗ ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ' ಖಂಡೆಯದ ಪೆಟ್ಟಲಿ ಸಾಯದವ ರಿಲ್ಲ ; ಬಾಕಿನಲಿ ಗಾಯವಡೆಯದವರಿಲ್ಲ ' ! ಯಾರನ್ನು ನೋಡಿದರೂ ಸೋತುಹೋದ ' ಸುರಟಿಯ ಕತ್ತಿ ' ಗಳ ಹುಯ್ಲ ಧಾರೆಗೆ ಇಕ್ಕಡಿ ಸೈನ್ಯದ ಚಿತ್ರ ಯಾದವರು ' ! ಮತ್ತೆ ಯಾರನ್ನು ನೋಡಿದರೂ ' ನೇಜೆಯದ ಗಾಯದೆ ನೊಂದ ಮಾರಣದವರು ' !

“ ಉರುಳುವ ನರಳುವ ತೆರಳುವ ಹೊರಳುವ

ಬೆರಳ ಕಚ್ಚುವ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳ

ಕರುಳು-ಕಾಳಿಜಗಳು ಸುರಿವ ಖಾನರುಗಳ

ನೆರವಿಯೊಪ್ಪಿತು ರಣದೊಳಗೆ ! ”

ಆಗ ವಂದಿಗಳು ' ಭಲರೆ ಭಾಪುರೆ ಕಲಿಕಂಠೀರವೇಂದ್ರನ ಸಲಿ ಪಟ್ಟಿದಾನೆಗಳೆ ! ' ಎನುತ ಕೈವಾರಿಸಿದರು (ಹೊಗಳಿದರು).

ಸೋತು ಹೋದ ತುರುಕರ ಸೈನ್ಯದ ವಾಸ್ತವಚಿತ್ರವನ್ನು ಕವಿ ತುಂಬ ಸರಸವಾಗಿ ತೆಗೆದಿದ್ದಾನೆ. ಓದಿದವರಾರೂ ' ಅಯ್ಯೋ ! ' ಎಂದು ಕಳವಳದ ಉದ್ಗಾರ ತೆಗೆಯಬೇಕು.

“ ತೊರೆಯುತ, ನೊರೆಯುತ, ಸುರಿಯುತ ರಕ್ತವ
ಕರಚರಣಗಳಾದಿಸುತ,
ಅರಿವೆಣಗಳು ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದೆ ನೋಟಕ-
ಚ್ಚರಿಯ ಪುಟ್ಟಿಸುತೊಪ್ಪಿದುವು !”

* * *

“ ಅರೆಗಚ್ಚಿದ ನಾಲಗೆ, ಕಡೆವಾಯೊಳು
ಸುರಿಜೊಲ್ಲ, ಬಿಟ್ಟ ಕಣ್ಣುಗಳ
ನೆರೆಕೆತ್ತುವಂಗುಳ, ಜೀವ ಬಿಡುವ ಹೆಣ
ಧರಣಿಯೊಳ್ ಮೆರೆದುವದ್ಭುತದೆ !”

* * *

“ ಒಡೆದ ತಲೆಗಳಿಂದ, ಕಡಿದ ಕಾಲುಗಳಿಂದ,
ಬಿಡದೆ ತುಂಡಾದ ಕೈಯಿಂದ,
ಸಿಡಿದ ತೊಡೆಗಳಿಂದ, ನಿಡಿಗರುಳುಗಳಿಂದ
ಜಡಿಮದು ರಣಭೂಮಿಯಾಗ !”

ರಣಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರೂ ಕಡಿದ ಹರಿಗೆ, ಸೀಳಾದ ಸಿಂಗಾಡಿಗಳು, ಉಡಿದ ಹಕ್ಕರಿಕೆ (ಕುದುರೆಯ ಜೀನು)-ರೆಂಚೆ (ಆನೆಯ ಸನ್ನಣ) ಗಳು, ಹರಿದುಹೋದ ದಟ್ಟದಗಲೆ-ಜೋಡುಗಳು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದುವು. ಮುರಿದ ಸತ್ತಿಗಗಳೂ ಹರಿದ ಟೆಕ್ಕೆಯಗಳೂ, ಜೀವತೊರೆದ ಕರಿ-ತುರಗಗಳ ಸಾಲಿಕ್ಕಿದ ಮೆದೆಯೂ ರಣಭೂಮಿಯನ್ನು ತುಂಬಿದ್ದುವು. ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರೂ ಖಂಡಿಸಿದ ಭಲ್ಲೆಯ-ನೇಜೆಯಗಳಿದ್ದುವು; ಎತ್ತ ನೋಡಿದತ್ತ ತುಂಡಾದ ಖಡುಗ-ಕುಂತಗಳು ಬಿದ್ದಿದ್ದುವು. ನಿಂತಲ್ಲಿಯೆ ದಿಂಡುದರಿದು ಕೆಡಹಿದ ಸಾಲಕೊಲ್ಲಾರಬಂಡಿಗಳು ನಡೆಗೆಟ್ಟು ಹೋಗಿದ್ದುವು. ರಣವಾದ್ಯಗಳಾದ ನಪಿರಿ, ಬುರುಗು, ಡೋಳು, ಕೊಂಬಿನ ಕಾಳೆ ಇವೆಲ್ಲ ಸೀಳಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದುವು. ಒಡೆದು ಹೋದ ಡಮಾಮಿಗಳದೊಂದು ರಾಶಿಯೆ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದಿತು.

ಗುಂಪುಗುಂಪಾಗಿ ಬಂದ ಬಲಿಭುಕ್ತ (ಕಾಗೆ) ಗಳು ‘ ಹೊಸ ಹೊಸ ಹೆಣದ ಆಲಿ (ಕಣ್ಣು) ಗಳನ್ನು ಚಂಚುಪುಟದಿಂದ ಮಿಸುಕಿ (ಎತ್ತಿ ಎತ್ತಿ)’ ಕುಟುಕುಗೊಳುತ್ತಿದ್ದುವು. ಗೂಗೆಗಳು ಜೋತಾಡುವ ಕೆಂಗರುಳು-

ಗಳನ್ನು ಕೊಕ್ಕಿನಿಂದ ಕಚ್ಚಿ ಎಳೆದಾಡುತ್ತಿದ್ದುವು. ನರಿಗಳು ಬಲುಮೆಯಿಂದ ನೆಣವನ್ನು ಎಳೆದೇಳಿದು ಖಂಡವ ಕಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಮೊಗವನ್ನು ನೆಗೆಹಿ ಭೀಕರವಾಗಿ ಕೂಗುತ್ತಿರುವುವು.

ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಹುಜನರೆಲ್ಲ ಬಿದ್ದು ಹೋದರು. ಮುಖ್ಯ ಮುಖ್ಯ ಸರದಾರರ ಬಂಧು-ಬಾಂಧವರೂ ಆಪ್ತ-ಮಿತ್ರರೂ ಎಷ್ಟೋ ಜನ ಸತ್ತುಹೋದರು. ಯಾರೂ ಯಾರನ್ನೂ ಕೇಳದಂತಹ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಬಂದು ಒದವಿತು, ಆದುದರಿಂದಲೇ 'ವಾರುವ (ಕುದುರೆ) ಗಳು ಡಾವಣೇನೇರ್ (ಕಣ್ಣಿ) ಗಳ ಬಲು ಬೀರುಗುಣಿಕೆಗಳ ಪರಿಮಾ, ತಮ್ಮಿಚ್ಚೆಯೊಳಗೆ ಕೇರಿಕೇರಿ ಯೊಳು ತಾರುನಾರಾಗಿ ಓಡಿದುವು'. ಅದರಂತೆಯೇ 'ಮದಕರಿಗಳು ಕಟ್ಟಿದ ಮಲ್ಲಗಂಭವನು ಒದೆದು ಕೆಡಹಿಕೊಂಡು, ಬೆದರಿ ತಮ್ಮ ಇಚ್ಛೆಯೊಳಗೆ ದೆಸೆ-ದೆಸೆಗೆ ಐದಿ, ಹದಗೆಟ್ಟು ಓಡಿಯಾಡಿದುವು'. ಜೀವವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಓಡಿಹೋಗಬೇಕೆಂಬ ತುರುಕರು ಕೆಲವರು, ತಾವೇನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವೆವೆಂಬ ಎಚ್ಚರವಿಲ್ಲದೆ 'ಕುದುರೆಯ ಬಾಲಕೆ ಕಡಿನಾಣವನಿಕ್ಕಿ, ಮೇಲುಮೊಗಕೆ ಹಲ್ಲಣ (ಜೀನು) ವ ಕಟ್ಟಿ' ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಓಡಿಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು, ಹಳ್ಳಿಗರು ಒಟ್ಟಿದ ಹುಲ್ಲ ಬಣಬೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಅವರು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಉಸಿರನ್ನು ಕೂಡಬಿಡದೆ, ಯಾರಾದರೂ ಬಂದು ನೋಡಿ ಇಲ್ಲಿ ಏಕೆಂದು ಕೇಳಿದರೆ ಕೈಮುಗಿಯುತ್ತ ಹಲ್ಲುಕಿರುತ್ತಿದ್ದರು ಬೇರೆಯ ಕೆಲವು ಜನ ಬಂಟರು ತಮ್ಮ ವೀರಕಂಕಣಗಳನ್ನು ಮುರಿದಿಟ್ಟು, ಕೊರಳಲ್ಲಿಯ ಹಾರಾದಿಗಳನ್ನು ಹರಿದೊಗೆದು, ಪೈರಣೆಗಳನ್ನು ಸೀಳಿಹಾಕಿ, ತಲೆಯನ್ನು ಕೆದರಿಕೊಂಡು ತಾರುತಟ್ಟಾಗಿ ಓಡಿಹೋದರು. ಕಾಳೆಗಳಿಗೆ ಹೆದರಿದ ಕೆಲವರು ಹುತ್ತವನ್ನೇರಿ ನಿಂತರು; ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಹುಲ್ಲನ್ನು ಕಚ್ಚಿ ನಿಂತರು; ಎಷ್ಟೋ ಜನರು ಕತ್ತಿ-ಕಠಾರಿಯ ಬಿಸುಟಿ ಬೆತ್ತಲೆಯಾಗಿ ನೀರೊಳಗೆ ಹೋಗಿನಂತರು (ಇವೆಲ್ಲ ಶರಣಾಗತರ ಜೀವೈಗಳು). 'ಇದೊಂದು ಸಲ ನನ್ನನ್ನು ಬದುಕಿಸಿದೆಯಾದರೆ ನೀನೆ ನನಗೆ ಜನ್ಮವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಂತಾಗುವುದು' ಎಂದು ಕಲಿಗಳ ಕಾಲಿಗೆ ಎರಗಿ ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಬ ಹಂದೆಗಳೂ ಅಲ್ಲಿ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಜನ ಇದ್ದರು.

“ತುರಗವನುಳಿದು, ಖಂಡೆಯವ ಬಿಸುಟು, ನಮ್ಮ

ಕೊರಳ ಸಲಹಿಕೊಳ್ಳಿ ನುತ

ಕರವ ಮುಗಿದು ಕಲಿಗಳಿಗೆ ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಬ

ತುರುಕರಾವುತರೊಪ್ಪಿದರು.”

ರಾವುತರಂತೆಯೆ ಮಾವುತರೂ ' ಗುಳವನೀಡಾಡಿ, ಗಜಗಳ ಮಸ್ತಕ ದಿಂದ ಇಳಿದು (ವೈರಿಗಳಿಗೆ) ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಟ್ಟು (ಅವರ) ನಂಬುಗೆಗೊಂಡು ' ಸ್ವಲ್ಪವೂ ತಡಮಾಡದೆ ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿಗೆ ಓಡಿಹೋದರು.

“ ಸಿಂಗನ ಕೂಡಣ ಕಲಹದೆ ಕರಿಗಳ

ಜಂಗುಳಿ ಜೀವಿಸಲಹುದೆ ?

ತುಂಗವಿಕ್ರಮನ ಕೆಣಕಿ ತುರುಕರ ಬಲ

ಭಂಗಕ್ಕೆ ಬಂದುದೇನೆಂಬೆ ! ”

ಆಗ ಆ ಕಗ್ಗೊಲೆಯ ಕಾಳೆಗದಲ್ಲಿ ಸೋತುಹೋದ ಮಹಮ್ಮದೀಯರನ್ನು ಕಂಡು ಸಂತೋಷಹೊಂದಿದ ಪಾತಕರು ' ಚಂಡವಿಕ್ರಮ ! ತ್ವೆಲೋಕ್ಕದ ವೀರರ ಗಂಡ ! ಜಯಾಂಗನಾರಮಣ ! ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷ ಸದೃಶ ! ಜಯತು ! ' ಎಂದು ಕೊಂಡಾಡಿದರು. ಕಂಠೀರವರಾಜನು ' ಕಾಳೆಗವನು ಗೆದ್ದ ಮನ್ನೆಯ ಸುಭಟರಿಗೆ ಮೇಲಾದ ಒಡವೆ-ವಸ್ತುಗಳ (ವೈರಿಗಳ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ದೊರೆತುದ ರಲ್ಲಿ) ಪಾಲಿಸಿ ಪುರವನ್ನೆದಿದನು '. ಅತ್ತ ಸೋತು ಖಿನ್ನನಾದ ಖಾನನು ಅಳಿದುಳಿದ ತನ್ನ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ' ನಾದಿಪ ವಾದ್ಯವ ನಿಲಿಸಿ, ತನ್ನಯ ಬಿರುದನು ಓದುವ ಭಟ್ಟರ ಜಡಿದು, ಮೌನದೀಕ್ಷೆಯ ಕೊಂಡು ' ತನ್ನ ಪುರಕೆ ಹಾದಿಯನ್ನು ತೆಗೆದ. ”

ಇದು ೩೦೦ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದಿನದೊಂದು ಕನ್ನಡಿಗರ ಸಮರಜೀವನದ ಚಿತ್ರ. ಚಾರಣಕವಿಯಾದ ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯ ತನ್ನ ವೀರಕಾವ್ಯದ ನಾಯಕ ನಾದ ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನ ಹಲವು ವಿಜಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಬಣ್ಣಿಸಿ ದ್ದಾನೆ. ಅವೆಲ್ಲವುಗಳಲ್ಲಿಯ ಸಮರಜೀವನವನ್ನೂ ಕಲ್ಪನೆಗೆ ತಂದುಕೊಡ ಲಿಕ್ಕೆ, ಈಗ ತೋರಿಸಿರುವ ಈ ಶಬ್ದಚಿತ್ರವೊಂದು ಸಾಕಷ್ಟಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದೆ.

೬. ಜನಜೀವನ ವೈವಿಧ್ಯ

ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯಕವಿಯ ಚಾರಣಕವಿತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ, ಅವನು ಬಣ್ಣಿಸಿದ ಕನ್ನಡಿಗರ ಶೌರ್ಯಜೀವನವನ್ನು ಇದುವರೆಗೆ ವಿಶದವಾಗಿ ಹೇಳಿ

ವೊಡಲು-

ಆಯಿತು. ಇನ್ನು ಮೇಲೆ, ತನ್ನ ಕಾಲದ ಬೇರೆಬೇರೆ

ಮಾತುಗಳೆರಡು

ಬಗೆಯ ಜನರ ಜೀವನವನ್ನು ಕವಿಯು ಕಂಡು, ಅವು ಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಮಾತಿನ ಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಹೇಗೆ

ಕೋದಿದ್ದಾನೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿವೇಚಿಸಬೇಕೆಂದು

ಇರುವೆನು. ಈ ವಿವೇಚನೆಯಿಂದ ಈಗ ೩೦೦ ವರ್ಷಗಳಿಗೆ ಹಿಂದೆ ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯರಾಗಿದ್ದವರು ತಮ್ಮ ದಿನದ ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಆಡುತ್ತಿದ್ದರು, ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತಿದ್ದರು, ಹೇಗೆ ಉಣ್ಣುತ್ತಿದ್ದರು; ಉಡುತ್ತಿದ್ದರೇನು, ತೊಡುತ್ತಿದ್ದರೇನು; ಅವರ ಮನೆ ಹೇಗೆ, ಅವರ ಮಾರು ಹೇಗೆ—ಇವೆಲ್ಲ ಮಾತುಗಳ ಕಲ್ಪನೆ ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಬರಬಹುದಾಗಿದೆ. ವೀರಜೀವನದಂತೆಯೇ ಅಂದಿನ ವರ ಶೃಂಗಾರಜೀವನವೇನೂ ಕಡಿಮೆಯಿರಲಿಲ್ಲ. ಕವಿಗೋವಿಂದವೈದ್ಯನು ಮಾಡಿದ ಅಂದಿನ ಶೃಂಗಾರಜೀವನದ ಬಣ್ಣನೆ ಇಂದಿನವರ ಸದಭಿರುಚಿಗೆ ಒಗ್ಗಲಾರದೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ, ಈ ಬರೆಹದಲ್ಲಿ ಶೃಂಗಾರಜೀವನ ಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಮೈಸೂರು-ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣಗಳ ವೇಶ್ಯಾವಾಟಿಕೆ (ಸೂಳೆಗೆರೆ) ಯ ಬಣ್ಣನೆಯೂ, ಈ ವೀರಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಎಳೆದುತಂದು ತೇಪೆ ಹಚ್ಚಿದಂತಿರುವ ‘ ಮದನಮೋಹಿನೀ ’ ಕಥೆಯೂ, ಅಂದಿನ ಕನ್ನಡಿಗರ ಶೃಂಗಾರಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾತಿಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕುಸುರುಗಳನ್ನೂ ಚಿತ್ರಿಸಿ ತೋರಿಸುತ್ತಿರುವುವು. ಬೇಕಾದವರು ಮೂಲವನ್ನು ಓದಿನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಸರಿ, ಈ ಗ ಪ್ರಸ್ತುತವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತು ವಿಚಾರ ಮಾಡೋಣ !

ನಮ್ಮ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಜೀವನವು ಊರ ಜನರೆಲ್ಲ ನೀರುತರುವ ಹೊಳೆ-ಹಳ್ಳ-ಕೆರೆ-ತೊರೆಗಳ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ, ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಒಡಮೂಡಿ ನಿಂತಿರುವುದು. ಈಗ ಕೂಡ ಹೊಳೆಯ ತೀರದ ಯಾವುದೇ ಒಂದೂ ಊರಿನ ಜನರೆಲ್ಲರ ನಡೆ-ನುಡಿಯ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಚಿತ್ರ ಸಾಮಾನ್ಯ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಒಮ್ಮೆಲೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದರೆ, ನೀರಹೊಳೆಯ ತಡಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಹೋಗಿ ನಿಂತು ಕೊಳ್ಳಬೇಕು ; ಈ ಮಾತಿನ ಸತ್ಯತೆಯ ಅನುಭವ ಅನೇಕ ಜನರಿಗೆ ಬಂದಿರಬಹುದು. ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯನು ಚಿತ್ರಿಸಿದ ಕಾವೇರಿಯ ಸಹಜ ಶಬ್ದಚಿತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ, ಅಂದಿನ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಆಚಾರ-ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ನಾವು ಸಹಜವಾಗಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ ; ಹೇಗೆಂಬುದನ್ನು ನೋಡಿ :

“ ನದಿಯ ಉಭಯ ತಟಗಳೂ ಸ್ನಾನ, ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ, ಜಪ, ತಪ ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಮೌನದೇ ಮಾಡುವ ಜ್ಞಾನಾಧಿಕರಿಂದ ಪರಿಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು. ‘ ಚಾರುವಸನ ಪೊಂಬಟ್ಟಿ, ಬಿಳಿಯ ವಸ್ತ್ರ, ಸಾರಪೊಪ್ಪಳಿ ಮೊದಲಾದ ಸೀರೆ ಸಹಿತ ’ ಸ್ನಾನವನ್ನು ಮಾಡುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ತ್ರೀಯರು ಇತ್ತಟ.

ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರಲ್ಲಿಯ ಕೆಲವು ಜಿಲ್ಲೆಯರು ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ' ಕುಂಕುಮಗಳ ಪಣಿಗೆ ಇಡುವರು '. ಬೇರೆ ಕೆಲವರು ' ಹರಿದ್ರದ ಪಂಕ ' ಅರಿಸಿಣದ ಕಲ್ಕ) ವ ' ಮೈಗೆ ಲೇಪಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಜನ ಐದೆಯರು, ಕಳಸಗಳನ್ನಿಕ್ಕಿ ಅರಿಸಿಣ, ಕುಂಕುಮ, ಗಂಧಾಕ್ಷತೆ, ಫಲ, ಪುಷ್ಪ, ತಾಂಬೂಲ ಮೊದಲಾದ ಪೂಜಾದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ಕಾವೇರಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಎಷ್ಟೋ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಗನೆಯರು ' ಕಚಗಳ ಸಿಕ್ಕ (ಕೂದಲಿನ ತೊಡಕು) ಬಿಡಿಸುತ ಎಣೆಗಂಟೆಕ್ಕಿ, ಕುಚಮಧ್ಯದಲಿ ಹಾರವಿಡುತ, ವಿಚಲಿತ ನೇತ್ರಗಳಿಗೆ ಕಜ್ಜಲ (ಕಾಡಿಗೆ) ವನ್ನು ರಚಿಸುತ ' ಒಪ್ಪುತ್ತಿದ್ದರು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಹುಡುಗಿಯರನೇಕರು ಹೊನ್ನತಂಬಿಗೆ, ಗಿಂಡಿ, ಪನ್ನೀರ ಚೆಂಬು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡು, ಸುಸಜ್ಜಿತರಾಗಿ ಮನೆಗೆ ಹೊರಟಿದ್ದರು."

" ಆ ನದಿಯ ತಟದಲ್ಲಿ ಶಿವಭಕ್ತರ ಮೇಳವೂ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಅವರೆಲ್ಲ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ನೀರೆರೆದು ಅಂಗಕ್ಕೆ ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ಲೇಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಹರಿದಾಸರಿಗೇನು ಸ್ನಾನಬೇಡವೇ? ಅವರು ಬಂದು ' ಹರಿವ ಜಲದೊಳಾಗ ಹರಿದು ಮಜ್ಜನವನು ಮಾಡಿ, ತಿರುನಾಮ-ತಿರುಚೂರ್ಣಗಳ ಪಣಿಯೊಳಗಿಟ್ಟು ' ಮರಳಿ ಮರಳಿ ಹರಿಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲದೆ ಆ ನದಿಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇಕ್ಕಡೆಯ ತಡಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನೇಕ ಮಂಟಪಗಳಿದ್ದು, ಅವು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಉತ್ಸವಕ್ಕೆ ಎಡೆಯಾಗಿರುವುವು."

" ಕಾವೇರಿಯು ಪುರ (ಶ್ರೀರಂಗ ಪಟ್ಟಣ) ವನ್ನು ಬಳಸಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಭೋರ್ಗರೆಯುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ' ಆ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಜಲದೊಳಗೆ ನಾನೆಯಲಿ ಜನವ ದಾಟಿಪ ಜಲಗಾರರು ' ಅಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಜನರಿದ್ದರು. ಧರ್ಮವೆ ಒಂದು ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ನಿಂತಿರುವುದೇನೋ ಎಂಬಂತೆ ' ಉಭಯ ಕಾವೇರಿಯ ಬಿಗಿದು ಒಪ್ಪುತಿಹ ಸೇತುವೆ ' ಝಗಝಗನೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದಿತು.

ಕಾವೇರಿಯ ವಕ್ಷದ ಚಾರುಹಾರವೆಂಬಂತೆ ಅನೇಕ ಪರಿಕಾಲುನೆಗಳು ಊರನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಹರಿಯುತ್ತಿರುವುವು. ಹೊಳೆಯ ದಂಡೆಯ ಬತ್ತದ ಬತ್ತದ ಹೊಲಗಳು ಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ' ಮುಗುಳುಹೊಡೆ, ಅರೆಹೊಡೆ, ಮೇಲಕ್ಕೆ ನಿಗುರುವ ಹೊಡೆ, ಪಸುರ್-ವೊಡೆ, ಹಾಲುದುಂಬುದನೆ ' ಇವೆಲ್ಲವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬತ್ತದ ಬೆಳೆಗಳಿದ್ದುವು. ಈ ಬತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಜಾತಿಯವುಗಳಿದ್ದುವು ; ಅವಾವುವೆಂದರೆ :—

ಕಣಿವೆಯ ಸಣ್ಣ, ಸತ್ಯಾಗಾಲದ ಸಣ್ಣ, ಗೋವೆಯ ಸಣ್ಣ, ಪುಣಗು ವಾಸನೆಯನಾಂತಿಹ ಸಣ್ಣ, ಪಿರಿಯ ರಾಜಾನ್ನ, ಜೀರಿಗೆ ರಾಜಾನ್ನ, ಸೊಗಸು ರಾಜಾನ್ನ, ಕಸ್ತೂರಿರಾಜಾನ್ನ, ಸೋಮಶಾಲಿ, ಬಿಳುಮಲ್ಲಿಗೆ, ಕೆಂಬೂತಿ, ಹೇಮವರ್ಣದ ಕೊನೆವಾಳೆ, ಪುಷ್ಪಮಂಜರಿ, ಕೊಡಗು, ಮಳಲಕಂತೆ, ಹರಹಿನ ಡುಣ್ಣುಗ, ಬೈರಾವಳಿ, ಚಂದ್ರೋದಯ, ಕೆಂದಳಗ, ಕಸ್ತೂರಿವರ್ಣ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರೂಢವಾಗಿದ್ದ ಬತ್ತದ ಜಾತಿಯ ಹೆಸರುಗಳು ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ಉಳಿದುಕೊಂಡಿವೆಯೆಂಬುದಿದು ಪರಿಶೀಲಿಸಬೇಕಾದ ವಿಷಯ.

ಆ ಕಾಲದ ತೋಟಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಕೆ, ಕೆಂದೆಂಗು, ಇಮ್ಮಾವು, ನೇರಿಲು, ದಾಳಿಂಬ, ಹೆರೀಳೆ, ಕಿತ್ತೀಳೆ, ಜಂಬೀರ (ಲಿಂಬಿ) ಮೊದಲಾದ ಫಲವೃಕ್ಷ ಹೊಳೆಯ ತಡಿಯ ಗಳಿರುತ್ತಿದ್ದುವು. ವೈದ್ಯರ ಮನೆತನದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿರುವ ತೋಟಗಳು ಕವಿ, ಜಂಬೀರ (ಲಿಂಬಿ) ದ ಉಪಯುಕ್ತತೆಯನ್ನು ಹೀಗೆ ಬಣ್ಣಿಸಿರುವನು :

“ ಮಿಸುನಿಯ ಬಣ್ಣ ಕೆ, ನಾನಾಬಗೆಯ ವಟ-

ಕಸುಭೈಷಜ್ಯಕೆ, ನರರ

ರಸನೆಯ ಸವಿಗೆ ನಾವೆಂದಾಗ ಫಲ ಸಹಿ.

ತೆಸೆವ ಜಂಬೀರಗಳಿಹುವು ! ”

ತೋಟಗಳಲ್ಲಿ ‘ ಸವಿರಸ ಪುಡುಗಿದ ಫಲಸಹಿತವಾದ ’ ಹಲಸಿನ ಮರಗಳೂ ಇದ್ದುವು. ರಸವಾಳೆ, ಪುಟವಾಳೆ, ರಾಜವಾಳೆ, ಸಕ್ಕರೆವಾಳೆ, ದೇವಾಳೆ ಕಬ್ಬಾಳೆ, ಪಚ್ಚೆಬಾಳೆ, ನಾಡಬಾಳೆ, ಮಧುರಂಗಬಾಳೆ ಮೊದಲಾದ ನಾನಾ ಜಾತಿಯ ಬಾಳೆಯ ಬನಗಳೂ ಅಲ್ಲಿ ಇದ್ದುವು. ಅಲ್ಲದೆ ಪದುಮ, ಮಲ್ಲಿಗೆ, ಸಂಪಗೆ, ಸುರಗಿ, ಸುರಹೊನ್ನೆ, ಮೊಲ್ಲೆ, ಬೆಳ್ಳಾಳೆಯರಲು (ಕೇದಗಿ) ಜಾಜಿ, ಕೆಂಜಾಜಿ, ಸೇವಂತಿ, ಪಾರಿಜಾತ, ನಂದ್ಯಾವರ್ತ, ಜಾಲ, ಪಾದರಿ, ಬಕುಳ, ಸುಕರಾಜ ಮೊದಲಾದ ಹೂಗಳೂ ಅಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಇದ್ದುವು. ಮರಗು, ಕತ್ತರಿಮರಗು, ಮುಡಿನಾಳ ಬೇರುಗಳೂ ಅಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದಿರುವುವು. ಈ ತೋಟಗಳಲ್ಲಿ ತಿರುಗಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ‘ ಪುರವನಿತೆಯರು ತಮ್ಮ ಇನಿಯರ ಕರವಿಡಿದು ’ ಐತರುತ್ತಿರುವರು. ಅವರ ವಿಶ್ರಾಂತಿಗಾಗಿಯೂ ಆಟಕ್ಕಾಗಿಯೂ

ಆ ವನಗಳಲ್ಲಿ ತಳಿವನೆಗಳೂ, ಪುಷ್ಪಮಂಟಪಗಳೂ, ಪುಳಿನಸ್ಯಗಳೂ ಇರುವುವು. ಅಲ್ಲಿ ನಲ್ಲ-ನಲ್ಲೆಯರು ಹೋಗಿ 'ನಳಿನಾಸ್ತ್ರನ ಆಹವಗೈದು' ಮರಳಿ ಮನೆಗೆ ತೆರಳುತ್ತಿರುವರು.

ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯನು ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದ ನಿವಾಸಿಯಾಗಿಯೇ ಇರಬಹುದು. ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣವು ಅಂದು ಕನ್ನಡಿಗರ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿದ್ದಿತು ; ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅದು ಕನ್ನಡಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದ್ದಿತು. ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದ ಕಂ. ನ. ವಿಜಯ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದ ಸಹಜಚಿತ್ರ ವರ್ಣನೆಯು ವಿಶದವಾಗಿ ಬಂದಿದೆ. ಕವಿಯ ಕಾಲದ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಪಟ್ಟಣದ ವರ್ಣನೆಯೇ ಅದಾದುದರಿಂದ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಗೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಎಡೆಯೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ನಗರದಲ್ಲಿಯೆ 'ಮೌಕ್ತಿಕ-ಬೀದಿ' 'ನೀಲಬೀದಿ' 'ಹವಳ ಬೀದಿ' ಮೊದಲಾದ ಮುಖ್ಯಮುಖ್ಯ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ 'ಬೆಳ್ಳೊಡೆಗಳ ಸಡಗರದಂತೆ ಸಾಲಸೆಜ್ಜೆಗಳು ಕಡು ಜೆಲುವಿಕೆಯ' ಬೀರುತ್ತಿದ್ದುವು. 'ಚಿನ್ನದ ಕಲಶಗಳಿಂದ ಸಾಲುಪ್ಪರಿಗೆಗಳು' ಒಪ್ಪುತ್ತಿದ್ದುವು. 'ಹರ್ಯಾಗ್ರದೊಳಗೆಲ್ಲ ಟೆಕ್ಕೆಯಗಳು' ಮೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದುವು. 'ಮನೆ ಮನೆಗಳೊಳು ಮಂಗಳರತ್ನಮಯವಾದ ವಿನುತ ತೋರಣಗಳು' ಒಪ್ಪುತ್ತಿದ್ದುವು. 'ಶುಭ್ರನವಸುಧಾರಸಲಿಪ್ತ (ಸುಣ್ಣವನ್ನು ಲೇಪಿಸಿದ) ಮಾಳಿಗೆಗಳು ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದುವು.

ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ 'ಆರುಶಾಸ್ತ್ರ ನಾಲ್ಕು ವೇದ ಪುರಾಣದ ಸಾರದ ಅರ್ಥವ ನಿರ್ಣಯಿಸಿ ತೋರಿ ವಾಚಿಸುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು' ಇರುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲಿಯೇ ಕವಿಗಳೂ ಮನೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಬೀದಿ ಇದ್ದರು. ಅವರೆಲ್ಲ 'ಲಕ್ಷ್ಯ-ಲಕ್ಷಣ-ಪದ-ಕ್ರಮದಿಂದ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಿಸಿ ಕಾವ್ಯ-ನಾಟಕವ ಅಣಿಯರಿತು (ರಹಸ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದು) ಉಸಿರುವವರು'. ಮಂತ್ರಿಗಳ ಗೃಹಗಳೂ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದುವು. ಅವರು ತಮ್ಮ ಮಂತ್ರಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಮೇರು-ಹೀಮಾಚಲಗಳೆರಡನ್ನೂ ಕ್ರಮವರಿತು ಒಂದುಗೂಡಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವರು. ಕರಣಿಕ (ಕಾರಕೂನ) ರ ಕುಲವೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರಬೇಕಲ್ಲವೆ? ಏಕೆಂದರೆ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕರಣಿಕರಾಗಿರುವವರೆಲ್ಲ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವರೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ತಮ್ಮ ಲೆಕ್ಕದ ನೈವುಣ್ಯದ ಮೂಲಕ ಚಿತ್ರಗುಪ್ತರ ಲೆಕ್ಕವನ್ನು ಕೂಡ ಟೆಕ್ಕರಿಗಳೆ (ಬೀಳುಗಳೆ)-

ಯುವನರು; ಯಾವುದಾದರೂ ಕಾಗದ-ಪತ್ರವನ್ನು ಓದಬೇಕಾದರೆ ' ಲುಳಿ ಯಲಿ (ಚುರುಕಿನಿಂದ) ' ಾಚಿಸುವವರು. ' ದೊರೆಗಳು ಮನದಲಿ ನೆನೆದ ಜಾತ್ಯುತ್ತರದಿರವ ತಿಳಿದು ' ನಿಮಿಷದಲ್ಲಿ ಬರೆದು ಓದುವ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಮನೆಗಳೂ ಅಲ್ಲಿ ಇದ್ದುವು. ಈಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಜಾಹಿತದಕ್ಕರೆಂದು ಹೆಸರು ವಾಸಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ದೇಶಭಕ್ತರು ಕೇಳಿ ವಿಸ್ಮಿತರಾಗುವಂತಹ ಜನರ ದೊಂದು ವರ್ಗವೂ ಆಗ ಅಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಅವರ ಕಾರ್ಯವೇನೆಂದರೆ “ ಭುವನದ ಬಡವರ ಬಿನ್ನಹವನು ತಂದು ಅವನೀಶ್ವರರಿಗೆ ಪೇಳಿ, ತವಕದೆ ಕಾಣಿಸಿ, (ಅವರ) ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗೊಡಿಸುತ್ತಿರ್ಪುದು '. ಆ ನಗರದಲ್ಲಿ ವೈದ್ಯರ ಮನೆಗಳೂ ಸಾಕಷ್ಟಿದ್ದುವು. ಆ ವೈದ್ಯರೆಂದರೆ ಅಂತಿಂತಹ ' ಕುಂಟಗಾಲಿಗೆ ಶುಂಠಿಬೆಲ್ಲ 'ದ ವೈದ್ಯರಲ್ಲ. “ ಸಕಲ ರುಜೆ (ರೋಗ) ಯ ಕಡಿಪ ಔಷಧಿಗಳನು ಇತ್ತು, ಸರ್ವಜನಕ್ಕೆ ಸುಖವ ಪುಟ್ಟಿಸಿ, ಅಕಳಂಕರೆನಿಸಿ ಮೆರೆವ ಘನ ವೈದ್ಯರು '. ಆ ಬೀದಿಯ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ಗಾಯಕರಿದ್ದರು ; ನಟಿ-ನಾಯಕರಿದ್ದರು; ಪರಿಹಾಸಕರಿದ್ದರು; ' ಧೀಯುಕ್ತರಹ' ವಿನೋದಿ-ಗಳಿದ್ದರು (ವಿನೋದಿಗಳು ಬೇರೆ ಪರಿಹಾಸಕರು ಬೇರೆ!). ಬೀದಿ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಡೆದ ಮಂಗಳೋತ್ಸವಗಳಿಗಾಗಿಯೂ ಶುಭ-ಶೋಭನಗಳಿಗಾಗಿಯೂ ' ಒಲಿದು ಪಾಡುತ ಚರಿಪ ಪುರಂಧ್ರಿಯರಿಂದ ಮೊಳಲು ಅತಿ ಸೊಬಗಿನಲಿ ' ಒಪ್ಪುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ತಿರುಗಾಡುವ ಜನರ ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯವನ್ನು ' ಅಗ್ನಿ ಹೋತ್ರದ ಆಜ್ಯಾಹುತಿಗಳ ಕಂಪು. ಪರಿಪರಿಯ ಕಜ್ಜಾಯಗಳ ಪರಿಮಳದಿಂಪು ' ಆಕರ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಲಿರುವುವು.

ನಗರದ ಒಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಹರದರ (ವರ್ತಕರ) ಮನೆಗಳಿರುವುವು. ಇವರು ಮೋಸವನ್ನು ಮಾಡದೆ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗದಿಂದ ನಾನಾಬಗೆಯ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ' ಕರೆಕರೆದು ಕ್ರಯಕೆ ಈಯುವರು '. ಉರಲ್ಲಿಯ ಬೇರೆ- ಆ ನಗರದಲ್ಲಿಯ ಒಕ್ಕಲಿಗರ ಕೇರಿಯಲ್ಲಿರುವವರೆಲ್ಲ ಬೇರೆ ಬೀದಿಗಳು. ಬರಿಯ ಸೋಂಬೇರಿಗಳಾಗಿ ವೇಳಿಗಳಿಯುವವರಲ್ಲ; ' ಅಕ್ಕರೊಳಗೆ ಬಹುಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಚೊಕ್ಕಟವಾಗಿಯೆ ಬೆಳೆದು, ಎಕ್ಕತುಳದೆ (ಒಗ್ಗಟ್ಟಿನಿಂದ) ಧರ್ಮಮಾರ್ಗದ ರಾಜಿಸುವವರು '. ಶಿವಭಕ್ತ (ವೀರಶೈವ)ರದೊಂದು ಕೇರಿಯೂ ಅಲ್ಲಿ ಇದ್ದಿತು. ಇವರು ' ಕ್ಷುದ್ರಾಧಿಯೊಳು ಐತಹ ಚರಲಿಂಗನಿವಹವ ಕರೆದೊಯ್ದು ತವಕದೆ ಮೃಷ್ಟಾನ್ನವಿತ್ತು ' ತಣಿಸುವವರು.

ಗಂದಿಗರು, ಬೋಗಾರರು, ತಿಲಗಾತಕ (ಗಾಣಿಗ)ರು, ತಾಮ್ರ-
ಮರ್ದಕರು, ಮಲ್ಲರು, ಜಾಲಗಾರರು ಮೊದಲಾದ ಜಾತಿಯವರೂ ಅಲ್ಲಿ
ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಚಿತ್ರಿಗರದೊಂದು ಕೇರಿಯಿದ್ದಿತು; ಅದರಂತೆಯೇ
'ನಾನಾಬಗೆಯ ದುಗುಲವ ವಿರಚಿಸುವ ಸೇಲಿಗರ' ಕೇರಿಗಳೂ; 'ಸಿರತಾಳಿ,
ಜೋಡು, ಪೈರಣಿಗಳ ಹೊಲಿಗೆಯ ಗರುವ ಚಿಪ್ಪಿಗರ' ಕೇರಿಗಳೂ ಇದ್ದುವು.
ತಾಳಧಾರಿಗರು, ಮದ್ದಳಿಗರು, ನಾಗಸರ-ಮೌರಿಯ ಆಳಾಪಿಗರು,
ನಟುವಿಗರು, ಜೋಗಿಗರು, ಮುಚ್ಚಿಗರು ಇವರೆಲ್ಲರ ಮನೆಗಳು ಸಾಲು-
ಸಾಲಾಗಿ ಒಪ್ಪುತ್ತಿದ್ದುವು. ಅರಮನೆಯ ಪರಿಚಾರಕತನಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗುವ
ದೀವಟಿಗರು, ಕಟ್ಟಿಗೆಯವರು, ರಾವುತರು, ಮಾವುತರು ಮೊದ
ಲಾದವರ ಮನೆಗಳೂ ಆ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿರುವುವು. ' ಬತ್ತಿಸಾಯುಧ
ಗಳ ಸುಭಟಿರ ಬೆಡಗಿನ ನಿಕರವೂ' ಅಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪುತ್ತಿರುವುದು. ಯುದ್ಧಗಳಲ್ಲಿ
ಮಾರ್ಬಲವನ್ನು ಒಬ್ಬರೆ ಎದುರಿಸಿ ' ಒಂಟಂಗದಲಿ ಮುರಿಯಿರಿದು '
ಸೋಲಿಸಿಬಿಡುವ ' ಒಂಟಿರಿಗಾರ ನಾಯಕರ ' ಮನೆಗಳೂ ಅಲ್ಲಿ ಇದ್ದುವು.

“ ಕಟ್ಟಾಣಿ ಮುತ್ತಿನ ಚೌಕುಳಿ, ಕೊರಳೊಳ-
ಗಿಟ್ಟ ಪದಕ, ಚಂದ್ರಹಾರ;
ತೊಟ್ಟ ದುಗುಲದ ಸೈರಣೆಯೊಳಿಗದವರ
ಕಟ್ಟಿಪಕದ ಕೇರಿಯಿಹುವು ! ”

ಒಂದೆ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕೆಂದರೆ ಆ ನಗರದಲ್ಲಿ ಶೂರರಿದ್ದರು; ನೀತಿ
ವಿಹಾರರಿದ್ದರು; ಸದ್ಗುಣಗಣಸಾರರಿದ್ದರು; ಸಕಲಕಲಾವಿದರಿದ್ದರು;
ಸರ್ವಜ್ಞರಿದ್ದರು.

ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದ ಅಂಗಡಿಗೇರಿಯನ್ನೂ ಕವಿ ಇದ್ದುದಿದ್ದಂತೆ ಬಣ್ಣಿಸಿ
ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಅಂಗಡಿಗೇರಿಯಲ್ಲಿ ' ರವಿ-ಶಶಿಬೀದಿ 'ಗಳ ರಚನೆಯಿರುವು
ದೊಂದು ಪ್ರಾಚೀನ ನಗರರಚನಾಶಾಸ್ತ್ರದ ನಿಯಮವೇ
ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದ ಆಗಿದೆ. ಪೇಟೆಯ ಒಂದು ಬದಿಯಲ್ಲಿ ' ಚಿನ್ನವರದರ
ಅಂಗಡಿಬೀದಿ ಮಳಿಗೆ 'ಗಳು ಇದ್ದುವು. ಅಲ್ಲಿಯ ಚಿನ್ನವರದರು 'ಹರ-
ಸಖ (ಕುಬೇರ)' ನು ನವನಿಧಿಗಳನು ಈ ಪುರದೊಳಗೆ
ಇರಿಸಿದನೆಂಬಂದದಲಿ ಪಿರಿದೆನಿಸುವ ಹೊನ್ನರಾಶಿಗಳಲಿ' ಪರಿಶೋಭಿಸುತ್ತಿರು
ವರು. ಇನ್ನೊಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಮುತ್ತಿನ ಮಳಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಳಿಮುತ್ತು,
ಕೆನ್ನೀರ ಮುತ್ತು, ಕಟ್ಟಾಣಿತೋರದ ಮುತ್ತು ಮೊದಲಾದ ಜಾತಿಮುತ್ತು-

ಗಳಿರುವುವು. ಪವಳದ ಪಸರಗಳಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ ಪವಳ, ಕೈಕಟ್ಟಿನ ಪವಳ, ಬಣ್ಣ ಸರದ ಜಾತಿಪವಳ ಇವೆಲ್ಲ 'ಕಣ್ಣಕೊಕ್ಕರಿಸುತ' ಒಪ್ಪುತ್ತಿರುವುವು. ಸಾಲುಗೊಂಡು ಎಸೆಯುತ್ತಿರುವ ಹಲವು ಪಸರದಂಗಡಿಗಳಲ್ಲಿ ನೀಲದ ಸರ, ಮಾಣಿಕದ ಕುಚ್ಚು, ವಜ್ರದ ಮೇಲುಗೊಂಚಲು, ಮೈಡೂರ್ಯ ಇವೆಲ್ಲ ಡಾಳಿಸುತ್ತಿರುವುವು. ಇನ್ನೊಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕಂಚುಗಾರರ ಪಸರಗಳಲ್ಲಿ 'ಎಂಚುವ ಪರಿವಾಣ ಚೆಂಬು-ಗಿಂಡಿಗಳೂ; ಸಾಲಂಚಿನ ಮಜ್ಜನಸಾಲೆ(?), ಪಂಚಾರತಿ, ಗಂಟೆಗಳೂ' ತುಂಬಿರುವುವು. ಜವಳಿಯ ಮಳಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ 'ಪಟ್ಟಿಯ ಸುರುಳು, ಸೂರಿಯ ಪುಟ, ಹೊಸಹೊನ್ನ ದಟ್ಟಿ, ಬಿಳಿಯ ದುಕೂಲ' ಇವು ದಿಟ್ಟಿಗಚ್ಚರಿಯಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿರುವುವು; ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಆ ಮಳಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ 'ಹಳದಿ, ಪೊಪ್ಪಳಿ, ಚಂದ್ರಗಾವಿ, ಬೊಂಬೆಯ ಬಣ್ಣ, ಸುಲಿ-ಪಲ್ಲು, ಹೊನ್ನತಗಡಿನ ಬಿಳುವಟ್ಟಿ' ಮೊದಲಾದ ನಾನಾವರ್ಣದ ಜವಳಿ ಅಂದವಡೆದಿರುವುದು.

“ ಕರೆದರಾ ಎನುತಾಗ ಸಿರಿದೇವಿ ಆ ಪುರ-

ದರಸಿನ ಮಂದಿರದೊಳಗೆ

ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನೆಲಸಿಹಳಂಗಡಿಗೆರಿಯು

ಪಿರಿದುಭಾಗ್ಯವನೇನನೆಂಬೆ ! ”

ಪೇಟೆಗೆ ಬರುವ ಹಳ್ಳಿಪಳ್ಳಿಗರಿಗೆ ನೀರುಹನಿಸುವುದಕ್ಕೆಂದು 'ಶಶಿ-ರವಿ ಬೀದಿಯ ಸಾಲಸೆಜ್ಜಿಗಳ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ, ನೀಲಕುಟ್ಟಿಮದ ಅರವಟ್ಟಿಗಳಿಗಳು' ಇದ್ದುವು. ಅಲ್ಲಿ ಬಾಲೆಯರು ನೀರೆರೆಯುತ್ತಿರುವರು. ಅವರನ್ನು ಸವಿವಾಪಿ ಸಿಯೇ ಬೆಳ್ಳಿಲೆಗಳನ್ನು ಮಾರುವ ನೀಲಾಳಕಿಯರೂ; 'ಕತ್ತೂರಿ, ಸೇವಂತಿಗೆ ದುಂಡುಮಲ್ಲಿಗೆ, ಜಾಜಿ, ಸಂಪಿಗೆ' ಮೊದಲಾದ ಹೂಗಳನ್ನು ಮಾಲೆಗಟ್ಟಿ ಮಾರುವ ಹೆಂಗುಸರೂ ಕುಳಿತಿರುವರು. ಇನ್ನೊಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ 'ಪುಣಗು, ಕಸ್ತೂರಿ, ಕುಂಕುಮ, ಸಿರಿಗಂಧ' ಗಳನ್ನೆಲ್ಲ 'ಮಣಿವಟ್ಟಿಲೊಳು ಹದಮಾಡಿ ಕ್ಷಣದೊಳು ಕ್ರಯಕೀವ ಗಟ್ಟಿವತ್ತಿಯರ ಸಂದಣಿ' ಮೆರೆಯುತ್ತಿರುವುದು. ಈ ಬೀದಿಗೆ ಹತ್ತಿರವಾಗಿಯೇ 'ಸೂಳೆಗೆರೆ' ಇರುವುದು. ಈ ಸೂಳೆಗೆರೆಯ ಸಾಲಭವನದ ಮಳಿಗೆಗಳೊಳಗೆ ಗಿಳಿಯ ಪಂಜರ, ಪಾರಿವಾಳಗಳ ಪೊಂಗೂಡು, ಕಳಕಂಠ-ಕೇಕಿಯ ದೀಹ ಇವೆಲ್ಲ ರಾಜಿಸುತ್ತಿರುವುವು. ಅನೇಕ ಜನ ಸೊಗಸುಗಾರರು ಸಿಂಗರಿಸಿಕೊಂಡು, ತಗರು-ಸಿಪಲೆ-ಕೋಳಿಗಳ ಕಾಳೆಗದ ನೆಪದಿಂದಲೂ, ಪಗಡೆ-ಜೂಜುಗಳಾಟದ ನೆಪದಿಂದಲೂ

ಯಾವಾಗಲೂ ತಿರುಗಾಡುತ್ತಿರುವರು (ಇಲ್ಲಿ ಸೂಳೆಗೇರಿಯ ವರ್ಣನೆ ತುಂಬ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿದ್ದು, ಉತ್ತಾನವೆನಿಸಬಹುದಾದರೂ ಶೃಂಗಾರದ ವಾಸ್ತವಚಿತ್ರದಿಂದ ಕೂಡಿದೆ).

ಪಟ್ಟಣವನ್ನೆಲ್ಲ ಬೆರಳಿಟ್ಟು ತೋರಿಸಿದ ಕವಿ ವಾಚಕರನ್ನು ಅರಮನೆಯ ಕಡೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಾನೆ. ಹಾದಿಯಲ್ಲೆಲ್ಲ ' ಇತ್ತೀರದಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಲುಗೊಂಡು, ಸುತ್ತಣ (ಬೇರೆ ಬೇರೆ ನಾಡುಗಳ) ದೊರೆ-ಮನ್ನೆಯರುಗಳ ಉಪ್ಪರಿಗೆ ಅರಮನೆಗೆ ಹೋಗುವ ದಾರಿ; ಗಳು ' ಕಂಗಳಿಗೆ ಕೌತುಕವನ್ನು ಈಯುತ್ತಲಿರುವುವು. ಅರಸುಮಕ್ಕಳ ಈ ರಾಜಗೀಹಗಳ ಮುತ್ತಿನ ತೋರಣದ ಬಾಗಿಲಿದಿರಲ್ಲಿ ಅಟ-ಪಾಟ. ' ಬಿತ್ತರವಹ ನವಿಲುಯ್ಯಾಲೆ ' ಗಳು ಇದ್ದುವು. ಇಲ್ಲಿಯ ರಾಜಕುಮಾರರನೇಕರು ' ತೇಜಿಗಳನು ಕುಣಿಸುವರು; ಕಲಭ (ಆನೆಮರಿ) ವನು ಮಾಜದೆ ಬೀದಿವರಿಸುವರು'. ಕೆಲವು ಜನ ರಾಜಪುತ್ರರು ' ತಗರ (ಟಗರಿನ) ತಲೆಗೆ ಜಂಬೀರ (ಲಿಂಬೆ) ದ ಪುಳಿಯಿಟ್ಟು ಮಿಗೆ ನಸೆಯೇರಿಸಿ, ನಗುತ ಜಗಳವ ಕಾದಿಸುತ್ತಿಹರು'. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ' ಕುಕ್ಕುಟಗಳ (ಕೋಳಿಗಳ) ಕಾಲ್ಗೆ ಜೀಲಾಯುಧವಿಕ್ಕಿ, ಸೊಕ್ಕುಮದ್ದಿನ (ನಸೆಯೇರುವ) ಗುಟುಕಿತ್ತು, ಉಕ್ಕಂದ (ಉತ್ಸಾಹ) ದೆ ಕಾದಿಸುತ್ತಿಹರು'. ಬೇರೆಯ ಕೆಲವರು ಸಿಪಲೆ, ಗೌಜಲ ಹಕ್ಕಿಗಳ ಕಾಳೆಗೆ ವನ್ನಾಡಿಸುತ್ತಿರುವರು; ಚಾತಿಯ ಹುಂಜಗಳ ಕಾಲುಗಳಿಗೆ ಗಗ್ಗರವನ್ನು ಹಾಕಿ ಕಾಳೆಗೆಕ್ಕೆ ಬಿಡುತ್ತಿರುವರು. ಅಲ್ಲದೆ ' ಧೂಳಿಯ ನೆಲದೊಳು ಕೇಳಿಯ ಚೌಕ (ಆಟದ ಕಳ) ವ ಮಾಡಿ, ಗೂಳಿಗೂಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಳೆಗೆವನ್ನಾಡಿಸುವರು. ' ಗರಡಿಯೊಳಗೆ ಸಾಧನಗೈದು, ದೇಹದೊಳಿರುವ ಜಲವ ಮೇಲೆ ಧರಿಸಿ, ಮಿರುಪ ಕುಂಕುಮವಸನದ ಕೈಸಾಣೆಯ' ಹಲವು ಜನ ದೊರೆಗಳ ಕುವರರು ಅಲ್ಲಿ ತಿರುಗಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರೆಲ್ಲ ಬೇರೆಬೇರೆ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳ ಸಾಧನೆಯನ್ನೂ, ಜೋಕಿನ ಪಟ (ದಾಂಡಪಟ್ಟ) ವನ್ನೂ, ಕತ್ತಿ-ಕಠಾರಿ-ದೊಣ್ಣೆಯ ವರಸೆಯನ್ನೂ ರೀತಿತಿಳಿದು ಮಾಡುವವರು.

ದೊರೆಗಳ ಕುಮಾರಿತಿಯರು ಮುತ್ತಿನ ' ದಡ್ಡಿಯ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ (ಮೇನಾ) ' ಗಳನ್ನು ಎರಿ, ತಮ್ಮ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೆ ಬರುವ ಕೆಳದಿಯರ ಗುಂಪುಗಳೊಂದಿಗೆ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಎಡೆಯಾಡುತ್ತಿರುವರು.

ಅನೇಕ ಜನ ಮನ್ನೆಯರು, 'ದೊರೆಗೆ ಕಾಣಿಕೆಯಿರುವ ವಸ್ತು-
ವಾಹನಗಳ ಪಿರಿದು ಸಂದಣಿಯ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ' ಅರಮನೆಗೆ ಹೋಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ
ತಂಡ-ತಂಡವಾಗಿ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೋಗಿಬರುತ್ತಿರುವರು.

ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನ ಅರಮನೆಗೆ ನೆಲೆಯುಪ್ಪರಿಗೆಗಳು ಎಷ್ಟೆಷ್ಟೋ
ಇದ್ದುವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಚೌದೇಸೆಯ ಉಪ್ಪರಿಗೆಗಳು 'ಜಯಸಿರಿ, ಭಾಗ್ಯ-
ಸಿರಿ, ಶಾರದಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಧೈರ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯರ ಮುಖಾಬ್ಬ
ಅರಮನೆ ಮತ್ತು ದಂತೆ' ಮೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದುವು. ಈ 'ಧವಳದುಪ್ಪರಿಗೆಗಳ
ಅಲ್ಲಿಯ ಜೀರೆಜೀರೆ ಅಂತರಾಂತರದ ಭಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿ... ಮೋಹರಸವ ಸೂಸುತ,
ಭಾಗಗಳು. ಚೆಲ್ವಾಂತ ಪುತ್ತಳಿಗಳು' ಒಪ್ಪುತ್ತಿದ್ದುವು. ಆ ಪುತ್ತಳಿ
ಗಳಿಂದರೆ ಎನ್ನೋ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಗೊಂಬೆಗಳಲ್ಲ;
'ಭಾರತ, ರಾಮಾಯಣ, ಭಾಗವತ' ಕಥಾಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿ-
ಸುವಂತಹವೂ, ಶೃಂಗಾರರಸಪೂರಿತವಾದ ಕಾವ್ಯ-ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯ ಕಥಾ
ಸೂಚಕವಾದುವೂ ಇದ್ದುವು. ಅಲ್ಲದೆ ಅರಸಂಜೆ, ಸೋಗೆನವಿಲು, ಬಣ್ಣ-
ಗೋಗಿಲೆ, ಗಿಳಿ, ಚಕ್ರವಾಕ ಮೊದಲಾದ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಪ್ರತಿಮೆಗಳೂ ಅಲ್ಲಿ
'ಸ್ಮರಧೀರನ ಬಲದಂತೆ' ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು. ಆನೆ, ವರಾಹ,
ಕಾಳೋಣ, ಪೆರ್ಬುಲಿ, ಸಿಂಹ, ಹರಿಣ, ಭೇರುಂಡ ಮೊದಲಾದ ನಾನಾ
ಬಗೆಯ ಮೃಗಗಳ ಪ್ರತಿಮೆಗಳು ಹರ್ಮ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು.

ಹೊರಭಾಗವನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕವಿ, ವಾಚಕರನ್ನು
ಅರಮನೆಯೊಳಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ, ಅದರ ಒಂದೊಂದೆ ಭಾಗವನ್ನು
ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ : ಹೋದೊಡನೆಯೆ ಅವರು 'ಹಿರಿಯ ಹಜಾರ'ವನ್ನು
ನೋಡುವರು. ಅಲ್ಲಿಯ ಕಂಬಗಳೆಲ್ಲ ಹೊಂದಗಡುಗಳಲ್ಲಿ ಹುದುಗಿ ನಿಂತಂತ
ಹವು. 'ಪಟ್ಟೋಳಿಯ (ರೆಸಿಮೆಬಟ್ಟೆಯ) ಸರಗೊಂಡೆಯದ ಲೋವೆಯಿಂದ'
ಅಂದವಡೆದ ಹಜಾರವದು. ಇದನ್ನು ನೋಡಿ ಮುಂದೆ ಹೋದರೆ 'ಚಿತ್ರ-
ಶಾಲೆ' ಇರುವುದು. ಅದು 'ಸುರಪನ ಆಸ್ಥಾನಮಂಟಪದ ಶೃಂಗಾರದ
ಪರಿವಿಡಿಯ' ಸೋಲಿಸಿಬಿಡುವಂತಹದು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಹೋದರೆ
'ಲಕ್ಷ್ಮೀವಿಲಾಸ'ವಿರುವುದು. ಮುಂದೆ ಒಂದುಕಡೆಗೆ ದುರ್ಗಾಮಂಟಪ,
ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಶಾರದಾಮಂಟಪ. ಈ ಶಾರದಾಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಗಿರಿಜಾ-
ಕಲ್ಯಾಣದ ಕತೆಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ 'ಚಾರುತರದ ಚೆಲ್ವ ಚಿತ್ತರಗಳು'
ಇರುವುವು. ನಾಟಕಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಅರಗಿಳಿ, ನವಿಲು, ಕೋಗಿಲೆ, ಕೊಂಚೆ,

ಕೊಳವೆಗಳಿಗೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಪ್ರಣಯಜೀವನವನ್ನೂ ಸುರನಾರಿಯರ ವಿಲಾಸಗಳನ್ನೂ ರೂಪಿಸಿದ ಪುತ್ರಗಳಿರುವವು. ಅದಕ್ಕೆ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಯೇ ' ಇಂದಿರಾ ಮಂದಿರ 'ವಿರುವುದು. ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ ನಡುವೆ ' ಬಂಗಾರ ಚೌಕಿ ' ಸಿಕ್ಕುವುದು. ' ಮದನವಿಲಾಸ ' ದ ಸೊಬಗು ನ್ನಂತೂ ಕವಿ ತುಂಬ ಹೇಳಿರುವನು. ಅಲ್ಲಿ ' ಚೌರಾಸೀತಿ (ಎಂಬತ್ತಾಲ್ಕು) ಬಂಧ 'ದ ವಿವಿಧರತಿಯ ತೋರಿ ಮೆರೆವ—ಎಲ್ಲವುಗಳನ್ನೂ ವಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಮುಚ್ಚಿದ—ಪ್ರತಿಮೆಗಳಿರುವವು. ಅದಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿಯೇ ' ಸೌಂದರ್ಯ-ನಿಲಯ '. ಮತ್ತೊಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ' ವಿಜಯಭವನ ' ವಿರುವುದು. ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ರಾಣಿಯರಿಗಾಗಿ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ' ನವರತ್ನದತೊಟ್ಟಿ ' ಗಳಿರುವವು. ' ನಾಟಕಶಾಲೆಯ ಅಬಲೆಯರ (ದೊರೆಯ ಬಂಗಾರದವರ) ' ಮಣಿಮಯ ಭುವನಗಳೂ ಅಲ್ಲಿ ಇದ್ದುವು ಇವರಲ್ಲಿಯೇ ಅನೇಕರು ಜ್ಯೋತಿಷ, ಕಾವ್ಯ, ನಾಟಕಶಾಸ್ತ್ರ, ಸಂಗೀತರೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೋವಿದೆಯರಾಗಿ ಇರುವರು. ಅರಮನೆಯ ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಭಾಗಗಳನ್ನು ನೋಡಿಯಾದ ಮೇಲೆ, ಬೇಕಿದ್ದರೆ ಅಪ್ಪಣೆಪಡೆದು ಭೋಜನಶಾಲೆ, ಒಳಬೊಕ್ಕಸ, ಪೂರ್ಣಭಂಡಾರ, ಪೊನ್ನನಿಲಯ, ಉಗ್ರಾಣ, ಪಾಕಗಳ ಗೃಹ, ಆಯುಧಶಾಲೆ ಇವುಗಳನ್ನೂ ಸುತ್ತಾಡಿ ನೋಡಿ ಬರಬಹುದು. ಹೂದೋಟದಲ್ಲಿ ತಿರುಗಾಡಿ ಬರಬೇಕೆನಿಸಿದರೆ ರಾಣೀವಾಸದವರಾರೂ ಇಲ್ಲದಾಗ ' ಅಂತಃಪುರದ ಉದ್ಯಾನವನ ' ಕ್ಕೂ ಹೋಗಬಹುದು. ಅಲ್ಲಿ ಸಳಸಳನೆ ಹರಿಯುತ್ತಿರುವ ' ಕಾಲ್ಪಿ ' ಯಲ್ಲಿ ಕೈಕಾಲುಗಳನ್ನೂ ತೊಳೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನು ನಿತ್ಯವೂ ' ರಾಮಕಥೆಯಲ್ಲಿ ರವಿಕುಲದ ಅವನಿಪರುಗಳ ಪುತಾಪ ' ಕೇಳುವನು. ' ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಸೋಮವಂಶದ ರಾಯರುಗಳ ಸುಧರ್ಮೋದ್ಧಾಮವನು ' ಕೇಳಿ ನಲಿಯುವನು. ನರಸರಾಜನ ಆಧಿ- ' ಭಾಗವತ ಪುರಾಣ ಪ್ರಸಂಗವ. . . . ಕೇಳಿ, ಹರಿ-ಹರ ದೈವಿಕ ಜೀವನ ಭಕ್ತಿಯೊಳಿರುವನು '. ಈ ದೊರೆಯು ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದ ಶ್ರೀರಂಗನಾಥ, ನರಸಿಂಹ ದೇವರುಗಳ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಪೂಜೆಗಳೂ ಸೇವೆಗಳೂ ನಡೆಯುವಂತೆ ಏರ್ಪಾಡನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದನು.* ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷೋತ್ಸವ-ಮಾಸೋತ್ಸವ

* ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯ ಈ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನೂ ಅಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಪೂಜಾಪದ್ಧತಿಯನ್ನೂ ತುಂಬ ವಿವರಣೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಬಣ್ಣಿಸಿರುವನು (ಸಂಧಿ ೬; ಪಥ್ಯ ೭೩ ರಿಂದ ೧೧೦ ರ ವರೆಗೆ).

ಗಳಲ್ಲಿ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಸೇವೆ ನಡೆಯುವುದು. ಕರಿರಾಜತಿರುನಾಳು, ಸಂಕ್ರಮಣದ
ತಿರುನಾಳು, ರಥಸಪ್ತಮಿಯ ತಿರುನಾಳು, ಕೋಡೆತಿರುನಾಳು,
ವಸಂತ ತಿರುನಾಳು ಇವೆಲ್ಲ ಉತ್ಸವಗಳೂ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿ
ದ್ದುವು. ಈ ವೀರವೈಷ್ಣವ ದೇವಾಲಯಗಳಂತೆಯೇ ಆ ರಾಜಧಾನಿಯಲ್ಲಿ
ದೊಡ್ಡ ಹಂಪಯ್ಯನಮಠ, ಮೂಲೆಯ ಮಠ, ವಿರಕ್ತಮಠ, ದಾಸೋ
ಹದ ಮಠ ಮೊದಲಾದ ವೀರಶೈವರ ಧರ್ಮಸಂಸ್ಥೆಗಳೂ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ
ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದುವು. ರಾಜಧಾನಿಯ ಜನರಿಗೆಲ್ಲ ಗೊತ್ತಾಗುವಂತೆ 'ಗೋಪುರ
ದೊಳಗೆ ಗಡಿಯಾರ-ಜಾಗಟೆ' ಸಮಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ನುಡಿಯು
ತ್ತಿರುವುದು.

೭. ರಾಜಕಾರ್ಯ ಪ್ರಸಂಚೆ

ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅರಸರ ಒಡ್ಡೋಲಗಗಳು ಯಾವಾಗ ಕೂಡುತ್ತ
ಲಿದ್ದುವು?... ಒಲಗಶಾಲೆ ಹೇಗೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದಿತು?... ಒಲಗಕ್ಕೆ ಯಾರು
ಯಾರು ಬರುತ್ತಿದ್ದರು?... ಎಂಬುದನ್ನೆಲ್ಲ ವಿಶದವಾಗಿ
ದೊರೆಯ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದರೆ 'ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯ ಕ ವಿ ಯ
ಒಡ್ಡೋಲಗ ಕಾವ್ಯದ ಲನೆಯ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಓದಿನೋಡಬೇಕು.
' ರವಿ ಪಶ್ಚಿಮಲನೆಯ ರತಿಕೇಳಿಗೊಲಿದು ನಲವಿಂದ
ತೆರಳಿದ'. 'ಪೂರ್ವಚಂದ್ರನು ಮೂಡುಗಡೆಯೊಳು ಒಪ್ಪಿಡ್ಡ'. ಆಗ ದೊರೆಯ
ಒಲಗ ನೆರೆಯಲಿಕ್ಕಿದ್ದಿತು. ಒಲಗಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ 'ನವನಾರೀ ಕುಂಜರ',
' ಪಂಚನಾರೀ ತುರಂಗ 'ದ ಹೊನ್ನಕಂಭ ಮೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದುವು. * ಅಲ್ಲದೆ
' ಹರಿಯ ನಾಟಕ ಮನಸಿಜನ ವಿಲಾಸದ ಪರಿವಿಡಿಗಳ ಪುತ್ತಳಿ ' ಗಳೂ ಅಲ್ಲಿ
ಚೌದಸೆಯ ಭಿತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವುವು. ಒಲಗಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಕಡೆಗೆ
ನೋಡಿದರೂ ಮಿಸುನಿಯ ಪಟ್ಟಿ (ಜರಿಯ ಬಟ್ಟಿ)ಗಳು; ದೇವಾಂಗವಸನ
(ಬಿಳಿಯ ಬಟ್ಟಿ)ಗಳಿಂದ ಬಿಗಿದ ಮೇಲ್ಕಟ್ಟು (ಛತ್ತು); ಮುತ್ತು-ರತ್ನಗಳ
ಗೊಂಚಲು; ಜಾಜಿ-ಸಂಪಿಗೆಗಳ ಪೂಮಾಲೆ. ಒಲಗಸಾಲೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ
ವರ್ಣನೆಯಿದಾಯಿತು. ನೆಲಗಟ್ಟು ಪನ್ನಿರ ಚಳಿಯೆ, ಸಾರಣೆ, ರಂಗವಲ್ಲಿ,

* ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಪ್ರಾಚೀನ ರಾಜಸಭಾಮಂಟಪಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ 'ನವನಾರೀಕುಂಜರ'
' ಪಂಚನಾರೀ ತುರಂಗ 'ಗಳುಳ್ಳ ಕಂಬಗಳು ಇದ್ದೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದುವು. ದ. ಕ. ಜಿಲ್ಲೆಯ
ಮೂಡುಬಿದಿರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕಟ್ಟಡವೊಂದರಲ್ಲಿ, ಈ ಬಗೆಯ ಕಂಬಗಳಿದ್ದು
ದನ್ನು ಈಗಲೂ ನೋಡಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಕಾರಣಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು. ಬಗಬಗೆಯ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳ ವಾಸನೆಯಿಂದ ಸಭಾಸ್ಥಾನ ತುಂಬಿದ್ದಿತು.

ದೊರೆಯು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ' ಮಿಸುನಿಮಂಚ ' ದ ಮೇಲೆ ' ಹಂಸತೂಳದ ತಲ್ಲವನು ಹಚ್ಚಡಿಸಿ....ಬಟ್ಟುವೊರಗು (ತಕ್ಕ-ಲೋಡು)'ಗಳನ್ನು ಇರಿಸಲಾಗಿರುವುದು. ಆಗ ಮುಂತ್ರಿನ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯನು ಎರಿ ದೊರೆ ಓಲಗಸಾಲೆಗೆ ಬಂದ. ಮಂತ್ರಿ-ಮನ್ನೆಯ-ಸುಭಟರುಗಳ ಸಂಕುಲ ಆತನನ್ನು ಬಳಸಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದಿತು. ದೊರೆಯು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಬಿರುದಿನ ಛತ್ರ ಒಪ್ಪುತ್ತಿತ್ತು. ' ಬಾಲಾರ್ಕನು ಬಹುರೂಪಾದಂದೊಳು' ಅಲವಟ್ಟಿ (ಬೀಸಣಿಕೆ)ಗಳು ಅಲುಗಾಡುತ್ತಿದ್ದುವು. ಆಗ ' ಕೊಂಬು, ಕೊಳಲು, ನಾಗಸರ, ಭೇರಿ, ತಂಬಟ, ಬೊಂಬುಳಿ, ಬುರುಗು, ಡಿಂಡಿಮ ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯಗಳ ಮೊರೆತವು ಆಕಾಶವನ್ನು ತುಂಬಿದ್ದಿತು. ಪಾಠಕರು ' ಅರಿರಾಜ ಗಿರಿವಜ್ರದಂಡ ! ಸ್ನೇಹಿತನೃಪ ಸರಸಿಜವನಮಾರ್ತಂಡ ! ನರಸ ರಾಜೇಂದ್ರಚಂದ್ರಮ ಜಯಜಯತು ! ' ಎಂದು ವೊಗಳುತ್ತಿರುವಾಗ ದೊರೆಯು ಸಿಂಹಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡ. ಆಗ ಓಲಗಸಾಲೆಯಲ್ಲಿಲ್ಲ ' ಬೊಂಬಾಳ ದೀವಟಿಗೆಗಳ' ಸುರುಚಿರ ಪ್ರಭೆಯನು ಸೂಸಿದುವು. ದೊರೆಗೆ ' ಎಳವೆಂಗಳು ' ಚಾಮರವ ಡಾಳಿಸತೊಡಗಿದರು.

ಗಾಯಕರು, ಕವಿಗಳು, ವೇದವಿದರು, ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು, ಮಂತ್ರೋದಯಾಡ್ಯರು, ಭಾರತಿಗಳು (ಭಾರತವನ್ನೋದುವವರು), ತಾರ್ಕಿಕರು, ನಾಚಕರು, ವಿನೋದಿಗಳು, ಕರಣಿ ಸಭೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕರು, ಅಸ್ತಮಂತ್ರಿಗಳು, ರಾಯಸ ಬರೆದೋದು ವಿವಿಧಜನರು ತಿಹ ಬಲ್ಲವರು, ದಳಪತಿಗಳು, ಮನ್ನೆಯರು, ಮಂಡಲಿಕರು, ತುಳಿಲಾಳುರಾಯರು (ಶರಣಾಗತ ರಾಜರು), ರಾವುತರು ಇವರೆಲ್ಲ ಓಲಗಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಔಚಿತ್ಯವನ್ನರಿತು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಿರುವರು. ಚಾಮರ, ಕುಂಚ, ಕಾಳಾಂಜಿ, ಪಾವಡೆ, ಕನ್ನಡಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡ ' ಊಳಿಗದರ ' ಬಳಗವೂ ಅಲ್ಲಿ ಸಾಲುಗೊಂಡು ನಿಂತಿದ್ದಿತು.

“ ತೆಲುಗು ಮನ್ನೆಯ ಸಾಲಿದೆ; ತಿರುಕೊಂಕಣ

ಸಲೆ ಕೊಂಗ ತಿಗುಳ ಕೊಡಗರು !

ಗಲಭೆಯ ಮಾಣುಮಾಣೆಂಬ ಅವಸರದವ-
ರುಲುಹೊಪ್ಪಿ ತಾಸಾ ನದೊಳಗೆ !”

ದೊರೆ ಬಂದು ಕುಳಿತೊಡನೆಯೆ ಹೆಂಗುಸರ ‘ ಕೋಲಾಟ ’ ಮೊದಲು
ನಡೆಯಿತು. ಬಳಿಕ ‘ ಬಿರುದಿನ ಪಾತ್ರದ ಸಾರಿಯ ಮೇಳದ ತರುಣಿಯರ ’
‘ ನರ್ತನ ’ವಾಯಿತು. ಆ ಮೇಲೆ ಗಾಯಕರು
ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಪರಿ- ‘ ತುಂಬುರವಿಡಿದು ಗಾನಾಮೃತವ ಕಿವಿಗಿಂಬಾಗಿ
ಪೋಷಕ ಕಾರ್ಯ- ಸವಿದೋರಿಸುತ ’ ಹಾಡಿದರು. ತರುವಾಯ ‘ ವೈಣಿಕ
ಕ್ರಮಗಳು. ಬಯಕಾರರು ಕೊರಳಬೆರಳನೊಂದುಗೂಡಿ ದೊರೆರಾಯ
ಕಂಠೀರವನ ಅಂಕಮಾಲೆಯನು ಪಾಡಿದರು ’. ಅನೇಕ
ಜನ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಬಂದು ‘ ಭರತ-ಪುರಾಣ-ನಾಟಕ-ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರ-ತರ್ಕ-
ಶಬ್ದಗಳ ’ ನಿರ್ಣಯಿಸಿ ತೋರಿಸಿದರು. ಭಾರತಿಗಳು ಭಾರತ-ರಾಮಾಯಣ
ಪುಣ್ಯಕಥೆಯ ವಿಸ್ತಾರವ ಗಾನರಸದಲಿ ಸಾರತರದೆ ನಲಿದೋದಿ....ರಾಜಿ
ಸಿದರು ’. *

‘ ದೇಸಿಯ ರಾಜವಟ್ಟಿದ ಸವಿಡುಡಿಗಳನು ಸೃಷ್ಟೀಶ್ವರನಿಗೆ ಬಿನ್ನೈ
ಸುತ ’ ದೊರೆಯ ಎಡಬಲಗಳಲ್ಲಿ ‘ ಮಂತ್ರಿಗಳು ಇಟ್ಟಣಿಸಿಹರು.’. ಅದ
ರಂತೆಯೆ ದಳವಾಯಿ, ರಾವುತ, ಮಾವುತ, ಒಂಟಿಗ (ಒಂಟಿಯ ಮೇಲೇರು
ವವ)ರ ಬಳಗವೂ ದೊರೆಯ ಆಜ್ಞೆಗಾಗಿ ಕಾಯುತ್ತ ಕುಳಿತಿರುವುದು. ಆಗ
ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ‘ ಪರಿಮಳಿಸುವ ದಿವ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಣಿಧೂಪವ ’ ಹಾಕಿದರು.
ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಬಂದ ರಾಯಭಾರಿಗಳು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಓಲಗವನ್ನು
ನೋಡಿ, ವೈಭವಕ್ಕೆ ತಲೆಯನ್ನು ತೂಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಓಲಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯಬೇಕಾದ
ರಾಜಕಾರ್ಯವೆಲ್ಲ ನಡೆದುಹೋಯಿತು. ದೊರೆಯು ‘ ಓಲಗಪರಿವ ಸಮಯ
ದಲಿ ಎಳೆಯುವುದುಗೊರೆಗಳನು ಸಭೆಗೆ ಸೂಸಿದನು ’. ಬಳಿಕ ಒಳಗೆ ‘ ರಾಣಿ
ಯೋಲಗಶಾಲೆಗೆ ’ ಐತಂದನು. ಅಲ್ಲಿಂದ ತಾರೆಗಳ ಸಮೂಹದೊಂದಿಗೆ
ಬರುವ ರಾಕಾಚಂದ್ರನಂತೆ ‘ ತರುಣಿರನ್ನೆಯರ ಮೊತ್ತದಲಿ ’ ನಾಟಕಶಾಲೆಗೆ
ಬಂದನು.

* ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗಮಕಿಗಳನ್ನೆ ಭಾರತಿಗಳೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ತೋರು
ವುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಕುಮಾರವ್ಯಾಸನ ಭಾರತದ ಲೋಕಪ್ರಿಯತೆಯ ಕಾರಣವಾಗಿರ
ಬಹುದು.

೮. ವಿವಿಧ ಕಲಾಜೀವನ

ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಕಲೆಗಳಿಗೆ ಇರುವ ಸ್ಥಾನವು ದೊಡ್ಡದು. ಅಂದಿನ ರಾಜಕೀಯ ಸಂಸ್ಥೆಗಳೂ ಸಿರಿವಂತರ ವರ್ಗವೂ, ಕಲೆಗಳ ಸಂವರ್ಧನೆಗೂ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗೂ ತುಂಬ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದುವು. **ಗೀತ, ನರ್ತನ, ನಾಟಕ, ಅರಮನೆಯ ನಾಟಕಶಾಲೆ ಕಾವ್ಯ, ಗಮಕಕಲೆಗಳೆ** ಅಂದಿನವರ ಭಾವವಿಕಸನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದುವು. ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗಂಡುಸರೆಲ್ಲ ಸಾಹಸಜೀವನದಲ್ಲಿ ಜೀವಿಸಬೇಕಾದುದರಿಂದ, ಕಲಾಪ್ರಪಂಚದ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಭಾರವನ್ನೆಲ್ಲ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಮೇಲೆ ವಹಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದರೆಂದು ತೋರುವುದು. ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನು ನಾಟಕಶಾಲೆಗೆ ಬಂದು ಆಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತ ಬಳಿಕ, ಅಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಕಲಾಪ್ರದರ್ಶನದ ಕಾರ್ಯಕಲಾಪದಲ್ಲಿ ಬರಿಯ ಹೆಂಗುಸರೆ ಭಾಗವಹಿಸಿದುದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ, ಈ ನನ್ನ ಊಹೆಯು ನಿಜವೆಂದು ತೋರಿದಿರದು :

ತೂರ್ಯತ್ರಯದ ಮಂಗಳಘೋಷವು ಕಿವಿಗಳನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ 'ಭಾಸುರ ಬಿರುದಿನ ನಾಟ್ಯವಧುಗಳು ಸಂತೋಷದ ನಡೆತಂದರು'. ಇವರು ತೊಳಗುವ **ನವರತ್ನ ಗಾಸೆಯಿಂದ** ಪರಿಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದರು; ಸರ್ವಾಂಗಕ್ಕೆ **ಮಣಿಭೂಷಣ** ಅಳವಟ್ಟವರು; ಧಳಧಳಿಸುವ ಮುದ್ದುಮೊಗದ ಚೆನ್ನೆಯರು. ಇವರಿಗೆ ನಾಟ್ಯಾಭಿನಯಗಳನ್ನು ಕಲಿಸಿದ **ಭರತಾಚಾರ್ಯನೂ** ನಾಟ್ಯವಧುಗಳ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿದ್ದನು; ಆತನ 'ಉಡಿಯ ಸುತ್ತಿದ ವಲ್ಲಿಪಾಟಿನ, ಕರದಲಿ ಪಿಡಿದು ರಂಜಿಪ ರನ್ನಸೆಳೆಯ ಬಿಡಗನ್ನು' ಬಣ್ಣಿಸಲಿಕ್ಕಾಗದಂತಹದು. ನಾಟ್ಯವಧುಗಳೆಲ್ಲ '**ಕಾಂಡಪಟದ ಮರೆಯೊಳು** (ಪರದೆಯ ಹಿಂದೆ)' ಭರತಶಾಸ್ತ್ರಾಧಿದೇವಿಯರಂತೆ ರಂಜಿಸತೊಡಗಿದರು. ಆಗ ತಾಳ, ಮದ್ದಳೆ, ಮುಖವೀಣೆ, ಆವುಜ, ಗೀತದಾಳಾಪ, ನಾಟ್ಯವಧುಗಳ ಕಾಲಗೆಜ್ಜೆಯ ರವ, ಗತಿ ಇವೆಲ್ಲ ಕೂಡಿ, ಕಿವಿಗೊಂದು ಹೊಸಸವಿಯನ್ನು ಬೀರಲು ತೊಡಗಿದುವು. ಮೊದಲು **ಸೂತ್ರಧಾರನು** ಬಂದು ' **ತತ್ತಕಾರವ ವಿರಚಿಸಿ ಜವನಿಕೆ (ಪರದೆ) ದೆಗೆಯೆ** ' ಭರತಶಾಸ್ತ್ರಾಗಮದಂತೆ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ವುಷ್ಟಗಳನ್ನು ಸೂಸಿದರು. ಬಳಿಕ ಮಂಗಲಾಚರಣಕ್ಕೆ ಮೊದಲಾಯಿತು. ಇನಿದಾದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ :

“ ನರಸಿಂಹಸ್ತುತಿ ಗೀತಪ್ರಬಂಧನ
 ಪಿರಿದು ಸುಳಾದಿ* ತಾಳದಲಿ
 ಕರದಭಿನಯಗೂಡಿ ಕಡುಕುಶಲದೆ ನಾಟ್ಯ-
 ದಿರವ ಮೆರೆದರಂಗನೆಯರು.”

ಅಲ್ಲದೆ ಅವರು ‘ ಕರಭೇದ ’, ‘ ದೃಷ್ಟಿಭೇದ ’, ‘ ಶಿರಭೇದ ’, ‘ ಸ್ಥಾನಕ
 ಭೇದ ’, ‘ ಚಾರಿಯ ಭೇದ ’ ಇವೆಲ್ಲವುಗಳ ಮೂಲಕ ಭಾವವನ್ನು
 ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದರು. ಆ ನರ್ತಕಿಯರಿಗೆ ನಾಟ್ಯಭೇದಗಳಾದ ‘ ಅಂಗಪ್ರತ್ಯಂಗೋ
 ಪಾಂಗಬಹುಚಾಳಿ, ವರದೇಶಿ, ಕೋಲಚಾರಿ, ಅಂಗಹಾರ, ಮಂಡಲ,
 ಕರಕ್ಷೇತ್ರ ’ ಎಂಬುವೆಲ್ಲ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗೊತ್ತಿದ್ದುವು. ‘ ರಂಭಾನಾರಿಯ ಪಾತ್ರದ
 ಪರಿಣತಿಯ.... ಉರ್ವಶಿಯ ಮುಂಬರಿದೆಸೆವ ಕಟ್ಟಣಿಗಳ ಗತಿಯ ’ ಅವರು
 ಆಡಿ ತೋರಿಸಿದರು. ಅದರಂತೆಯೇ ‘ ಪಿರಿದುಪ್ರಬಂಧ, ಜಕ್ಕಿಣಿ-ರಾಜಕೀರನ
 ಮೆರೆವ ಕಟ್ಟಳೆಯಾಟಗಳ ’ ಪ್ರದರ್ಶನ ಮಾಡಿದರು. ಆಗ ಅವರ ಪಾತ್ರಕ್ಕೆ
 ಮೆಚ್ಚು ಪಾರ್ವತಿ, ಶಚಿ, ಶಾರದೆ ಮೊದಲಾದವರು ಹೂಮಳೆಗರೆದರೇನೋ
 ಎಂಬಂತೆ, ಅಲ್ಲಿ ಕೃತ್ರಿಮವಾಗಿ ರಚಿಸಿದ ಸೂತ್ರಾಭ್ಯ (ಅಭ್ರ-ಮೋಡ)
 ಗಳಿಂದ ಪರಿಮಳವು ಸೂಸಿದುವು. ನಾಟ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ ನಲಿದ ನರಸ-
 ರಾಜನು ‘ ಭರತಜ್ಞ ಮೇಳಗಾರರಿಗೆ ’ ನಾಟ್ಯವಧುಗಳಿಗೆ ‘ ಸುರುಚಿರವಸನ,
 ಕರ್ಪುರದ ಪರಿಮಳ ಮೆರೆವ ವೀಳೆಯಗಳನು ಇತ್ತು ಮನ್ನಿಸಿದ ’.

ಬಳಿಕ ಒಬ್ಬ ನಾರಿಯು ಬಂದು ‘ ಭಾಗವತವಿಲಾಸದ ಪುಣ್ಯಕಥೆಗಳ
 ಭಾಸರ ಗಾನರಸದೊಳು ’ ಓದಿದಳು. ಮತ್ತೊಬ್ಬಳು ಬಂದು ‘ ಭಾರತ-
 ಕಥೆಯ ಬಲುಬಿತ್ತರದಲಿ ನಲವಿಂದ ಬತ್ತಿಸರಾಗದೊಳು ’ ಓದಿದಳು.
 ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಕಾಮಿನಿಯು ನಗುನಗುತ್ತ ಬಂದು ‘ ರಾಮಾಯಣ ಪುಣ್ಯ-
 ಕಥೆಯ ಪ್ರೇಮದೊಳು ’ ಓದಿದಳು. ಬೇರೊಬ್ಬ ನೀರೆ ಬಂದು ‘ ಚಿಂತಾಮಣಿ
 ಮೊದಲಾದ ಬಗೆ ಬಗೆ ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಅಗಣಿತವಾಗಿ ’ ಬಣ್ಣಿಸಿದಳು.

* ‘ ಸುಳಾದಿ ’ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಸಾಹಿತ್ಯಜಾತಿಯೊಂದು ಹರಿದಾಸ ವಾಙ್ಮಯದಲ್ಲಿ
 ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿ ‘ ಸುಳಾದಿ ’ ಎಂಬುದು ತಾಳವೆಂದು ಈ ಕವಿ ಹೇಳಿರುವನು. ದಾಸರ
 ಸುಳಾದಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯ ಒಂದೊಂದು ಪದ್ಯಗಳು ಒಂದೊಂದು
 ತಾಳಗತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವುದುಂಟು. ಸಂಗೀತಗಾರರು ‘ ರಾಗಮಾಲಿಕೆ ’ ಗಳನ್ನು
 ಹಾಡುತ್ತಿರುವಂತೆ ‘ ಸುಳಾದಿ ’ ಗಳಂತಹ ತಾಳಮಾಲಿಕೆಗಳನ್ನೂ ಅಂದು ಹಾಡುವ
 ರೂಢಿಯಿದ್ದಿರಬೇಕು.

ಒಬ್ಬ ನೀರೆ ಬಂದು ' ನಾಣಿಯಂದದೆ ಕರದೊಳು ನೀಣೆಯ ಹಿಡಿದು
ಕೊರಳು-ಬೆರಳನೊಂದುಗೂಡಿ ಹರುಷದೆ ಪಾಡಿ' ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತದ
ಸುಧೆಯನ್ನು ಎರೆದಳು. ಬಾಲತಾರದೆಯರೇನೋ ಎಂಬಂತಿರುವ ಹುಡುಗಿ
ಯರಿಬ್ಬರು ತುಂಬುರ (ತಂಬೂರಿ) ವನ್ನು ಹಿಡಿದು, ತಾಳಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ,
ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನ ಅಂಕಮಾಲೆಯನ್ನು

“ ತುರುಕರಾಡ್ಬಲ ವಾರ್ಧಿಬಾಡಬ ! ದ್ರಾವಿಡ-
ಧರಣೀಶತಿಮಿರ ಮಾರ್ತಂಡ !
ನೆರೆ ಅಂಧ್ರಮನ್ನೆಯ ದಳವುಳಕಾರ !....”

ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ,— ಕೇಳಿದವರ ಮೈಮನಗಳು ಅಭಿಮಾನದಿಂದ
ಜುಮ್ಮೆನುವಂತೆ—ಹಾಡಿದರು. ಆಗ ದೊರೆಯು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕೇಳಿ ನಗುತ್ತ
ನಾನಾವಿದ್ಯದ ಅಬಲೆಯರಿಗೆ ಬೇಕುಬೇಕಾದ ಉಡುಗೊರೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು,
ಅಲ್ಲಿಯ ಕಾರ್ಯಕಲಾಪವನ್ನೆಲ್ಲ ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಭೋಜನಶಾಲೆಯ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಟು
ನಡೆದನು.

೯. ಊಟ-ಉಡಿಗೆ-ತೊಡಿಗೆಗಳು

ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನ ಕಾಲದ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರು ಉಣ್ಣುವ ಊಟದ
ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ರೀತಿಯೂ ಹೇಗಿದ್ದುದ್ದವೆಂಬುದನ್ನು ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯ
ಹೇಳಿರದಿದ್ದರೂ, ಸುಸಂಸ್ಕೃತರಾದ ಸಿರಿವಂತರು ಹೇಗೆ
ಅರಮನೆಯ ಜನರ ಹೇಗೆ ಎನೇನು ಊಟಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬುದನ್ನು
ಊಟದ ರೀತಿ ದೊರೆಯ ಊಟದ ಪ್ರಾತಿನಿಧ್ಯದಿಂದ ನಮಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ
ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಿರುವನು. ಆ ಕಾಲದ ತಿಂಡಿ-ತಿನಿಸುಗಳ
ಹೆಸರನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಎಷ್ಟೋ ಪದಾರ್ಥಗಳು, ನಮ್ಮ ಉತ್ತರಕರ್ಣಾಟಕ
ದವರಿಗಂತೂ ತೀರ ಅಪರಿಚಿತವಾಗಿ ತೋರುವುವು. ಅಲ್ಲದೆ ಉತ್ತರಕರ್ಣಾ-
ಟಕದಲ್ಲಿ ರೂಢವಾಗಿರುವ ಕೆಲವು ತಿಂಡಿ-ತಿನಿಸುಗಳಿಗಿರುವ ಕನ್ನಡ ಪರಂ-
ಪರೆಯ ಹೆಸರುಗಳೂ ಗೊತ್ತಾಗುವುವು. ಹೆಚ್ಚು ಮಾತುಗಳನ್ನಾದರೂ
ಬಿಳಿಯಿಸಬೇಕೇತಕ್ಕೆ ? ನಾವೀಗ ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನ ಊಟವನ್ನು
ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಅವನೊಂದಿಗೆ ಅರಮನೆಯ ಭೋಜನಶಾಲೆಗೇ ಹೋಗಿ
ಬಿಡುವ !

ಭೋಜನಶಾಲೆಗೆ ದೊರೆ ಬರಲು ಅಲ್ಲಿಯ ಊಳಿಗದ ನಾರಿಯರು, ಆತನ 'ಚರಣಪಲ್ಲವಗಳ ತೊಳೆದು, ದುಕೂಲದ ಸೆರಗಿನೊಳು ಒರಸಿದರು'. ಆಮೇಲೆ 'ಕೈಲಾಗಿತ್ತು' ದೊರೆಯನ್ನು 'ರತ್ನ ಪೀಠದೊಳು' ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದರು. ನಾವು ನೋಡುತ್ತಿರುವ ನೋಟವಿದು ರಾತ್ರಿಯ ಊಟದಾದುದರಿಂದ 'ಖವಖವ ಸುವ ಸಾಲು ದಿವ್ಯಜ್ಯೋತಿಗಳು' ಆ ಮನೆಯನ್ನೆಲ್ಲ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿದ್ದುವು. ಯುವತಿಯರು ಬಂದು ಹರಿವಾಣ-ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿದರು. ದಳಪತಿ ಸಹಿತ ಸಮಸ್ತ ಬಂಧುಗಳೂ ಜೊತೆಗೆ ಊಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿತಿದ್ದರು. ಮೊದಲು 'ಪರಿಪರಿಯ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ, ಹಸ್ಯಳೆ. ಸವಿವೆರಸಿದ (ರುಚಿಯಾದ) ಶುಭ್ರ ಬಾಳಕ (ಸಂಡಿಗೆ) ವ ಬಡಿಸಿದರು—ಬಡಿಸುವವರೆಲ್ಲ ಹರಯದ ಹೆಂಗಳು. ಬಳಿಕ ತಾಳದ (ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಹುರಿದುಮಾಡಿದ ಪಲ್ಲೆಯ), ಸೀಕರಣೆ, ಕಸರಿ (ಕೋಸಂಬರಿ), ಪಚ್ಚಡಿಗಳನ್ನೂ ಶಾಲಿಯ ದಿವ್ಯಾನ್ನ (ಸಣ್ಣಕ್ಕಿಯನ್ನ), ಸದ್ಯೋಘೃತ (ಬೆಣ್ಣೆಕಾಯಿಸಿದ ತುಪ್ಪ) ಗಳನ್ನೂ ಬಡಿಸಿದರು. ಆಮೇಲೆ 'ಮಿಸುನಿಯ ಬಣ್ಣದ ತೊಗರಿಯ ಬೇಳೆಯ ಹಸನಾದ ಸೂಪ (ತೊವ್ವೆ)' ವನ್ನೂ ಶಾಕ (ಸೊಪ್ಪಿನ ಮೇಲೋಗರ) ಗಳನ್ನೂ ಹಾಕಿದರು. ಅನ್ನ ದೂಟವಾದ ಬಳಿಕ 'ಸಣ್ಣ ಸೇವಗೆ, ಹಾಲುಂಡೆ (ಫೇಡೆ), ಜೀನ್ಗೊಡ (ಫೇವರು?), ಶುಭ್ರವಣ್ಣದ ಉದ್ದಿನ ಕಡುಬು, ಹೂರಣಗಡುಬು' ಗಳನ್ನವರು ಎಡೆಮಾಡಿದರು. ' ಕೀಲಸಾಗರ ' ' ಸಂಜೀವಿನಿ ' ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳುಳ್ಳ ' ಸಾಲಸವಿಯ ರೊಟ್ಟಿಗಳ' ತಂದು ನೀಡಿದರು. ಉಂಡಲಿಗೆ, ಕರಿಗಡುಬು, ಕಟ್ಟು (?), ಮಂಡಿಗೆ, ಬಿಸಿಯ ದೋಸೆ, ಸಣ್ಣಕ್ಕಿಯ ಪಾಯಸ, ಸೊಜ್ಜಿ ಗೆವೆರೆದ ಸಕ್ಕರೆಯ ಪಾಯಸ, ಗಾಲೆಯ ಪಾಯಸ ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಪರಿವಿಡಿಯಿಂದ ಎಡೆಮಾಡಿದರು (ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಒಂದೆ ದಿನ ಹೇಗೆ ತಿನ್ನುತ್ತಿರಬಹುದೆಂದು ಸಂದೇಹಗೊಳ್ಳುವ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ದೊರೆಗಳೂಟವದು !).

ಕುಡಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿಯೂ ' ಚಿಲುಪಾಲು, ತಂಬಾಲು, ಕೆನೆವೆರಸಿದ ಪಾಲು, ಬಟ್ಟೆನಾಲು' ಗಳೆಂಬ ಪ್ರಕಾರಗಳಿದ್ದುವು. ಮೊಸರು ಗಟ್ಟಿಯಾದ ' ಕಟ್ಟುಮೊಸರು ' ಇದ್ದಿತು. ಮಜ್ಜಿಗೆ ನೀರಾಗಿರದೆ ' ಗಟ್ಟಿ ಮಜ್ಜಿಗೆ ' ಯಾಗಿದ್ದಿತು. ದೊರೆಯು ಎಲ್ಲರೊಂದಿಗೆ ಊಟವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಕೈಯತೊಳೆದು, ಕರ್ಪುರದ ' ಸಮಾಜ ನೀಳ್ಕವನು ' ಇತ್ತು, ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟು ತನ್ನ ' ಸೆಜ್ಜೆಯ (ಶಯ್ಯಾ = ಸೆಜ್ಜೆ) ರಾಜಮಂದಿರಕ್ಕೆ ಐತಂದ '.

ಈಗಿನ ನಮ್ಮ ಉಡುಗೆ-ತೊಡಿಗೆಗಳ ಬೆಡಗಿಗೆ ೩೦೦ ವರ್ಷಗಳಿಗೆ ಹಿಂದಿನವರ ಉಡುಗೆ-ತೊಡಿಗೆಗಳನ್ನು ಹೋಲಿಸಿ ನೋಡಿದರೆ ಎಷ್ಟೊಂದು ಅಂತರ? ಉದ್ಯೋಗಭೇದದಂತೆ ಅವರವರ ಉಡುಗೆ-ತೊಡಿಗೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸಕಂಡುಬರುತ್ತಿದ್ದಿತೆಂದು ಅರಸರ ತೋರುವುದು. ರಾಜಕಾರ್ಯದಿಂದ ದೂರವಾಗಿರುವ ಉಡುಗೆ-ತೊಡಿಗೆ. ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ, ಅವರವರ ಉದ್ಯೋಗವು ಒಮ್ಮೆಲೆ ಎದ್ದುಕಾಣುವಂತಹ ಉಡುಗೆ-ತೊಡಿಗೆಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ತಪ್ಪಿಹೋದಂತಾಗಿದೆ. ಇಂದಿನ ಖಾದೀಯುಗದಲ್ಲಿಯಂತೂ ತಿರುಕನಿ-ದ ಅರಸರ ವರೆಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ಒಂದೆ ಬಗೆಯವರಾಗಿ ಕಾಣುವರು. ಗೋವಿಂದ ವೈದ್ಯನ ಕಾಲದ ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ಮಾಂಡಲಿಕರು ತಾಲಿ, ಚೌಕುಳಿ, ಹೊನ್ನಸರ, ಮುತ್ತಿನ ಜೂಳಿಯ, ಕಡಗ, ಕಂಕಣ ಮೊದಲಾದ ತೊಡಿಗೆಗಳನ್ನು ಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರಲ್ಲದೆ, ಮೈಯಲ್ಲಿ ' ಪೈರಣೆ ' ಗಳನ್ನು ತೊಡುತ್ತಿದ್ದರು ; ಭುಜದ ಮೇಲೆ ' ಮೇಲುದುಪ್ಪಟೆ ' ಎರುತ್ತಿತ್ತು. ತಲೆಗೆ ' ಮುಂಡಾಸು ' ಗಳನ್ನು ಸುತ್ತುತ್ತಿದ್ದರು. ನಾಯಕರು ' ಮುಂಗೈಯ್ಯ ಮುರಿ, ಮುರಡಿಯ ಸರಪಳಿ, ಹೊನ್ನಂಗರ, ತೊಳಬಾಪುರಿ ' ಗಳಿಂದ ಸಿಂಗರಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ರಾವುತರು ' ಕಾಯದೊಳಕವಟ್ಟ (ಮೈಗೆ ಹತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವ) ಹೊನ್ನದಗಲೆ ' ದಿವ್ಯಾಯತದ ಅಭರಣಗಳು, ' ಬಿರುದಿನ ಚಿಂದೆ ' ಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವರು. ಸುಭಟೆರೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವರೆಲ್ಲ ಪಟ್ಟೆಯ ದಟ್ಟೆ, ಕುಂಕುಮಗಾಸೆಗಳನ್ನು ಉಟ್ಟಿರುವರು. ಒಂಟೆಯ ಸವಾರರು ' ಉತ್ತರಿಗೆ, ಹೊನ್ನಸರ, ಗಂಟಿಸರಪಳಿ, ಮುತ್ತಿನ ಕಡುಕು ' ಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು. ' ಮೈಗಾವಲೂಳಿಗದವರು ' ಚಿನ್ನದ ಹರಡೆ, ಬಿರುದಿನ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕಟ್ಟಿನ ನೇಜೆಯ (ಬರ್ಚಿ) ಗಳನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಇರುತ್ತಿದ್ದರು.

ಹೆಂಗುಸರು ಆಗಲೂ ತುಂಬ ಅಭರಣಪ್ರಿಯರಾಗಿದ್ದರೆಂದು ತೋರುವುದು. ಆಗಿನ ಅವರ ಅಭರಣಗಳೆಂದರೆ ' ಅಂಗುಟಕೆ ವೀರಮುದ್ರೆ ', ಹೊನ್ನ ಕಾಲುಂಗರ, ಪಿಲ್ಲಿ, ಮಂಟಿಕೆ, ಕಿರುಪಿಲ್ಲಿ. ಚರಣ-ಹೆಂಗುಸರ ಪೆಂಡೆಯ, ಪಾಯವಟ್ಟೆ, ಹೊನ್ನಗಂಟಿಸರ, ರನ್ನ ಉಡುಗೆ-ತೊಡಿಗೆ ಬಲೆಯ ಉಡಿದಾರ (ರಶನಾ), ಕಟಿಸೂತ್ರ, ಕಾಂಚೀದಾಮ, ಪುಸ್ತಿ, ಮುಕ್ತಾಳಿ, ರತ್ನಪದಕ, ರತ್ನದ ಬೊಟ್ಟು (ಮೂಗಿಗೆ), ಹರಳೋಲೆ, ತ್ರಿಸರ, ಚಿಂತಾಕು,

ಮೂಗುತಿ, ಕಡಗ, ಕಂಕಣ, ಮುದ್ರೆಯುಂಗುರ, ಚೌಸರ, ನೂಪುರ, ಕೊಪ್ಪು, ವೆಂಟೆಯ ಚೌಕುಳಿ, ಸರತಾತಿ, ಹೊಂಬಳೆ, ಜಡೆಬಂಗಾರ ಮೊದಲಾದ ಕೊರಳು, ಕಿವಿ, ಮೂಗು, ಸೊಂಟ, ಕಾಲು, ತಲೆಗಳ ಚೆಲುವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿ ತೋರಿಸುವಂತಹವು. ಹೆಂಗುಸರು 'ಮಿಸುಪ ಸಂಪಗೆಗಾವಿ, ಸಂಧ್ಯಾವಳಿ, ಶುಭ್ರವಸನ' ಮೊದಲಾದ ಬಣ್ಣಬಣ್ಣದ ಸೀರೆಗಳನ್ನುಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಸರಿಗೆಯಂಚಿನ ರವಿಕೆಗಳನ್ನು ತೊಡುತ್ತಿದ್ದರು (೯ನೆಯ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿಯ 'ಮದನ-ಮೋಹಿನಿ'ಯ ಅಲಂಕಾರದ ವರ್ಣನೆ ನೋಡಿರಿ).

ತೆಲುಗು, ತುರುಕ, ತಿಗುಳ, ಮಲೆಯಾಳ, ಕೊಡಗು ದೇಶದ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಉಡಿಗೆ ತೊಡಿಗೆಗಳ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿರುವನು. ಹೇಗೆಂದರೆ :

ತೆಲುಗುನಾರಿಯರು 'ಅಲಘುನಿತಂಬದ, ಚರಣಪಲ್ಲವಗಳ, ಕೆಳೆ ಗೊಂಡ ವೇಣಿವಲ್ಲರಿಯ, ನೆಲೆಮೊಲೆಗಳ ಬಿಣ್ಣಿನ, ಬೆಡಗಿನ ಚೆಲ್ವೆಯರು.

ತುರುಕನಾರಿಯರು 'ಉರತುಂಬಿ ಮೆರೆವ ಕಂಚುಕ, ಕಾಲ ಕುಪ್ಪಸ, ಮಿಸುಪ ದುಪ್ಪಟದ ನಿರಿಗಳ, ಸುರುಚಿರ ಶೃಂಗಾರದಾಭರಣದ' ಚೆಲ್ವೆಯರು.

ತಿಗುಳನಾರಿಯರು 'ಜಘನವನಲೆವ ನಿರಿಗಳ, ಹೊಂಗೆಜ್ಜೆಯ, ಬಗಸೆ ಗಂಗಳ, ತೋರಮೊಲೆಯ, ಸೊಗಸುವ ವಾರೆದುರುಬಿನ' ಸುಂದರಿಯರು.

ಮಲೆಯಾಳದ ಶಶಿಮುಖಿಯರು, 'ಮಿಸುನಿಯ ಜೀವಪುತ್ತಳಿ-ಗಳಂದದೆ ರಂಜಿಸುವ ದಿವ್ಯಾಂಗ, ಸುಂದರದ ಹೊಸದುಪ್ಪಟದ ಗಾಸೆಯ' ಚದುರೆಯರು.

ಕೊಡಗಿತಿಯರು 'ಕಿವಿಯೊಳೊಪ್ಪುವ ತೊಂಬೆಗಡುಕಿನ, ಕಡು ಚೆಲ್ವ ಪೊವಾರಗಿರಿಯ, ಬಡನಡುವಿನ, ಬಟ್ಟಕುಚದ' ಸುಂದರಿಯರು.

ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ ನವರತ್ನದ ಕಾಲುಗಗ್ಗರ, ಪೊಂಗೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನೂ ಮುತ್ತಿನ ಕುಚ್ಚು (ತುರಾಯಿ) ಗಳನ್ನೂ 'ಸೆಡಕಿನ ಝಲ್ಲಿ, ತೆರನ ಪಕ್ಕರಿಕೆ ಆನೆ-ಕುದುರೆಗಳ (ಜೀನು) ಗಳನ್ನೂ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದರು. ಬಂಗಾರಬಣ್ಣದ ಶೃಂಗಾರ. ಕಡಿವಾಣಗಳೂ ಮೊಗಗನ್ನಡಿಗಳೂ ಇರುತ್ತಿದ್ದವು. ಕೊರಳೊಳಗೆ ಮುತ್ತಿನ ಸರ ಮಾಣಿಕದ ಜೂಳಿಯಗಳಿರುತ್ತಿದ್ದವು. ಪೊಂಬಾವಡೆಗಳಿಂದ ಅವು ಸಿಂಗರಗೊಂಡಿರುತ್ತಿದ್ದುವಲ್ಲದೆ, ಅವುಗಳಿಗೆ 'ಕಟ್ಟಾಣಿ ಮುತ್ತಿನ ಮೊಗರಂಬಗಳೂ', 'ಮಿಸುನಿಯ ಗುಬ್ಬಿಗಳ ಕಟ್ಟಿದ ಹೊಕ್ಕುಳ ಗಂಟೆ' ಗಳೂ ಇರುತ್ತಿದ್ದವು.

ಆನೆಗಳ ಬೆನ್ನ ಮೇಲೆ ಪೊನ್ನ ರೆಂಜಿಗೆಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿರುವರು. ಎರಡೂ ಕಿವಿಗಳಿಗೂ ಝಲ್ಲಿ (ಗೊಂಡೆಯ)ಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೆಲವು ಆನೆಗಳ ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿ ಮುತ್ತಿನ ಗೊಂಚಲುಗಳೂ ಇರುತ್ತಿದ್ದುವು. ಎದೆಗೆ ಹೊರಜಿ (ದಪ್ಪಗಿನ ಹಗ್ಗ) 'ಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ 'ಮಿಸುನಿಗನ್ನಡಿ'ಗಳಿರುತ್ತಿದ್ದುವು. 'ಕೊರಳ ಹೊರಜಿ, ಕುಂಭಸ್ಥಳ ಕೋಹಾಳ, ಸರಗಂಟಿ, ಪಕ್ಕಗಂಟಿ, ಬಿರುದಿನ ಪಟ, ಪಲ್ಲವಸತ್ತಿಗೆ' ಇವೆಲ್ಲ ಆನೆಗಳ ಅಲಂಕಾರಗಳಾಗಿ ಇದ್ದುವು.

೧೦. ಕೊನೆಗೆ ಮೊದಲು

ಸರಿ ! ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯನ ಚಾರಣಕವಿತ್ವವನ್ನೂ, ೩೦೦ ವರ್ಷಗಳಿಗೆ ಮೊದಲಿನ ಕರ್ಣಾಟಕದ ಜನಜೀವನವನ್ನೂ, ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯ ಕವಿಯ ತುಂಬುನೆರವಿನಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೆ ಹೇಳಿದುದಾಯಿತು. ಆಗ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಸೇವೆ-ನಿತ್ಯಕಟ್ಟಲೆಗಳನ್ನೂ, ಹಬ್ಬಹರಿದಿನಗಳ ವಿಶಿಷ್ಟ ಉತ್ಸವಗಳನ್ನೂ ಈ ಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ—ಅವಕಾಶಾಭಾವದಿಂದ—ಸೇರಿಸಲಿಕ್ಕಾಗಿಲ್ಲ. ಅದೂ ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯದೊಂದು ಮುಂದಡಿಯ ಗುರುತಾದರೂ, ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಈಗಲೂ ಅವೆಲ್ಲ ಸೇವೆ-ನಿತ್ಯಕಟ್ಟಲೆ-ಉತ್ಸವಾದಿಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ, ಅವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಈಗಲೂ ನೋಡಬಹುದಾಗಿದೆ. ನಮ್ಮ ಜನರು ರಾಜ್ಯಸಂಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಕಳೆದು ಕೊಂಡರಾದರೂ, ಧರ್ಮಸಂಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಇದುವರೆಗೆ ಎಂದಿನಂತೆಯೇ ಕಾಯ್ದು ಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವರು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಈ ಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ಜನತೆಯ ಧಾರ್ಮಿಕಜೀವನವನ್ನು ನಾನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತೋರಿಸಿರದೆ, ಕೇವಲ ಲೌಕಿಕ-ಜೀವನದ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನೇ ತೋರಿಸಬೇಕೆಂದು ಹವಣಿಸಿರುವೆನು. ಆ ಹವಣಿಕೆ ಎಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಪ್ರಯೋಜನಕಾರಿಯಾಗಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ಬಲ್ಲವರು ನಿರ್ಣಯಿಸಬೇಕು.

“ ದೊರೆರಾಯ ಕಂಠೀರವ ನರಸೇಂದ್ರನ

ಪರಮಮಂಗಳ ಪುಣ್ಯಚರಿತೆ

ವರಸೋಮಾರ್ಕರುಳ್ಳನ್ನ ಸುಸ್ಥಿರವಾಗಿ

ಧರೆಯೊಳು ಪರಿಶೋಭಿಸಿರಲಿ !

ಶಾಂತಿಪುಸ್ತಕ ಸ್ತುತಿ ಸ್ತುತಿ !

ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ

ಉದ್ಯೋಗ-ಜಾತಿನಾಚಕ ಪದಗಳ ಅಕಾರಾದಿ ಸೂಚಿ

ಆಂಡೆಗುರುಬರು	೬೪	ಕ್ಷತ್ರಿಯರು	೮೯
ಅಡಿಗೆಮನೆಯೊಳಿಗದವರು	೧೫೬	ಖಾನರು	೪೬, ೧೨೫
ಅದ್ವಿಕದವರು	೯೧	ಖುರೇಸಾನಿಗಳು	೧೨೫
ಅರವಟ್ಟಿಗೆಯವರು	೧೪೬	ಗಂದಿಗರು	೮೭, ೧೪೫
ಅರಸುಕುಮಾರತಿಯರು	೧೪೮	ಗಟ್ಟವಳ್ತಿಯರು	೧೪೭
ಅರಸುಮಕ್ಕಳು	೧೪೮	ಗಟ್ಟವಾಳರು	೮೯, ೯೭
ಆಳಾಸಿಗರು	೧೪೫	ಗಡಿಮನ್ನೆಯರು	೪೭, ೧೨೭
ಊಳಿಗದವರು	೧೨೯	ಗಮಕಿಗಳು	೯೦
ಒಂಟಿರಿಗಾರರು	೧೩೧, ೧೪೫	ಗಾಯಕರು	೧೪೪, ೧೫೧, ೧೫೨
ಒಂಟಿ ಸವಾರರು	೧೫೭	ಗುಜ್ಜರಾತಿಗಳು	೧೨೫
ಒಕ್ಕಲಿಗರು	೧೪೪	ಚಾರಣಕವಿ	೧೦೧
ಕಂಚುಗಾರರು	೮೭, ೧೪೬	ಚಾರಣರು	೧೦೧
ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾರ್ತಿಯರು	೯೪	ಚಿತ್ರಗೇಲಸಿಗರು	೮೭
ಕಟ್ಟಿಗೆಯವರು	೧೪೫	ಚಿತ್ರಗರು	೧೪೫
ಕನ್ನೋಜಿಗಳು	೧೨೫	ಚಿನ್ನವರದರು	೮೮, ೧೪೫
ಕಬ್ಬುಕಡಿಯುವವರು	೮೪	ಚಿಪ್ಪಿಗರು	೮೭, ೧೪೫
ಕಮ್ಮಾರರು	೧೨೨	ಜಲಗಾರರು	೧೪೧
ಕರಣಕರು	೧೪೩, ೧೫೧	ಜವುಳಿಯಂಗಡಿಯವರು	೮೭, ೧೪೬
ಕವಿಗಳು	೯೦, ೧೪೩, ೧೫೧	ಜಾಲಗಾರರು	೧೪೫
ಕಸೆಯ ಕೋಲಣ್ಣಗಳು	೯೦	ಜೂಜುಗಾರರು	೯೬
ಕಾಮಾಟರು	೧೨೨	ಜೋಗಿಗರು	೧೪೫
ಕಾಲಾಳುಗಳು	೧೩೧	ತಂಬುಲಿಗರು	೮೬
ಕುರುಬರು	೬೪	ತಳವಾರರು	೨೫, ೯೭
ಕೂಳಪಾಳಿಯದವರು	೧೨೧	ತಾಮ್ರಮರ್ದಕರು	೧೪೫
ಕೈದುಗಾರರು	೮೭	ತಾರ್ಕಿಕರು	೯೦, ೧೫೧
ಕೊಜ್ಜೆಯರು	೯೫	ತಾಳಧಾರಿಗರು	೧೪೫
ಕೊಟ್ಟಾಣಿಗರು	೧೨೨	ತಿಗುಳ ನಾರಿಯರು	೧೫೮
ಕೊಡಗಿತಿಯರು	೧೫೮	ತಿಗುಳರು	೯೧
ಕೋಲಾಟದವರು	೧೫೨	ತಿಲಗಾತಕರು (ಗಾಣಿಗರು)	೧೪೫
ಕೋವಿಯ ಭಟರು	೪೮	ತುರುಕ ನಾರಿಯರು	೧೫೮

ತುರುಕರು	೧೧೬
ತುಳಿಲಾಳುಗಳು	೧೫೧
ತೆಲುಗು ನಾರಿಯರು	೧೫೮
ತೇಟಿಗರು	೮೮
ತೋಟಿಗರು	೯೫
ದಂಡನಾಯಕರು	೬೮
ದರ್‌ವೇಷ್	೧೦೨
ದಳಪತಿ, ದಳನಾಯಿ	೧೫೯, ೨೯
ದಾದಿಯರು	೯೬
ದಾರಿಕಾರರು	೮೪
ದೀವಟಿಗರು	೧೪೫
ದುರಗಲಿಗಳು	೨೫
ನಟನಾಯಕರು	೧೪೪
ನಟುವಿಗರು	೧೪೫
ನಾಟ್ಯ ವಧುಗಳು	೧೫೩
ನಾಯಕರು	೧೫೭
ನೇಜೆಯದವರು	೧೨೯
ಪರ್ಣಾಪಸರದವರು	೮೭
ಪರಿವಿಡಿಗಾರರು (ಪಹರೆಯವರು)	೨೬
ಪರಿಹಾಸಕರು	೧೪೪
ಪಾಠಕಿಯರು	೯೪
ಪಾತ್ರದ ತರುಣಿಯರು	೧೫೨
ಪಾಂಚಾಳರು	೮೭
ಪಾಳೆಯಗಾರರು	೧೦೮
ಪುರೋಹಿತರು	೬೭
ಪುಷ್ಪ ದಂಗಡಿಯವರು	೮೭
ಪುಸ್ತಕ ಲಿಖಿತಜ್ಞರು	೯೦
ಬಳಿಗಾರರು	೮೭
ಬಾಗಿಲಜ್ಜಿಯರು	೯೬
ಬಾಲಶಾರದೆಯರು	೧೫೫
ಬಾಹತ್ತರ ನಿಯೋಗದವರು	೯೪
ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು	೮೯, ೧೪೩
ಬ್ರಾಹ್ಮಣಿಯರು	೯೦, ೧೪೦
ಬ್ರಾಹ್ಮಣಕನ್ಯೆಯರು	೧೪೧
ಬಿಬ್ಬಿಯರು	೧೨೧

ಬೆಳ್ಳೆಲೆಯವರು	೮೬, ೧೪೬
ಬೇಡರು	೬೪, ೯೭
ಬೇಹಾರಿಗರು	೧೨೨
ಬೇಹಿನವರು	೧೨೭
ಬೋಗಾರರು	೧೪೫
ಭಟ್ಟಂಗಿಗಳು	೧೦೧
ಭರತಾಚಾರ್ಯರು	೧೫೩
ಭಾಟರು	೧೦೧
ಭಾರತಿಗಳು	೧೧೩, ೧೫೧, ೧೫೨
ಮಂಡಳಿಕರು	೯೩, ೧೫೧
ಮಂತ್ರಿಗಳು	೧೪೩
ಮಂತ್ರೋದಯಾಧ್ಯರು	೧೫೧
ಮದ್ದಳಿಗರು	೧೪೫
ಮನ್ನೆಯರು	೨೫
ಮರಕಾಲರು	೮೮
ಮರಾಟಿಗರು	೧೨೫
ಮಲ್ಲರು	೧೪೫
ಮಲೆಯಾಳತಿಯರು	೧೫೮
ಮಹಮ್ಮದೀಯರು	೧೧೩
ಮಾವುತರು	೩೯, ೧೪೫
ಮಾಲೆಗಾತಿಯರು	೧೪೬
ಮುಚ್ಚಿಗರು	೧೪೫
ಮೂಕೂರೆಯರು	೧೩೨
ಮೇಲಾಳುಗಳು	೧೩೧
ಮೇಳಗಾರರು	೧೫೪
ಮೈಗಾವಲೂಳಿಗದವರು	೧೫೭
ರವಿಸಿದ್ಧಾಂತ ಪಾಠಕರು	೯೦
ರಾಣೀನಾಸದವರು	೯೫
ರಾಯಸದವರು	೧೫೧
ರಾವುತರು	೧೨೧, ೧೪೫
ವಂದಿನಾಗಧರು	೧೦೧
ನಾಚಕರು	೧೫೧
ನಾಣಿಜರು	೮೮
ನಾರಾಂಗನೆಯರು	೮೯
ವಿದ್ವಾಂಸರು	೧೪೪

ವಿನೋದಿಗಳು	೧೪೪, ೧೫೧
ವೇದವಿದರು	೧೫೧
ವೈಣಿಕಬಯಕಾರರು	೧೫೨
ವೈದ್ಯರು	೧೪೪
ವೈಷ್ಣವರು, ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವರು	೬೭, ೮೪
ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು	೧೫೧
ಶಾವೀರಕಿಯವರು	೧೦೨
ಶಾಹೀರರು	೧೦೨
ಶಿಲ್ಪಿಗಳು	೮೭
ಶಿವಭಕ್ತರು	೧೪೧, ೧೪೪
ಷಾಯರರು	೧೦೨
ಸಂಚುಗಾರರು	೮೭
ಸಂಬಳಿಗೆಗಾತಿಯರು	೯೪

ಸುಬಳದ ಅಳುಗಳು	೧೨೯
ಸುಗಂಧದ ಅಂಗಡಿಯವರು	೮೭
ಸ್ತುತಿಪಾಠಕರು	೧೦೧
ಸೂತ್ರಧಾರ	೧೫೩
ಸೂಳೆಯರು	೧೨೨, ೧೪೭
ಸೆಟ್ಟಿಗಳು	೮೮
ಸೇಲಿಗಳು	೧೪೫
ಸೈರಣಿಯೂಳಿಗದವರು	೧೪೫
ಸೊಗಸುಗಾರರು	೧೪೭
ಸೊನ್ನಾರರು	೮೮
ಹರದರು	೧೪೪
ಹರಿದಾಸರು	೧೪೧
ಹಳೆಯ ಪೈಕದ ಭಟ್ಟರು	೪೮
ಹೊಮ್ಮಂಚಗಾರರು	೮೭

ಮುಖ್ಯಮುಖ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ನಾಮಪದ ಸೂಚಿ

ಅಗ್ಗಳ	೮, ೩೧
ಅಚ್ಯುತ	೭೪, ೭೬
ಅದ್ವಮಖಾನ್	೧೨೫
ಅದ್ವೈತಕವಿ	೧೦೫
ಅನಿರುದ್ಧ	೭೨, ೯೫
ಅಬುದುಲ್ಲಾ ಖಾನ್	೧೨೫
ಅಬ್ದುಲ್ ರಝಾಕ್	೮೨, ೮೬, ೮೮
	(ಟಿಪ್ಪಣಿ)
ಅರಿಕೇಸರಿ	೭೫
ಅರ್ಜುನ	೧೦೫
ಅಳಿಯ ರಾಮರಾಜ	೭೧, ೧೩೨
ಅಂಕುಶಖಾನ್	೧೨೦, ೧೨೫
ಅಂಬರ್ ಖಾನ್	೧೨೫

ಉಷಾ	೭೨
ಕನಕದಾಸ	೧೦, ೬೧ ರಿಂದ
	೯೮ ರ ವರೆಗೆ ಅನೇಕ ಕಡೆಗೆ.
ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜ	೨೨, ೪೪, ೧೦೯, ೧೧೦, ೧೨೫, ೧೩೦
ಕಾಗಿನೆಲೆಯ ರಂಗ	೭೪
ಕಿಟಲ್ (ರೆವರೆಂಡ್)	೫೮
ಕುಮಾರರಾಮ	೧೦೫
ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ	೨೭, ೬೮
ಕೂರ್ಮಪಾಚ್ಯಾ	೧೪೦
ಕೃಷ್ಣ (ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ)	೭೫
ಕೃಷ್ಣ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ)	೭೮
ಕೃಷ್ಣ ದೇವರಾಯ	೭೦, ೭೨, ೭೪
	೭೬, ೮೧

ಕೆಂಗೇಂದ್ರ	೧೧೯, ೧೨೫
ಕೈರಿತಿಪಾನ್	೧೨೫
ಪಾನಪಾನ್	೧೧೦
ಗಲೀಪಾನ್	೧೨೬
ಗಂಗಕವಿ	೧೦೫
ಗುಣವರ್ಮ (೨ನೆಯ)	೧೯, ೩೫
ಗುರುವಂಜಿ	೧೧೮
ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯ	೧೩, ೨೨, ೨೬, ೨೮, ೪೪, ೯೯ ರಿಂದ ೧೫೯ ರ ವರೆಗೆ ಅನೇಕ ಕಡೆಗೆ.

ಚಂಡಶಾಸನ	೩೨
ಚಂಡಿಕಾ	೧೧೮
ಚಂದ್ರಮೌಳಿ	೭೫
ಚಾಮರಾಜ (ಬೆಟ್ಟದ)	೧೧೭, ೧೧೮
ಚಾಮುಂಡೀದೇವಿ	೧೧೫, ೧೧೮
ಚೌಂಡರಸ	೧೦೭
ಜಕ್ಕಣಾರ್ಯ	೧೦೫
ಜನ್ನ	೯, ೧೭, ೩೨
ಜಯವರ್ಮ	೩೧
ಜಿತಶತ್ರು	೩೫
ಜಿಲಹರ್ ಪಾನ್	೧೨೫
ತಮ್ಮಣನಾಯಕ	೧೨೧
ತಾತಾಚಾರ್ಯರು	೬೭, ೭೧, ೭೪
ತಾರಕಾಕ್ಷ	೨೦
ತಿಮ್ಮಣ್ಣ ಕವಿ	೮೦
ತ್ರಿಣೇತ್ರ	೭೫
ದೇವೇಂದ್ರ	೨೧, ೨೨
ದೊಡ್ಡೇಂದ್ರ	೩೦
ನಂಜ (ಭಾರತಿ)	೧೧೩
ನಂಜರಾಜ	೨೨, ೧೧೦

ನಂಜುಂಡಕವಿ	೧೦೫
ನಾಗಚಂದ್ರ (ಅಭಿನವಪಂಪ)	೭
ನೃಪತುಂಗ	೧೦೪, ೧೦೭
ಪರಾಶರಪಾನ್	೧೨೫
ಪಂಪ	೭೫
ಪಾಯೆಸ್ (ಡಾಮಿಂಗೋ)	೮೩, ೮೬-೮೭ (ಟಿಪ್ಪಣಿ)
ಪಾವೋಲೋ ನಿಕೋಲೋ	(ಕೊಂಬೆ) ೭೬, ೮೨
ಪುರಂದರದಾಸರು	೬೪, ೭೦
ಪೊನ್ನ	೭೫
ಪ್ರೌಢರಾಯ	೧೦೫
ಫತ್ತೇಖಾನ್	೧೨೬
ಬಲವಂತಪಾನ್	೧೨೫
ಬಾರ್ಬೋಸಾ	೮೩, ೮೮ (ಟಿಪ್ಪಣಿ)
ಬಿಲ್ಲಣಕವಿ	೧೦೪
ಬೈರನಾಯಕ	೧೨೧
ಭಗದತ್ತ	೩೫
ಭವಾನಿ	೧೧೮
ಭಾಮಹ	೧೦೭
ಭೀಮಸೇನ	೧೦೫
ಭುವನೈಕರಾಮ	೭೫
ಮದನನೋಹಿನಿ	೧೪೦
ಮನ್ನಥ (ಕಾಮ)	೭೨, ೭೯
ಮಲ್ಲಿಗೆಪಾನ್ (ಸಿದ್ದಿ)	೧೨೫
ಮಹಮೂದ್ ಪಾನ್	೧೨೫
ಮಹೇಂದ್ರ	೩೧
ಮಂಗರಸ (೩ನೆಯ)	೧೮, ೨೬, ೩೫
ಮುಸ್ತಾಫ್ ಪಾನ್	೧೧೦, ೧೨೨, ೧೨೫, ೧೨೬
ಯಕಲಾಸ್ ಪಾನ್	೧೨೫

ರಣಧೂಳಿ (ರಣದುಲ್ಲಾ)ಖಾನ್ ೨೨, ೪೪, ೧೧೦, ೧೨೦, ೧೩೦	
ರತಿ	೭೨
ರತ್ನಾಕರವರ್ಣಿ	೧೦೭
ರನ್ನ	೭೫
ರಹೀಮ್ ಖಾನ್ (ಸಿದ್ದೀ)	೧೨೫
ರಾಘವಪಂಡಿತ	೧೨೫
ರಾಮಾನುಜರು	೬೭, ೭೪
ರುಕ್ಮಿಣಿ	೭೮, ೯೪
ರುದ್ರಭಟ್ಟ	೭೫
ಲಿಂಗರಾಜೇಂದ್ರ	೩೦
ವರ್ಧೇಮ್	೮೩
ವಸುಷೇಣ	೧೭, ೩೨
ವಾದಿರಾಜರು	೬೪, ೭೦
ವ್ಯಾಸರಾಯರು	೬೪, ೭೬
ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ (ಚಾಲುಕ್ಯ)	೧೦೪
ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನ	೭೫
ವಿಜಯದಾಸರು	೬೬
ವಿರೂಪಾಕ್ಷಪಂಡಿತ ೨೦, ೨೮, ೩೯	
ವಿರೂಪಾಕ್ಷ (೨ನೆಯ)	೭೧

ವೀರಪ್ಪನಾಯಕ	೧೦೧
ವೀರಬಲ್ಲಾಳ	೭೫
ವೀರಭದ್ರನಾಯಕ	೧೧೯
ವೇದೋಜಿ	೧೨೫
ಶಶಿಪ್ರಭೆ	೩೧
ಶಹಾಜಿ	೧೧೯, ೧೨೫
ಶಂಕರ (ಶಿವ)	೨೦
ಶಿವಾಜಿ	೧೧೮, ೧೧೯
ಶ್ರೀನಿವಾಸಪಂಡಿತ	೧೧೩
ಶ್ರೀಪಾದರಾಯರು	೬೬, ೭೦
ಸಖಾಜಿ	೧೨೫
ಸತ್ಯಾಶ್ರಯ	೭೫
ಸತ್ಯಭಾಮೆ	೭೮, ೯೪
ಸಾಹಸಭೀಮ	೭೫
ಸ್ವಾಮಿಕಣ್ಣು ಪಿಳ್ಳೆ	೭೬
ಸುನಂದೆ	೩೨
ಸೋಮೇಶ್ವರ (ಚಾಲುಕ್ಯ)	೧೦೫
ಹನುಮಂತ	೬೩
ಹನುಮಪ್ಪನಾಯಕ ೧೧೯, ೧೨೧	
ಹಂಪೇಂದ್ರ	೩೦

